

हर्षपुरीयगच्छीयश्रीतिलकसूरिशिष्यरत्नमलधारि-

श्रीराजशेखरसूरिसन्ध्वः

प्रबन्धकोशेत्यपराह्वयः

॥ चतुर्विंशतिप्रबन्धः ॥

सूर्यपुरवास्तव्यश्रीयुतरसिकदासतनुजनुषा एम्. ए. इत्युपपदधारिणा

प्रो. हीरालालेन परिशिष्ट-प्रस्तावनादिसमलङ्कृतः ।

श्रीकार्षसगुजरातीसभाद्वारा प्रकाशितः ।

प्रथमं संस्करणम्

प्रतय ५०० ।

विक्रमसंवत्सरे १९८८ तमे]

[ऐसवीपाब्दे १९३२ तमे

पण्यं सार्धं रूप्यकद्वयम् ।

Caturvims'ati-Prabandha

or

Prabandhakos'a

by

S'ri Rājas'ekhara Suri

Edited with Introduction, Notes and Appendices

by

Prof. Hiralal Rasikdas Kapadia, M A,
Post-Graduate Lecturer at the Bhandarkar
O R Institute, Poona, formerly Asst Prof.
of Mathematics, Wilson College,
Bombay

Printed by — Sitaram Vasudev Phadnis, B. A.,
at the Āryasanskṛti Press, Chimanbag,
Tilak Road, Poona 2

Published by — Harsiddhabhai Vajubhai Divetia M.A., LL. B.,
Advocate, High Court; Hon Secretary, The Porbes
Gujarāti Sabha, Maharaj Mansions,
Sandhurst Road, Bombay 4

All rights reserved by the Publisher

To be had from —

Messrs. N M Tripathi & Co.,
Book sellers & Publishers,
Princess Street,
Bombay 6

FOREWORD

It is with great pleasure that we place before the public for the first time a Sanskrit work written by a well-known *Jaina* author *S'ri Rājus'ekhara Sūri* of great importance as a material for the history of Gujarat. This work was entrusted to Prof H R Kapadia, M A, in 1931 A D, by the Forbes Gujarātī Sabhā, Bombay, for editing, annotating etc. We are grateful to him for the splendid edition he has prepared by utilizing 3 Mss and a printed copy. Herein the learned reader will find various readings, Sanskrit renderings of verses in Prakrit and old Gujarātī, notes pertaining to the technicalities of Jainism and several appendices. Out of them the alphabetical index of names of rulers, cities etc, will attract the attention of students interested in research work. This edition stands unique in all these aspects which are wanting in the other edition which may be looked upon as *editio princeps*. This was published in A D 1921 by S'ri Hemacandrācārya Granthāvalī, as the 20th number of that Series, which has been here referred to as *ga*.

We need not dilate upon the life of the author as well as the historical basis of the 24 *prabandhas* as the learned editor hopes to deal with it in the subsequent volume of this work viz the critical edition of the Gujarātī translation which is entrusted to him by our Sabhā and which is in press at present.

We shall be failing in our duty if we did not express our indebtedness to Divan Bahadur K M JAVELI, M A, LL. B, who procured from the Bombay Royal Asiatic Society for the Sabhā two Mss, of

Caturvīṣṭi prabandha here designated as *kha* and *gha* respectively, *ka* being a Ms belonging to the Bhandarkar Oriental Research Institute, and consulted by our editor during his stay in Poona. We are grateful to *Sri Caturvīyaya* for his supplying the editor with the press-copy for the 2nd and the 6th appendices and for going through some of the proof-sheets. In the end, we may thank Dr V G Paranjpe, M A, LL B, the Proprietor of Āryasamskr̥ti Press, Poona, for the attention he paid as regards the printing etc., of the work.

We are indebted to the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society as well as the Bhandarkar Oriental Research Institute of Poona for allowing us to make use of their Mss.

21-2-1932
Bombay

}
}
}

Harsiddhbhai Vajubhai-Divetiā,
Honorary Secretary,
Sri Forbes Gujarāti Sabhā
BOMBAY

किञ्चित् प्रास्ताविकम् ।

“ भववीजाङ्कुरजनना रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य ।

ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥ ”

विदाङ्कुर्वन्तु विद्यारसिकशिरोमणयः सहृदयहृदया यदयं
प्रबन्धकोशेत्यपराह्वयः श्रीचतुर्विंशतिप्रबन्धो गूर्जरगी-
र्गुम्फितो गंधप्रायः प्राकृतादिभाषानिबद्धैः पद्यगंधात्मकैश्चाव-
तरणैः समलङ्कृतो ग्रन्थो वरीवर्ति । अत्र सूरिप्रबन्धा दश,

१ सन्तुल्यतां यदुक्तं स्वयं प्रत्यकारैः प्रशस्त्यां निम्नलिखितपद्य-
द्वारा—

“ तेनायं शृद्दुगधैर्मुग्धो मुग्धावबोधकामेन ।

रचितः प्रबन्धकोशो जयताञ्जिनपतिमत यावत् ॥३॥ ”

२ प्राकृत-प्राचीनगूर्जरादिभाषासङ्कलितानामवतरणानां प्रतिसंस्कृत
कृतमया मन्दाधिया, किन्तु कुत्राचित् समस्ति शङ्का । यत्र स्वच्छनाऽ-
वगम्यते शेमुषीशालिभिस्तत्प्रमार्जनं ते करिष्यन्ति मद्यं च निवेदयि-
ष्यन्तीति तेभ्यो मेऽभ्यर्थना विद्यते ।

३ ‘ गुरुवचनमलमपि० ’ इति गद्यात्मका अवतरणं तृतीये पृष्ठे ।
एतस्य मूलस्थलनिर्देशार्थिभिः प्रेक्ष्यतां श्रीयुक्तकालेद्वारा सम्पादितायाः
कादम्बर्याः १०३तमः परिच्छेदः ।

४ एतेषां सर्वेषां मूलस्थाननिर्देशकरणे नाहमल, यथेष्टसाधनाप्राप्तेः ।
तथापि कतिपयानां मूलस्थानं प्रादर्शि मया छ-परिशिष्टे । अने-
नानुमीयते यदुत अयोगव्यवच्छेदिकाद्वात्रिंशिका-कादम्बरी-कुमार-
सम्भव-नैपथीयचरित्र-रघुवंश-प्रबन्धाचिन्तामणि-रुद्रतालङ्कार-वि-
क्रमोर्धशीय-वेणीसंहार-वैराग्यशतकप्रभृतयो ग्रन्थाः ग्रन्थकाराणां दृष्टि-
पथमवतीर्णाः ।

कविप्रवधाश्चत्वारः, भूपतिप्रवन्धाः सप्त, राजाङ्गश्रावकप्रवन्धा-
स्त्रयः; एवं प्रवन्धाश्चतुर्विंशतिः सन्ति । एतेषु कतिपयाः
प्रभावकचरित्रेऽपि दृश्यन्ते यत्संवादादिमीमांसां कर्तुं प्रय-
तिष्येऽस्य ग्रन्थस्य गूर्जरभाषात्मकेऽनुवादे । चतुर्विंशतौ
प्रवन्धेषु सप्तमं विहाय सर्वे गद्यमयाः । किञ्च समस्तेषु प्रवन्धेषु
नवमः प्रान्तिमश्च विशेषतो विस्तृतौ वर्तेते । अपरश्चात्र क्वचिद्
गूर्जरभाषायाः शब्दाः संस्कृतस्वाङ्गसञ्जीकृता विलोक्यन्ते,
यथाहि—बण्डः (पृ. ११), हकितः (पृ. २१), छोटयित्वा
(पृ. ३४), सटपटापयति (पृ. ५३), टलबलायमानः (पृ. ८१),
तडफडायमाना (पृ. ९६), छुटान्ति (पृ. ९६), बुम्बां पातयन्
(पृ. १२१), झगटक (पृ. १३८) । अस्मिन् प्रवन्धकोशे नाना
न्याया अपि निर्दिष्टाः, यथाहि—‘एकं वानरं अपरं वृश्चिकेन
जग्धा’ (पृ. १८, प. ७), अस्थिमज्जः (पृ. ५९, प. १), काक-
तालीयः (पृ. ८५, प. ४), अन्धवर्तकी (पृ. ८५, प. ५), ‘भजते
विदेशमधिकेन जितस्तदनुप्रवेशमथवा कुशलैः’ (पृ. १२३,
प. २०३) मात्स्यः (पृ. २०६) च ।

अस्य प्रवन्धकोशस्य प्रणेतृभिः श्रीराजशेखरसूरिभिः

१ श्रीअमरचन्द्रसूरीणा प्रवन्धस्यान्तर्भावोऽत्र कृत प्रस्तुतग्रन्थकारै,
न तु सूरिप्रवन्धेषु । तत्र केनापि कारणेन भवितव्यमिति सम्भावनायामे-
तेषां कविप्रतिभाप्रदर्शनहेतुक निरूपणमिदमिति पोस्फुरीति ।

२ सन्तुल्यन्ता प्रभावकचरित्रगता आर्यनन्दिल पादलिप्त शृद्ध-
वादि-महृत्वादि-हरिभद्र चप्पभट्टि हेमचन्द्रसूरीणा जीवनवृत्तान्ता ।

३ मत्कृतोऽनुवादोऽयं प्रस्तावनापरिशिष्टादिपरिष्कृतश्च प्रसिद्धप-
मानोऽस्ति श्रीपार्श्वसगुजरातीसभयाऽऽदित्यमुद्रणालये राजनगरे ।

४ प्रस्तुतप्रवन्धकाराणां काव्यनिर्माणसम्बन्धिनी कुशलता कीदृशी
वर्तते तन्निश्चयार्थिभिः पठ्यतां प्रवन्धोऽयम् ।

प्रशस्तौ निजकुलगणशाखागच्छगुरुणां यो नामोल्लेखोऽकारि त-
दाधारेण ज्ञायते यदुतैतेषां प्रशवाहनाभिर्धं कुलम्, कोटिकाभिरुयं
गणम्, मध्यमाख्या शाखा, हर्षपुरीयाहं गच्छम्, श्रीतिलकेत्या-
ह्वयाश्च गुरवः ।

यैर्मलधारिश्रीराजशेखरसूरिभिर्षड्दर्शनसमुच्चयः सन्द-
ब्धः त एव इमे इति सम्भाव्यते । ७१० श्लोकप्रमाणकवस्तुपालप्र-
बन्धस्य प्रणेत्ररूपेण येषां श्रीराजशेखरेति नामधेयं निर्दिष्टं जैन-
ग्रन्थावल्यां तेषामि एव स्युः । स प्रबन्धोऽपि प्रबन्धकोश-
स्यास्यान्तर्गत एव स्यात् । निश्चयस्तु तत्प्रतिविलोकनेनैव शक्यः ।
एभिर्मलधारिसूरिभिश्चतुरशीतिः कथा अपि निर्मिता इति
ज्ञायते बृहद्विष्णुनिकागतेन निम्नलिखितेनोल्लेखेन-

“ २४ प्रबन्धाः ८४ कथाश्च राजशेखरसूरिरचिताः । ”

अथवा प्रत्यक्षे प्रमाणे सति किमनुमानेन ? । अयं चतुरशीतिकथा-
त्मको ग्रन्थः प्रसिद्धिं नतिः पण्डितश्रावकहीरालालहंसराज-
नामकैर्महाशयैर्वैक्रमीयाब्दे १९६९तमे ।

१ एतन्नामोल्लेखो मङ्गलाचरणरूपेण रचितस्य पद्यपञ्चकस्य प्रान्तेऽ-
प्यवलोक्यते । आद्ये पद्यचतुष्टके तु श्रीऋषभ-नेमि-पार्श्व-वीरेतिर्तार्थ-
ङ्करचतुष्टयस्य वन्दन विहितमाचार्यवर्यैः ।

२ अस्याद्यं पद्यमित्यम्—

“ नत्वा निजगुरुन् भक्त्या, स्मृत्वा वाङ्मयदेवताम् ।

सर्वदर्शनवक्तव्य, वक्ति श्रीराजशेखरः ॥ १ ॥

अन्तिमं तु यथा—

“ बालावबोधनकृते ‘मलधारि’सूरिः

श्रीराजशेखर इति प्रथमानबुद्धिः ।

सम्पग् गुरोरोधिगतोत्तमतर्कशास्त्रः

षड्दर्शनीमिति मनाक् कथयाम्बभूव ॥ १८० ॥

स्याद्वादकलिकाकर्तारोऽपि नाम्ना राजशेखरा इति जैन-
ग्रन्थावल्यां निर्देशः । एतत्प्रणयनसमयः १२१४तमो वैक्र-
मीयान्द इति तत्र सूचितम् । अनेनानुमीयते यदुत्तरे न प्रस्तुताः ।
किञ्च कर्पूरमञ्जरी-काव्यमीमांसा-बालभारत-बालरामा-
यण-विद्धशालभञ्जिकाप्रणेता रो राजशेखरा अप्येभ्यो
मलधारिसूरिभ्यो भिन्ना एव ।

लुङ् (Aorist) प्रयोगप्रचुरस्यास्य प्रबन्धकोशस्य संशो-
धनकार्ये साधनीभूतं पुस्तकचतुष्टयम् । तत्र क-सञ्ज्ञकं पुण्यपत्तन-
स्थप्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरसत्कं हस्तलिखितम्, ख-घ-सञ्ज्ञा-
त्मके मुम्बापुर्या रॉयल् एशियाटिक्सोसायटिसत्के हस्तलिखिते,
ग-सञ्ज्ञ तु श्रीहेमचन्द्राचार्यग्रन्थावल्यां विंशतितमाङ्करूपेण
प्रसिद्धिं नीतम् । एतस्मिन् पुस्तकचतुष्टके क-ख-सञ्ज्ञयोः प्रायः
परस्परा पाठसदृशता दरीदृश्यते, ग-घ-सञ्ज्ञयोरपि च तथावि-
धता । घ-सञ्ज्ञा हस्तलिखिता प्रतिः शेषापेक्षया शुद्धतमा, परन्तु
न चैतस्या एवाधारेण संशोधनं शक्यम् । किञ्च पुस्तकचतुष्टये
प्राप्तेऽपि कतिचन स्थलानि सन्देहास्पदानि सन्ति ।

अस्य सम्पादनविधावनुगृहीतोऽस्मि महाशयैस्त्रिभिः । तत्र
१३६तमानां पृष्ठानां द्वितीयवेलाशोधनपत्राणामेकस्या प्रतेः
समीक्षणेनोपकृतोऽहं दक्षिणविहारिमुनिवर्यश्रीअमरविजय-
शिष्यरत्नमुनिश्रीचतुरविजयैः सम्पूर्णस्य ग्रन्थस्य मुद्रणवेला-
शोधनपत्राणां तु डॉ. वासुदेवराव गोपालराव पराञ्जपे एम्.
ए., एल्.एल्. वी. इत्येभिर्महानुभावैः । अपरञ्चाहमृणीकृतः
श्रीफार्षसगुजरातीसभया यया जैनसाहित्यप्रचारकार्ये सुयोगः
समर्पितो मह्यम् ।

एवं यथासाधनं सम्पादितो विपमस्थानेषु टिप्पणकैर्विशिष्टपरि-
शिष्टैश्च समलङ्कृतोऽयं ग्रन्थः साद्यन्तः समीक्ष्यतां समीक्षकैः ।

कथासाहित्यरसपिपासुभिः कणेहत्य निपीयताममन्दानन्दसन्दो-
हनिस्पन्दी रसनिवहः । अयं मदीयः परिश्रमः फलेग्रहितां
नीयतां नीतिनिपुणविद्याविनोदिभिः सद्भिः । क्षम्यन्तां 'क्षमा-
सन्ततिचारुचित्तै'र्निसर्गोपनिपाताश्लान्नास्थिकानि स्वलनानि । उ-
पेक्ष्यन्तामशुद्धयो मुद्रणयन्त्रसञ्जातास्तन्नियुक्तजनसमाचरिता वा
मात्राऽनुस्वाराङ्कादिपतनपरावर्तनप्रभृतयः प्रतिभाप्रतिष्ठापुरस्कृतैः
परीक्षैरिति प्रार्थयति विबुधवृन्दारविन्दमकरन्देन्दिन्दरो
हीरालालो मोहमयीनगर्या भूलेश्वरवीथ्या माघे सुदि सप्तम्यां
२४५८तमे वीरसंवत्सरे ।

विषयानुक्रमः—Table of Contents

विषयः	पृष्ठाङ्कः
Foreword (आमुखम्)	५-६
किञ्चित् प्रास्ताविकम्	७-११
श्रीचतुर्विंशतिप्रबन्धः	१-२५९
उपक्रमः	१-२
(१) श्रीभद्रबाहुवराहप्रबन्धः	३-७
(२) श्रीआर्यनन्दिलसूरिप्रबन्धः	८-१२
(३) श्रीजयदेवसूरिप्रबन्धः	१३-१७
(४) श्रीआर्यखण्डसूरिप्रबन्धः	१८-२२
(५) श्रीपादलिप्तसूरिप्रबन्धः	२३-२९
(६) श्रीवृद्धवादि-सिद्धसेनसूरिप्रबन्धः	३०-४२
(७) श्रीमल्लवादि-सूरिप्रबन्धः	४३-४८
(८) श्रीहरिभद्रसूरिप्रबन्धः	४९-५४
(९) श्रीब्रह्मभट्टिसूरिप्रबन्धः	५५-९५
(१०) श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रबन्धः	९६-१११
(११) श्रीहर्षविद्याधर-जयन्तचन्द्रप्रबन्धः	११२-११८
(१२) हरिहरप्रबन्धः	११९-१२५
(१३) श्रीअमरचन्द्रसूरिप्रबन्धः	१२६-१३०
(१४) श्रीमदनकीर्तिप्रबन्धः	१३१-१३५
(१५) श्रीसातवाहनप्रबन्धः	१३६-१५२
(१६) श्रीवङ्गचूलप्रबन्धः	१५३-१५९
(१७) श्रीविक्रमादित्यप्रबन्धः	१६०-१६९
(१७ अ) विक्रमचरितम्	१६९-१७१
(१८) श्रीनागार्जुनप्रबन्धः	१७२-१७४
(१९) श्रीवत्सराजोदयनप्रबन्धः	१७५-१७९

विषयः

पृष्ठाङ्कः

(२०) श्रीसहायमेनप्रबन्धः	१८०-१८४
(२१) श्रीमदनवर्षप्रबन्धः	१८५-१९०
(२२) श्रीमन्प्रबन्धः	१९१-१९८
(२३) श्रीआमठप्रबन्धः	१९९-२०४
(२४) श्रीवरगुणप्रबन्धः	२०५-२५०

परिशिष्टानि

(१) सारादत्तश्रीव्यासमानवतः	२६०-२६१
(२) श्रीआर्षिनन्दिसृष्टिगृहो वैशेष्याद्यायः	२६१-२६३
(३) 'उपसगदरं' स्तोत्रम्	२६४
(४) श्रीपादलिप्तगृष्टिना श्रीवीरस्तुतिः	२६५-२६६
(५) 'शान्तो वेदः' स्तवनाम्	२६६-२६७
(६) श्रीवरगुणप्रबन्धप्रबन्धप्रबन्धः	२६७-२६९
(७) श्रीवस्तुविज्ञानप्रबन्धप्रबन्धप्रबन्धः	२६९-२७६
(८) विशिष्टनमनगरनगरीनां सूचिः	२७७-२९१
(९) प्रबन्धप्रबन्धप्रबन्धप्रबन्धः	२९२-३००
(१०) इतिप्रबन्धम्	३०१-३०५

अहम्

श्रीराजशेखरसूरिवरविरचितः

॥ चतुर्विंशतिप्रबन्धः ॥

प्रबन्धकोशेत्यपराह्वयः

राज्याभिषेके कनकासनस्थः, सर्वाङ्गदिव्याभरणैर्भिरामः ।
श्रियेऽस्तु वो 'मेरु'शिरोऽवतंसः, कल्पद्रुकल्पः प्रथमो जिनेन्द्रः ॥१॥^१
विवेकमुच्चैस्तरमारुरोह य-स्ततोऽद्रिशृङ्गं चरणं ततस्तपः ।
ततः परं ज्ञानमैथोत्तमं पदं, श्रियं स नेमिर्दिशत्तरोत्तराम् ॥२॥^२

यस्मै स्वयंवरसमागतसप्ततत्त्व-

५

लक्ष्मीकरप्रहणमाचरतेति भक्त्या ।

सप्त व्यधात् फणिपतिः फणनष्टपान् किं

वामाऽङ्गभूः स भगवान् भवतान्मुदे वः ॥ ३ ॥^३

अर्थेन प्रथमं कृतार्थमकरोद् यो वीरसंश्रुते

दाने च व्रतपर्वजेऽथ परमार्थेनापि विध्यन् जनम् ।

१०

पदत्तागमशुद्धबीजकवलादद्यापि तत्त्वाभिधा

लभ्यन्ते निधयो बुधैर्'नरत'मुच्यस्यां स वीरः श्रिये ॥ ४ ॥^४

देयासुर्वाङ्घ्र्यं मे जिनपगणभृतो भारती सारतीव्रा

भारत्याः सौम्यदृष्ट्या विलसतु मम सा सन्तु सन्तः प्रेसन्नाः ।

सूरिर्मे सद्गुरुः श्रीतिलक इति फलाः रफोरसत्वस्ताविघ्नः

१५

शिम्याः स्फूर्जन्तु गर्जनवविरलसुकृतश्रेणयः श्रावकौघाः ॥ ५ ॥^५

१ ग-जेऽभिरामः । २ श्रीकृष्णमस्तीर्षङ्करः । ३ उपजातिः । ४ ग-मये ।
चरं पदं । ५ क-चरम् । ६ वधस्वविलम् । ७ वसन्ततिलका । ८ शार्दूलविकीर्णद्वितम् ।
९ क-स-प्रसन्नाः । १० सुधरा ।

ईह षि ल रि प्येण विनीतविनयेन श्रुतजलधिपारङ्गमस्य त्रि यापरस्य
गुरोः समीपे विधिना सर्वमभ्येतव्यम् । ततो भव्योपकाराय देशना
क्लेशनाशिनी विस्तार्या । तद्विधिश्चायम्—अस्खलितम्, अमिलितम्,
अहीनाक्षर सूत्रमुच्चार्यम् । अप्राम्यललितमङ्गयाऽर्थ कथ्य ।

५ कायगुप्तेन परित, सम्येषु दत्तदृष्टिना यावदर्थबोध वक्तव्यम् । वक्तु
प्रायेण चरितै प्रबन्धैश्च कार्यम् । तत्र श्रीरूपभादिवर्धमानान्ताना
जिनानाम्, चण्ड्यादीनां राज्ञाम्, ऋषीणा चार्यरक्षितान्ताना
वृत्तानि चरितानि उच्यन्ते । तत्पश्चात्कालभाविना तु नराणा
वृत्तानि प्रबन्धा इति ।

१० इदानीं वय गुरुमुखश्रुतानां विस्तीर्णाना रसाढ्याना चतुर्दशते
प्रबन्धाना सहस्रह कुर्वाणा स्म । तत्र सूत्रप्रबन्धा दश, कविप्रबन्धा
श्वत्वार, राजप्रबन्धा सप्त, राजाङ्गश्रावकप्रबन्धास्त्रय, एव चतुर्विं-
शति । १ भद्रवाहु-चराहयो, २ आर्यनन्दिलक्षपणकस्य, ३
जीवदेवसूरीणाम्, ४ आर्यरूपटाचार्याणाम्, ५ पादलिप्त

१५ प्रभूणाम्, ६ बृद्धवादि सिद्धसेनयो, ७ मल्लवादिन, ८ हरि-
भद्रसूरीणाम्, ९ वेप्पभट्टिसूरीणाम्, १० हेमसूरीणाम्,
११ श्रीहर्षकवे, १२ हरिहरकवे, १३ अमरचन्द्रकवे, १४
दिगम्बरमदनकीर्तिकवेः, १५ सातवाहन-१६ वङ्कचूल-१७
विक्रमादित्य-१८ नागार्जुन-१९ उदयन-२० लक्षणसेन-
२० २१ मदनवर्मणाम्, २२ रत्न-२३ आभङ्ग-२४ वस्तु
पालाना चेति । 'तेषु प्रथमम्—

[१]

॥ भद्रवाहुवराहप्रबन्ध ॥

दक्षिणापथे 'प्रतिष्ठान'पुरे भद्रवाहु-चराहाही द्वी द्विजौ
कुमारी निर्धनौ निराश्रयौ प्राहौ वसत । तत्र यशोभद्रो नाम

१ घ- 'ई रि किल' । २ ए ग घ सप्तम् । ३ ग घ- 'धीजीव' । ४ घ-
'धीहरि' । ५ घ- 'धीयप्प' । ६ घ- 'धीहेम' । ७ घ- 'रत्नशावक-
आभङ्ग' । ८ ए घ 'ए' ।

चतुर्दशपूर्वी समागत । भद्रनाहु-वराहौ तदेशनां शुश्रुवतुः । यवा-
भोगा भद्रपुरवृत्तयो बहुविधास्तैरेव चाय भव-

स्तत्त्वस्येह कृते परिभ्रमत रे लोका । सू(कृ^१)त चेष्टितैः ।
आशापाशशतोपशान्तिविशद चेत समाधीयता

काप्यात्यन्तिकसौख्यधामनि यदि श्रद्धेयमस्मद्वच ॥ १ ॥^१

एतच्छ्रवणमात्रत एव प्रतिशुद्धौ गृह गत्वा तो मन्त्रयेते स्म-जन्म ५
कथ वृथा नीयते^२ । तावद् भोगसामग्री नास्ति, तर्हि योग साध्यते ।

अग्रे गीत सरसकवय पार्श्वतो दाक्षिणात्या

पृष्ठे ललावलयराणित चामरप्राहिणीनाम् ।

यद्यस्येव कुरु भवरसास्वादने लम्पटत्व

१०

नो चेचेत ! प्रविश सदसा निर्विकल्पे समाधौ ॥१॥^३

इति विमृश्य द्वावपि वान्भवौ प्रवव्रजतु ।

भद्रनाहुश्चतुर्दशपूर्वी पटत्रिंशद्गुणसम्पूर्ण सूरिरासीत् । १ दश-
वैकालिक-२ उत्तराध्ययन-३ दशाश्रुतस्कन्ध-४ कल्प-५
व्यवहार-६ आवश्यक-७ सूर्यप्रज्ञप्ति-८ सूत्रकृत ९ आचा १५
राङ्ग-१० ऋषिभाषिताख्यप्रथमशरुप्रतिबद्धदशानिर्मुक्तिकारतया
पप्रथे, भ(भा?)द्रनाह्वी नाम सहिता च व्यरचयत् । तदा
आर्यसम्भूतिविजयोऽपि चतुर्दशपूर्वी वर्तते । श्रीयशोमद्रसूरीणां
स्वर्गगमन जातम् । भद्रनाहुसम्भूतिविजयौ स्नेहपरो परस्पर
मन्यामनोरुहमास्करो विहरतो 'भरते' पृथक् पृथक् । वराहोऽपि २०
विद्वानासीत्, वेणुलक्ष्मणवर्षर्षपर्वतारूढः सूरिपद पाचते भद्र-
वाह्वाहसहीदरपार्श्वीत् । भद्रनाहुना भाषित स.-वत्स ! विद्वान-
नसि, क्रियानानसि, पर सगर्वोऽसि, सगर्वस्य सूरिपद न दत्त ।
एतत् सत्यमपि तस्मै न सस्यदे, यतो 'गुरुवचनममलमपि महदुप-
जनयति श्रवणस्थित शूलममव्यस्य' । ततो व्रत तत्याज । मिथ्यात्व २५

१ घ-'भुव-'. २ घ-'शात-'. ३ शार्दूल-'. ४ ख-'गृह । ५ मन्दाकान्ता ।
६ क-'स्वर्ग-'. ७ घ-'मदि मलिभिव मह-'. ८ क-'सुप-'. ९

गत पुनर्द्विजर्वेष जग्राह ।

व्रतावस्थाऽधीतशास्त्रार्थज्ञतया वाराहसंहितादिनवीनशास्त्र
रचनाया प्रजगल्भे, लोकेषु च जगाद— अह वाल्ये लभ्यमस्य
स्यामि स्म । तद्विचार एव लीनस्तिष्ठामि स्म । एकदा प्रतिष्ठानाद्
वहि 'शिलायामेकस्या लग्न मण्डयामि स्म । सायममृष्ट एव तस्मिन्
स्वस्थानमागत्य स्वपिमि स्म । सुप्तोऽह तल्लग्नममृष्ट स्मरामि स्म ।
ततो माष्टुं तत्र यामि स्म । तत्र लग्नाधिष्ठिते शिलातले पञ्चानन उप
विष्टोऽभूत्, तथापि तदुदरदश कर निक्षिप्य मया तल्लग्न मृष्टम्,
तावता पञ्चानन साक्षाद् भास्कर एवाभूत् । तेनाह भाषित —

- १० यस ! तव दृढनिश्चयतया लग्नप्रहमकस्या च वाढ तुष्टोऽस्मि,
रविरहम्, वर वृणीष्व । अथ मयोक्तम्—स्वामिन् । यदि प्रसन्नोऽसि
तदा निजविमाने चिर मामवस्थाप्य सकलमपि ज्योतिश्चक्र मे
दर्शय । अथाह 'मिह(हि)रेण चिर स्वभिमानस्य खे भ्रामितोऽस्मि ।
सूर्यसङ्क्रामितामृतसर्तर्पितेन च मया क्षुत्तृपादिदु ख न
१५ किञ्चिदनुभूतम् । वृत्तकृत्यश्च सूर्यमापृच्छथ ज्ञानेन च जगदुप
कर्तुं महीलोक भ्रमन्नस्मि । अह वराहमिह(हि)र इति वाच्य ।
इत्यादि स्वैर प्रख्यापयामास । सम्भाव्यवात् लोके पूजां परमा
मांष्य 'प्रतिष्ठान'पुरे श्रुतुजितं भूपाल वलाकलापेन रक्षयामास ।
तेन निजपुरोहित वृत्त । यत —

२० गौरवाय गुणा एव, न तु ज्ञातेयदम्बर ।

यानेय गृह्यते पुष्य—मङ्गजस्यज्यते मल ॥ १ ॥

अथ श्रेताम्बरान् निन्दति—निगमी वराका काया 'विदति'
मक्षिवायद् भिणिहणापमाना फारास्या इव कुचेन काल क्षपयति,
क्षपयतु । तच्छृण्वन्तं श्रावणाणां शिर शूलमुपेदे । 'धिगिद-

१ क-शिलायामेक० । २ क-ए- दृढतया लभ० । ३ ग-मवाथापय ।
४ सुप्तम् । ५ क-ए-घ- प्रमितास्मि । ६ क-ए-म-प । ७ क-ने-
व-ए- । ८ अनुशु२ । ९ क-ए-व-द-प्रति । १० क-ए-धिगिमा ।

मस्माक जीवित येन गुर्ववज्ञां सहामहे । किं कुर्मः ? । अय कञ्जानिति
नरपतिना पूज्यते । राजमि पूज्यते यश्च सर्वैरपि पूज्यते । भवतु,
तयापि भद्रबाहुमाह्वयामस्तावत् । इति सम्मन्त्र्य तथैव चक्रुः ।
आगता श्रीभद्रबाहुवः । कारित श्रावके संस्यैर्द्वप्रवेशमद् ।
स्थापिता गुरवः सुस्थाने । नित्य व्याख्यारसानास्वादयामासु ५
सन्त्या । भद्रबाह्वागमे स चराहो वाट मन्डी, तथापि तेभ्यो नाप-
कर्तुमशकदसौ ।

अत्रान्तरे वराहमि(हि)हरगृहे पुत्रो जात । तज्जन्मतुष्ट प्रभूत
पन व्ययति स्म । लोकाच्च पूजामामोति स्म । पुत्रस्य वर्ष-
शतमायुरिति तेन नरेन्द्रादिलोकाप्रसभासमक्ष प्रख्यापितम् । १०
गृहे उत्सवोदयस्तस्य ।

एकदा सदसि वराहः प्राह स्म— अहो सदोदरोऽपि
भद्रबाहुर्मे पुत्रजन्मोत्सवे नागात् इति ज्ञात्वा एते । एतदानर्घ्यं
श्रावनेभद्रबाहुर्विशत — एव एवमसौ वदन्नास्ते, गम्यतां भव-
द्विरेकदा तद्गृहम्, मा बृधन्मुधा क्रोध । श्रीभद्रबाहुनाऽऽ- १५
दिष्टम्— द्वो केशौ कथं कारयथे ? । अयं जाल सप्तमे दिने रात्रौ
निशीमे त्रिडालिक्रिया घनिष्यते । तस्मिन् मृते शोकविसर्जनायापि
गतव्यमेव तावत् । ततः श्रावकेभ्यः— तेन विप्रेणोपराजभर्मस्य
समाशतमायुरुक्तम्, भवद्वि पुनरित्यमादिष्यते, किमेतत् ?
श्रीभद्रबाहुस्वामिना भाषितम्— ज्ञानस्य प्रत्यय सारम्, स चासन्न २०
एवास्ते । स्थितास्तृष्णी श्रावना । आगत सप्तमं दिनम् । तत्रैव
द्विप्रहरमोत्रायां संज्यां प्राग् स्तन्यं पाययितुं धात्र्युपविष्टा । द्वार-
शीलायामे न्यस्ताऽर्गला वाग्मैस्तके पतिता जनान्तरसञ्चारात् ।

१ 'ख - 'स पूजये । २ क-ख 'सत्सर्दिप्र०' । ३ घ- 'सर्ष' । ४ ग
'भद्रबाह्वागमे वराहो । ५ क- 'भद्रबाहुर्मे' इति आरभ्य 'कोष' एतत्पर्यन्तं नास्ति ।
६ ख- 'भद्रबाहुना । ७ ग 'पुनरिद० । ८ ग- 'बाहुना' । ९ क- 'वाग्म्या' ।
१० ग- 'स्यौ' । ११ ग- 'शामाय वरना०' । १२ क- 'मस्तकपतिता' ।

प्रमीतो बालः। रुद्यते वराहगृहे। मिलितो लोकः। भद्रबाहुनाऽपि
श्रावका उक्ताः— शोकापनोदो धर्माचार्य इति तत्रास्माभिरधुना
गन्तव्यम्। श्रावकशंतावृता गतास्तत्राचार्याः। वराहः शोकसङ्-
कुलोऽप्यभ्युत्थानाद्युचितमकरोत्, धम्यदधाच्च— आचार्याः। भवतां

५ ज्ञानं मिलितम्, केवलं विडालीतो मृत्युर्न, किन्त्वर्गलातः।
भद्रबाहुना निजगदे—तस्या अर्गलाया लोहमय्या अप्रभागे रेखामयी
विडाल्यस्ति, नासत्यं ब्रूमः। औनीताऽवलोकिताऽर्गला तथैवास्ते,
अथोवाच वराहः— तथा पुत्रशोकेन न खिद्येऽहं यथा राज-
विदिताख्यातपुत्रशतायुस्त्ववैफल्पेन खिद्ये। धिगभीषां निजपुस्तकानां

१० प्रत्ययेनास्माभिर्ज्ञानं प्राकाशि, एतान्यसत्यानि, तस्मान्मृज्मः।
इत्युक्त्वा कुण्डानि जलैरपूपुरत्। पुस्तकानि माष्टुं स यावदारभते
तावद् भद्रबाहुना बाहुना धृत्वा वारितः। आत्मप्रमादेन ज्ञानं
विनाश्य कथं पुस्तकेभ्यः कुप्यसि ? एते पुस्तकाः सर्वज्ञोक्तमेव
भाषन्ते, ज्ञाता तु दुर्लभः। अमुकस्मिन् स्थाने त्वं विपर्यस्तमतिर्जातः,

१५ आत्मानमेव निन्द।

प्रभुप्रसादस्तारुण्यं, विभवो रूपमन्वयः।

शौर्यं पाण्डित्यमित्येत—दमघं मदकारणम् ॥ १ ॥

मत्तस्य च कुतो विचारमूढमेक्षिकाः ?। तस्मान्मा भाङ्क्षीः पुस्तकान्
इति निषिद्धः। विलक्षीभूय स्थितो वराहः। तत्रान्तरे पूर्वं तत्कृता-

२० हृन्मतगर्हापीडितमनसा केनापि श्रावकेण पठितम्—

युष्मादृशाः कृपणकाः कृमयोऽपि यस्यां

भान्ति स्म सन्तमसमव्यगमन्निशाऽसी।

सूर्यांशुदीप्तदशदिग्दिवमोऽधुनाऽयं

भात्यत्र नेन्दुरपि कीटमणे ! किमु त्वम् ॥ १ ॥”

१ ग-‘प्रमृतो’। २ ग-‘शतवृता’। ३ ख-‘सङ्कुम्भकुलो’। ४ क-
‘अव्यवहार’। ५ क-‘अनीपाव’। ६ क-‘प्रकाशित’। ७ ग-‘तरमात् तु
मृज्मः’। ८ ग-‘बाही’। ९ अनुष्टुप्। १० पगन्त०।

इति वदन्नेव नष्टः सः । बाढं पीडितो वराहः । अत्रान्तरे स्वय-
 मागतो राजा । राज्ञोक्तम्—मा स्म शोर्चाः, भवस्थितिरियं विद्वन् ।।
 तदा जिनभक्तेन राजमन्त्रिणैकेन भणितम्—ते आचार्या नवा
 याताः सन्ति यैर्दिग्भस्य सप्ताहमात्रमायुरभाणि, ते सङ्गतवाचो
 महात्मानः । केनापि दर्शिता भद्रबाहवः, एते ते; तदा द्विज- ५
 स्तथा दूनो यथा स एव विवेद । गतो राजाऽपि, भद्रबाहुरपि,
 लोकोऽपि स्वस्थानम् । राजा श्रावकधर्मं प्रतिपेदे । वराहोऽप-
 मानाद् भागवतीं दीक्षां गृहीत्वाऽज्ञानकष्टानि महान्ति कृत्वा जैन-
 धर्मद्वेषी दुष्टो व्यन्तरोऽभूत् । ऋषिषु द्वेषवानपि न प्रबभूव । तपो
 हि वज्रपञ्जरप्रायं महामुनीनां परप्रेरितप्रत्यूहपृषत्कदुर्भेदतरम् । अतः १०
 श्रावकानुपद्रोतुमारोभे । गृहे गृहे रोगानुत्पादयामास । श्रावकैः पीडात्तै-
 र्भद्रबाहुरादरेण विज्ञप्तः—भगवन् ! भवति सत्यपि यद् वयं रुग्भिः
 पीड्यामहे, तत् सत्यमिदम्—कुञ्जरस्कन्धाधिरूढोऽपि भषणैर्भक्ष्य-
 (प्य?)ते इति ? । गुरुभिरभाणि—मा भैष्ट, तोऽयं वै राहमिह(हि)रः
 पूर्ववैराद् भवद्भ्यो दुष्टुक्षति । रक्षामि पाणेरपि वज्रपाणेः । ततः १५
 पूर्वैभ्य उद्धृत्य ' उवसगहरं पातम् ' इत्यादि स्तवनं गाथापञ्चक-
 मयं सन्दृष्ट्वा गुरुभिः । पठितं च 'तल्लोकैः । सद्यः शान्तिं गताः
 क्लेशाः । अद्यापि कष्टापहारार्थिभिस्तत् पठ्यमानमास्ते । अचिन्त्य-
 चिन्तामणिप्रतिमं च तत् । श्रीभद्रबाहूनां विद्योपजीवी चतुर्दश-
 पूर्वा श्रीस्थूलभद्रः परमतान्यचुचूर्णात् । २०

इति श्रीभद्रबाहुवराहप्रबन्धः प्रथमः ॥ अ० १२२ ॥

[२]

॥ अथार्यनन्दिलप्रबन्धः ॥

‘पद्मिनीखण्ड’पत्तने पद्मप्रभनामा राजा । तस्य भार्या पद्मावती । तस्मिन् पुरे पद्मदत्तनामा श्रेष्ठी वसति । तस्य कान्ता पद्मयशा नाम । तयो सुत पद्मनामाऽभूत् । वरदत्तेन सार्थवाहेन खकीया वैरोद्या नाम पुत्री तस्य दत्ता । स ता व्याहयत् ।

- ५ अन्यदा वरदत्तो वैरोद्याजनक सपरिवारो देशान्तर गच्छन् वनदवेन दग्ध । वैरोद्यां श्वश्रू शुश्रूष्यमाणाऽपि निष्पितृकां भणित्वाऽपमानयति । यत —

रूप रहो धन तेज , सौभाग्य प्रभविष्णुता ।

प्रभावात् पेटकादेव, नारीणां जायते ध्रुवम् ॥१॥’

- १० सा श्वश्रूचने कुकूलानलकर्कशै पीडिताऽपि दैवमुपालभते, न श्वश्रू निन्दति, चिन्तयति च—

सर्वो पुण्यकयाण, कम्माण पावए फलविवाग ।

अवराहेसु गुणेषु य, निमित्तमि(म १)त्त परो होइ ॥ १ ॥

- १५ दोहद उत्पन्न । तदाऽऽचार्यनन्दिलनामा सूरिरुचाने समयासा-
र्पात्, सार्द्धनवपूर्वधर आर्यरक्षितस्वामिवत् । वैरोद्यायाः श्वश्रू-
रिति वक्ति—अस्या घड्या सुता भविष्मति, न तु सुत । इति
कर्णककचकर्कशतद्वच पीडिता सती सा सती वधू सूरिवन्द-
नार्ये गता । सूरयो वन्दिता । स्वस्य श्वश्रूया सह विरोधोऽकथि ।

सूरिमिरुक्तम्—पूर्वकर्मदोषोऽयम्, क्रोधो न वर्जनीय, सवहेतुत्वात्,
वत्से ।

इह लोए चिय कोवो, सरौरसतावकलहवेराइ ।

कुणइ पुणो परलोए, नरगाइसुदारुण दुक्ख ॥ १ ॥

पुत्र च लप्स्यसे । पायसदोहदस्ते जातोऽस्ति सोऽपि यथा ५
तथा पूरयिष्यते । इति सा सूरिवचसाऽऽनन्दितचित्ता निजगृह-
मागच्छत्, अचिन्तयन्व—

अस्मामिश्रतुरन्बुराशिरसनाविच्छेदिनीं भेदिनीं

भ्राम्याद्भि स न कोऽपि निस्तुपगुणो दृष्टो विशिष्टो जन ।

यस्याप्रे चिरसञ्चितानि हृदये दु खानि सौख्यानि वा १०

न्याख्याय क्षणमेकमर्द्धमथवा नि श्वस्य विश्रम्यते ॥ १ ॥

एते तु गुरवस्तादृशा सन्ति ।

पद्मयशा अपि चैत्रपूर्णिमायामुपोषिता 'पुण्डरीक'तपसि
क्रियमाणे उवापनमारभे । तद्दिने पायसपूर्ण प्रतिग्रहो यतिभ्यो
दीयते, साधर्मिकशास्त्रस्य च क्रियते । तथा सर्वं कृतम् । वच्चा १५
पुनर्वैरर्भावात् कुलत्यादि कदशन दत्तम् । वधू पुन स्थाल्या
मुद्धृत पायस प्रच्छन्न गृहीत्वा वस्त्रे बद्ध्वा घटे क्षिप्त्वा जलाशय
जलाय गता । वृक्षमूले कुम्भ मुक्त्वा यदा हस्तपादप्रक्षालनार्थं
गता तावताऽलिङ्गुरनामा नाग पातालेऽस्ति, तस्य कान्ताया
क्षीरान्नदोहद समजानि । पृथिव्यामायाता क्षीरान्न गवेषयति । तत्र २०
तरोर्मूले घटमध्ये क्षीरान्न दृष्टम्, मुक्त च । येन मार्गेणागता तेनैव

१ छाया—इह लोके एव कोप सरौरसन्तापकलहवैराणि ।

करोति पुन परलोक नरकादिसुदारुण दु खम् ।

२ आर्या । ३ क पूरयिष्ये । ४ शार्दूल० । ५ क ख— एते गुरव०

६ एतत्स्वरूपार्थं प्रेष्यतां क—परिशिष्टम् । ७ क— क्रियामारभे । ८ क—ख

'भवात्' । ९ ख— कत्वा । १० ग— 'पायसदोहद ।

घटाप्येति० ९

गता नागपत्नी । यदा वैरोट्या पादशौचं कृत्वा समायाति तावत् क्षीरान्नं न पश्यति, तथापि न चुकोप, न विरूपं वभाषे, किन्त्वेव वभाषे—'येनेदं भक्षितं भक्ष्यं पूर्यता तमनोरथ इत्याशिष ददौ ।

इतश्चाऽलिञ्जरपत्न्या तर्बं तरितस्थितया तस्यास्तदार्शीर्वचनं श्रुतं स्वस्थानमेल्य स्वभर्त्रे निवेदितं च । वैरोट्या स्वगृहमागता । ततो

रात्रौ वैरोट्याप्रातिवेशिक्या स्त्रिया स्वप्ने नागपत्न्या कथितम्— भद्रे ! अहं अलिञ्जरनागपत्नी, मदीया तनया वैरोट्या, तस्या पायसदोहदोऽस्ति, स तस्यास्त्वया पूरणीयः । तथा तस्याप्रे कथनीयम्—तव पितृकुटुम्बं नास्ति, परमहं पितृसमानोपकारं करि-

१० ध्यामि, अश्रुपराम्भवाग्नितापमुपशमयिष्यामि । तथा प्रातिवेशिक्या प्रातर्वैरोट्या क्षीरान्नं भोजिता । सम्पूर्णदोहदा सुतमजीजनत् । नागमान्तयाऽपि सुतशतमसूयत । वैरोट्यापुत्रनामकरणदिने पत्न्येन उत्सवः कारितः । यत्र पितृगृहं पूर्वं स्थितं तत्र धवलगृहं कारयित्वा पातालवासिभिर्नागैरलङ्कृतम् । गजाऽश्वाश्च वाहनपदाति-

१५ वर्गसहिता नागलोका समाययुः । तस्या गृहलक्ष्म्या सङ्कीर्णं चम्बुम् । अलिञ्जरपत्नी पतिना (पत्या) पुत्रैश्च युता दिव्यवस्त्रपद्भूतस्वर्णरत्नसंचितसर्वाङ्गाभरणादिकं सर्वं मनोज्ञं वस्तुसमूहं वैरोट्याया प्रतिपन्नमुतापेन पूरयति । वैरोट्या अलिञ्जरपत्नी गृहे निरत्य यात्वायाति च । अलिञ्जरपत्याऽनीव मायते, पूज्यते

२० वैरोट्या । अश्रुस्तथाग्नौ पितृगृहं मेषापकमिव दृष्ट्वा बधूः स कर्तुमारम्भे । लोकं पूजितपूजकः । वैरोट्याया रक्षार्थं नागपत्न्या स्पर्शकथं शतं पुत्रां सर्पया समर्पिता । तथा सर्पा घटे शिप्ता । तत्र च यथापि कर्मकर्मा अग्नितप्तस्थालीमुख्ये सर्पघटौ

१ ग-वभाष । २ पपाथमिदम् । ३ क-ए-पितृगृह । ४ क-ए-पातालव-शेभिर्नागैरलङ्कृतम् । ५ क-ग-ए-सङ्कीर्ण । ६ क-स्वप-या । ७ अलिञ्जरपत्नी इति आरभ्य 'पूज्यते वैरोट्या' पद्यं तं न विहितम् । ८ ग-विधि-पितृ । ९ ग-तां वैरोट्यां बधू । १० अ-व-परं समाप्यत । ११ क-सर्पा ।

दत्तः । 'तक्षणमेव वैरोटथयोचारित । पानीयेनामिषिकास्ते तत-
स्वस्था सम्पन्ना । एकस्तु शिशुर्विपुच्छो जात । यदा स
स्खलति क्षितौ तदा वैरोट्या वृते-वण्डो जीवतु । वैरोट्याजात-
कस्य स्नेहेन मोहितास्ते सर्वे बान्धवरूपा सर्पा क्षौमरत्नस्व-
र्णादि दत्त्वा नामकरण च कारयित्वा यथास्थान ययु । वैरोट्या ५
नागप्रभाजात् गौरवपात्र जाता ।

अन्यदाऽलिञ्जरः स्वपुत्र पुच्छरहित दृष्ट्वा चुक्रोध । 'मम
पुत्र केन दुरात्मना विपुच्छ कृत ? । ततो वैरोट्याया कृतो
विपुच्छो मे पुत्र इत्यवधिना ज्ञात्वा 'वैरोट्याया उपरि पूर्वं
सुप्रसन्नोऽपि चुकोप । कुपित सन् विरूप कर्तुं वैरोट्यागृहमगमत् । १०
अलिञ्जरो गूर्तनुर्गृहमध्ये स्थित । यदा वैरोट्या ध्वान्तभरो
सति गृहापरकमध्ये प्रविष्टा तदा तयोक्तम्- वण्डो जीवतु
'चिरम् । तच्छ्रुत्वा नागराज सन्तुष्टस्तस्यै नूपुरे ददौ । अथ-
प्रभृति वत्से । त्वया पाताले आगन्तव्यम्, नागाश्च त्वद्गृहमेप्यगति
इति प्रसाद कृत । सा वैरोट्या पाताले गमनागमन करोति । १५
नागवरात् नागदत्त इति नाम दत्त पुत्रस्य । तदा पद्मदत्तो वैरोट्या-
श्चशुर श्रीआर्यनन्दिलक्षणकरेवमुक्त - त्वया स्ववध्वरे कथनी-
यम्, नागाश्रय गतया त्वया नागा वक्तव्या - भवद्भिलोकस्यानुग्रह
कैरणीय, कोऽपि न दृश्यते । तत् सूरिपञ्चन शशुरेण तस्यै, तथा
च नागेभ्य कथितम् । तत्र गता च वैरोट्या एवमुच्चैर्जगौ- २०
साऽलिञ्जरपत्नी जीयाद् सोऽलिञ्जरो जीयात् 'येनाहम
पितृगृहाऽपि सपितृगृहा कृता, अनाथाऽपि सनाया जाता ।

१ ग पुस्तके 'त क्षणमेव' एतदधिकम् । २ क 'सुस्था' । ३ 'बो' इति
गूर्जेरभाषायाम् । ४ ग -पुस्तके 'मम' इत्यत आरभ्य इति एतत्पर्यन्तमधिक विद्यते ।
५ क खप्रत्या 'वैरोट्या' इत्यत आरभ्य कर्तुं 'एतत्पर्यन्त' न दृश्यते । ६ क-ख-
तत्तुर्मप्य' । ७ ग पुस्तके 'चिर' अधिक विद्यते । ८ क-खप्रत्या 'नागदत्त
इति नाम दत्त पुत्रस्य' एतन्न दृश्यते । ९ ग 'वर्तव्य' । १० क 'येनाहमपि
सपितृगृहा कृता' । ११ ग 'सञ्जाता' ।

- मो मो नागकुमाराः । आर्यनन्दिलेन महात्मना एवमादिष्टम्—
 लोको न पीडयितव्यः, 'लोकस्यानुग्रहः कार्यः । वैरोद्या पुनरपि
 स्वगृहं गता । गुरुणा वैरोद्यास्तत्रो नवो विरचितः । यो वैरोद्या-
 स्तत्र पठति तस्य पन्नगभयं नास्ति । पन्नगाः सर्वे वैरोद्याया
 ५ गुरोः पार्श्वभानीताः । उपदेशं श्राविता उपशान्तचित्ताः 'संवृत्ताः ।
 नागदत्तनामा वैरोद्यापुत्रः सौभाग्यरङ्गभूरभूत् । पद्मदत्तेन
 प्रियासहितेन व्रतं गृहीतम् । तपस्तप्त्वा स्वर्गं गतः । पद्मयज्ञा
 अपि तस्य देवत्वं प्राप्तस्य इच्छासिद्धियुजो देवां सज्जाता । वैरोद्या
 च फणीन्द्राणां(न्द्रस्य ?) ध्यानान्मृत्वा धरणेन्द्रपत्नीत्वेनोत्पन्ना ।
 १० तत्रापि 'वैरोद्या' इति नामास्याः ।

इति आर्यनन्दिलप्रबन्धः ॥ २ ॥

[३]

॥ अथ श्रीजीवदेवसुरिप्रबन्धः ॥

‘गूर्जर’धराया वायुदेवतास्यापित ‘वायट’ नाम महास्थानम् । तत्र धर्मदेवनामा श्रेष्ठी धनवान् । तस्य शीलवती नाम गेहिनी गेहश्रीरिव देहिनी । तयो सुतौ महीधर महीपालौ । महीपालः क्रीडाप्रियो न कलाऽभ्यास करोति । तत पित्रा ‘हकितो रुधो देशान्तरमसरत् । धर्मदेवश्रेष्ठी परलोक प्राप्त । महीधरोऽपि श्रीजिनदत्तसूरीणा ‘वायट’गच्छीयाना पादमूले प्रवव्राज । स राशिल्लसूरिर्नाम सूरिन्द्रो बभूव । महीपालोऽपि पूर्वस्या दिशि ‘राजगृहे’ बुरे दिगम्बराचार्यदीक्षा प्राप्याचार्यपदमवाप । सुवर्णकीर्तिः इति नाम प्रपथे । श्रुतकीर्तिना गुरुणा तस्मै द्वे विधे प्रदत्ते—‘चक्रेश्वरी’विद्या ‘परकायप्रवेश’विद्या च । धर्मदेवे दिव गते शीलवती दु खिन्यासात् यत —

यथा नदी विनाऽम्भोदाद्, यामिनी शैशिना विना ।

अम्भोभिर्ना विना भानु, भर्त्रा कुलवधूस्तथा ॥१॥’

‘राजगृहा’गतपरिचितमनुष्यमुखेन स्वपुत्रं स्वर्णकीर्तिं तत्रस्थ ज्ञात्वा तन्मिलनाय गता । मिलित स्वर्णकीर्तिस्तस्या । उन्मीलितो मातापुत्रस्नेह । एकदा तथा सुवर्णकीर्तिर्भाषित—तव पिता दिवमगमत् । त्वमत्र सूरि । महीधरस्तु राशिल्लसूरिर्नाम श्वेताम्बरसूरिपदे वर्तते । ‘वायट’प्रदेशे विहरति । युवां द्वावेकमतीभूय एक धर्ममाचरतम् । ‘वायट’मानीतस्तथा स । द्वौ बान्धवौ एकत्र मिलितौ । सुवर्णकीर्तिर्भाषितो मात्रा, वत्स । त्व श्वेताम्बर एधि । सुवर्णकीर्तिर्वदति— राशिल्लसूरिर्दिगम्बराचार्यो भवतु मदनुसरणात् । एव वर्तमाने मात्रा द्वे रसवत्यौ

१ क ख-‘स्थित । २ ‘रुंकी कटापेला’ इति भाषायात् । ३ ग-‘कलिन’ । ४ अउ३९ । ५ ग ‘सुवर्णकीर्ति’ । ६ क ख-‘महीपालस्त’ ।

कारिते—एका विशिष्टा, 'अपरा मध्यमा कुटुम्बार्था । दिग्वासाः
पूर्वमाकारित । स विशिष्टा रसवतीं भुङ्क्ते स्वैरम्, कुरसवतीं
पश्यत्यपि न । राशिह्यमूरिशिष्यौ द्वावागतौ । ताभ्या निर्जरा
रिभ्यां कुरसवतीं विजहे । मात्रा भोजनादनु दिग्म्बर प्रोक्त—
५ वत्स ! एते श्वेताम्बरा शुद्धा, त्वमाधाकर्मचिन्ता न करोपि ।
एते तु वदन्ति—

भुजइ आहाकम्म, सम्म न य जो पडिकम्मइ ।

लुद्धो सञ्चजिणाणा—विमुहस्स तस्स आराहणा नत्थि ॥ १ ॥

तथैव च पाठयन्ति । तस्मादेतेषा मिल, मोक्षमिच्छसि चेत् ।

१० स्वर्णकीर्तिर्मातृवचसा प्रबुद्ध श्वेताम्बरदीक्षामांददे । जीवदेव-
सूरिः इति नाम तस्य दशसु दिक्षु विस्तृतम् । यतिपञ्चशतीसह-
चरो निहरन् मग्याना मिथ्यात्वादिरोगान् सुदेशनापीयूपप्रवाहेण
निर्दलयति ।

श्रीसुरेरेकदा देशनाया योगी कश्चिदामांत । सं 'त्रैलोक्य-

१५ जयिनी ' विद्या साधयितु द्वात्रिंशत्क्षणभूपित नर विलो-
कयति । तस्मिन् समये ते त्रय एव—एको विक्रमादित्यः, द्वितीयो
जीवदेवसूरि, तृतीय स एव योगी, नान्य । राजाऽवश्य ।
नरकपात्रे एकपुत्री पणमासी यावद् भिक्षा माच्यते भुज्यते च, तत
सिष्यति । तेन सूरिं छत्रपितुमायात । सूर्याणां 'सूरि'मन्त्र

२० प्रमायाद् यस्याप्येव नीलाभूतानि, न पुनर्बपु । ततो गुरुसमीपस्थ-
याचञ्जिह्वा स्तग्मिता । श्रीजीवदेवसूरिदृष्टी 'स्यनिहाया योग-
पटुपर्वरिक्तवां चकथ । स-यलोको विभाय । प्रमुभि स पीठित ।

१ वा द्विं वा । २ दिग्म्बर ।

१ वा—भुङ्क्ते अ पाठने मध्यम १ व ए प्रतिक्रमति ।

उभय सर्वत्रित्वादिमुत्तरद तरवाराधना नास्ति ॥

५ वत्स 'वत्स'वा' । ५ वत्स 'मादये । ६ वा 'पुत्रा' । ७ वा—

पुत्राव त 'इति अत्रभ्य इतिभवा पदगत वाचिक इत्यने । ८ वत्स—'त्रिहाया ।

ततस्तेन खटिकया मूमी लिखितम्—

उत्रयारह उत्रयारहउ सञ्चउ लोउ करेइ ।

अत्रगुणि कियइ जु गुणु करइ विरलउ जणणी जणेइ ॥ १॥

अहं तव च्छलनार्थमागतोऽमूवम् । त्वया ज्ञातः, स्तम्भितः, प्रसीद,
मुञ्च, कृपां कुरु इत्यादि । ततः कृपया प्रभुभिर्मुक्तोऽसौ 'वायट-' ५
नगरे बहिर्मठीं गत्वा तस्थौ । प्रभुभिः स्वगच्छः समाकार्योक्तः—
योगी दुष्टो बहिर्मठेऽस्ति अमुकदिशि; तस्यां दिशि केनापि
साधुना साध्या वा न गन्तव्यमेव । तथेति तन्मेने सर्वैः । साध्यौ
तु द्वे ऋजुतया कुतह्लेन ताभेव दिशं गते । योगिना समेल चूर्णशक्या
वशीकृते तत्पार्श्वं न मुञ्चतः । प्रभुभिः स्ववसतौ दर्भपुत्रकः कृतः । १०
तत्करच्छेद्रे योगिनोऽपि करच्छेदः । मुक्ते साध्यौ । मस्तकक्षालनात्
परनिचाविदलनेन सुस्थीभूते ते ।

अथान्यदा ' उज्जयिन्यां ' विक्रमादित्येन 'सवासरः
प्रवर्तयितुमारोमे । तत्र देशानामनृणीकरणाय मन्त्री निम्बो
'गूर्जरधरादिशि प्रहितो विक्रमेण । स निम्बो ' वायटे ' १५
'श्रीमहावीरप्रासादमर्चीकरत् । तत्र देवं श्रीजीवदेवसूरीन्द्रः प्रैल-
तिष्ठपत् ।

अन्वेद्युर्वायटे लह्यो नाम श्रेष्ठी 'महामिध्याहम् । तेन होमः
कारयितुमारब्धः । विप्रा मिलिताः । आसन्नादाचान्त्रिकाद्
दुमाद् धूमाकुलोऽहिः 'कुण्डासन्नोऽपतत् । निर्घृणैर्विपैः स वराक २०
'उत्पाव्यामौ जुहुवे । लह्यस्तद् दृष्ट्वा विरक्तो विप्रेषु उवाच च—अहो
निधुरत्वमेतेषाम् ! । एवं जीवहिंसारता ये तस्मादलमेभिर्गुरुभिः ।

१ छाया—उपकारकस्य उपकार सर्वो लोक करोति ।

अत्रगुणे रुने यो गुणं करोति विरल त जननी जनयति ॥

२ क—'मुञ्चेट' । ३ स—'वत्परो वर्तयितुः' । ४ अथ प्रासादस्तत्राणापि
समस्ति । ५ ग—'प्रयतिष्ठपत्' । ६ ग—'पुस्तके 'महामिध्याहम् एतदधिकम्' ।

७ क—स—'कुण्डासन्न' । ग—'उत्पाव्य बहौ' ।

एवं वदन् विप्रान् विसृज्य स्वगृहमगमत् । 'सर्वदर्शनानामाचारान्
विलोकते । एकदा मध्याह्ने श्रीजीवदेवसूरीणां साधुसङ्घाटक-
स्तद्गृहे भिक्षार्थं गतः । तयोः शुद्धभिक्षाप्रहणात् गुष्टः । लल्लेन
तौ मुनी आलापितौ- युवयोः के गुरवः ? । ताभ्यां श्रीजीवदेव-

५ सूरयः कथिताः । लल्लस्तत्र गतः । श्रावकद्वादशव्रती ससम्पक्त्वा
ल्लौ । अन्यदा लल्लेनोक्तम्—सूर्यपर्वणि मया द्रव्यलक्ष दाने कल्पित-
म् । तस्याहं व्ययितम्, शेषमहं गृहीतम् । न गृह्णन्ति ते निर्लोभाः ।
लल्लो वाटं प्रीतः । गुरुभिरुक्तम्—अद्य सायं प्रक्षाञ्चितैक-
पादस्य तव यत् प्राभृतमायाति तदस्मात्पार्श्वे आनेयम् । इति श्रुत्वा

१० गृह गतो लल्लः । साय केनापि द्वौ वृषभौ प्राभृतीकृतौ । लल्लेन
गुरुपार्श्वमानीतौ । गुरुणोक्तम्—यत्रैतौ स्वयं यात्वा तिष्ठतः तत्रै-
तद्द्रव्यव्ययेन चैत्यं काराप्यम् । तच्छ्रुत्वा तेन वृषभौ स्वच्छन्दं
मुक्तौ 'पिप्लयानक'ग्रामे गतौ कश्चित् स्थितौ । तत्र भूमौ
लल्लेन चैत्यमारब्धम्, निष्पन्नम् । तत्रावधूतः कोऽप्यायात् ।

१५ तेनोक्तम्—अत्र प्रासादे दोषोऽस्ति । जनैरुक्तम्—को दोषः ? । तेनो-
क्तम्—घांशल्यमास्ते । लल्लेन तच्छ्रुत्वा गुरवो विव्रताः । गुरुभि-
रुक्तम्—निःशल्या भूमिं कृत्वा पुनः प्रासादः कार्यते, लल्ल !
त्वया द्रव्यचिन्ता न कार्या, तदधिष्ठात्र्यो धनं पूरयिष्यन्ति ।
प्रासाद उत्कीर्णयितुमारभे । शब्द उत्पन्नः—चैत्यं नोत्कीर्णनीयम् ।

२० गुरवो विव्रताः । तैर्ष्यां न दधे । अधिष्ठात्री देव्याययौ । तयो-
क्तम्—'कन्यकुब्ज'राजसुताऽहं मेहणीकनाम्नी पूर्वं 'गूर्जर'-
देशे वसन्ती म्लेच्छसैन्ये समागते पलायमाना तेषु पृष्ठापनितेषु
भिषाऽत्र कूपेऽपतम् । मृत्वा व्यन्तरी जाता । अतः स्वाज्ञासि-
शान्याकर्षणं नानुमन्ये । प्रतोन्त्यां 'मामधिष्ठात्री त्वं कुरु यया श्रद्धिं

१ क-र-प्रयोः 'सर्व' इति पद नास्ति । २ ग--'व्ययितम्' । ३ क-र-'तत्रैव
द्रव्यव्ययेन' । ४ घ--'विप्लयानकग्राम' । ५ ग--'महणीनाम्नी' । ६ क-र--
'पठन्ती' । ७ क-र--'घापधिष्ठात्री' इति ४५५ ।

वृद्धिं कुर्वे । गुरुभिः प्रतिपन्नम् । ततस्तदत्तभूमौ तद्योग्या देव-
 कुलिका कारिता । तत्र चाभितं धनं लब्धम् । लल्लो निष्प्रति-
 मल्लसुखमाजनमभवत् । सद्धश्च तुष्टः । लल्लद्वेपाद् दिजैर्मुमुषु-
 गौश्चैत्ये क्षिप्ता । सा तत्र मृता । श्रावकैर्विज्ञप्तं तद् गुह्ये । गुरुणा
 विद्याब्रह्माद् गौरिहभक्षणे क्षिप्ता । यच्चिन्यते परस्य तदायाति सम्मुख- ५
 मेव । ब्राह्मणैरनन्योपायत्यात् जीवदेवसूर्यःऽनुनाता । जीवदेव-
 सूरै ! तारय नः । श्रीसूरिभिस्ते तज्जिता., उक्ताश्च—यदि मद्येत्ये
 मत्पद्सूरेश्च श्रावकवत् सर्वा भक्तिं कुरुष्वे, मत्सूरे सूरिपदप्रस्ताव
 हेममयपद्मोपनीत दक्ष, तत्सुखासनं स्वयं वह्य, तदा गामिभां
 ब्रह्मालयादाकृपामि; अन्यथा तु न । तैरपि कार्यातुरैः सर्वमङ्गी- १०
 कृतम् । अक्षरादिभिः सैर्यमुत्पादितम् । ततो गौराकृप्याचार्यैर्बहिः
 क्षिप्ता । तुष्ट चातुर्वर्ण्यम् । कालान्तरे मरणासत्तौ सूरिभिस्नस्माद्
 योगिनो विम्बद्धिः स्वकीयाखण्डकपालस्य सर्वसिद्धिहेतोर्भङ्गनं
 श्रावकाप्रे कथितम् । "अन्यथा विद्यासिद्धौ सङ्घोपद्रव करिष्यति ।
 तथैव तैस्तदा चक्रे । योगी निराशश्चिरमरोदीत् ॥ १५

इति श्रीजीवदेवसूरिप्रबन्धः ॥ ३ ॥

१ ग-‘पन्नं तत् । तद्वत्’ । २ क ख-‘हेममयपद्मोपनी(वी)न’ । ३ क ख-
 ‘तैरेव’ । ४ क-‘सर्वमङ्गी-’ । ५ ग-पुस्तके ‘अन्यथा विद्यासिद्धौ सङ्घोपद्रवं
 करिष्यति’ एतदधिकं दृश्यते ।

चतुर्षिधति० ३

[४]

॥ अथार्यरूपटाचार्यप्रबन्धः ॥

कापि गच्छेऽनेकातिशयलब्धिसम्पन्ना श्रीआर्यरूपटा नाम
 आचार्यसम्राज । तेषां शिष्यो भागिनेयो भुवनो नाम । ते
 ५ सूरयो 'भृगुवच्छ' विजह । तत्र बलमित्रो नाम बौद्धभक्तो राजा,
 बोद्धाश्च महाप्रामाणिकास्तादृग्यजमानगर्विताश्च दुर्दाता ।
 'एक वानरा, अपर वृश्चिकेन जग्धा' इति श्रुत्यात् ते श्वेता-
 म्वराणां धर्मस्थानेषु तृणपूलकान् निक्षेपयन्ति, यूय पशव इति
 भाव । अनयाऽवज्ञया रूपटाचार्या न चुक्रुधु, गुरत्वात् । यत —

१० उपद्रवस्तु क्षुद्रेषु, न ऋष्यति महाशया ।

उफालै र्शफरे ऋ स्या—ह्योल क्लोलिनीपति ॥ १ ॥

भुवनस्तु चुकोप । थावकशतसहस्रसङ्कुगे राज्ञ पार्श्वे यथा
 श्रासद्गुर्वनुज्ञा गृहीत्वा तयोच्चरवाच—

तानङ्गिण्डिमघोषणा निदधता तानत् प्रशसन्तु च

१५ स्वामान प्रथयन्तु तानदतुला रीडा च पू ये खला ।

यावत् प्राज्यवृत्तप्रतर्पितं बृहद्भानुप्ररोहं पृथु—

ज्वालजालकरालजल्पनिर्दहं नोत्तिष्ठतेऽयं जन ॥ १ ॥'

राज्ञा बलमित्रेणोक्तम् —साधा । ऋ किमात्यः । भुवनो
 वभाण—तत्र गुरवस्तार्किकमन्या गहेनदिन श्वेताम्बरान् निन्दति,

२० ततो यय वाशय स्वत्सद सम्प्राप्ता । आस्फालय तान् मया सह,
 एकदा भरतु श्रोतृणां वर्णवीतुकम् । तता राज्ञा ते आहूता ।
 चतुरङ्गसभायां वाद पारिता । भुवनमुनिपश्चाननतर्पचपेटा
 तादिता पेरण्डा इय तूष्णीका ममजनिपत । राजादि-

१ क-रूपटा । २ क-ख धर्मस्थान । ३ क-तथा । ४ क-रूपटा ।
 ५ क-प्र- 'ह्यर्थात्' । ६ मन्त्रविद्यया । ७ अनुष्टुप् । ८ अविनयम् । ९ आपः ।
 १० शार्दूलः । ११ घृणल ।

भिर्विषित.—जय' श्वेताम्बरशासनस्य । वर्तन्ते चैत्येषु महो-
त्सवा । वौद्धास्तु 'हिमहतपद्मवनाभा जाता । त वौद्धापमानं
श्रुत्वा वौद्धाचार्यो 'गुडशख'पुराद् वृद्धकराख्यो महातार्किको
'भृगुपुर'मगात् । राजानमयोचत्—श्वेताम्बरै सह मा वाद कारा-
पय । राज्ञा भुवनप्रज्ञास्फूर्तिज्ञेन वारितोऽपि नास्थात् । ५
'वादेऽजित एव सोऽपि भुवनेन जित । न खलु यमो
भूताना 'ध्रीयते(?) । जित्वा सम्या प्रभाषिता — भो भो शृणुत—

यदृङ्को दृपदो यदुष्णकिरणो ध्वान्तस्य यच्छीतगु

'शोषाढीकुसुमोत्करस्य च देशाकर्ष पतङ्गस्य यत् ।

अद्वैर्यत् कुलिश प्रचण्डपवनो मेघस्य यद् यत् तरो १०

पंशुर्वत् करिणो 'हरि प्रकुरुते तद वादिनोऽस्तावहम् ॥१॥''

संभ्याश्चमत्कृता उञ्जुषु — जयति धवलाम्बरशासनम् ।
वृद्धकर पुनरपमानाज्ञानितसोऽनगन कृत्वा 'गुडशख'पुरे वृद्ध
कराख्यो यक्ष उत्पन्न प्राञ्चैरेण जैनानुपद्भवति व्याधिवर्द्धन भापन-
धनहरणादिप्रकारै । 'गुडशख'पुरसङ्घेन आर्यसंपुटास्तद् विज्ञप्ता- १५
स्तत्र गत्वा । तत्र यथायतन परिश्य यक्षस्य कर्णयोरुपानहो
प्रबन्धु, वक्षसि पादो ददु । लोको मिलित । राजा तत्रत्यस्तत्रा-
गत । राज्ञे तत्रागने आचार्या श्वेतखेण स्व सर्वमङ्गमावृत्य
तस्थु । राजा यत्र यत्रोद्देधान्यति तत्र तत्र 'त्रिचूर्णवेव
दृश्यते । ततः क्रुद्धो राजा घातान् दापयति संपुटाचार्यस्याङ्गे । २०

१ द 'हिमवत्पद्मवनाभा' । २ ग 'सह वाद' । ३ घ 'वाद वाद वारय ।
४ क ख 'स्फूर्तितन' । ५ घ 'वादादित एव । ६ क ख—'प्रायति' । ७ चन्द्र ।
८ लताविशेषगतपुष्पसमुदायस्य । ९ दीपकवर्तेराकर्षणम् । १० वज्रम् । ११ कुठार
१२ गजस्य । १३ सिंह । १४ शार्ङ्गम् । १५ ख 'संभ्याश्च चम०' । १६ ख-
'करोऽपमान०' । १७ क 'खपुटा०' । १८ ख 'तत्र च यज्ञा०' । १९ 'उषाडे
छे' इति माषापाण । २० ग 'त्रिचूर्णवेव' । २१ जघनो । २२ क 'खपुटा०'

- ते घाता शिरीषकोपादपि कोमलेष्वन्त पुरीणामङ्गेषु 'लेगु ।
 उँच्छलितोऽन्त पुरे खीणां कोलाहल — हा नाय ! रक्ष
 रक्ष, हा हन्यामहे केनाप्यदृष्टेन, कथ जीविष्याम ? ।
 राजा सूरिशक्तिचमत्कृतमना सूरीणा पंदोर्लभ्य । प्रसथ
 ५ मम सपरिजनस्य जीवितभिक्षा देहि, कृपालुस्त्वम् इत्याद्युगाच्च ।
 यक्षस्तु स्वस्थानादुत्थायोपसूरि समागतां विनीत पादसवाहना
 कुरुते । मम क्वाँटिकामात्रस्योपरि व क वटकारम्भ इति व्रूते ।
 गिलितो लोक्र । आर्यस्रपटैर्यक्ष ऊचे — रे अधम ! अस्म-
 र्बुध्यान् परानुभूषसि ? । पराभव, यद्यस्ति प्राभरम् ।
 १० यक्ष प्राह स्म—हनुमति रक्षति सति शाकिन्य पात्राणि कथ
 प्रसन्ते ? । तेव भृत्योऽस्मि । मा मां पाडय । तव सद्य बान्धव-
 वद् रक्षिताऽस्मि । राजादय सर्वे चमत्कृता सूरिभक्ता बभूवु ।
 सूरय प्रासादान्निर्गत्य यदा वहिर्गनास्तदा यक्ष पाषाणभूर्ति
 सहायातः । द्वे दृपदौ, द्वे दार्षदकुण्डिके, सूक्ष्मयक्षा सहागु ।
 १५ नगरप्राकारद्वारागतातेन सूरीन्द्रेण यक्षाद्या विसृष्टा स्वस्थानमगु ।
 कुण्डिके तु पुरद्वारे सूरिणा स्थापिते, लोके द्यातिनिमित्तम् ।
 राजा प्रबोध्य सद्य श्रानक वृत स्वसौध गत । प्रभावनानर्तकी
 रङ्गाचार्य इति स सूरीन्द्रस्तत्र चातुर्वर्ण्येन वर्णयामासे । तदैव
 'भृगु'पुरात् साधू द्वावागतो, ताभ्या प्रभव प्रोक्ता — भगवन् !
 २० 'भृगु'पुरादत्राग उद्विर्भजद्विर्या वैपरिका गूढमधारि सा भ्रतता
 भागिनेयेनःराच्यत । वाचयता आकृष्टिलब्धिर्लेख्या । तद्वशादि-
 भ्याञ्जा गृहेषु निष्पन्ना रराचतीमाकृष्णानीध भुङ्क्ते स्म । तथा
 कुर्यन् मयेन ज्ञानो निषिद्धो न निवर्तते, रसनेन्द्रियपरवशःजात्

१ 'लाग्ना' इत भाषयाम् । २ 'उत्पत्त्या इति भाषयाम् । ३ ग 'पादा लम'

४ ग- वृष । ५ क- प्रतो ' तव इत्यारभ्य पीठय एतत्पय त न इत्यत

६ घ- पुरप्रकार । ७ ङ- कर्माका(१) । ८ ङ- स-ग 'भुङ्क्ते' इति भाषयाम् ।

तत सुद्धेन हकित । कुंद्यो गत्वा बौद्धाना मिलित । तदाचार्य
 इव जात । बौद्धाना पात्राणि मठात् खेन गृहमेधिना गृहेषु नयति ।
 ततो भक्तपूर्णानि तानि खेनैव मठमायाति । तथा दृष्ट्वा लोको
 बौद्धमक्तो भवन्नास्ते । यदुचित तत् कुरुध्वम् । तदवधार्यार्यसंपट-
 देवा 'भृगु'पुरमगु । प्रच्छन्ना स्थिता । बौद्धाना पात्राणि अन
 पूर्णान्यागच्छन्ति । शिलात्रिबुर्बणेन खे वमञ्जुः । पतन्ति पत्रेभ्य
 शालि-मण्डक-मोदकाथशाश्व लोकस्य मस्तकेषु । 'चेष्टक' सूरिणा
 समागमन सम्भाष्य भीतो नष्टो वराक । सूरय ससङ्घा बौद्धाना
 प्रासादमगमन् । बुद्ध उपलमूर्ति सम्मुख उत्थित जय जय
 महर्षिकुलशेखर । इत्यादि स्तुतीरतनिष्ट । पुनर्जिनपतिशासनस्य १०
 प्रभाव प्रौढिदीपे । आर्यसंपटा अन्यत्र विजड्ड ।

इतश्च 'पाटलीपुत्र'पत्तने दाहडो नाम नृपो विप्रमक्तो जेन-
 यतीनाह्वयत्, अमोचच्च—विप्रान् नमस्कुरुत, इति । जेनेरुक्तम्—
 राजन् ! नेद युक्तम्, गृहिणोऽमी, वय च यतयो वन्धा ।
 दाहडेनोक्तम्—न वन्दध्वे चेच्छिरासि व कृन्तामि । जेन- १५
 यतिभि सप्तदिनी याचिता । राज्ञा दत्ता । देवादार्यसंपटशिष्य
 उपाध्यायो महेन्द्रनामा 'भृगुकच्छा'त् तत्रायात् । तदग्रे यतिभि
 स्वदु ख कथितम् । तेन सन्धीरितास्ते । प्रात करवीरकम्बे द्वे रक्तश्वेते
 लात्वा महेन्द्र उपदाहडमगात् । तदाऽष्टमदिनप्रत्यूप वर्तते ।
 राज्ञोक्तम्—श्वेताम्बरा विप्रप्रणामायाह्वयन्ताम् । आहूता, अग्रे २०
 उर्ध्वास्तस्थु । महेन्द्रेण रक्ता कम्ब्रा वाहयिजा राजा मापित—
 किं प्रथममितो नमाम ? किं इतो नमाम इति । एतद्गणनसम
 प्कालमेव विप्रपणा मस्तकास्तुटिल्य तादृफलवद् भूषौ पेलु । तद्

१ ग कुंद्यो । २ घ- बौद्धाना मक्ता । ३ क खपुट० । ४ 'मठा इति
 भाग्यम् । ५ ख घ 'नेलक' । ६ ग- 'प्रदिदीपे' । ७ क- खपुटा० । ८ क-
 र 'पाटलीपुर । ९ क- 'खपुट० । १० क- तालकल० ।

दृष्ट्वा भीतो राजा चाट्टनि करोति स्म, पुमर्नैवमविनयमाचरिष्यामि
इति उवाच । तदा महेन्द्रेण पठितम्—

क कण्ठीरवऋण्ठकेसरसटाभार स्पृशस्यघ्निणा ?

क. कुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयन काङ्क्षति ? ।

५ क सनह्यति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतसश्रिये ?

य श्वेताम्बरशासनस्य कुरुते व-धस्य निन्दामिमाम् ॥ १ ॥

प्रिशेषतो भीतो नृपो दर्शन(१)स्य पादेष्यलगात् । तदा महेन्द्रेण
धवला वरवीरकम्बा दिग्द्वयेऽपि बाहिता । पुनर्विप्राणा मस्तका
स्वस्थानेषु ससञ्जु । प्रतिरोधितो राजा विप्रलोकश्च । एव प्रभा-

१० ननाऽभूत् । भुवनोऽपि वौद्धान् परिहस्य स्वगुरूणा मीलित । तेन
स्वगुरव श्वामिना । तर्गुरुभिस्तस्य भुवनस्य बहुमान दत्तम् ।
पश्चाद् भुवनो गुणवान्, विनयवान्, चारित्रवान्, श्रुतवान्,
जात । तत आर्यखण्डपटाः मृरिपद भुवनाय दत्त्वाऽनशनेन
धामारुरुटु ।

१५ जीवित्य च मृत्यु च, द्वयमाराधयन्ति ये ।

त एव पुरषा शेष, पशुरेव च न पुन ॥ १ ॥

इति महाप्रभावजश्रीआर्यखण्डपटाचार्यप्र ब. ॥ ४ ॥

[५]

॥ अथ पादलिप्ताचार्यप्रबन्धः ॥

‘कागला’ नाम नगरी, तत्र विजयवर्मा राजा नययिकमसागरः।
 फुल्लनामा श्रेष्ठी जैन प्राज्ञो दानमट । तस्य प्रतिमाणा नाम पत्नी
 रूपशीलसत्यनिप्रियसुधा । सा निधुप्रत्येन खिद्यते । केनाप्युक्तम्— ५
 वैरोद्यां देवीमाराभय । तपोनियमसयमेस्तयाऽऽराप्रिता सा प्रत्यक्षी
 वभूर, अमिदधा च—वस्ते ! किमर्थं स्पृनाऽहम् ? । श्रेष्ठिन्योक्तम्—
 पुत्रार्थम् । वैरोद्ययोक्तम्— वस्ते ! शृणु, ‘विद्यापर’उशे श्रीकालि
 काचार्योऽभूत् । तस्य ‘विद्याधरो’ नाम गच्छः । तत्र आर्यनागहस्ती
 नाम सूरिरास्ते । स सम्प्रति इमा नगरांमागतोऽस्ति क्रियाज्ञानार्णन , १०
 तस्य पादादक पित्र । तत्र श्रेष्ठिनी भावनाभरभरिता गता । करस्य
 मुग्धप्रक्षालनजल्पान् ‘शिष्यक सन्मुखमागच्छन् दृष्ट । श्रेष्ठिन्या
 पृष्टम्—तपोवन ! किमेतत् ? । शिष्यकृणांक्तम्—गुरूणा पादो-
 दकम् । तथा पीतम् ।

अथ गुरोऽवन्दिप(ध्व)न । गुरव प्राहु —यन्मत्तो दशकरान्तरस्य- १५
 या त्वयाऽम्भ पीत तत् ते पुत्रस्त्वतो दृग्योजनान्तरित स्वाता ।
 तत पश्चादन्ये नव पुत्रा भवितार सारश्रिय । सा चम्पकवुसुम-
 मकरन्दपानमत्तमधुपध्निकामलया गिरा वभाषे—आद्य पुत्रो
 युष्मभ्य दातव्यो मया । इत्युक्त्वा निजसदनमगमत् । मन्त्रे गुरुक्त
 स्वोक्त चाकथयत् । तुष्ट स । श्रेष्ठिनी काले नागेन्द्रस्वमसप्रभाव २०
 पुत्र प्रासूत । गोह्रल्योत्सरा प्रसरन्ति स्म । गुरुसत्क सन् वर्धते ।
 नागेन्द्र इति नाम तस्य । शरीराभयनेर्गुणश्च सकलसोऽर्च्यहृणीये-
 र्ववृधे । गुरुभिरामल्लाष्टमे वर्षे दाक्षित । मण्डनाभिचस्य मुने
 पार्श्वे पाठितः । बाढोऽपि सर्वाविद्यो जात ।

१ क-‘शिष्य. ४’ । २ ग-‘स्थिता । पश्चाद०’ । ३ ‘त्याव पथी’ इति भाषायाम् ।
 ४ ग-‘वन्द्यमवरन्द०’ । ५ क-‘मज्जलोत्तवा । ६ ग-‘कमनीय०’ ।

एकदा गुरुणा जलार्थं प्रस्थापितो विहृत्यागत आलोचयति—
 'अत्र तबच्छीए, अपुष्पिय पुष्पदत्तपतीए ।

नवसातिकजिय नव—बहूइ कुडएण मे दिन्न ॥ १ ॥'

इति गायया गुरुभिर्भणितम्—पलित्तओ, शृङ्गारगर्भभणिति-
 ५ श्रवणात् । किल त्व विनेयक । रागाग्निना प्रदीप्त इति भाव ।
 नागेन्द्रेणाचक्षे—भगरन् । मात्रया एकया प्रसाद क्रियताम्,
 यया 'पालित्तओ' इति रूप भवति । अत्र को भाव ? गगनगमनो
 पायभूता पादलेपविद्या मे दत्ता येनाह पादलिप्तक इत्यभिधाये ।
 ततो गुरुभिः पादलेपविद्या दत्ता । तद्वशात् खे भ्रमति । दशवर्ष-
 १० देशीयः सन् सूरिपदे स्थापित । बहुशिष्यपरिकरितो विहरति ।
 नित्य 'शतुञ्जयो' 'जयन्ता'दिषेष्टतीर्थी वन्दित्वाऽऽसविरसमश्नाति ।
 तपस्तप्यते ।

यद् दूर यद् दुराराध, यच्च दूरे प्रीतिष्ठितम् ।

तत् सन्नं तपसा साध्य, तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १ ॥'

१५ तत सर्वसिद्धयः ।

एकदा 'पाटलीपुत्र' गता । तत्र मुंरुण्डो नाम खण्डित-
 चण्डारिमुण्डो राजा । तस्य पण्मासान् यावच्छिरोऽर्तिरुत्पन्नाऽऽस्ते ।
 मन्त्रतन्त्रौपधैर्न निवृत्ता । "विशेषविदुरान् शूरीनागतान् श्रुत्वा राजा
 मन्त्रिण प्रदिता प्रोचु—भगरन् । राजराजेन्द्रस्य शिरोऽर्तिनिवर्त्य
 २० ताम् । कीर्ति धर्मां सखीयेताम् । तत सूरिन्द्रो राजबुद्ध गत्वा
 मन्त्रदाक्या क्षणमात्रेण शिरोऽर्तिमपहरति स्म । ततोऽद्यापि
 पश्यते—

१ जाया—अथ ताप्राग्वाऽपुष्पिय पुष्पदत्तरक्षया ।

नवसातिकजिय नववर्षा कुडयेन मे दत्तम् ॥

१ व—'तलित्तओ' । २ भावा । ३ व—भ्रमति । ४ शतुञ्जय गिरि राऽवुद

गामेनदिखा-ऽऽपदति तीर्थपयदम् । ५ व—अवस्थितम् । ६ अनुशुप् ।

७ व—'पाटलीपुत्र' । ८ व—'मुंरुण्डो' । ९ प्रसन्न । १० व—राज इतिर्ति ।

जैह जह पपसिणि जाणुवमि पालित्तओ भमाडेइ ।

तह तह से सिरविपणा पणरमइ मुंरुंटासयस्म ॥ १ ॥^१

प्रीतो राजा । सनुता उत्सवा । पादलिप्तसूरीणां यशसा
पवित्रितानि संस्र मुवनानि । राजा स्तौति—

चेत मार्तर वच मुमधुर दष्टि प्रसन्नो—पला

शक्ति क्षान्तिरत्रो ध्रुव हनमद श्रद्धान्दैन्यापहा ।

रूप शील्युत मति ध्रितनया स्वामिन्नु सेकिना

निर्मुक्त प्रकटान्यहो नय गुणानुष्ठान्यनूयुत्तमे ॥ १ ॥^२

एकदा सभाया वृषेणोक्तम्—राजकुटे महान् विनय । आचार्य-
रमिहितम्—गुरुकुटे मेहायान् विनय । तत्र आचार्या प्राहुः — १०
यो व परमभक्तो राजपुत्रोऽस्ति स आहूयताम्, इदं च तस्मै
कथ्यताम्—यत्त्वा विरोधय 'गङ्गा' किं पूर्ववाहिनी किंवा पश्चिम-
वाहिनी इति । आहूतो राजपुत्र, प्रहितश्च विरोचनाय, यत्र तत्र
भ्रमिना समागत, भाषिणो भूपालेन—विरोकिना 'गङ्गा' किं पूर्व-
वाहिनी पश्चिमवाहिनी वा ?" । अथ राजपुत्र प्रचक्ष्यौ—किमत्र १५
"विरोचनीयम्" तादा अपि विदति 'गङ्गा' पूर्ववाहिनी, गत्वा च
विरोकिता मया, पूर्ववाहिन्येवास्ते । राजा ध्रुवाऽस्थात् । सूरिभि
साधु ररस्तस्मै कर्मणे प्रहितस्तत्र गत । दण्डक प्रयास व्यलोकित
पूर्ववाहिनी सुरवाहिनी । उपसूरि समागत, अभाषन—अह 'गङ्गा'
पूर्ववाहिनी पूर्वमश्रौषम्, गत्वा पश्यथ तथवाज्ञासिषम्, तत्र तु २०

१ छाया— यथा यथा प्रवेशिनी जानुनि पादलिप्तको भ्रामयति ।

तथा तथा तस्य विरोचनना प्रणश्यति मुकुण्डराजस्य ॥

२ ग—'सुरण्ड' । ३ आर्षा । ४ भूलोकं भुवर्गं स्वर्गक महर्लोकं जनलोक-
तपस्लोक-सत्यलोकैति सप्तमो ब्रह्मलोको वा । ५ ग—'युत' । ६ मनोहरा । ७ धार्ढ्यं ।
८ क—स्व—'महान् विनय' । ९ ग—य—'गवा' । १० ग—इति वा' । ११ य—
विरोचयम् । १२ क—स्व—'प्रनय' । १३ ग—य—'तु सद्गुरो' ।

पुत्रविद्यति *

स्वयं सद्गुरवो विदन्ति । एतच्च राजपुत्र-वत्योश्चरित राज-सूर्यो
प्रच्छन्नचरैरुक्तम् । राजा मेने एव—महीयान् गुरुकुले विनयः ।
ततः पठ्यते—

निवपुण्ड्रिभेण गुरुणा, भाणिओ 'गगा' कओमुही वहइ ? ।

५ सपाइयथ सीसो, जह तह सव्यथ कायव्व ॥ १ ॥^१

'पाटलिपुत्रा'दथ सूरिन्द्रो 'लाटान्' गत । तत्रैकरिमन् पुरे
वाले सह ऋडति । मुनयो गोचरचर्यार्थं गता । तावता श्राधका
प्रबन्दनार्थमायाता । आकारं सवृत्तोपदिष्टं प्रभु । श्राद्धेषु गतेषु
पुनरपवरकमध्यं गत्वा खेलति । तावता केऽपि वादिनः समायाता ।

१० तैर्विजनं दृष्ट्वा 'कुकुडूकू' इति शब्दं प्रोक्तः । सूरिन्द्रेण तु
'भ्याऊ' इति विडालशब्दं कृतं । ततो दर्शनं दत्तम् । वादिनः
र्षादयो पेतुं प्रभो । अहो प्रत्युत्पन्नमतिर्य ते, चिरं जयं
वाल्भारति ! । तत आरब्धा प्रभुणा तै सह गोष्ठी । तेष्वेकेन
पृष्टम्—

१५ पालित्तय ! कहसु कुड, सपल महिमडल भेमतेण ।

दिह सुय च कत्थ वि, चदणरससीयलो अग्गी ? ॥ १ ॥^२

प्रभुणाऽभाणि—

अयमाभिओगसद्—मियस्स पुरिसस्स सुद्धदिययरस ।

दोइ यहस्स दुइ, चदणरससीयलो अग्गी ॥ १ ॥^३

१ ग-घ-'स्त' एतदधिकम् ।

२ छाया — नृपपुत्रेण गुरुणा भाणितो 'गगा' किमुही वहति ? ।

सपादित्तयान् शिष्यो यथा तथा सर्वत्र वर्तयन् ॥

३ आर्षो । ४ घ-'पाटलिपुत्रा' । ५ ग-'इतः' । ६ ए-घ-'पदयोः' ।

७ छाया—पाटलिपुत्र ! कथं नृप राजल महीमण्डलं धमता ।

दृष्टं भुव च पुन वि चन्दनरससीयलोऽपि ? ॥

८ व-'दयतु' । ९ व-'भ' तेन । १० व-घ-'व्य' । ११ आर्षो ।

१२ छाया—अयमोऽभिषेकपद्वनस्य पुरनस्य सुद्धदयस्य ।

मयि वदतो बु च चन्दनरससीयलोऽपि ॥ १३ आर्षो ।

तुष्टास्ते वादिनस्तुष्टुवु —साक्षादमरगुरुरेव त्वम्, धन्या ब्राह्मी पा
ते वदने बसति ।

इतश्च ये पूर्वं ब्राह्मणा स्वपटाचार्यगच्छीयेनोपाध्यायेन महेन्द्रेण
भाषितास्ते बलात् केचित् प्रव्रानिता । तेषा स्वजना ५
'पाटलीपुत्र'पत्तने वसन्ति । पूर्ववैराज्जनयतीनुपद्रवन्ति । सा
वार्ता प्रभुश्रीपादलिप्ताचार्ये श्रुता । स्वयं ते गगनेन तत्र गता,
अभ्यदधुश्च— रे मयि वीरे सति के नाम जैनजैन तुदन्ति ? ।
जर्जराऽपि यष्टि स्यालीनां भङ्गनाय प्रभवस्येन । ततस्ते काकनारा
नद्या । प्रभु पुनर्भृगु'पुरमगत् । तत्रार्यस्वपटसम्प्रदायात् सकला
कला प्रजग्राह । 'ढङ्क'पर्यन्ते नागार्जुन प्रभुणा खगमनविद्या १०
शिक्षापित परमार्हतोऽजनि । तेन 'पादलिप्तक'पुर नव्य कृतम् ।
दशार्हमण्डपोग्रसेनमवनादि च तत् तत् तत्र तत्र प्रभुणा 'गाथा-
युगलेन स्तनन वद्धम् । तत्र हेमसिद्धिविद्याऽपतारिताऽस्तीति वृद्धा
प्राह । नागार्जुनेन च रस प्रारब्ध । सोऽतिकृच्छ्रेऽपि कृते
न बन्धमायाति । ततो वासुकिनागस्तेनाराद्ध । तेन श्रीपाद १५
लिप्तेन चोपायोऽर्पित —यदि 'माता'पुर्वा श्रीपार्श्वनाथमानीय तद्
दृष्टौ रस बभ्रासि तदा प्र-प्रमायाति, नान्यथा । नागार्जुनेन
पृष्टम्— कथमेति श्रीपार्श्वनाथ ? । वासुकिना पादलिप्तेन च
प्रोक्तम्—उत्पाटयानय गगनाध्वना । गतो नागार्जुनः 'काती'म् ।
तत्र चेत्य पृच्छति । तत्र धनपतिश्रेष्ठी चैर्त्यगोष्ठिक । तस्याप्रे २०
नैमित्तिकेनोक्तम्—पार्श्वं रक्षे, धूर्त एकस्तद्धरणाय भ्रमन्नरित ।
स सचतुष्पुत्रो देव रक्षति । नागार्जुनस्तत्र गत । तेषु रक्षस्तु
हरणावसरो नास्ति । तैरेव सह नागार्जुनेन श्रीतिरारभे । विश्वास
उत्पन्न । आरात्रिकमङ्गलदीपकसमये पितापुत्रेषु 'प्रणामाधोमुखेषु

१ बृहस्पति । २ ग-सा न वाता । ३ ग जनमपद्रवन्ति । ४ स्वपुट० ।
५ ख-गाहाकुथलेन । ६ 'गोठी इति भाषायाम् । ७ क-'१ रमि । ८ ख-घ-
'प्रणामेऽधो० ।

पार्श्वं खेन गृहीत्वा गतो नागार्जुनः । 'सेढी'सञ्जनदीतटे
श्रीपार्श्वदृष्टौ रसः स्तम्भितः । 'स्तम्भनक' नाम तद् तीर्थं पप्रथे,
'स्तम्भनपुरं' नाम पुरं च ।

- अथ श्रीपादलिप्ताचार्याः 'प्रतिष्ठान'पुरं दक्षिणाशामुखभूपणं
५ 'गोदानरौ'नदीतरङ्गरङ्गजलकणहृतपान्थश्रमभर जग्मुः । तत्र सात-
वाहनो राजा विदुषा योधाना दानशौण्डानां भोगिना च प्रथमः ।
तस्य सभाया वार्ताऽभूत्, यथा— पादलिप्ताचार्याः सर्वविद्या-
वनितायदनरत्नदर्पणा समागच्छन्तः सन्ति प्रातः । ततः सर्वैः
पण्डितैः सम्भूय म्लानघृतभृत कच्चोलकमर्पयित्वा निजः पुरुष एक
१० आचार्याणां सम्मुखः प्रस्थापितः । आचार्यैर्घृतमध्ये सूच्येका क्षिता ।
तथैव च प्रतिप्रेषितः तत् । राज्ञा स घृत्तान्तो ज्ञातः । पण्डिताः
पृष्टा — घृतपूर्णकच्चोटकप्रेषणेन वः को भावः ? । तैरुक्तम्—
एवमेतन्नगरं विदुषा पूर्णमास्ते यथा घृतस्य वर्तुलकम्, तस्माद् वि-
मृश्य प्रवेष्टव्यम्, इति भावो न । राज्ञा निगदितम्— तर्हि
१५ आचार्यचेष्टाऽपि भवद्विज्ञायताम्, यथा—निरन्तरेऽपि घृते निज-
तीक्ष्णतया सूचीं प्रविष्टा तथाऽहमपि विद्वान्निविष्टे नगरे प्रवेक्ष्यामि
इति । दृश्यन्तु पण्डिता । सर्वे राजेन्द्रोऽपि सम्मुखं गताः घुरसरिष्-
लहरिहारिण्या वाण्या हुतुषु । नगरमानीतो गुरनिर्वाणकालिका-
ग्रंथप्रज्ञाशादिशाखाणि मन्ददर्भ । एका च 'तरङ्गलोलां' नाम
२० चम्पू राजोऽप्रे नवां निर्माय सदसि व्यञ्चल्ये प्रशुः । तृथो राजा ।
भवस्य वशीन्द्र ।

शागोधीर्गमिनोश्च्युति पद बन्धोऽर्दनारीधरः

भगवत्पुनजाद्विपो द्विवि लोद्विनेव धार्याद् गतिः ।

ईपञ्चूर्णितचन्द्रमण्डलगलत्पीयूषद्वयो रस—

स्तत् किञ्चित् कविकर्ममर्म न पुनर्वाग्दण्डिण्डिमाडम्बरः ॥ १ ॥^१

इत्येवं कवयोऽपि तुष्टुवुः । एका तु 'वेद्या विदुषी राक्षसभ्या
गुणज्ञाऽपि सूरिन्द्रान् न स्तौति । ततो राज्ञा भणितम्— ययं सर्वे
तुष्टाः स्तुमः । केवलमियमेका न स्तौति । तत् क्रियतां येन स्तुते । ५
तदाकर्ण्य सूरयो वसतिभाययुः । रात्रौ गच्छसम्मत्या कपटमृत्युना
मृताः, पवनजयसामर्थ्यात् । शवधानमाश्रितः सूरिः । चातुर्वर्ण्यं
'रोदिति । वेद्यागृहद्वारे नीतं शवधानम् । वेद्याऽपि तत्रागता
रुदती वदति—

'सीसं कहवि न पुष्टं, जम्मत्स पालित्तयं हरंतस्स ? । १०

जस्स मुहनिज्झराओ, तरङ्गलोलानई वूढा ॥ १ ॥^२

पुनरर्जावत् प्रभुः । वेद्ययाऽभाणि—मृत्वाऽऽत्माऽस्तावि ? । सूरि-
राह—'मृत्वाऽपि पञ्चमो गेय' इति किं न श्रुतम् ? ।

अयं प्रभुः 'अत्रुञ्जये' रूदनसङ्ख्योपधासानशनेन ईशानेन्द्र-
सामानिकत्वेनोदिपद्यत । १५

इति श्रीपादलिप्ताचार्यप्रबन्धः ॥ ५ ॥

१ क-‘कर्ममर्म’ । २ मारुलः । ३ क-‘वेद्या’ । ४ क-‘रोदितः’ ।

५ अथा—शीर्षं कथमपि न भयं यमस्य पालित्तयं हरतः ? ।

यस्य मुहनिर्झरात् तरङ्गलोलानदी वूढा ॥

६ आर्या । ७ द्वात्रिंशदुपधाता० । ८ ख-‘पये’ ।

[६]

॥ अथ श्रीवृद्धवादि-सिद्धसेनयोः प्रबन्धः ॥

'विद्याधरेन्द्र'गच्छे श्रीपादलिप्तसूरिसन्तामे स्कन्दिलाचार्याः
साधितजैनकार्या पुस्तुरु । 'तेयतनया विहरन्तो 'गौड'देश ययु ।
५ तत्र 'कोशला'क्षयग्रामवासी मुकुन्दो नाम विप्र । स तेपा सूरीणां
मिलित । इत्य देशनामश्रीपीत् -

भोगे रोगभय सुखे क्षयभय वित्तेऽग्निभूद्भय
दास्ये स्वामिभय गुणे खलभय वशे कुयोपिद्भय ।
सोहे वैरभय नयेऽनयभय काये कृतान्ताद् भय

१० सर्वं नाम भय भये यदि पर वैराग्यमेवाभयम् ॥ १ ॥'

श्रुत्वा भवोद्विग्नश्चारित्र गृहीत्वा गुरुभि सम 'भृगु'पुर गत ।
स मुकुन्दमुनिस्तारस्वरेणाधीते रात्रौ । साधूनां निद्राभङ्गो भवति ।
ततस्तान् दुर्मनायमानान् ज्ञात्वा गुरुभिः पठन्निपिद्धोऽसौ । यथा-

१५ दण्डो मा भूदिति । ततो दिना पठने श्रावकश्राविकादीना कर्णज्वरो
भवति । केनाप्युक्तम्—किमयमियद्वया पठित्वा मुशल पुष्पापि
प्यति ? । तच्छ्रुत्वा मुकुन्दः खिन्न सद्यो महाविद्यार्थी एकविंश-
त्योपवासैर्जिनालये ब्राह्मीमारराध । तुष्टाऽसौ प्रत्यक्षीभूय जगाद-

२० समक्षमक्षामस्वरेण उभाण- यन्ममोपहास केनापि कृतो यदय
किं मुशल पुष्पापयिष्यति, विलोकयत लोका ! मुशल पुष्पापयामि ।
इत्युक्त्वा मुशलमानाप्य चतुष्पथे स्थित्वा तत् पुष्पापयामास, मन्त्र-
शक्तिमाहात्म्यात् । स्कन्धस्थितेन तेन भ्रमति पठति च—

पंचमवलेवियं तह, जो जंपइ फुल्लए न मुसळमिह ।
तमहं निराकरिचा, फुल्लइ मुसळं ति ठावेमि ॥ १ ॥
तया—

मद्रोशृङ्गं शक्यद्विप्रमाणं
शीतो वह्निर्मारुतो निम्प्रकम्पः ।
यस्मै यद् वा रोचते तन्न किञ्चिद्
वृद्धो वादी भाषते कः किमाह ॥१॥

५

अप्रतिमञ्चो वादो सोऽभूत् । स्कन्दिलाचार्यैः स्वपदे निवेशितः ।
वृद्धवादी इति ख्यातं तन्नाम । स्कन्दिलाचार्याः समाधिमृत्युरयेन
धामगमन् ।

१०

एकदा वृद्धवादी 'भृगु'पुरं गच्छनास्ते । इतश्चा'ऽवन्त्या'
विक्रमादित्यो राजा । यस्य दानानि—

अष्टौ हारककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुला
पञ्चाशन्मदगन्धल्लव्धमधुपकोधोद्भुराः सिन्धुराः ।

लावण्योपचयप्रपञ्चितदृशां पण्याङ्गनानां शतं

१५

दण्डे 'पाण्ड्य'नृपेण टौकिनमिदं वैतालिकस्यार्प्यताम् ॥१॥

इत्यादीनि ख्यातानि । तस्य राज्ये मान्यः 'कात्यायन'गोत्रावतंसो
देवर्षिर्द्विजः । तत्पत्नी देवसिका । तयोः सिद्धसेनो नाम पुत्रः ।
स प्रज्ञाबलेन जगदपि तृणवद् गमयति । प्रज्ञायाश्च इयञ्च नास्ति ।
जगति ततः पठ्यते—

२०

मिता भूः पलाऽपां स च पतिरपां योजनशतं

सदा पान्यः पूषा गगनपरिमाणं कलयति ।

इति प्रायो भावाः स्फुरदवधिमुद्रामुकुलिताः

सतां प्रज्ञेन्मेषः पुनरयमसौमा विजयते ॥ १ ॥

येन वादे जीये तस्याहं शिष्यः स्याम् इति प्रतिज्ञा तस्य । २५

१ शब्दा— पत्रमवलम्बित तथा यो जल्पति पुष्पेर् न मुसळमिह ।

तमहं निराकृत्य पुष्पति मुसळमिति ख्यापयामि ॥

२ न—'वाचेमि' ।

३ आर्या ।

४ ख-घ--'मद्रोः शृङ्ग' ।

५ षाठिनी ।

६ क-ख--'श्यापितम्' । ७ शार्दूल । ८ सूर्यः । ९ शिखरिणी ।

- क्रमेण वृद्धवादिन कीर्ति श्रुत्या स तत्सम्मुख धावति स्म ।
सुखासनारूढो 'भृगु'पुर गत । तावद् 'भृगुकच्छा'निर्गतो
वृद्धवादी मार्गे मिलित । परस्परमालापो जात । सिद्धसेनो
- ५ भाषते— वाद देहि । सूरिराह— दन्न , परमत्र वे सभ्या ?
सभ्यान् विना वादे जिताजिते को वदेत् ? । सिद्धसेनेनोक्तम्—
एते गोपालका सभ्या भवतु । वृद्धवादिना भणितम्— तहि
श्रुति । तत सिद्धसेनस्तत्र नगरगोचरे चिर सस्कृतेन जल्पम
नल्पमकरोत् । क्रमेण च स्थित । गोपरुक्तम्— त्रिमप्यय न
- १० वेत्ति, केवलमुच्चै पूत्कार पूत्कार कर्णा न पीडयति । धिग्
धिग् । वृद्ध ! तत्र श्रुहि किञ्चित् । ततो वृद्धवादी कालज्ञ,
कच्छा दृढ वदध्वा 'धिन्दिणिच्छ दसा त्राञ्जति—
नंवि मारियइ नवि चोरियइ परदारह गमणु निवारियइ ।
'धोवाथोत्रमु दावियइ सगि(ग्गि) ण्डु(डु)गुष्टुगु जाइयइ ॥१॥
- १५ पुन पठति च—
गुंलसिउ चावइ तिलतादली वेडिइ वज्जावइ नासली ।
पहिरणि ओदणि डुइ व्यात्रञ्जी इण परि ग्वालइ पूज(ग्)इ रुला ॥१॥
नृयति च—
'कालउ वगळ अनुनी वांढु छासिहिं खालहु भरिउ निपाढु ।
- २० अइवहु पडित(प)उ नीलइ डा(क्षा)डि भवर कि सरगइ सिंग
निछाडि (१) ॥२॥

१ एव घ-- धीदण ।

२ छ या— नावि मारयन् नापि चायन् परदारय गमन निवारयन् ।
रताकरतोक् दापयन् स्वर्गं प्राप्ति गच्छन् ।

३ क यावाथाव दाइयइ स ग इवुदइक् जाइयइ, घ यावाथावउ दागइ तामि
दुपुदइगु जाइयइ ।

४ छावा— गुह्यन रवींउ निलन गूलात् पयनिर्वादिपति वदुम् ।

परिधाने आच्छदन भवति यथास्त्री पूव भाष ७ पूरयति इयम् ।

५ छावा— वृष्ण कम्बलो लघुमर्गं लक्ष्मण दत्तवृत्ता निगूतम् ।

अत्राहु इ पतेत् सा इ वृक्ष पर कि रवगतव दृष्टम् एतादे ? ॥

६ क-या च ड । ७ क--इए एप ववळ ग--नीतो इवयन ।

गोपा ह्यथ प्रोक्तु—वृद्धवादी सर्वज्ञ, अहो कीदृक् श्रुति-
सुखमुपयोगि पठति । सिद्धसेनस्तु असारपाठक इत्यनिन्दन् ।
तत सिद्धसेनः प्राह—भगवन्^१ मा प्रम्राजय । तत्र शिष्योऽह, वादे
सम्यसम्मत जितत्वात् । अथ वृद्धवाद्याह— ‘सृगु’पुरे राजसभा-
यामावयोर्नादोऽस्तु । गोपसभाया को वाद^२ । सिद्धसेने ५
नोक्तम्—अहमकालज्ञ, एव तु कालज्ञ, य कालज्ञ स सर्वज्ञ ।
त्ययैव जितम् । इत्येव वदन्त त तत्रैव दाक्षयामास ।

तत्र प्रभृति ‘भृगु’पुरनरेन्द्रेण त वृत्तात ज्ञात्वा ‘ताळारसो’ नाम
ग्राम स्थापित प्रौढ । नाभेयचैल कारितम् । नाभेयत्रिम्ब
वृद्धवादिना प्रतिष्ठितम् । सङ्घो जगर्ज । सिद्धसेनस्य दाक्षाकाले १०
कुमुदचन्द्र इति नामासीत् । सूरिपदे पुन सिद्धसेनदिवाकर
इति नाम पप्रथे । तदा ‘दिवाकर’ इति सूरि सञ्ज्ञा, स्वामिशब्दवद
वाचकशब्दवच्च । वृद्धवादी अ-यत्र विहरति । सिद्धसेनस्त्व‘ऽवन्ती’
यपौ । सङ्घ सम्मुखमागल्य तसूरि ‘सर्वज्ञपुत्रक’ इति विरुदे पठव-
माने ‘ऽवन्ती’चतुष्पथ नर्याति । तदा राजा त्रिक्रमादित्यो हस्ति- १५
स्कन्धारूढ सम्मुखमाग-छन्नस्ति । राज्ञा श्रुतम्—सर्वज्ञपुत्रक इति ।
तत्परीक्षार्थं हस्तिस्थ एव मनसा सूरिर्नगस्कार चकार, न वाक्-
शिरोभ्याम् । सूरिश्चासन्नायातो धर्मलाभ वभाण । राजेन्द्रेण भणित
म्—अवन्दमानेभ्योऽस्मभ्य को धर्मलाभ^३ । विमय समर्षो लभ्य-
मानोऽस्ति^४ । सूरिणा श्रुत्वाऽभाणि—चिन्तामणिकोटितोऽप्याधिको- २०
ऽय वन्दमानाय देय, न च त्वया न वन्दिता वयम्, मनस
सर्वप्रधानत्वात्, अस्मात्सर्वज्ञपरीक्षायै हि मनसाऽस्मानवन्दया ।
ततस्तुष्टो राजेन्नरो हस्तिस्कन्धादवरुञ्ज सङ्घसमक्ष वयं दे कनककोटिं
चानाययत् । आचार्यै सा न जगृहे, निर्लेभत्वात् । राज्ञाऽपि न
जगृहे, कल्पितत्वात् । तत आचार्यानुज्ञया सङ्घपुरुषैर्जाणौद्धरे २५
व्यथिता । राजवदिकाया तेष लिखितम्—

१ स्य मुपयोग । २ ग ‘ऽनाक । ३ रा-घ-‘सूरिसुतान्त्र(१)माणि’ ।
चतुर्विंशति ० ५

धर्मलाभ इति प्रोक्ते, दूरादुच्छ्रितपाणये ।

सूरये सिद्धसेनाय, ददौ कोटि धराविप ॥ १ ॥^१

श्रीचिक्रमाप्रे अवसरे तेनैव भगवता भणितम्—

^१पुत्रे वाससहस्से सयमि वरिसाण नवनवइकछिए ।

५ होही कुमरनरिदो तुह विक्रमराय ! सारिच्छे ॥ १ ॥^२

अन्यदा सिद्धसेन^३श्चित्रकूटमटति स्म । तत्र चिरन्तनचैत्ये स्तम्भ-
मेक महान्त दृष्ट्वा कञ्चिदप्राक्षीत्—कोऽय स्तम्भो महान् ?

किमय ? । तेनोक्तम्—पूर्वाचार्यैरिह रहस्यविद्यापुस्तकानि न्य-
स्तानि मन्ति । स्तम्भस्तु तत्तदौषधद्रव्यमय । जलादिभिरभेद्यो

१० वज्रवत् । तद्वचन श्रुत्वा सिद्धसेनस्तस्य स्तम्भस्य गन्ध गृहीत्वा
प्रत्यौषधरसैस्तमाच्छेद्यमास । तैः स प्रातरम्बुजवद् विचकास ।
मध्यात् पतिता पुस्तका । तत्रैक पुस्तक छोटयित्वा वाचयन्नाद्य-

१५ जळाशये क्षिपति तावन्तोऽन्धमारा^४ द्विचत्वारिंशदुपकरणसहिता
निस्सरन्ति । तत परवल भेष्यते । सुमटा कार्यसिद्धेरनन्तरम-
दर्शाभवन्ति । हेमविद्या पुनरक्लेशेन शुद्धहेमकोटी सद्यो निष्पादयति

येन तेन धातुना । तद् विद्याद्वय सम्यग् जग्राह । यावदमे वाचयति
तावत् स्तम्भो मिञ्जित पुस्तकगर्भ । खे च वागुत्पन्ना—अयोग्यो-

२० ऽसि ईदृशानां रहस्यानां, मा चपल कृपा, सद्यो मा भ्रियस्व,
इति । ततो भीत स्थितः । यद् विद्याद्वय लब्ध तच्छुन्धम्, ना-

१ भगवदुक् ।

२ कथा— पूर्वे वर्षसहस्रे लक्षे वर्षाणां नवनवतिरिति ।

भविष्यति कुमारमोक्षस्तव विष्णुमत्तम् । तदस्य ॥

३ आर्या । ४ 'कोहीने' इति मायायात् । ५ एतन्नामानि न ज्ञायन्ते । ६ घ -

'नववते' । ७ क--'अदरपा हेमविद्या' । ८ घ -'कोटी' ।

पदार्थे । ततो वादी ता गुरुशिक्षा मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छय
 वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विवहार । अपरापरगुरुभ्यः
 'पूर्व'गतधृतानि लेभे । वृद्धवादी वा गत ।

एकदा सिद्धसेनः सङ्घ 'नेलपिन्वाऽऽह ल-सकलानप्यागमानह
 'सत्कृतमयान् करोमि, यदि आदिशय । तत सङ्घो वदति ल- ५
 किं सत्कृत कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तांर्षङ्करा गणधरा वा
 यदर्धर्मागधेनागमानकृत १ । तदेव जन्मतस्तत्र महत् प्रायश्चित्त-
 नापन्नम् । किमेतत् तवाग्रे कथ्यते १ । स्वयमेव जानन्नसि । ततो
 त्रिमृद्धानिद्रधेऽज्ञा-सङ्घोऽवधारयतु, अहमाश्रितमानो द्वादशवापिक
 'पाराञ्चिक' नाम प्रायश्चित्त गुप्तमुखवस्त्रिकारजोहरणादिच्छिन् १०
 प्ररटितावधूतरूपश्ररिष्याम्युपयुक्त । एवमुक्त्वा गच्छ मुक्त्वा
 ग्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशवर्षे श्रीम'दुर्जगिन्या' महाकाल-
 प्रासादे 'शेफलिना'नुमुमरञ्जिताम्बरालङ्कृतशरारः सनागला-
 सञ्चके । ततो देव कथं न नमस्त्यनाति लोकैर्बन्धनानोऽपि
 नानल्पत् । एव च जनपरम्परया ध्रुत्वा श्राविक्रमादित्यदेवः १५
 सनागल जन्पराञ्चकार-क्षारलिच्छो ! मिश्रो ! किमिति
 त्वया देवो न बन्धते १ । तन्नु राजान प्रतदमवादि वादिना-
 मया नमस्त्यने लिङ्गमेदो भवतामप्रीतये भविष्यति । राज्ञोचे-
 ननु, त्रियन् नमस्कारः । तेनोक्तम्- श्रूयता तर्हि । पञ्चासनेन
 मूत्वा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाभिर्देव त्तोतुमुपचक्रे । तथाहि- २०
 "स्वयम्भुव नूनत्तहलनेत्र-ननेकनेकावरनावलङ्गन् ।

अत्र्यक्तमस्यात्तविश्वलोक-मनादिमध्यान्तनपुष्यपापम् ॥ १ ॥"

एत्यादि श्रीश्रीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । पर तस्मात्

१ जैनानां शास्त्रादित एको विनाग सत्कृतश्चैव । २ 'नेलवाने' इति भाषाशब्दः ।
 ३ य ए 'सत्कृतान्' । ४ ए 'जागधेना' । ५ ग-नननौष्ठि । ६ क-स्य च 'ठठ-
 सिद्धनवादि' । ७ ट्यवति । ८ ग-ननौष्ठि । ९ श्रीश्रीर- 'क्षारान्य' 'स्वयं चक्रे'
 एतत्पर्यटनपिण्डम् ।

पदार्थः । ततो वादी तां गुरुशिक्षां मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छ्य
 वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विजहार । अपरापरगुरुभ्यः
 'पूर्व'गतश्रुतानि लेभे । वृद्धवादी चां गतः ।

एकदा सिद्धसेनः सङ्घं 'मेलयित्वाऽऽह स्म—सकलानप्यागमानहं
 'संस्कृतमयान् करोमि, यदि आदिशथ । ततः सङ्घो वदति स्म— ५
 किं संस्कृतं कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तीर्थङ्करा गणधरा वा
 यदर्धमागधेनागमानकृपत ? । तदेवं जल्पतस्तव महत् प्रायश्चित्त-
 मापन्नम् । किमेतत् तवाग्रे कथ्यते ? । स्वयमेव जानन्नसि । ततो
 विमृश्यामिदधेऽसौ—सङ्घोऽवधारयतु, अहमाश्रितमौनो द्वादशवार्षिकं
 'पाराञ्चिकं' नाम प्रायश्चित्तं गुप्तमुखबलिकारजोहरणादिलिङ्गः १०
 प्रकृतितावधूतरूपश्चरिष्याम्युपयुक्तः । एवमुक्त्वा गच्छे मुक्त्वा
 प्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशवर्षे श्रीम'दुज्जयिण्यां' महाकाल-
 प्रासादे 'शेफालिका'कुसुमरञ्जिताम्बरालङ्कृतशरीरः समागत्या-
 साञ्चक्रे । ततो देवं कथं न नेमस्यसीति लोकैर्जल्पमानोऽपि
 नाजल्पत् । एवं च जनपरम्परया श्रुत्वा श्रीविक्रमादित्यदेवः १५
 समागत्य जल्पयाञ्चकार— क्षिरलिलिक्षो ! भिक्षो ! किमिति
 त्वया देवो न वन्द्यते ? । ततस्तु राजानं प्रतीदमवादि वादिना—
 मया नमस्कृते लिङ्गभेदो भवतामप्रीतये भविष्यति । राज्ञोचे—
 भवतु, क्रिपतां नमस्कारः । तेनोक्तम्— ध्रूयतां तर्हि । पद्मासनेन
 भूत्वा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाभिर्देवं स्तोतुमुपचक्रमे । तथाहि— २०
 "स्वयम्भुवं भूतसहस्रनेत्र-मनेकमेकाक्षरभावलिङ्गम् ।

अव्यक्तमव्याहृतविद्यच्छोक-मनारिमध्यान्तमपुष्यपापम् ॥ १ ॥"

इत्यादि 'श्रीवीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । परं तस्मात्

१ जैनानां द्वादशाक्षर एको विभागः संस्कृतप्रियः । २ 'मेलयित्वा' इति भाषायाम् ।
 ३ ग-घ-'संस्कृतान्' । ४ ग-घ-'मागधेना' । ५ ग-'नेमसीति' । ६ क-ख-घ-'तत-
 स्तिनदमवादि' । ७ उपजातिः । ८ ग-'प्रती' श्रीवीर० 'इत्यारभ्य' स्तवं चक्रे'
 एतत्पर्यन्तमपि १५ ।

पदार्थः । ततो वादी तां गुरुशिक्षां मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छय
 वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विजहार । अपरापरगुरुभ्यः
 'पूर्व'गतश्रुतानि लेभे । वृद्धवादी चां गतः ।

एकदा सिद्धसेनः सद्यं भेलयित्वाऽऽह स्म—सकलानप्यागमानहं
 संस्कृतमयान् करोमि, यदि आदिशथ । ततः सहो वदति स्म— ५
 किं संस्कृतं कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तीर्थङ्करा गणधरा वा
 यदर्धमागधेनागमानकृपत ? । तदेवं जल्पतस्तव महत् प्रायश्चित्त-
 मापन्नम् । किमेतत् तत्राप्रे कथ्यते ? । स्वयमेव जानन्नसि । ततो
 विमृश्याभिदधेऽसौ—सहोऽवधारयतु, अहमाश्रितमौनो द्वादशवार्षिकं
 'पाराश्रिकं' नाम प्रायश्चित्तं गुप्तमुखवन्निकारजोहरणादिलिङ्गः १०
 प्रकृतितावधूतरूपश्चरिष्याम्युपयुक्तः । एवमुक्त्वा गच्छं मुक्त्वा
 प्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशवर्षे श्रीम'दुज्जयिन्यां' महाकाल-
 प्रासादे 'शेफालिका'कुसुमरञ्जिताम्बुरालङ्कृतशरीरः समागत्या-
 साञ्चके । ततो देवं कथं न नेमत्यसीति लोकैर्जल्प्यमानोऽपि
 नाजल्पत् । एव च जनपरम्परया श्रुत्वा श्रीचिक्रमादित्यदेवः १५
 समागत्य जल्पयाञ्चकार— क्षीरलिङ्क्षो ! मिक्षो ! किमिति
 त्वया देवो न वन्द्यते ? । ततस्तु राजानं प्रतीदमवादि वादिना—
 मया नमस्कृते लिङ्गभेदो भवतामप्रीतये भविष्यति । राज्ञोचे—
 भवतु, क्रियतां नमस्कारः । तेनोक्तम्— श्रूयतां तर्हि । पद्मासनेन
 भूत्वा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाभिर्देवं स्तोतुमुपचक्रमे । तथाहि— २०
 "श्रूयन्भुव भूतसहस्रनेत्र-मनेकमेकाक्षरभावलिङ्गम् ।

अन्यक्तमन्याहतविश्रलोक-मनाश्चिमन्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १ ॥"

इत्यादि 'श्रीवीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । परं तस्मात्

१ जैनानां द्वादशाङ्गत्त एको विभागः सस्त्वप्रियः । २ 'मेढ्रवीने' इति भाषायाम् ।
 ३ ग घ-सहस्रतान् । ४ य-मागधिना । ५ म-नमतीति । ६ क-य-घ-तव-
 स्तिवदमवादि । ७ उपवातिः । ८ ग-वतौ 'धीधीर०' इत्याभ्य 'स्तवं चक्रे'
 एतत्पर्यन्तमपिम् ।

पदार्थ । ततो वादी ता गुरुशिक्षां मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छ्य
वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विजहार । अपरापरगुरुभ्य
'पूर्व'गतश्रुतानि लेभे । वृद्धवादी वा गत ।

एकदा सिद्धसेनः सह 'भेळयित्वाऽऽह स्म—सकलानप्यागमानह
सस्कृतमयान् करोमि, यदि आदिशय । तत सहो वदति स्म— ५
किं सस्कृत कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तार्थङ्करा गणधरा वा
यदर्धर्मागधेनागमानकृपत ? । तदेव जल्पतस्तन महत् प्रायश्चित्त-
मापन्नम् । त्रिमेतत् तवाग्रे कथ्यते ? । स्वयमेव जानन्नसि । ततो
निमृश्यामिदधेऽसौ—सहोऽगधारयतु, अहमाश्रितमौनो द्वादशवार्षिक
'पाराञ्चिक्र' नाम प्रायश्चित्त गुप्तमुखवखिकारजोहरणादिलिङ्ग १०
प्रकृतितावधूतरूपश्चरिष्याम्युपयुक्त । एवमुक्त्वा गच्छ मुक्त्वा
ग्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशवर्षे श्रीम'दुज्जयिन्या' महाकाल-
प्रासादे 'शेफालिका'कुसुमरञ्जिताम्बरालङ्कृतशरीर समागत्या-
सञ्चक्रे । ततो देव कथं न नमस्यसीति लोकैर्जल्प्यमानोऽपि
नाजल्पत् । एव च जनपरम्परया श्रुता श्रीचिक्रमादित्यदेव १५
समागत्य जल्पयाञ्चकार— क्षीरिल्लिक्षो ! मिक्षो ! किमिति
त्यया देवो न वन्द्यते ? । ततस्तु राजान प्रतीदमवादि वादिना—
मया नमस्कृते लिङ्गभेदो भवतामप्रातये भविष्यति । राज्ञोचे—
भयतु, त्रियतां नमस्कार । तेनोक्तम्— श्रूयता तर्हि । पद्मासनेन
भूया द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाभिर्देव स्तोतुमुपचक्रमे । तथाहि— २०
“स्वयम्भुव भूतसहस्रनेत्र-मनेकमेकाक्षरमावलिङ्गम् ।

अव्यक्तमव्याहृतविश्वलोक-मनाश्चिमध्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १ ॥”

इत्यादि 'श्रीवीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । पर तस्मात्

१ जैनानां द्वादशान्त एको विभाग सस्कृतप्रिय । २ 'भेळवीने इति भाषायाम् ।
३ न च 'सस्कृतान् । ४ स्व 'मागधिना' । ५ स 'नमसीति । ६ क ख घ 'तत
रि वदमवादि' । ७ उपजाति । ८ स-प्रती 'श्रीवीर' इत्याभ्य 'स्तव चक्रे'
एतत्पर्यन्तमधिम् ।

इति गाथा समाचर्यते । तदपयशः श्रुत्वा वृद्धवादी कृपया त
निस्तारयितुमेकाकीभूय गच्छ वृषभेषु न्यस्य तत्रागतः । द्वारे स्थितः
सूरीणामग्रे कथापयति द्वा स्थै, यथा—वादी एको ज्यायानाया-
तोऽस्ति । मध्ये सूरीभिराहूत पुर उपवेशित । बह्वावगुण्ठितसर्ग-

५ कायो वृद्धवादी वदति— व्याख्याहि—

अणुर्लुल्लियपुल्ल म तोटहिं मा रोवा मोडहिं ।

मणकुसुमेहिं अच्चि निरजणु 'हिडइ काइ वणेण वणु ? ॥ १ ॥

सिद्धसेनश्चिन्तयन्नपि न वेत्यर्थम् । ततो ध्यायति—किमेते मे
गुरवो वृद्धवादिनो येषा भणितमहमपि व्याख्यातु न शक्नोमि ? ।

१० पुन पुन पश्यता उपलक्षिता गुरव । 'पादयो प्रणम्य क्षामिता'
पधार्थं पृष्टाः । तेऽथ व्याचक्षिरे, यथा— 'अणुर्लुल्लियपुल्ल०'

प्राकृतस्यानन्तत्वात् अप्राप्तफलानि पुष्पाणि मा त्रोटय । को
भाय ? । योग वन्द्यम । कथम् ? यस्मिन् मूळ यमनियमा,
ध्यान प्रकाण्डप्राय, स्वन्धश्री समता, कवित्पनकत्वयश प्रताप-

१५ मारणस्तम्भनोच्चाटनशोकरणादिसामर्थ्यानि पुष्पाणि, केवलज्ञान
फलम् । अद्यापि योगकल्पद्रुमस्य पुष्पाण्युद्गतानि सन्ति, तत् केवल-

फलेन तु पुर फलिष्यन्ति । तान्यप्राप्तफलान्येव किमिति त्रोट-
यसि ? । मा त्रोटय इति भाव । 'मा रोवा मोडहि' इह 'रोवा
पञ्च महाप्रतानि, तानि मा मोटय । 'मणकुसुमेहिं' मन कुसुमे-

२० निरञ्जन-जिन पूजय । 'हिडइ वणेण वणु' वनाद् वन किं
दिण्डसे ? । रात्रसेवादांनि कृच्छ्राणि त्रिसफलानि कथं करोषीति

१ घ 'कृपया । २ ग—'तत्र गत' ।

३ टाया-अप्राप्तफलानि पुष्पाणि मा त्रोटय मा रोवा मोटय ।

मन कुसुमेरर्थं निरञ्जन दिण्डसे किम् वनाद् वनम् ? ॥

४ ग-घ 'दुल्लिय०' । ५ घ-ग- 'दिण्ड वणेण' । ६ ग-ग 'पश्यो' ।

७ घ-घ 'क्षामिता' । ८ ग-घ-'दुल्लिय०' । ९ ग-घ-'प्राणरथ' ध. शी'

१० ग 'रोवा पध०' ।

पदार्थः । ततो वादी तां गुरुशिक्षां मूर्ध्नि धृत्वा राजानमापृच्छय
वृद्धवादिना सह निविडचारित्रधरो विजहार । अपरापरगुरुभ्यः
'पूर्व'गतश्रुतानि लेभे । वृद्धवादी धां गतः ।

एकदा सिद्धसेनः सहं भेलयित्वाऽऽह स्म—सकलानप्यागमानहं
'संस्कृतमयान् करोमि, यदि आदिशय । ततः सहो वदति स्म— ५
किं संस्कृतं कर्तुं न जानन्ति श्रीमन्तस्तीर्यङ्करा गणधरा वा
यदर्धर्मागधेनागमानकृपत ? । तदेवं जल्पतस्तव महत् प्रायश्चित्त-
मापन्नम् । किमेतत् तत्राप्रे कथ्यते ? । स्वयमेव जानन्नसि । ततो
विमृश्यामिदधेऽसौ—सहोऽवधारयतु, अहमाश्रितमौनो द्वादशवार्षिकं
'पाराञ्चिकं' नाम प्रायश्चित्तं गुप्तमुखवस्त्रिकारजोहरणादिलिङ्गः १०
प्रकटितावधूतरूपश्चरिष्याम्युपयुक्तः । एवमुक्त्वा गच्छे मुक्त्वा
ग्रामनगरादिषु पर्यटन् द्वादशवर्षे श्रीम'दुज्जयिन्यां' महाकाल-
प्रासन्दि 'शेफालिका'कुसुमरञ्जिताम्बरालङ्कृतशरीरः समागत्या-
साञ्चक्रे । ततो देवं कथं न नमस्यसीति लोकैर्जल्प्यमानोऽपि
नाजन्पत् । एवं च जनपरम्परया श्रुत्वा श्रीत्रिक्रमादित्यदेवः १५
समागत्य जन्पयाञ्चकार— क्षीरलिङ्गो ! मिश्रो ! किमिति
त्वया देवो न वन्द्यते ? । ततस्तु राजानं प्रतीदमवादि वादिना—
मया नमस्कृते लिङ्गभेदो भवतामप्रतिषे भविष्यति । राज्ञोचे—
भवतु, क्रियतां नमस्कारः । तेनोक्तम्— श्रूयतां तर्हि । पद्मासनेन
भूत्वा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिकाभिर्देवं स्तोतुमुपचक्रमे । तथाहि— २०
“स्वयम्भुवं भूतसहसनेत्र-मनेकमेकाक्षरभावलिङ्गम् ।

अव्यक्तमन्याहतविश्वञ्जेक-ननाहिमथ्यान्तमपुण्यपापम् ॥ १ ॥”

इत्यादि 'श्रीवीरद्वात्रिंशद्द्वात्रिंशिका कृता । परं तस्मात्

१ जैनानां द्वादसाङ्गत एको विभागः संस्कृतश्रीमः । २ 'भेलवीने' इति भाषावायम् ।
३ ग घ-संस्कृतात् । ४ ख-मागधेना । ५ ग-नमसीति । ६ क-ख-घ-तत-
शिवदमवादि । ७ उपजातिः । ८ ग-प्रते 'धीवीर०' इत्यारभ्य 'स्तवं नके'
एतत्पर्यन्तमपिकम् ।

- ताटक(श) चमत्कारमनालोक्य पश्चात् श्रीपार्श्वनाथद्वारिंत्रिकाम-
भिकर्तु कल्याणमन्दिरस्तव[व चक्रे] प्रथम एव श्लोके पासाद-
स्थितात् शिखिशिखाप्रादिव लिङ्गाद् धूमवतिरुदतिष्ठत् । ततो जनै-
र्वचनमिदमूचे—अष्टविधेशाधीश कालाग्निरुद्रोऽप भगवास्तृतीय-
- ५ नेत्रानलेन भिक्षु भस्मसात्करिष्यति । ततस्तडित्तेज इव सर्तडात्कार
प्रथम ज्योतिर्निर्गतम् । तत श्रीपार्श्वनाथविम्ब प्रकटीवभूव ।
तद् वादिना विविधस्तुतिभि स्तुत क्षमित च । राजा विक्रमादित्यः
पृच्छति—मगवन् ! किमिदमदृष्टपूर्वं दृश्यते ? । कोऽय नवीनो
देव प्रादुरभूत् ? । अथ सिद्धसेन प्रोवाच—राजन् ! पूर्वमस्या
- १० मेवा 'ऽवन्त्या' श्रेष्ठिनीभद्रासूनुर्द्वात्रिंशत्पत्नीयौवनपरिमलसर्वस्वप्राही
अवन्तीसुकुमाल इति ख्यात श्रेष्ठयासीत् । स शालिभद्र इव
कमपि गृहव्यापार नाकार्यात्, किन्तु मातैव सर्वाभपि गृहतति
मकृत । एकदा दशपूर्वधर आर्यसुहस्त्याख्यो 'मौर्व'वशमुकुट-
सम्प्रातिनृपगुरु सगच्छो विहर'नवती'मागय भद्राऽनुमत्या
- १५ गृहैकदेशेऽस्थात् । रात्रौ ते 'नलिनीगुल्मा'ख्यस्य स्वर्षिमानस्य
विचार गुणयन्ति । तपोधनजने विश्राते सति त विचार शृण्वन्
साद्रचद्रातपायां निशि स्वैर पद्म्या भ्रमन्नवन्तीसुकुमाल-
स्तत्रायात सम्यगश्रौयीत् । आगय गुरुन् जगौ—मगवन् !
किमेतद् गुण्यते ? । आर्यैरुक्तम्—वस ! 'नलिनीगुल्म'विमान-
- २० विचार । अवन्तीसुकुमालः प्राह स्म—ईदृशमेवेद प्रेत्य मयाऽ-
नुभूतम् । इद केनोपायेन लभ्यते ? । आर्यैर्भणितम्—चारित्र्येण ।
अवन्तीसुकुमालोऽप्याविभाताद् गृहीत'नलिनीगुल्म'विमानग्रहण
प्रतिज्ञ स्वय कृतलोच पश्चाद् गुरुभिरपि दत्तसामायिक 'व-
चार बुद्ध्या'ख्य श्मशानमेत्य वायो'सर्गी भवा तरभार्यया शृगाळीत्व

१ घ- 'हृत्कार' । २ ग प्रती गृहवन्' इत्यधिक पाठः । ३ ग-
नलिनीगुल्मविचार' । ४ ग- प्याविभातात् । ५ घ- 'शृङ्गा' ।

मापन्नया 'सार्धया क्षुधितया दर्मसूचीवैधक्षरत्तदुधिरधारागन्धलुब्धा-
 गतया भक्षित सद्भावनाजर्जरितपापकर्मा 'नलिनीगुण्म'माप । प्रात
 स्तन्माता सस्तुपा गुरुमुखादगत्पुत्रवृत्तान्ता तच्छ्रमशानभागल्य
 विलक्षण विविध विविधम् । पुनर्गृहमागता । एका सगर्भा वधू गृहे
 मुक्त्वा एकत्रिंशता वधूभि सह सयममादाय दिव लेभे । सगर्भस्थित ५
 वधूफाजातपुत्रेण स्फीतपौवननाय प्रासाद. कारित । मम पितु
 महाकालोऽवाभूदिति 'महाकाल'नाम दत्तम् । श्रीपार्श्वविम्ब मध्ये
 स्यापितम् । कल्पप्यहानि 'लोके पूजितम् । अवसरे द्विजैस्तदन्त
 रित कृत्वा मृदलिङ्गमिद स्यापितम् । अधुना मत्कृतस्तुतितुष्ट
 श्रीपार्श्वनाय प्रादुरासीत् । मत्प्ररितशासनदेवतावलात् तु मृद १०
 लिङ्ग विदध्रे । सत्यासत्ययोरन्तर पश्य । तच्छ्रवणानूनुष शासने
 ग्रामशतान्यदत्त देवाय । उपगुरु ससम्पक्त्वा द्वादश(१२)व्रतामुपादत्त ।
 अस्त्राघत वादीन्द्रम्—

अहयो बहव सन्ति, भेकभक्षणर्दक्षिणा ।

एक एव स शेषो हि, धरित्राधरणक्षम ॥ १ ॥ १५

तथा त्वम् । अहो कवित्वशक्तिस्ते ।

पद सपदि कस्य न स्फुरति शर्करापाकिम् १

रसालरससेकिम् भणितिरैभव कस्य न २ ।

तदेतद्दुभय किमप्यमृतनिर्झरोद्गारिमै

स्तरङ्गयति यो रसे स पुनरेफ एव काचित् ॥ १ ॥ २०

न नाम्ना 'नो वृत्त्या परिचयवशाच्छन्दसि न वा

न शब्दव्युत्पत्त्या निभृतमुपदेशान् च गुरो ।

अपि त्वेता स्वैर जगति सुकवीना मधुमुचो

विपच्यन्ते वाच सुकृतपरिणामेन महता ॥ २ ॥ ११

१ वत्सवहितया । २ क 'स्त्रीतिवधूञ्जयौ० । ३ ग- श्रीपार्श्वनायविम्ब ।
 ४ क- 'लोफन' । ५ शिव० । ६ ग 'तत्परा' । ७ ग- 'श्रीशयो हि धरणीधरण०
 ८ अमृदुम् । ९ पृथ्वी । १० अ-घ- वा वृत्त्या' । ११ शिखरिणी ।

इति स्तुत्या स सम्राट् स्वस्थानमपासीत् । वादीन्द्रोऽपि प्रभावना तुष्टेन सङ्घेन मध्ये कृत ।

- अन्येषु सिद्धसेनो विहर'त्रोङ्कारा'ख्य 'माखवे'षु नगर ययी । तत्र भक्तै श्रावकैर्विज्ञप्त सूरये, यथा—भगवन्! अस्यैव नगर-
- ५ स्पासन्नो ग्राम एक आसीत् । तत्र सुन्दरो नाम राजपुत्रो ग्रामणी । तस्य द्वे पत्न्यौ । एका प्रथमा पुत्री प्रासूत, अखिद्यत च । तदैव सपत्न्यप्यासन्नप्रसवा वर्तते । मा स्मेय पुत्र प्रसूय भर्तु सविशेष बल्लभा भूदिति स्त्रीत्वोचितया तुच्छया बुद्धया सूतिकामेवामत्रोचत—
- १० यदा इय मे सपत्नी प्रसवकाले त्वा दववशादाह्वयति तदा त्वया परस्थानात् प्रथम सङ्गृहीत मृत किञ्चिदपत्य तत्र सञ्चार्यम् । तज्जातक चेत् पुत्रो भवति तदा स्वय गृहा वा ग्रामाद् दूरे व्युत्सष्ट-
व्यम् । इद हेम गृहाण । इति सूत्रणा चक्रुपी । त्रिधिवशात् तत्र तत् तया तथैव कृतम् । राजपुत्रो जातमात्रो ग्रामाद् दूरे क्षितो ही । स राजपुत्रोऽपि पुण्याधिक इति त कुलदेवतया धेनुरूपेण दग्ध
- १५ दत्ता पालयन्त्याऽष्टवर्षदेशाय कृत । अथात्रैव 'उँकार'नगरे शिव भवनाधिकारिणा भरटकेन दृष्ट , आलापित , स्वा दीक्षा ग्रहित । अन्यदा 'क(का) यकुब्ज'देशाधिपतिर्नरेन्द्रो जात्यन्धो दिग्नि जयकार्येण प्रत्यासन्न समावासित । रात्रौ लघुभरटकस्य शिवादेश सञ्जात - स्वया 'क(का) यकुब्जे'शाय शेषा देया । तयाऽसौ सज्जा-
२० क्षो भावा । तद् वाक्य लघुर्बृहद्द्वये समाख्याय तदाज्ञया शेषामादाय स्कन्धाधारमध्यमेत्य राजामात्यानुवाच— भो भो स्वनाथमस्मत्सम् मुखमानपद्म यथा सद्य कमलदलललित स्वविषयग्रहणक्षमाक्ष कुर्महे । ततोऽप्राप्त्यनुन्नो रत्ना तत्रापात । ऋपिदत्ता शेषामादायाक्ष्णो-
निवेश्य सज्जाक्षो जात । प्रीतो मन्व्या ग्रामशतानि शासनेऽदात् ।
- २५ अत्रैव च 'उँकारे' इममुषुङ्ग प्रासादमर्चाकरत् । यपमिह पुरे वसाम । जैन. प्रासाद कारयितु न लभ्यते । मिथ्यादृशो बलिन । तस्मात्

तत्कुरु येन इतोऽधिकं तुङ्गं रम्यं चैव निष्पद्यते । बली त्वमेवेति ।
तद्वचनं श्रुत्वा वादी 'अवन्ती' भागस्य चतुश्श्लोकीं हस्ते कृत्वा
विक्रमादित्यद्वारेमेव्यं द्वास्थेनोपराजं श्लोकमचीकथयत् । स तेन
कथितः, यथा—

दिदक्षुर्मिक्षुरायातो, द्वारि तिष्ठति वारित ।

५

हस्तन्यस्तचतुश्श्लोकः, उतागच्छतु गच्छतु १ ॥ १ ॥^१

तं श्लोकं श्रुत्वा विक्रमादित्येन प्रतिश्लोकं कथापितः, यथा—

दत्तानि दश लक्षाणि, शासनानि चतुर्दश ।

हस्तन्यस्तचतुश्श्लोकः, उतागच्छतु गच्छतु ॥ २ ॥

वादिना तं श्लोकं श्रुत्वा द्वास्थद्वारेण भाषितः राज्ञे— दर्शनमेव १०

मिक्षुरीदृते, नार्थम् । ततो राज्ञा स्वदृष्टौ आहूतः । उपलक्षितो

भाषितश्च— भगवन् ! किमिति चिराद् दृश्यध्वे ! । आचार्यैरुक्तम्—

धर्मकार्यवशाच्चिरादायातः । श्लोकचतुष्टयं शृणु । राज्ञि शृण्वति

पठितं तद्, यथा—

अपूर्वेषु धनुर्विद्या, भवता शिक्षिता कुत ? ।

१५

मार्गणौघः समन्वेति, गुणो याति दिगन्तरम् ॥ १ ॥^२

'सरस्वती स्थिता वक्त्रे, लक्ष्मी करसरुरुहे ।

कीर्तिं किं कुपिता राजन् !, येन देशान्तरं गता ॥ २ ॥^३

कीर्तिरस्ते जातजाड्येव, चतुरम्भोधिमज्जनात् ।

आतपाय धरानाथ !, गता मार्तण्डमण्डलम् ॥ ३ ॥^४ २०

सर्वदा सर्वदोऽस्मांति, मिथ्या सस्तूयसे जनैः ।

मारयो लेभिरे पृष्ठं, न वक्ष्य परयोपित ॥ ४ ॥^५

श्रुत्वा तुष्टो विक्रमश्चतुरां गजान् यथासङ्ख्यं वसन-सुगन्धद्रव्य-हेम-

नाणक-द्वारादिपूर्णान् आनाय्य सूरिमभाषात्— इमे गृह्यन्ताम् ।

१ ग-- द्वास्थनापचार' । २ क रा ग वातस्तिष्ठति द्वारि वारित ।

३ अनुष्टुप् । ४ स्र-घ 'राज्ञा दर्शनं' । ५ ६ अनुष्टुप् । ७ ८ अनुष्टुप् ।

९ षट्षिधति० ६

सूरिरुचे—नैतदप्यर्हम् । पुनर्विग्रहो भणति—मन्महीसारभूतां-
श्चतुरो देशान् स्वेरमादस्व । वाद्याह—इदमपि नेच्छमि । तर्हि
किमिच्छसीति ? । राजन् ! श्रूयताम्—‘ॐकारे’ चतुर्वारं जैनप्रासाद
शिवप्रासादादुच्चं कारय, स्वय सपरिच्छदः प्रतिष्ठा च तत्र कारयेति ।

५ राज्ञा तत् तथैव कृतम् । प्रभाषनया सहस्तुष्टः । एव जैन धर्म
द्योतयन् वादी दक्षिणस्या ‘पृथ्वीस्थान’पुर विहरन् गतः । तत्रापु-
रन्त ज्ञात्वाऽनशन लात्वा स्वर्गलोकमध्यवात्सीत् । तत्रत्यसङ्घेन
‘चित्रकूटे’ सिद्धसेनगच्छ त वृत्तान्त ज्ञापयितु वाग्मी भट्ट एकः
प्रस्थापितः । स तत्सूरिसभाया श्लोकपूर्वार्द्धं पुनः पुनः पठति स्—

१० स्फुरन्ति वादिखद्योताः, साम्प्रतं दक्षिणापये ।

पुनः पुनः पाठे ‘सिद्धसारस्वत’या सिद्धसेनमगिन्योक्तम्—

नूनमस्त गतो वादी, सिद्धसेनो विबाकरः ॥ १ ॥

पश्चाद् भट्टेन प्रपञ्च्योक्तम् । ततः शोफो विहितो विसृष्टश्च ।

इति वृद्धवादिसिद्धसेनयोः प्रबन्धः ॥ ६ ॥

[७]

॥ अथ श्रीमल्लवादिप्रबन्धः ॥

श्रीइन्द्रभूतिमानस्य, प्रभवकशिरोमणे ।

श्रीमल्लवादिसूरीन्दो—श्वरित कीर्त्यते मया ॥ १ ॥^१

'खेटा'भिध महास्यन—मस्ति 'गूर्जर'मण्डले ।

५

देवादित्याह्वयस्तत्र, विप्रोऽमूद् वेदपारगः ॥ २ ॥

सुभगाख्या सुता तस्य, विधवा बाह्यकालतः ।

कस्मादपि गुरोर्मन्त्र, सौर सा प्राप भक्तिभाक् ॥ ३ ॥

आकृष्टस्तेन मन्त्रेण, भास्करस्तानुपागमत् ।

तद्भोगलाभादापन्न—सत्त्वा सा न चिरादभूत् ॥ ४ ॥

१०

वैक्रियेभ्य सुराङ्गेभ्यो, गर्भो पश्यपि नोद्भवेत् ।

'तदानीं त्वौदारिकाङ्ग—धातुयोगात् तु सम्भवी ॥ ५ ॥

आपाण्डुगण्डफलका, ग्लानाङ्गी वीक्ष्य ता पिता ।

वभाषे किमिद वत्से, निन्द्यमाचरित त्वया ॥ ६ ॥

सा प्राह स्म पितर्नेप, प्रनादविकृतिर्मम ।

१५

मन्त्रावृष्टागतोष्णाशु—न्यास पुनरप्य बलात् ॥ ७ ॥

इत्युक्तोऽपि विषण्णात्मा, देवादित्यः कुर्मर्षणा ।

ता पुत्री मेपयामास, सभृत्या 'बळ्भी' पुरीम् ॥ ८ ॥

कालेन तत्र साऽसूत, पुत्र पुत्री च सुश्रुतम् ।

तत्रैवोवास सुधिर, जनकार्पितजीविका ॥ ९ ॥

२०

क्रमेण वमृधाते तौ, पुत्रौ बालार्कतेजसौ ।

यावदष्टौ व्यतिक्रान्ता, वत्सरा क्षणवत् तयो ॥ १० ॥

तावदध्यापकस्यान्ते, पठितु तौ निवेशितौ ।

कलहेऽर्भ निष्पितृक—मूचिरे लेखशाळिका ॥ ११ ॥—युग्मम्

१ अतः पर ६९ तम पद्य यावत् छन्दोऽनुष्टुप् । २ ख-घ--'स्यान, अस्ति' ।
३ सूर्यसम्बन्धि । ४ ख घ 'तदानींती(१)दा०' ।

- तद्विरा खिद्यमानोऽर्भः, पप्रच्छ जननीं निजाम् ।
 किं मातर्नास्ति मे तातो, येन लोकोक्तिरीदृशी ? ॥ १२ ॥
- माता जगाद नो वेदि, किं पीडयसि पृच्छया ?
 तत खिन्न स सत्त्वाढ्यो, मर्तुमैच्छद् विपादिभि ॥ १३ ॥
- ५ साक्षादागत्य त भानु-रूचेऽह वत्स ! ते पिता ।
 पराभवकरो यस्ते, तस्पाह प्राणहारक ॥ १४ ॥
 इत्युक्त्वा कर्कर सूक्ष्म-मेक तस्य समार्षयत् ।
 ताढ्योऽनेन त्वया द्वेषी, सद्यो मर्तेति चादिशत् ॥ १५ ॥
 तेन कर्करशस्त्रेण, बाल स बलवत्तर ।
- १० विभ्रुवन्त विभ्रुवन्त-मवधील्लेखशौलिकम् ॥ १६ ॥
 'बलमी'पुरभूषेन, श्रुतो बालवध. स तु ।
 कुपितस्त शिशु सद्यो, जनै स्वान्तिकमानयत् ॥ १७ ॥
 उक्तश्च रे कथ हसि, नृशस ! शिशुकानमून् ? ।
 बाल. प्रत्याह न पर, बालान् हन्मि नृपानपि ॥ १८ ॥
- १५ इत्थ वदन् महीपाल-महन् कर्करवेण तम् ।
 मृतस्य तस्य साम्राज्ये, स राजाऽजनि विक्रमी ॥ १९ ॥
 शिलादित्य इति ख्यात, 'सुराष्ट'राष्ट्रभास्वर ।
 लेभे सूर्याद् वर धाह, परचरोपमर्दकम् ॥ २० ॥
 निजा स्वसार स ददौ, 'भृगुक्षेत्र'महीभुजे ।
- २० अरूत सा सुत दिव्य-तेजस दिव्यलक्षणम् ॥ २१ ॥
 'शत्रुघ्नये' गिरा चित्तो-द्वारमारचयद्य स ।
 श्रेणिस्तादिश्रावकाणां, श्रेणावात्मानमानयत् ॥ २२ ॥
 कदाचिदागतास्तप्र, बौद्धारतर्ममदोद्गुरा ।
 ते शिलादित्यमगदन्, सन्ति श्वेताम्बरा इमे ॥ २३ ॥

१ सुरम् । २ ए 'सदा द्वेषी सद्यो मर्तेति' । ३ घ-शालकम् ।
 ४ क-स-शर् । ५ अथम् ।

वादे जयन्ति यद्यस्मां—स्तदैते सन्तु नीवृति ।
 वयं यदि जयामोऽमूं-ऽस्तदा गन्तव्यमेतकैः ॥ २४ ॥
 देवयोगाजितं बौद्धैः, सर्वे श्वेताम्बराः पुनः ।
 विदेशमाशिश्चिपिरे, पुनः कालवलयार्थिनः ॥ २५ ॥
 शिलादित्यवृषो बौद्धान्, प्रपूजयति भक्तितः ।
 'शत्रुञ्जये' च ऋषभ—स्तैर्बुद्धीकृत्य पूजितः ॥ २६ ॥
 इतश्च सा शिलादित्य—भगिनी भर्तृमृत्युतः ।
 विरक्ता व्रतमादत्त, सुस्थिताचार्यसन्निधौ ॥ २७ ॥
 अष्टवर्षं निजं बाल—मपि व्रतमजिग्रहत् ।
 'सामाचारीमपि प्राज्ञं, किञ्चित् किञ्चिदजिज्ञपत् ॥ २८ ॥ १०
 एकदा मातरं साध्वीं, सोऽपृच्छदभिमानवान् ।
 अल्पः कथं नः सद्योऽय, प्रागप्यवृषोऽभवत् कथम् ? ॥ २९ ॥
 साऽप्युदश्रुरभाषिष्ट, वस्त ! किं वन्मि पापिनी ? ।
 श्रीश्वेताम्बरसहोऽभूद्, भूयानपि पुरे पुरे ॥ ३० ॥
 तादृक्प्रभावनावीर—सूरीन्द्राभावत परैः । १५
 स्वसाकृतः शिलादित्यो, भूपालो मातुलस्तव ॥ ३१ ॥
 तीर्थं 'शत्रुञ्जया'ह यद्, विदितं भोक्षकारणम् ।
 श्वेताम्बराभावतस्तद्, बौद्धैर्भूतैरिवाश्रितम् ॥ ३२ ॥
 विदेशंवासिनः श्वेता—म्बराः खण्डितटम्बराः ।
 क्षिपन्ति निहितौजस्काः, कालं कचन केचन ॥ ३३ ॥ २०
 इति श्रुत्वाऽफुपद् बाल—स्तांथागतभटान् प्रति ।
 प्रतिज्ञा च चकारोचैः, प्रावृडम्भोधरध्वनिः ॥ ३४ ॥
 नोन्मूलयामि चेद् बौद्धान्, नदीरय इव दुमान् ।
 तदा भवामि सर्वज्ञ—ध्वंसपातकभाजनम् ॥ ३५ ॥

१ देशे । २ क.—'शत्रुञ्जयेऽरित' । ३ साधूनामाचारम् । ४ आत्मवशीकृतः

५ क-ख—'खण्डितटम्बरीः' । ६ बौद्धवीरान् ।

- इत्युक्त्वाऽर्वा समापृच्छप, घालः कालानलद्युतिः ।
मल्लनामा गिरिं गत्वा, तेपे तीव्रतरं तपः ॥ ३६ ॥
आसन्नग्रामभिक्षेण, पारणं च चकार सः ।
दिनैः कतिपयैस्तच्च, ब्रह्मै शासनदेवता ॥ ३७ ॥
- ५ भूत्वा व्योमनि साऽयादीत्, के मिष्टाः सोऽपि बालकः ।
तच्छ्रुत्वाऽऽरूपत् सानुभवं, ब्रह्मा इति खदत्तदृक् ॥ ३८ ॥
पण्मास्यन्ते पुनः सोचे, खस्या केन सहेत्यथ ? ।
बालधिरप्यभापिष्ट, समं घृतगुडैः शुभैः ॥ ३९ ॥
अवधारणशक्त्यां तं, योग्यं शासनदेवता ।
- १० प्रत्यक्षा न्यगदद् वत्स !, भूयाः परमतापहः ॥ ४० ॥
नयचक्रस्य तर्कस्य, पुस्तकं लाहि मानद ! ।
वाणी सेत्स्यति ते सम्यक्, कुतर्कोरगजाङ्गुली ॥ ४१ ॥
भूमौ मुमोच तं तर्क-पुस्तकं बालको मुनिः ।
प्रमादः सुठभस्तत्र, वयोलीलाविशेषतः ॥ ४२ ॥
- १५ रुष्टा शासनदेव्युचे, विहिताऽऽशातना त्वया ।
सान्निध्यं ते विधाताऽस्मि, प्रत्यक्षीभविता न तु ॥ ४३ ॥
तं लब्ध्वा पुस्तकं मल्ल-वादी देदीप्यते स्म सः ।
शस्त्रं पाशुपतमिष, मध्यमः पाण्डुनन्दनः ॥ ४४ ॥
आगत्य 'वलमी'द्वङ्गं, 'सुराष्ट्र'राष्ट्रभूषणम् ।
- २० शिलादित्यं युगप्रान्ता-दित्यद्युतिरुवाच सः ॥ ४५ ॥
यौदैर्मुधा जगज्जगं, प्रतिमल्लोऽहमुत्पितः ।
'अप्रमादी मल्लवादी, त्वदीयो भगिनीसुतः ॥ ४६ ॥
शिलादित्यनृपोपान्ते, यौद्धाचार्येण वाग्मिना ।
वादिपुन्दारकक्षत्रे, तर्कवर्धरमुत्पणम् ॥ ४७ ॥
- २५ मल्लवादिनि जस्पाफे, नयचक्रबलोल्यणे ।

१ अर्जुनः ।

२ य-घ-'अप्रवादी', ग-गुलके तु 'अप्रमादी' इति पाठः ।

३ ग-'नयचक्रबलो' ।

- हृदये हारयामास, पण्मासान्ते स शाक्यराट् ॥ ४८ ॥
 पण्मासान्तनिशायां स, स्व निशान्तमुपेयिवान् ।
 तर्कपुस्तकमाकृष्य, कोशात् किञ्चिदवाचयत् ॥ ४९ ॥
 चिन्ताचक्रहते चित्ते, नार्थास्तान् धर्तुमीश्वरः ! ।
 बौद्ध स चिन्तयामास, प्रातस्तेजोवधो मम ॥ ५० ॥ ५
 श्वेताम्बरस्फुलिङ्गस्य, किञ्चिदन्यदहो महः ! ।
 निर्वासयिष्यन्तेऽमी हा, बौद्धाः साम्राज्यशालिन ॥ ५१ ॥
 धन्यास्ते ये न पश्यन्ति, देशमङ्गं कुलक्षयम् ।
 परहस्तगतां भार्या, मित्रं चापदि सखितम् ॥ ५२ ॥
 इति दु खौघसङ्घट्टाद्, विदद्रे तस्य हृत् क्षणात् । १०
 नृपाहान समायात, पातस्तस्य द्रुत द्रुतम् ॥ ५३ ॥
 नोद्घाटयन्ति तच्छिष्या, गृहद्वार वराककाः ।
 मन्दो गुरुर्नाथ भूप-सभापतेति भाषिणः ॥ ५४ ॥
 तद् गत्वा तत्र तैरुक्त, श्रुत्वा तन्मल्ल उल्लसन् ।
 अबोचच्च शिलादित्य, मृतोऽसौ शाक्यराट् शुचा ॥ ५५ ॥ १५
 स्वय गत्वा शिलादित्य-स्त तथास्यमलोकत ।
 बौद्धान् प्रावासायद् देशाद्, धिक् प्रतिष्ठाच्युत नेरम् ॥ ५६ ॥
 मल्लघादिनमाचार्यं, कृत्वा वागीश्वर गुरुम् ।
 विदेशेभ्यो जैनमुनीन्, सर्वानाजह्ववन्तुपः ॥ ५७ ॥
 'शत्रुञ्जये' जिनाधीशं, भवपञ्जरमखनम् । २०
 कृत्वा श्वेतान्ध्ररायत, यात्रा प्रावर्तयन्तुपः ॥ ५८ ॥
 कालान्तरे तत्र पुरे, रङ्गो नामामवद् वणिक् ।
 तस्य कार्पटिको हृष्टे, न्यासीचक्रे महारसम् ॥ ५९ ॥
 रसेन तेन स्पृष्टस्य, लोहस्य तैपनीयताम् ।
 स हृत्वा हृष्टसदन-परावर्त चकार च ॥ ६० ॥ २५

१ क-ख-प्रत्योरिदं पर्यं नास्ति । २ 'भदो' इति माषायाम् । ३ क-ख घ-
 'देशाद्' । ४ सुर्वणताम् । ५ क-'सः' ।

- वशायित्वा वार्पटिका, रङ्गः सोऽभूमहाधन ।
 तत्पुञ्ज्या राजपुञ्ज्याश्च, सख्यमासीत् परस्परम् ॥ ६१ ॥
 'हैमीं कङ्कतिकामेका, दिव्यरत्नविभूषिताम् ।
 रङ्गपुरीकरे दृष्ट्वा, याचते स्म नृपात्मजा ॥ ६२ ॥
- ५ ता न दत्ते पुना रङ्गो, राजा त याचते तलात् ।
 तेनेव मत्सरेणासा, म्लेच्छसन्धमुपानयत् ॥ ६३ ॥
 भग्ना पूर्वलभी' तेन, मञ्जातमसमञ्जसम् ।
 शिलादित्यः क्षयं नीतो, वणिजा स्पीतऋद्धिना ॥ ६४ ॥
 ततोऽथाकृष्य वणिजा, प्रक्षिप्ताश्च रणे शका ।
- १० तृष्णया ते स्वयं मधु-र्हृ(य^१)तो व्याधिर्महानयम् ॥ ६५ ॥
 त्रिक्रमादित्यभूपालात्, पञ्चपित्रिक(५७३)वत्सरे ।
 जातोऽय 'वलभी'मङ्गो, ज्ञानिन प्रथम ययु ॥ ६६ ॥
 खवर्त्मना गतान्यर्हद्-त्रिम्बानि विषयान्तरम् ।
 देवताधिष्ठिताना हि, चेष्टा सम्भाषिणी तथा ॥ ६७ ॥
- १५ एतच्च प्रथम ज्ञात्वा, मल्लवादी महामुनि ।
 सहित परिवारेण, 'पञ्चासर'पुरीमगात् ॥ ६८ ॥
 'नामेन्द्र'गच्छसत्केषु, धर्मस्थानेष्वभूत् प्रयु ।
 श्री'स्तम्भनक'तीर्थेऽपि, सङ्घस्तस्येशतामधात् ॥ ६९ ॥
- श्रीमल्लवादिचरित जिनशासनीय-
 २० तेज समुन्नतिपत्रिमिद निशम्य ।
 भग्ना ! कवित्वप्रचनादिविचित्रलब्धि-
 मोतै प्रभावयत शासनमार्हत भो ॥ ७० ॥
 इति श्रीमल्लवादिचरित्रम् ॥ ७ ॥

१ ग-'हैमीकङ्कनीका' । २ घ 'पुरा' । ३ ग 'भरिण' । ४ ग-'तृष्णया
 ते स्वयं मृत्वा, इतो' । ५ ख-'प्रापदा' । ६ वसन्त० ।

[८]

॥ अथ श्रीहरिभद्रसूरिप्रबन्धः ॥

श्री'चित्रकूटे' हरिभद्रो विप्रश्चतुर्दशत्रिंशत्स्थानज्ञ । दृश्या
पादुकाः, पञ्चमद्वीष्टतदर्शनान्यानि पञ्चममाघ इति कृत्वा; उदरे
पट्टः, उदर विद्यया स्फुटतीति कृत्वा । जाल बुद्धालो नि श्रेणी ५
सह चलन्ति । यत्पठितमहं न जानामि तस्य शिष्यो भवामीति
प्रतिज्ञा । एकदा चतुष्पथासन्नभूमिं ब्रजता गौधामेका पठयमाना
याकिनी नाम साध्वी श्रुता । तथा

चक्रिदुग हरिपणग, पणग चक्रीण केसरो चक्री ।

केसव चक्री केसव-दुचक्रिकेसी य चक्री य ॥ १ ॥ १०

इति गाथा पेटे । न च तेन क्रुद्धा । अप्रे ग प्रोक्तम्—मातः ।
खरं चिक्रुचिक्रुपितम् । साध्योक्तम्—नव लिप्तम् । अहो
अनयाऽहमुत्तरेणापि जित । इति ता ववन्दे । त्वच्छिष्योऽस्मि ।
गाथार्थं ब्रूहि-मातः । सा प्राह स्म—मम गुरवः सन्ति ।
हरिभद्रः प्राह—क ते ? । अत्र सन्ति । ततः केनापि श्रावकेण १५
स चैत्य नीतः । जिनदर्शनं तत्प्रथमम् । हर्ष ।

वपुरेव तत्राचष्टे, भगवन् ! वीतरागताम् ।

न हि कोटरसख्येऽग्नौ, तरर्भवति शाट्वल ॥ १ ॥ ११

१ " षट्कमिथिता वेदा, भर्गशास्त्र पुराणकम् ।

मीमांसा तर्कमपि च, एता त्वद्यथतुर्दश तः"

२. १ 'दृश्याऽहमुत्तरेणापि जितं दर्शयति' । ३ 'कोदासी इति भाषायाम् । ४ क्व ख-घ 'वज्रम् ।
५ ग-पुस्तके 'गौधामेका पठयमाना' एवदधितम् । ६ सा पुस्तके 'श्रुता' एतदधिकम् ।

७ छाया— चक्रिदुग इतिप्रसक्तं पञ्चक चक्रिणां वैश्वशक्ती ।

वैश्वशक्ती वैश्वद्विचक्रिकेतिनौ च चक्रौ च ॥

८ भार्या । ९ ख 'स्वर' । १० 'अत्र सन्ति । ततः केनापि श्रावकेण' इत्यधिकम् ।

ग पाठः । ११ अनुपूर्व ।

चतुर्विंशति ० ७

ज द्विही करुणातरणियपुडा एयस्स सोम मुह
आयारो पसमायरो परियरो सतो पसन्ना तणू ।

त नूण जरजम्ममच्चुहरणो देवाहिदवो इमो

देवाण अपराण दौसइ जओ नेय सख्व जए ॥ २ ॥^१

- ५ इत्यादि नराननमस्कारा । ततो जिनभट्टाचार्यदर्शनम् । प्रतिपत्ति ।
चारित्रम् । सूरिपदवी । आपश्यके 'चक्की'त्यादिदुष्करत्वादावश्यकं
तेनेय विवृत्तम् । 'कलिकालसर्गज्ञ' इति प्रिठदम् । रहस्य-
पुस्तका देवनाम्यो लब्धा । ते चादरेण जितदिक्पटाचार्याच्छिन
८४मठप्रतिबद्ध८४नामजप्रासादस्तम्भे विविधौषधनिष्पन्ने जलज्वल-

१० नाशसाध्ये क्षिता ।

एकदा भागिनिया हंस परमहंसौ पाठयति प्रभु । निष्पन्नौ,
पर बौद्धतर्कास्त-मुखेन विपठियत । गुरुणा ज्ञानिना वार्यम णावपि
तत्पार्श्वे गतो । जरनीगृहे उत्तारक । बौद्धाचार्यान्तिके तद्रेपस्थौ
पठन । कपलिकाया रहस्यानि लिखत । प्रतिलेखनादिसत्कारवशाद्

१५ दीयान् इव ज्ञात्वा गुरुणाऽचिन्ति—ध्रुव श्रेताम्बुधवेतौ । द्वितीयाहे
सोपानश्रेणौ खड्वाऽर्द्धद्विम्बमालिलिखे । तदासन्नायातौ सो पैदा
तत्र न दत्त । रेखात्रयाङ्गस्तत्त्वपठधके । बुद्धोऽय जात इति कृत्वा
उपरि पादो दत्त । उपरि चटितौ । गुरुणा दृष्टौ । गुरो समक्ष
निष्पणौ । तौ गुर्वास्यच्छायापरावर्ते दृष्ट्वा तत्त्वतव तत्कृतमेव मत्वा

२० जठरपीडाभिषेण तनो निरधामताम् । कपलिकां छात्रा गतौ तौ
धिराभ्रायातौ । मित्रेवापितौ न स्त । राजामे फथितम्—

१ छाया—यद् दृष्टि करुण तरङ्गितपुडा एयस्स सोम्य मुह
आनर प्रसमायरो परियरो सतो पसन्ना तणू ।
तद् नून जरजम्ममच्चुहरणा देवाधिदसाय
दव नाभररेषा हरयत सतो नद ररख्व जग्गि ॥

१ छार्दुन । २ 'दुहरण दापदयप' इत्यपिरो ध-पाठः । ३ ध 'ली मुन्ना' ।
४ 'वनरो इति गणपयम् । ५ ध ददाय इव । ६ ध 'पद' । ७ म पुनदे
नभ' एवद्विध समरेत ।

सितपटावुक्त्वाऽकपटौ तत्त्व लाल्वा यातः । कपटिकामानायय ।
 पृष्ठे सैन्यमलप्रशतम् । दृष्टिदृष्टिः । द्वावपि सहस्रयोधौ तौ । ताम्यां
 निहतं राजसैन्यम् । उदभृतनष्टैरुपरान गत्वा कथितं तत्तेजः । पुनर्वद्भु-
 सैन्यं प्रेषि । दृष्टिमिलापकः । युद्धमेकः करोति । अपरः कपरि(लि)
 कामाणिर्नष्टः । हंसस्य शिरश्छित्त्वा राज्ञे दर्शित तैः । तेनापि ५
 गुरवे दत्तम् । गुरुराह—किमनेन ? । कपरि(लि)कामानायय ।
 गता भटाः । राज्ञी 'चित्रकूटे' प्राकारकपाटयोर्दत्तयोस्तदासने
 सुप्तस्य परमहंसस्य शिरश्छित्त्वा तैस्तत्रार्पितम् । तेषा बौद्धाना
 तत्सुरेश्च सन्तोषः । प्रातः श्रीहरिभद्रसूरिभि शिष्यकवन्धो दृष्टः ।
 कोपः । तैलकटावाः कारिता । अग्निना तापितं तैलम् । १४४० १०
 बौद्धा होतु एव आकृष्टाः 'शकुनिकारूपेण पतन्ति । गुरुभिर्वृत्तान्तो
 ज्ञातः । 'प्रतिबोधाय साधू प्रहितौ । ताम्या गाथा दत्ता—

“ गुणसेण-अग्निसमा सीहा-ऽऽणंदा य तह पिया-पुत्ता ।
 सिद्धि-जालिणि माह-सुया धण धणसिरिभो य पइ-मजा ॥ १ ॥”
 'जय-विजया य सहोपर घरणो लच्छी य तह पई भज्जा । १५
 'सेण-विसेणा पित्तिग-उत्ता जम्ममि सत्तमए ॥ २ ॥
 गुणचन्द-वोणवत्तर समराहञ्ज गिरिसेणपाणो उ ।
 एगस्स तओ मुखो-ऽणतो नीयस्स ससागे ॥ ३ ॥

- १ म-पुस्तके 'शकुनिकारूपेण पतन्ति एतदधिक विद्यते । २ घ- 'ह्यपित ।
 ३ ग-पुस्तके 'प्रतिबोधाय' एतदधिक वर्तते ।
 ४ जाय-गुणसेना ऽग्निशर्मणौ लिहा-ऽऽणन्धौ च तथा पितापुत्रौ ।
 शिष्टि-जालिन्यौ नाताशुते धन-धनश्रियौ च पतिभार्यौ ॥
 ५ अस्य पद्यस्यानन्तरीयस्य च पद्यत्रितयस्य चन्द 'आर्या' वर्तते ।
 ६ आर्यौ—जय-विजयौ च सहैदगै घरणो लक्ष्मीश्च तथा पतिभार्या ।
 सेन विषेणौ पितृव्यपुरौ जन्मानं सहसे ॥
 ७ छ- सेणविसेणा पत्तियं ।
 ८ छाय-गुणचन्द्र-कानन्दन्तरां समरादिव्यो गिरिसेणपाण ('मातह') वृ ।
 एगस्य सतो मोक्षोऽनन्तो द्वितीयस्य ससाग ॥
 ९ म-'वापमंते' ।

जंह जलइ जलउ लोए, कुसारपवणाहओ वस्यपगी ।

त चुज ज जिणवयणअमियसित्तो वि पजलइ ॥ ४ ॥”

बोध । शान्ति । १४४० ग्रन्था प्रायश्चित्तपदे कृता ।

‘चित्रकूट’तलश्रुटिकास्थेन तेलवणिजा प्रतय कारिताः । सप्रथम

५ याकिनीधर्ममनुगिति हारिभद्रग्रन्थेष्वतोऽभूत् । १४४० पुनर्भव

विरहान्तता । ‘गुणसेण-अग्गिसम्मा’इत्यादिगाथात्रयप्रतिबद्ध

समरादित्यचरित्रं नव्य शास्त्र क्षमावल्लीबीज कृतम् । १००

शतरु-पञ्चाशत् षोडशक अष्टक- पञ्चलिङ्गी-अनेकान्तजय-

पताका न्यायानतारवृत्ति पञ्चवस्तुक पञ्चसूत्रक श्रावकप्रज्ञ सि

१० -नांणायत्तकप्रभृतीनि हारिभद्राणि ।

अत्रान्तरे ‘श्रीमाल’पुरे कोऽपि धनी श्रेष्ठी जैनश्चेतुर्मासके सपरिकरो

देवतायतन व्रजन् सिद्धाख्य राजपुत्र द्यूतकार युवान देयकनकपदे

निर्देयैर्द्यूतकारैर्गर्तया निक्षिप्त कृपया तदेय दत्त्वाऽभोचयत् । गृह-

मानीयाम्भोजयत् । अपाठयत् । सर्वकार्याध्यक्षमनरोत् । पर्यणाययत् ।

१५ माता पागप्यासीत् । पृथग् गृहेऽस्थात् । मात्रा प्रियया च सम स

गृहमण्डनिजा । श्रेष्ठिप्रसादाद् धनं वैभूव । सिद्धो रात्रौ अतिकाठे

एति, लेखकलेखनपरमशतत्वात् । अथ स्तुपे अतिनिर्विण्णे,

अतिजागरणात् । कथं अथूस्वन्ता— मात ! पुत्र तया बोधय

यया निशि सकाठे एति । मात्रा उक्त स — वत्स ! निशि शीघ्रमेहि,

२० य कालज्ञ स सर्वज्ञ । मिद्धं प्राह—मात ! येन स्वामिनाऽह

सर्वस्वदानेन जीहितव्यदानेन च समुद्धृतस्तदादेश कथं न कुर्वे ।

तौष्णीक्येन स्थिता माता । अन्यदाऽऽलोचित अथू-स्तुपाभ्याम्-

१ छाया—दधा ज्वलति ज्वलन लोके दुःशरपवनाहतः कषायामिः ।

तत्र च कञ्चित्कथं कञ्चित्किलोऽपि शब्दलानि ॥

२ ग-‘एवमेतद्भूत् । ३ एतथा पिरधुना दुर्लभा । ४ न क्षापते एतदुपलब्धि ।

५ क-‘अनुभागे’ । ६ ग-पुराठके एदे अस्थानतर ‘अरथात् । मात्रा प्रियया च

धर्म स एतदधिष वदते । ७ ग-पुराठके वभूव एतदधिषमस्ति ।

अस्य चिरादागतस्य निशि द्वार नोद्घाटयिष्याव । द्वितीयरात्रावति-
 'चिराद् द्वारमागतः स कटक खटपटापयति । ते तु न वृत ।
 तेन क्रुद्धेन गदितम्— किमिति द्वार नोद्घाटयेथे ? । ताभ्यां
 मन्त्रितपूर्विणीभ्यामुक्तम्—यत्रेदानीं द्वाराणि उद्घाटितानि भवन्ति तत्र
 व्रज । तच्छ्रुत्वा क्रुद्धश्चतुष्पथ गत । तत्रोद्घाटे हृष्टे उपविष्टान् ५
 सूरिमन्त्रस्मरणपरान् श्रीहरिभद्रान् दृष्टवान् । साद्रचन्द्रिके नभसि
 देशना । बोध । व्रत जगृहे । सर्वविद्यता दिव्य कवित्वम् ।
 हंस परमहंसपद विशेषतैर्वाञ् जिघृक्षुर्गौद्धान्तिक जिगमिषु-
 गुंरुमनादीत्— प्रेषयत बौद्धपार्श्वे । गुरभिर्गदितम्—तत्र मा
 गा , मन परावर्ती भागी । स ऊचे— युगान्तेऽपि नैव स्यात् । १०
 पुनर्गुरय प्रोचु — तत्र गत परावर्त्यसे चेत् तदा अस्मदत्त
 वेपमन्नागलास्मभ्य ददाथा । ऊरीचक्रे स । गतस्तत्र, पठितु
 लम् । सुघटितैस्तत्कुतर्कं परावर्तित मन । तदीक्षा छलौ । वेप
 दातुमुपश्रंहरिभद्रं ययो । तेष्यागंभ्रजावजितो वाद कुर्मन् वादेन
 जित । गौद्धाचार्यस्य गौद्धवेप दातु गत । तेनापि बोधित । १५
 पुनरागत उपश्रीहरिभद्र श्वेताम्बरपेप दातुम् । पुनर्वादेन नित ।
 एव वेपद्वयप्रदानेन एहिरेयादिरा २१ कृता । द्वारिंशयेलाया
 गुरुभिश्चितितम्— माऽस्य वराक्तस्य आयु क्षयेण मिथ्यादृष्टित्वे
 मृतस्य दीर्घमवधमण भूयात् । पुराऽपि २१ वारान् वादे जितो
 ऽसौ । अपुना वादेनालम् । ललितविस्तराख्या चैत्यवन्दना- २०
 वृत्ति सतर्का कृता । तदागमे पुस्तिना पादपाठे मुक्त्वा गुरवो
 बहिरगु । तत्पुस्तिरुपरामर्शाद् धीव समजनि । ततस्तुष्टो
 निश्चलपना प्राह—

१ क- 'चर । । २ ए- 'खटपटपयति', क- 'खटपटापयति । ३ क-
 ' लक्ष्मिनि० ' । ४ क- 'गच्छन(१) जन्ति । ५ ग- 'पुस्तके ' वाद
 इत्यस्य पुनश्च न चित पतत्यर्थं तमधिकं विधत् । ६ घ- 'वार वादिर्जितो' ।
 ७ क- 'बोधा सत्यक' ।

नमोऽस्तु हरिभद्राय, तस्मै प्रवरसूरये ।

मदर्थं निर्मिता येन, वृत्तिर्ललितविस्तरा ॥ १ ॥

ततो मिथ्यात्वनिर्विण्णेन 'सिद्धिर्विणा' १६ सङ्घा उपमिति-
भवप्रपञ्चा कथाऽरचि 'श्रीमाले' 'सिद्धिमण्डपे' । सा च
५ सरस्वत्या साध्याऽशोधि । समये श्रीहरिभद्रसूरयोऽपि सोऽपि
अनशनेन सुरलोकमवापन् ॥ इति चरित्रम् ।

इति श्रीहरिभद्रसूरिप्रबन्ध ॥ ८ ॥

१ मन्तुवता श्रीउपमितिभवप्रपञ्चकथाव्यस्तितगन निम्नाल्लिखित पद्यम्-

“अनागते परितः येन, वृत्तिर्ललितविस्तरा ॥ १० ॥”

मदर्थं कथा येन, वृत्तिर्ललितविस्तरा ॥ १० ॥”

२ अशुद्धे । ३ एव च-‘सिद्धिर्विणा’ । ४ ग ‘१८’ । ५ एव च-‘सिद्धि(र्)मण्डपे’ ।

[९]

॥ अथ श्रीवप्पभट्टिद्वारिप्रबन्धः ॥

‘गूर्जर’देशे ‘पाण्डलीपुर’नगरे जितशत्रू राजा राज्यं करोति स्म ।
 तत्र श्रीसिद्धसेननामा सूरीश्वरोऽस्ति स्म । स ‘मोडेर’पुरे महा-
 स्वाने श्रीमहावीरनमस्कारणाय गतः । ‘महावीरं’ नत्वा ५
 तीर्थोपवामं कृत्वा रात्रावात्मारामरतो योगनिद्रया स्थिनः सन् स्वप्नं
 ददर्श, यथा— केसरिकिशोरको देवगृहोपरि क्रीडति । स्वप्नं
 लब्ध्वाऽजागरीत् । मान्दल्यस्तवनान्यपाठात् । प्रातश्चैलं गतः ।
 तत्र पद्धार्षिको घाल एको बालांशुमालिसमद्युतिराजगाम ।
 सूरिणा पृष्टः— मो अर्मक ! कस्वम् ? कुत आगतः ? । तेनोक्तम् १०
 —‘पञ्चाल’देशे ‘हुंवाउची’ ग्रामे वप्पाद्वयः धत्रियः । तस्य
 भट्टिर्नाम सधर्मचारिणी । तयोः सूरपालनामपुत्रोऽहम् । मत्तातस्य
 वद्वो भुजबलगर्विताः प्रचुरपरिच्छदाः रात्रवः सन्ति । तान् सर्वान्
 हन्तुमहं सन्नम चळन्नासम् । पित्रा निपिद्धः—वत्स ! बालस्वम्,
 नास्मै कर्मणे प्रगल्भमे; अलमुद्योगेन । ततोऽहं क्रुद्धः—किमनेन १५
 निरमिमानेन पित्राऽपि यः स्वयमर्गान् न हन्ति मामपि प्रन्तं
 निवारयति ? । अपमानेन मातापितरावनःपृच्छ्यात्र समागतः ।
 सूरिणा चिन्तितम्— अहो दिव्यं रत्नम् ! न मानवमात्रोऽयम्;
 तेजसां हि न वयः समीक्ष्यते । इति विमृश्य बाल व्यलेपे—
 वत्सरु ! अस्माक पाधे तिष्ठ निजगृहाधिकसुखेन । बाले- २०
 नोक्तम्— महान् प्रसादः । स्वस्थानमानीत । सद्यो दृष्टस्तद्व्य-
 विलोकनेन । दृष्टपस्तुतिं न किञ्चते । पाठयित्वा विलोकितः ।
 एकाहेन श्लोकसहस्रमभ्यगीष्ट । गुरवस्तुष्टुवुः । रत्नानि पुण्यप्रचय-

१ घ-‘श्री’ प्रबन्धोऽयं ‘व्यामप्रबन्ध’शब्दे समस्ति । २ ग-‘वप्पभट्टिद्वारि’ ;

३ ग-‘पाण्डलीपुर’ , घ-‘पाण्डलीपुर’ । ४ क-‘अत्र’ । ५ ग-‘श्रीमहा’ ।

६ घ-‘हुंवा’ । ७ घ-‘हन्ते’ ।

प्राप्याणि । धन्या वयम् । तेन वातेनाप्यरूपदिनेलक्षण-तर्क-साहित्या-
दीनि भूयासि शास्त्राणि पर्यशीलितम् । ततो गुरवो 'दृमाउधी'प्राप्त
जग्मु । वाळस्य पितरौ वन्दितुमागतौ । गुरुभिराढापितौ—पुत्रा
भयन्ति भूयासोऽपि, किंनै सत्तारायकरकृमिभि १ । अय तु युवयो
५ पुत्रो व्रतर्माहते । दीयता न । गृह्यता धर्म । नष्ट मृत सहन्ते हि
पितरो निजतनयम् । आध्योऽय भव निस्तितीर्षु । पितृभ्यामुक्तम्—
भगवन् ! अयमेक एव न कुलतन्तु कय दातु शक्यते १ । तावता
सविधस्थेन सूरपालेन गदितम्—अह चारित्र गृह्याम्येव । यत —

सा बुद्धिर्विलय प्रयातु कुलिश तत्र श्रुते पान्यता

१० वल्गन्त प्रविशन्तु ते द्रुतभुवि ज्वालाकराले गुणा ।

य सर्वे शरदिन्दुकुन्दविशदै प्रातैरपि प्राप्यते

भूयोऽप्यत्र पुरग्भिरन्ध्रनरकम्प्रोडाधिवासव्यथा ॥ १ ॥^१

ततो ज्ञातननिश्चयाम्या तन्मातरापितृभ्या जल्पितम्— भगवन् !
गृहाण पात्रमेतत् । पर वप्यभेद्विरिति नात्रास्य कर्तव्यम् ।

१५ गुरुभिर्मणितम्—एवमस्तु । कोऽत्र दोष १ । पुण्यवन्तो युवा
ययोरय लाभ सम्पन्न । वप्य भट्टी आपृच्छ्य सूरपालं गृहीत्वा
सिद्धसेनाचार्या 'मोदरेक' गता ।

शताष्टके वत्सराणा, गते विक्रमकालत ।

सप्ताधिके राधशुक्ल-तृतीयादिवसे गुरौ ॥ १ ॥^२

२० दीक्षा दत्ता । वप्यभेद्विरिति नाम विश्ववल्गुभ जुघुने । सङ्घमा-
र्यनय तत्र चतुर्मासक कृतम् । अन्यदा वहिर्भूमि गतस्य वप्यभेद्वे-
र्महती वृष्टिमतनिष्ट घन । कापि देवकुले स्थित स । तत्र देव-
कुले महायुध को पि पुमन् समागतः । तत्र देवकुले प्रशस्ति-
काभ्यानि रसाभ्यानि गन्धीशर्धानि तेन वप्यभेद्विपार्शद् व्याख्या-

१ घ-'इश' । २ शर्पिलः । ३ घ-'ज्ञातनिश्चय' । ४ घ-'हृष्टि' ।
५ अउष्टु । ६ घ-'शोक' ।

पितानि । तत स यप्पभङ्गिना सम वसतिमायात । गुरुभिराशी-
भिरभिनन्दित । आम्नाय स पृष्ठ । ततोऽसौ नगाद—भगवन् !
'कन्यकुब्ज'देशे 'गोपालगिरि'दुर्गनगरे यशोधर्मनृपते सुयशा-
देवीकुक्षिजन्मा नन्दनोऽह यौवनेन निरर्गल धन लीलया व्ययन्
पित्रा कुपितेन शिक्षित — वत्स ! वनार्जकस्य कृच्छ्रमस्थानव्यया ५
पुत्रो न वेत्ति तातस्य, मितव्ययो भय । ततोऽह कोपादिहागमन् ।
गुरवोऽप्युचु — किं ते नाम ? । तेनापि खट्विरुथा भुवि लिखित्वा
दर्शित आम् इति । महाजनाचारपरम्परेदृशी—'स्वनाम नामा
ददते न साधव । तस्यौन्नत्येन गुरवो ह्यष्टा । चिन्तित च ते —
पूर्वं श्रीरामसैन्ये प्रामे दृष्टोऽसौ षाण्मासिक शिशु । १०

पीलुवृक्षमहाजाल्या, वैखन्दोलकमास्थित ।

'अचलच्छापया च, पुण्यपुरुषो निर्णित ॥'

ततस्तज्जननी वन्यफलानि विचि-वानाऽस्माभिर्मणिता-वत्से !
का त्वम् ? । किञ्च ते कुलम् ? । साऽनादीत् निज कुलम्—अह
राजपुत्री 'क-यकुब्जे'शयशोधर्मपत्नी सुयशा नाम । अहमास्मिन् १५
सुते गर्भस्थे सति दृढकर्मणवशीकृतधवया यत्कृतप्रमाणया कृत्यमे
व क्रूरया सपत्न्या मिथ्या परपुरुषदोषमारोप्य गृहनिष्कासिता ।
अभिमानेन अशुरकुल पितृकुले हित्वा भ्रमन्तीह समागता वन्यवृत्त्या
जीवामि । बाल च पालयामि । इदं श्रुत्वाऽस्माभिर्सा उक्ता—
वत्से ! अस्मच्चैत्य समागच्छ स्व वत्स "प्रवर्धय । तथा तथा कृतम् । २०
सपत्न्यपि बहुसपत्नीकृतमारणप्रयोगेण ममार । ततो विशिष्ट-
पुरुषै 'कन्यकुब्जे'शो यशोधर्मा विज्ञप्त — देव ! सुयशा
राज्ञी निर्दोषाऽपि तदा देवेन सपत्नीयधसा निष्कासिता सा प्रत्या-

१ ग- 'धर्म' । २ क-घ सुयशा (यशा)०, ग-पुस्तके तु 'सुयशो' ।

३ घ 'पद परेदृशी । ४ घ 'प्रामऽसा दृष्ट षाण्मासिकः शिशु । ५ ख- 'वल्खन्दोल' ।

६ सघाक्षरात्मक चरणमिदम् । ७ अशुद्रुप (?) । ८ घ - 'किंवा ते' । ९ ग- 'यशोधर्म' ।

१० ख ग- 'वर्धय' । ११ क- 'प्रयोगैर्ममार' ।

चतुर्विधति ८

नीयते । राज्ञा सा स्वसौधमानयिता सपुत्रा गौरयिता च ।

अभ्यदा विहरन्तो धयं तस्या देशं गताः । तथा पूर्वप्रतिपन्नं
स्मरन्त्या वयं वन्दिताः पूजिताः । अनेन आमनाम्ना तत्सुतेन
भाव्यम् । एवं चिरं विभाव्य सूरयस्तमूषुः— वत्स ! यस

- ५ निश्चिन्तो निजेन सुहृदा बप्पभाङ्गिनाम्ना सममस्मत्सन्निधौ । त्व
गृहाण कलाः । कास्ताः !—लिखितम् १ गणितम् २ गीतम्
३ नृत्यम् ४ वाद्यम् ५ पठितम् ६ व्याकरणम् ७ छन्दो
८ ज्योतिषम् ९ शिक्षा १० निरुक्तम् ११ काल्यायनम् १२
निघण्टुः १३ पत्रच्छेद्यम् १४ नखच्छेद्यम् १५ रत्नपरीक्षा १६
१० आयुधार्भ्यासः १७ गजारोहणम् १८ तुरगारोहणम् १९ तयोः
शिक्षा २० मन्त्रयादः २१ यन्त्रयादः २२ रसवादः २३ खन्य-
वादः २४ रसायनम् २५ विज्ञानम् २६ तर्कवादः
२७ सिद्धान्तः २८ विषवादः २९ गारुडम् ३० शाकुनम्
३१ वैद्यकम् ३२ आचार्यविद्या ३३ आगमः ३४ प्रासादलक्षणम्
१५ ३५ सामुद्रिकम् ३६ स्मृतिः ३७ पुराणम् ३८ इतिहासः
३९ वेदः ४० विधिः ४१ विद्यानुवादः ४२ दर्शनसंस्कारः
४३ खेचरीकला ४४ अमरीकला ४५ इन्द्रजालम् ४६ पाताल-
सिद्धिः ४७ धूर्तशंखलम् ४८ गन्धवादः ४९ वृक्षचिकित्सा
५० कृत्रिममणिकर्म ५१ सर्वकरणी ५२ वैश्यकर्म ५३ पणकर्म
२० ५४ चित्रकर्म ५५ काष्ठघटनम् ५६ पाषाणकर्म ५७ लेपकर्म
५८ चर्मकर्म ५९ यन्त्रकरसवती ६० काव्यम् ६१ अलङ्कारः
६२ हसितम् ६३ सस्कृतम् ६४ प्राकृतम् ६५ पैशाचिकम्
६६ अपभ्रंशम् ६७ कपटम् ६८ देशभाषा ६९ धातुकर्म
७० प्रयोगोपयोगः ७१ 'केवलीविधिः ७२ । एताः सफलाः कलाः
२५ शिक्षितवान् । लक्षण-तर्कादिग्रन्थान् परिचितवान् । बप्पभाङ्गिना

१ न-'भ्यासम्' । २ घ-'शंखल' । ३ ख-'वशाकर्म' । ४ घ-प्रती एषा कला
नोद्विषिता । ५ न-'पायम्' । ६ घ-'केवली ७१ विधिः ७२' ।

साक'मस्थिमञ्ज'न्यायेन प्रीतिं बद्धवान् । यत् —

'आरम्भगुर्वी क्षपिणीं क्रमेण, हस्ता पुरा वृद्धिमती च पश्चात् ।
दिनस्य पूर्वाह्नपरार्द्धभिन्ना, छापैव मैत्री खल-सज्जमानाम् ॥१॥'

कियत्सपि गते काले यशोधर्मनृपेणासाध्यन्याधितेन पद्मामि-
पेकार्यमामकुमाराकारणाय प्रधानपुरुषा प्रेषिता । अनिच्छन्नपि ५
तैस्तत्र नीत । 'पितुर्मलित । पित्राऽऽलिङ्गित सवात्पगद्गद
मुपालब्धश्च—

धिग् वृत्तवृत्तमुचिता शुचिता धिगेता

धिक् कुन्दसुन्दरगुणप्रहणाप्रहित्वम् ।

चक्रेऽङ्गसौमि तव मौक्तिक ! येन वृद्धि—

र्वाद्धेन तस्य कथमप्युपयुज्यसे यत् १ ॥ १ ॥'

१०

अभिषिक्तं खराज्ये । शिक्षितश्च प्रजापालनादौ । एतत् कृत्वा
यशोधर्मा अर्हन्त त्रिधा शुद्ध्या शरण श्रयन् वा गत ।
आमराजा पितुरीर्ष्वदेहिक कृतवान् । द्विजादिदीनलोकाय वित्त
दत्तवान् । लक्षद्वितयमभ्रानां हस्तिना रथाना च प्रत्येक १५

चतुर्दशशती एका कोटी पदातीना । एव राज्यश्री श्रीआमस्य
न्यायरामस्य । तथापि वप्पभट्टिमित्र विना सर्वं पलायपूलप्राय
मन्यते स्म स । ततो मिश्रानयनाय प्रधानपुरुषान् प्रैषीत् ।
तेस्तत्र गत्वा विद्वत्तम — हे श्रीवप्पभट्टे ! आमराज समुत्क-

१५

ण्डयाऽऽह्वयति, आगम्यताम् । वप्पभट्टिना गुरूणां वदनकमलम २०
वनेकितम् । ते सङ्घानुमत्या गीतार्थपतिभि सम वप्पभट्टि
मुनि. प्रहित । आमस्य पुरं 'गोपालगिरि' प्राप । राजा सबल
वाहन सम्मुखमगात्, प्रवेशमहमकाश्रीत्, सौधमानैषीत् । अत्रोचत
च—भगवन् । अर्धराज्य गृहाण । तेनोक्तम्—अस्माक निर्गृह्याना
सावधेन रायेन किं कार्यम् १ । यत् —

२०

२५

१ घ 'आपातगुर्वी । २ उपजाति । ३ घ 'पितुर्मलित । ४ वस्तुतः ।
५ ख-घ 'वित्तम राज्ये' ।

अनेकयोनिस्त्पाता—ऽनन्तवाधाविधायिनी ।

अभिमानकलैवेय, राज्यश्री साऽपि नश्वरी ॥ १ ॥^१

ततो राज्ञाऽसौ तुङ्गधवलगृहे स्थापित । प्रातः सभामागत्य
वृष्णभट्टये नृपेण सिंहासन मण्डापितम् । तेन गदितम्—

५ उर्वीपते ! आचार्यपद विना सिंहासन न युक्तम् । गुर्वीशातना
भवेत् । ततो राज्ञा वृष्णभट्टिः प्रधानसचिवैः सह गुर्वीशान्तिके
प्रहित । विज्ञप्तिका च दत्ता—यदि मम प्राणैः कार्यं तदा प्रसथ
सद्योऽय महर्षिं सूरिपदे स्थाप्य । 'योग्यं सुतं च शिष्यं च,
नयन्ति गुरवः शिष्यम् ।' स्थापितमात्रधात्र शीघ्रं प्रेषणीयम् ।

१० अन्यथाऽहं न भवामि । मा विलम्ब्यतामिति । अखण्डप्रयाणैः
मोदरेकं प्राप्तो वृष्णभट्टिः । सचिवैः सूरयो विज्ञप्ता — प्रभो !
राजविज्ञप्स्यर्थोऽनुसार्यं, उचितज्ञा हि भवादृशा ।

अथ आसिद्धसेनाचार्यवृष्णभट्टिः सूरिपदे स्थापितः । तदङ्गे
श्री साक्षादिव सङ्क्रामन्ती दृष्ट्वा । रहस्यं शिक्षां दत्ता— वस !

१५ तव राजसत्कारो भृशः भारी । ततश्च ब्रह्मि प्रवर्त्स्यति । ततः
इन्द्रियजयो दुष्करः । स्व महाब्रह्मचारी भवे ।

“विकारहेतौ सति विक्रियते, येषां न चेतासि त एव धीराः”
अनेन महाव्रतेन महत्तरं स्फुरिष्यसि ।

एकादशाधिके तत्र, जाते वर्षशताष्टके ।

२० विक्रमात् सोऽभवत् सूरिः, कृष्णचैत्राष्टमीदिने ॥१॥^२

गुरुणा आम्रराजसमीपे प्रेषितः । तत्र प्राप्तः । 'गोपनिरे' प्रासुक्-
वनोद्देशे स्थितः । राजा अभ्यागत्य महामोहेन तं पुरीं प्रावीविशत् ।
श्रीवृष्णभट्टिसूरिणा सत्रं देशना क्लेशनाशिनीं दत्ता —

श्रीरियं प्रायशः पुसा—मुपस्कारैककारणम् ।

२५ तामुपस्कुर्वते ये तु, रत्नसूतैरसौ रसा ॥ १ ॥^३

१ अत्रुष्टु १ । २ ग 'वाणर्त्तमोरेक' । ३ क- भव । ४ कुमारसम्भवे (स १, श्लो ५९) । ५ ग-धीरा । ६ अत्रुष्टु १ ।

आमेन गुरुपदेशदेकोत्तरशतहस्तप्रमाण प्रासाद कारयामासे
 'गोपगिरौ' । अष्टादशभाप्रमाण श्रीजर्धमानविम्ब तत्र निवेशयाम्ब-
 भूवे । प्रतिष्ठा विधापयाञ्चके । तत्र चैले मूलमण्डप सपाद-
 लक्षेण सौवर्णटङ्ककैर्निष्पन्न इति वृद्धा प्राहु । आमः कुञ्जराखुट
 'सर्वस्वेषा चैत्यमन्दनाय याति । मिथ्यादृशा वृशौ सैन्धवेन पूर्वेते, ५
 सम्यग् दृशा स्वमृतेनेव । एव प्रभावना । प्रातर्नृषो 'भौलमनर्थ्य
 स्य सिंहासन सूरये निवेशापयति । तद् दृष्ट्वा विप्रैः क्रुधा
 ज्जलिनैर्भूपो विज्ञप्त — देन ! घेताम्बरा अगो शूद्रा । एभ्य
 सिंहासन किम् ? । अथास्तां तत् । पर ऋत्वीयो भवतु, न
 महत् । मुहुर्मुहुस्तौरित्य विज्ञप्त्या कदर्थ्यमान पार्थिवो मोलसिंहासन १०
 कौशग कारयित्वाऽन्यल्लब्धाखुरूपत् । प्रत्यूपे सूरिन्द्रेण तद् दृष्ट्वा
 रुष्टेनेव राज्ञोऽग्रे पठितम्—

मर्दय मानमतङ्गजदर्प, विनपशररिविनाशनसर्पम् ।

क्षीणो दर्पाद् दृशयदनोऽपि, मस्य न तुन्यो भुवने कोऽपि ॥ १ ॥'

इदं श्रुत्वा राजा ह्याणेन सदा भूयो मूलसिंहासनमनुज्ञातम् । अपराध १५
 क्षमित । एकदा सपादकोटी हेम्ना दत्ता गुरुभ्य । तैर्निरीहै
 सा जीर्णोद्गारे ऋदियुक्तधानरुपाश्चाद् व्ययिता । अन्यदा शुद्धान्ते
 प्रम्लानवदभा बल्लभा दृष्ट्वा प्रभोः पुरो गाथाञ्च राजाऽऽह—

अज वि सा परितप्पइ, कमलमुहो अत्तणो पमाएण ।

समस्येयम् । अय प्रभु स्माह—

२०

'पडमत्रियुद्धेण तए, जीसे पञ्चाइय अग ॥ १ ॥'

राजा आरामसत्वादाच्चमापृतः ।

अन्यदा प्रिया पदे पदे मन्द मन्द सञ्चरन्ती दृष्ट्वा गाथाञ्च राजा जगाद

१ क-इस्तथत० । २ रा-बुधा । ३ घ-सर्वध्या । ४ क ख

५ फ ख-इसाया भवतु । ६ पादकुलम् । ७ क ख तदा ।

८ १ लाया—अयापि सा परितपति कमलमुखी आगम प्रमादेन ।

प्रथमवियुद्धेन त्वया यस्या प्रच्छदितमहम् ॥ १०

१वाङ्ग चकमन्ती पए पए कौस कुणइ मुहभंगे ! ।

सूरिराह—

नून रमणपएसे मेहलया छियइ नहपनि ॥ १ ॥^१

इदं श्रुत्वा राजा मुखं निश्चासदत्तदर्पणसमं दधे । अमी मदन्तः-
५ पुरे कृतविष्टवा इति धिया । तद्वाचार्यैः क्षणार्धेनागतं चिन्तितं
च—अहो विद्यागुणोऽपि दोषतां गतः ।

जलधेरपि कल्लोछा—श्वापलानि कपेरपि ।

शक्यन्ते यत्नतो रोद्धुं, न पुनः प्रभुचेतसः ॥ १ ॥^२

रात्रौ सूरिः सङ्घमनापृच्छ राजद्वारकपाटसम्पुटतटे काव्यमेकं
१० लिखित्वा पुराद् वहिर्ययौ । तद्यथा—

यामः स्वरित तवास्तु रेहिणगिरे । मत्तः स्थितिप्रच्युता
वर्तिष्यन्त इमे कथ कथमिति स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः ।

श्रीमस्ते मणयो वय यदि भवल्लम्भप्रतिष्ठास्तदा

ते शृङ्गारपरायणाः क्षितिभुजो मौली करिष्यन्ति नः ॥ १ ॥^३

१५ अस्मान् विचित्रवपुषश्चिरपूष्टलमान्

किंवा विमुञ्चसि विभो । यदि वा विमुञ्च ।

हा हन्त । केकिवर । हानिरिय तथैव

भूपालमूर्धनि पुनर्भविता स्थितिर्नः ॥ २ ॥^४

दिनेः कतिपयैर्'गौड'देशान्तर्विहरन् 'लक्षणावती'नौमायाः पुरो
२० वहिरारामे समवासाप्यात् ।

१-२ लाया—वाङ्ग चकाम्यन्ती पदे पदे कृतः कुष्ठे मुहमत्तए ? ।

नून रमणप्रदेशे मेहलया स्पर्श्यन्ते नस्तपङ्क्तिः ॥

३ लक्षणावती । ४ आर्या । ५ वज्रदृप् । ६ शार्दूल० । ७ ग पुस्तके इद पद्यमधिकं
विचते, एतदपि—

र(र)घ त्रिदि गय तिहि गया मरिमंलणा हवंति ।

उदृ ताइ सरोवरइ ज हंते मुचंति ॥ १ ॥

परन्तु मक्षिमिदमिति प्रतिभाति, उचरत् तदर्थनात् । ८ वस त० । ९ ग 'नगर्याः' ।

तत्र पुरे धर्मो नाम राजा । स च गुणज्ञः । तस्य सभायां वाक्पति-
नामा कविराजोऽस्ति । तेन सूरीणामागमनं लोकादवगतम् ।
ज्ञापितश्च राज्ञा । राज्ञा प्रवेशमहः कारितः । पूर्वमध्ये सौधोपान्ते
शुरुस्तुङ्गशृङ्गे स्थापितः । राजा निरूपं चन्दते । कवपो जिज्ञा सञ्जि-
ताश्च । प्रभावना प्रैधते स्म । यशश्च कुन्दशुभ्रम् । 'राजा प्रोचे— ५
अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा, दृष्टे विरहमीरुता ।

दृष्टेनाप्यदृष्टेन, भवता नाप्यते सुखम् ॥ १ ॥^१

निर्वन्धे सूरिराह—आमधेत् स्वयमायास्यति तदा वय यास्यामः,
नाम्यथा । इति प्रतिज्ञाय स्थापिताः पुण्यलभं कुर्वन्ति ।

इतश्च यदा वप्पभट्टिः कृतविद्यारः प्रातः श्रीआमपार्श्वं नाया- १०
तस्तदा तेन सर्वज्ञावलोकितो न लब्धः । जातो विष्णुः । 'यामः
स्यस्ति नवास्तु' इत्यादि काव्यामि दृष्टामि । अक्षराण्युपलक्षितानि ।
ध्रुवं स मां मुक्त्वा क्वापि गत एवेति निर्णीतम् ।

अन्यदा कश्चिर्गतेन राज्ञा महाभुजङ्गमो दृष्टः । तं मुखे धृत्वा
वाससाऽऽञ्जय सौभं गतः । कविवृन्दाय समस्यामर्पितवान्— १५

शशं शाशं कृपिर्विधा, अन्यो यो येन जीवति ।

इति । पूरिता सर्वैरपि । न तु नृपश्चमच्चकार हृदयाभिप्रायाक्य-
नात् । तदा वप्पभट्टिं शब्दं स्मृतवान् । सा हृदयसवादिनी गीस्तत्रैव ।
अयं स पटहमवीषदत् । तत्रेदमजुधुपत्— यो मम हृद्गतं सप्तस्यां
पूरयति तस्मै 'हैमटङ्ककलक्ष ददामि । तदा 'गोपगिरी'यो शूतकारः २०
कश्चिद् 'गौड'देशं गतः । स वप्पभट्टिसूरीणामग्रे तद् समस्था-
पदद्वयं कथितवान् । सूरिणा पश्चार्द्धं पठे—

सुगृहीतं च कर्तव्यं, कृष्णसर्पमुखं यथा ॥१॥^२

इति । स हि भगवान् पद्भिविकृतित्यागी सिद्धसारस्वतो गगन-
गमनशक्त्वा विविधतीर्षवन्दनशक्तियुक्तस्तस्य कियदेतत् ? । स चूत- २५

१ ग-पुस्तके 'राजा० कुर्वन्ति' एतदधिकम् । २ अट्टशुभ्रम् । ३ ख--'काव्यं दृष्टम्' ।
४ म-'हेम०' । ५ अतुशुभ्रम् । ६ इत्य-धृतं दधि-तैल-शुद्ध-यकाभेति षड् विकृतयः ।

कारस्तत्पादद्वय 'गोपगिरौ' श्रीआमाम्ने निवेदितवान् । राजा
दधान—अहो सुघटितत्रयमर्थस्य । तपप्रच्छ—केन कथेय पूरिता
समस्या ? । द्यूतकृदाह—'लक्षणान्त्या वृष्यभट्टिसूरिणा ज्ञानपू(भू)-
रिणा तस्योचित दान चक्रे ।

५ अन्यदा राजा नगर्या बहिर्ययौ । न्यग्रोधद्रुमाध पान्य मृत
बदर्श । शाखाया लम्बमान करपत्रकमेक त्रिप्रया व्यूह स्रवन्त
गाथार्द्धं च विशिष्टप्राणि लिखित कैठिन्या (खटिन्या?) अपश्यत् ।
तस्या मह निग्गमणे पियाह थोरसुएहिं ज रण्ण ।

तदपि समस्यापादद्वय राज्ञा कविभ्य कथितम् । न केनापि सुष्ठु

१० पूरितम् । राजा चिन्तयति स्म—

वेश्यानामित्र विद्याना, मुख कै कैर्न चुम्बितम् ? ।

हृदयप्राहिणस्तौसा, द्वित्रा सन्ति न सन्ति वा ॥१॥^१

हृदयमाही स एव मम मित्र सूरिवर । स एव दौरोदरिको चृपे-
णोपसृरि प्रैपि । सूरिणाऽङ्गिनिमेषमात्रेण पूरिता समस्या—

१५ करव(प?)त्तयमिदूअमिबटणेण त मञ्ज सभरिय ॥ १ ॥^२

तत् पुनर्धूतकाराच्छ्रुत्वा राज्ञा हृष्टेनोत्कण्ठितेन सूरेराहनाय
वाग्मिन सचिना प्रस्थापिता । उपाळम्भसहिता विज्ञप्तिश्च ददे ।
प्राप्तास्ते तत्र । दृष्टास्तैस्तत्र सूरय । उपलक्ष्य वन्दिता । राज
विज्ञप्तिर्दत्ता । तत्र लिखित वाचित गुरुभि —

२० न गङ्गा गाङ्गेय सुयुवतिकपोलस्थलगत

न वा शुक्ति मुक्तामणिरुरसिजस्पर्शरक्षिक ।

न कोठीरारूढ स्मरति च सवित्री मणिचय—

स्ततो मन्ये विश्व स्वसुखनिरत स्नेहविरतम् ॥१॥^३

१ क-ख 'क(का)टि-वान् ।

२ छ या—तदा मम निर्गमन प्रियया घो(इधु)राधुमिर्धद् रुदितम् ।

३ ग २११ । ४ अनुपु ५

५ छाया—करपत्रकविन्दुकनिपतमेन तत् मया स्मृतम् । ६ आर्या । ७ शिवरिणी ।

छायाकारणि सिरि धरिय पञ्चनि भूमि पटति ।

पत्तह 'ड्डु पत्तण्ड तरुअर काद् करति ' ॥ २ ॥'

सच्चिना अप्यूचु -स्वामिन्! आम्नराजो निर्व्यानप्रोतिनिज्ञ(ज्ञा)-
पयने(नि)- शोप्रणामयाऽय देशो वसन्तापनमिनोद्यानलीला
लम्भनीय । भवद्वाग्रसल्लुव्यानामस्माकमितरकवित्राग् न रोचते । ५

कथासु ये ल'परसा ज्ञाना

ते नानुरज्यन्ति कथान्तरेषु ।

नं गन्धिपर्णप्रणयाश्चरन्ति

कस्तूरिजागन्धमृगास्तृणेषु ॥१॥'

तदाकर्ण्यलेख दत्ता सूरिभि सच्चिना प्रोचिरे-श्रांआमो गीष्पति- १०
समप्रज्ञ एव भाषणीय --

अस्माभिर्विदि व कार्यं, तदा धर्मन्य भूपते ।

समाया छत्रमागम्य, स्वयमापृच्छता द्रुतम् ॥१॥'

अस्माकमिति हि प्रतिज्ञाऽऽस्ते घर्मेण राज्ञा सह-स्वयमाम
समेत्य त्वसगश्च यद्वाऽऽस्मानाकारपति किल तदा तत्र याम, नान्य- १५
थेनि । प्रनिज्ञागोपश्च नोचिन सल्लवादिना प्रनिश्रयताम् । ततो
गन्त्रिण उप'न्यनु'जे'शमाजग्मु । मूरीणामुक्तमुक्त लेखश्चादर्दि ।
तत्र लिखित यथा--

'विज्ञण विणा वि गया, नग्दिभवणेषु हुति गारयिया ।

विज्ञो न होद् वज्ञो, गणहि नृणहि नि गणहि ॥१॥'

१ छ'वा-छ'वाकरणाच्छिरमि धृ'नि प्रमुन भूमौ पतति ।

पवाणामतन् पानस (पत्र) लम्बग. किं कुर्वति ? ॥

२ अ 'कारि' । ३ अ 'पच्चिनि । ४ अ 'पहुपच' । ५ अ'च्छ दोनाम न झायते ।

६ अ 'भवद्वाग्रस' । ७ अ -निर्गन्धिमुदमांश(?)पर्ण' । ८ अ-स्त्र 'प्रथि' ।

९ उपजाति । १० अल्लुदुत् । ११ अ -'दरे'ना तदुत् ।

१२ अ -वि'थेन विनाऽपि गजा नरे'श्वरनेषु भक्ति गौरवित्ता ।

वि'यो न भवति द'यो गतेषु बहुकेष्वपि गतेषु ॥

१३ अत पर दशमपर्वस्ताना पचाना छन्द आर्या ।

माणसंरहिर्हि सुहाइ जह न लभति रायहंसेहि ।
 तह तस्स वि तेहि विणा, तीरुच्छगा न सोहति ॥२॥
 परिसेसियहंसउल्ल, पि माणस माणस न सदेहो ।
 अन्नत्प वि जत्थ गया, हसा वि वया न भन्नति ॥३॥

- ५ हसा जेहि गया तहि, गया महीमंडणा हवति ।
 छेइउ ताह महासर-ह जे हसेहि मुच्चति ॥४॥
 मेलओ सचदणु चिय, नइमुहहीरतचदणदुमोडो ।
 पम्भट्ट पि हु मलया-उ चदण जायइ महग्घ ॥५॥
 वग्घायति महुयरा, विमुक्ककमलापरा वि मयरद ।
 १० कमलापरो वि दिट्टो, सुओ वि किं महुयरविहुणो १ ॥६॥
 ईक्केण कुंच्छुहेण, विणा वि रयणायरु चिय समुदो ।
 कुच्छुहरयण पि उरे जस्स ठिय सो वि हु महग्घो ॥७॥

१ छाया-मानसरहितं सुखानि यथा न लभ्यते राजहसे ।

तथा तस्यापि तेन विना तीरोरसद्गा न शोभन्ते ॥

२ ख-‘माणसररहिर्हि’ । ३ घ-‘निरु’ ।

४ छाया-परिक्षेपितहंसकुलमपि मानसं मानसं न सन्देह ।

अन्यत्रापि यय (कुप) गता हसा अपि बका न मण्यन्ते ॥

हसा यत्र गतास्तत्र गता महीमण्डना भवन्ति ।

विरहस्तेषां महासरसा यानि हसैर्मुच्यन्ते ॥

५ ख-‘जय’ । ६ ग-‘जिगय(?) महिमण्डणा’ ।

७-८ छाया-मलय सचदण एव नदीमुखद्विपमाणचन्दनद्रुमौष ।

प्रम्रष्टमपि सल्ल मलयात् चन्दन जायते महार्घम् ॥

आजिमन्ति मधुकरा विमुक्ककमलाकरा अपि मकरदम् ।

कमलाकरोऽपि दृष्ट. धृतोऽपि किं मधुकराविहीनः । ॥

९ घ-‘महुयरा’, ग-‘महुयरा(?)’ ।

१० छाया-एकेन कौरुभेन विनाऽपि रत्नाकर एव समुद्रः ।

कौस्तुभरत्नमप्युरति यस्य स्थितं सोऽपि पल्ल महार्घः ॥

११ ग-‘कपु’ ।

पह मुक्ताण वि तरुवर' किडइ पत्तत्तण न पत्ताण ।
 तुह पुणच्छामा जइ होइ कहवि ता तेहि पत्तेहि ॥८॥
 जे केवि पहु महिमडलमि ते उच्छुदइसारिखा ।
 सरसा जडाण मज्जे विरसा पत्तेसु दीसति ॥९॥
 सपइ पहुणो पहुणो पहुत्तण किं चिरतणपहुण ? ।
 दोसगुणा गुणदोसा एहिं कया न हु कया तेहिं ॥१०॥

५

एतद् वाचयित्वा सोऽकण्ठ नृप सारकतिपयपुरुषवृत्तोऽवालीत् ।
 'गोदावरी'तीरप्राममेकमगमत् । तत्र खण्डदेवदुले वासमकार्पीत् ।
 देवकुलाधिष्ठात्री व्यन्तरी सीमाग्यमोहिता गङ्गेव भरतं त भेजे ।
 प्रभाते करभमारुह्य ता देवीमापृच्छ्य प्रमुपादान्त प्राप । गायार्थ १०
 पपाठ—

अज्ज वि सा सुमरिज्जइ, को नेहो एगराईए ? ।

सूरान्द्र प्राह—

'गोदा'नईइ तीरे, सुन्नउले जसि वीसमिओ ॥ १ ॥"

इति । अन्योन्य गाढमालिङ्गितुरुभौ । तत आम आह स्म— १५
 अथ मे सफला प्रीति—रथ मे सफला रति ।

अथ मे सफल जन्म, अथ मे सफल कुलम् ॥ १ ॥"

रात्री इष्टा गोष्ठी च ववृते मधुमधुरा । तत प्रभाते सूरार्धर्म-
 नृपास्थानमगमत् । आमनृपोऽपि प्रधानै स्वै पुरुषै सह

१ आया—स्वय मुक्तानामपि तद्वर ' अश्रयति पद्मत्व (पात्रत्व) न पद्मावाम् ।
 तव पुनरुत्थाया यदि भवति कथमपि तर्हि तै पथे । ॥
 य केऽपि प्रभवो महीमण्डले त इशुदण्डसदृशा ।
 सरसा जयाना (जयाना) मध्ये विरसा पत्तेसु (पत्तेसु) दृश्येत् ।
 सम्प्रति प्रभव प्रभव प्रभु व किं चिरत्नप्रभूणाद् ? ।
 दामगुणा गुणदोषा एमि वृता न खलु वृत्तस्ते ॥ १० अच्छुदइ ०

३ आया अद्यापि सा स्मर्येत क स्नेह एकरत्या ? ।

गोद (वरी)नद्यास्तार श्रूय(दिव)दुले यदसि विश्रमित ॥

४ श—'गोदानईय' । ५ आया । ६ क स्व—कलम् । ७ अनुदुत् ।

स्थगीधरो भूत्वाऽऽगच्छत् । आम आवउ इति वृत्राणे सूरिमि-
 र्धर्माय आमस्य विशिष्टपुरुषा दर्शिता । एते आमवृपनरा
 किलास्मानाहातुमायाता इति । धर्मेण राज्ञा पृष्ट विशिष्टजनपाश्वे-
 भौ आमप्रधाननरा । स भवता स्वामी कीदृशरूपः । तैर्निगदितम्-
 १ यादृगय स्वगाधरस्तादृगास्ति । प्रथम मातुलिङ्ग^१ करे धारयित्वा
 आम आनीतोऽस्ति । सूरिभिः पृष्टम्— भो स्वगीरर । तत्र
 करे त्रिमेतत्^२ । स्वगीधरीभूतेन श्रीआमेनोक्तम्—^३ वीजउरा
 इति । क्षणार्धेन वार्त्तामध्ये सूरिभिः सूक्तमवतारितम्—

‘तत्तीन्नायनी मेलाना केहा धण उतावली पिउ मदसणेहा ।

१० ‘विरहि माणुसु जो मरइ तसु वंरण निहोरा कन्निपवित्तडी जणु
 जाणइ दोरा ॥ १ ॥

इति । गुरुणा कथितम्—आम आवउ, आम आवउ । धर्मेण राज्ञा
 तुं अरिष्टोऽदृष्ट्वा पृष्टम्— अहो स्वगीधर । किमिदम्^४ ।
 तनोक्तम्— त् अरि, तत्रारीत्यर्थः । इत्यादि गोष्ठ्या वर्तमानाया

१५ शनैः जन श्रीआमराजश्चिद्रूपो मेत्रापक्रान्तिसृत्य पुराद् बहि
 स्थाने स्थाने स्थापितैर्वाहनं कियतीमपि^५ भूमिमत्यक्राम्यत् ।
 तावता सृगीधरो विन्मगय प्रहरद्वयं कामपि कथामचीकथत् ।
 रसान्तारं स कोऽपि जातो यो रम्भा तिलोत्तमाप्रेक्षणीयकेऽपि

१ अत्रागम्यताम् प ॥ तरं जाम् । आगम्यताम् । २ क ‘आमवृपनरा’ ।
 ३ घ-‘करण । ४ वीजवृक्षम् पक्षा तरे द्वितीयो राजा ।

५ एत एतस्य अष्टावर शतसर्वां व्य रूपान् श्रीरूपमद्विसुरिभिः, परत्त्वधुता तु
 धीमन्नायकचरित्रे प्रदर्शितमर्थेननुष्ठयमत्रोपलभ्यत ज्ञायत च ।

६ घ ‘इ धणउत्तरा[णो] ली त्रियमद० । ७ ग- घणि उतावली’ । ८ ग-‘विरह जे,
 मणु मरइ’, घ-‘विरह माणुसु जद मरइ तणु । ९ ग- वणु गहोरा कर्णपवि०,’ घ-
 ‘कणु विद्रोहा विगपवि०’ । १० ‘इति द्वयारभ्य तत्ररीयर्थः’ इति पर्यन्तमधिक-
 टस्यत ग पुस्तके । ११ तुषरं शीपम् । १२ ग राजधिनुपमेलापक० । १३ ग
 ‘मर व(१) भल्लवामन्’, घ-‘गुा अत्रियाम्’ ।

दृष्टमः । आमो राजाऽमूल्य कङ्कण ग्रहणके मुक्त्वा वेय्यागृहे
उपित आसीत् । सा तु 'लक्षणावती'पतेर्वारखी । एक कङ्कण
आमो राजद्वारे मुञ्चन्नात् । अपराह्णे राज्ञ पार्श्वद् वप्पमङ्कि-
मूरिभिर्मुक्कलापितम्— देव । 'गोपगिरौ' आमपार्श्वे याम .
अनुज्ञा दीयताम् । धर्मेण भणितम्—भवतामपि वाणी विघटते ? ५
भवद्भिर्मणितमभूत्—यदा तव दृष्टो आमः समेत्यास्मानाह्वयति
तरा याम , नार्वाङ्, तत् किं विसृष्टम् ? जिह्वे किं वो द्वे स्त ? ।
आचार्या जगद्गु—श्रीधर्मदेव । मम प्रतिज्ञा पूर्णा । राजाऽऽह
—रुयम् ? । सूरिर्वदति— 'आमराजोऽत्र स्वयमागतस्तव
दृष्टो ? । राजाऽऽह—कथं ज्ञापते ? । सूरि—यदा भवद्भिः १०
पृष्टं भवता स्वामी कौटुश विशिष्टैस्तदा भणितम्—स्थगिका-
धरस्त्व , तथा, 'बीजउरा' शब्दोऽपि विमृश्यताम् । 'दोरा'-
शब्दोऽपि यो मयोक्तोऽभूत् । तस्मात् प्रतिज्ञा पूर्णा मे ।
अत्रान्तरे केनापि राजद्वाराद् आमकङ्कण धर्मनृपहस्ते दत्त
आमनामाङ्कितम् । द्वितीय वेय्यया दत्तम् । तद् दृष्ट्वा नष्टधर्मस्व- १५
स्तद्धन इव धर्मः शुभोच— धिग् मा यमया शत्रु स्वगृहमापातो
नार्चित , न च साधित । धर्मेण मुक्कलिना सूरय पुरे कापि
स्थितेनामेन सइ जग्मु । मार्गे गच्छना आमेन पुलिन्द एको
जलागयमन्थे जल उगडवन्मुखेन पिबन् दृष्ट । आमराजेन
सूरीणामप्रे एत्योक्तम्— २०

'पशु जेन पुलिन्द उ पउ पिबद् 'पथिअ कवणिण कारणिण ।
सूरिमिरभाणि—

र्वैर वे वि करविय कज्जलिणमुद्धह असुनिवारणिण ॥१॥

१ ग 'आमो राजाऽत्र' । २ 'दोरा'—दा. वि विपृश्यताम्' इत्यधिक स्व-पाठ ।

३ ग—'नृपधर्महस्ते' ।

४ धाया—'शत्रुर्वै पुलिन्द पथ पिबति पथिअ केनापि कर्मणेन । ५ ग—'पथिअ' ।

६ छाया—'करो क्वापि कश्चित् कश्चलेन उद्धहदधुनिवारयतः ।

राज्ञा प्रत्ययार्थं स समाकार्यं पृष्ट । तेनोक्तम्—सत्यं सूरिवच ।
 हस्तौ दर्शितौ । राजा तेन वाक्सवादेन प्रीत । 'अज्ज वि सा
 परितप्पइ' इत्यादि तदुक्तं सर्वं सारस्वताविलसितमिति निरर्थपीत् ।
 शीघ्रशीघ्र 'गोपालगिरि' गत । पताकातोरणमश्चप्रतिमञ्चादिमहा-
 ५ स्तत्रामु । दिवसा कल्प्यतिक्रान्ता । तत श्रीसिद्धसेनसूरयो
 वार्धकेन पीडिता अनशन ग्रहणितुम्नामा श्रीवृषभट्टिसूराणामा-
 कारणाय गीतार्थमुनियुगल प्रैपिष्टुं । ते तद् गुरोर्लेखमदीदृशन् ।
 तत्र लिखितं यथा—

अध्यापितोऽसि पदवीमधिरोपितोऽसि

१० तत् किञ्चनापि कुरु वत्सक! वृषभट्टे । ।

प्रायोपवेशनरथे विनिवेश्य येन

सम्प्रेषयस्यमरधाम नितान्तमस्मान् ॥१॥^१

तद् दृष्ट्वा आमभूपतिमापृच्छय 'मोदरेक'पुर ब्रह्मशान्तिस्था-
 पितवीरजिनमहोत्सवाढ्य प्रापुस्ते । गुरुन् वन्दिरे । गुरवोऽपि
 १५ तान् बाढमालिङ्ग्यालापिषु । वत्स! गाडमुत्कण्ठितमस्माक हृदयम् ।
 मुखकमलकमपि ते त्रिमृतम् । राजानुगमन तेऽस्माक दु ख्या-
 सीत् । कारय साधनाम् । अनृणो भव । ततोऽन्त्याराधना-चतु-
 शरणगमन-दुष्कृतगर्हा सुकृतानुमोदन तीर्थमालावन्दनादिका विधि
 ना विधापिता । गुरवो देवलोऽललनानयनत्रिभागपात्रत्व-
 २० मानञ्चु । शोक उच्छलित । ततो वृषभट्टि श्रीमद्गोविन्द-
 सूरये श्रीनन्नसूरये च गच्छभार सगर्ष्य श्रीआमपार्श्वगंगत ।
 पूर्ववत् समस्यादिगोष्ठ्यः स्फुरन्ति ।

एकदा सूरिर्नृपसभाया चिर पुस्तनाक्षरदत्तदृक् तस्यौ । तत्रैका
 नर्तकी नृत्यती आसीद् रूपदासीकृतात्सरा । सूरिर्दग्नीभिनि

२५ वारणाय तस्या शुक्पिच्छनीलवर्णायां नीलवञ्चुलिकायां दश

निवेशयामास । आमस्तद् दृष्ट्वा मनसि पपाठ—

सिद्धंततत्तपारं—गयाण जोगीण जोगजुत्ताणं ।

जह ताणं पि मयच्छ्रां, मणंमि ता तच्चिय पमाणं ॥१॥^१

आमो रात्रौ पुंवेयां तां नर्तकीं सूरिवसतौ प्रैषीत् । तथा
सूरीणां विश्रामणाऽऽख्या । कस्पर्शेन ज्ञाता युवतिः सूरिणाऽभि- ५
हिता सा—का त्वम् ! । कस्मादिहागताः ! अस्मासु ब्रह्मव्रतनिधि-
देषु वराकि ! मवत्याः कोऽवकाशः ? । वात्याभिर्न चलति काश्चना-
चलः । तपोव्रतम्—भवद्म्य उपदेष्टुमागता—

राज्ये सारं वसुधा, वसुधायामपि पुरं पुरे सौभम् ।

सौधे तल्पं तन्पे, धराङ्गनाऽनङ्गसर्वस्वम् ॥१॥^२ १०

इति । किञ्च—

प्रिपादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनान्तरैः ? ।

प्राप्यते येन निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा ॥२॥^३

श्रीआमेन प्रेषिताऽहं प्राणबहुभा भवतां शुश्रुषार्थम् । ततः
सूरिदाको वदति स्म— अस्माकं ज्ञानदृक्प्रपातदृष्टदृष्टव्यानां नैव १५
व्यामोहाय प्रगन्मसे ।

मलमूत्रादिपात्रेषु, गात्रेषु मृगचक्षुषाम् ।

रतिं करोति को नाम, सुधीर्वचोऽगृहेष्विव ? ॥१॥^४

साऽपि निर्बिकारं मूर्तिवरं निश्चित्य ध्वनञ्चेताः प्रातर्नृपति- २०
समीपं गता । पृच्छते राज्ञे रात्रीयः सूरिवृत्तान्तः सम्यक् कथित-
स्तया— पादाणघटित इव तव गुरुः; नवनीतपिण्डमयः शेषो
लोकः । यावन्तः कूटप्रपञ्चा हावमाव-कटाञ्ज-मुनाक्षेप-सुम्बन-

१ छ-‘स्तया’ ।

२ वाया— सिद्धान्ततत्त्वभारतज्ञानी योगिनी योगियुक्तानाम् ।

यदि हेतामपि मृगक्षी मनसि तर्हि तदेव प्रदानम् ॥

३ आर्याः । ४ छ-‘वराङ्गनां सर्वे’ । ५ आर्याः । ६-७ अदृष्टम् । ८ क-‘स्त-
‘वराको’ ।

'नख-दन्तक्षतादिविष्ठासाल्ते सर्भे आजन्मशिक्षितास्तत्र प्रयुक्ताः ।
पुनस्तिलतुषत्रिभागमात्रमपि मनोऽस्य नाचालीत् । अनुराग-बलात्कार-
पूकार-भीदर्शन-हत्यादानादिविभीषिकाभिरपि नाक्षुभत् । तदेष
मन्ये महाव्रजमयो न देवकन्याभिर्न विद्याधरीभिर्न नागाङ्गनाभि-
५ श्राल्यते; मानुषीणां तु का कथा ? । अस्मिन् सूरेर्धर्मस्त्रैर्यै युते
नृपो विस्मयानन्दाभ्यां वन्दस्वमुकुलस्थूलरोमाञ्चकञ्चुकितगात्रः
सवृत्त । दध्यौ च गुरु ध्यानप्रत्यक्ष कृत्वा-

न्युञ्जने यामि भाक्याना, दृशोर्याम्यवतारणे ।

बलि क्रियेऽह सौहार्द-द्वयाय हृदयाय ते ॥१॥^३

१० प्रातर्गुर्व. समागु । राजा 'हीणो न वदति किञ्चित् । सूरिभि-
र्मणितम्-राजन्! मा लज्जिष्ठाः; महर्षीणा दूपणभूषणान्वेषण राज्ञा
कार्कम्, न दोष । राज्ञोक्तम्- अलमतीतवृत्तान्तवर्चसा । एतदह-
मुत्तमित्तुजो व्रुते युष्मान् ब्रह्मधनानवलोक्य-

धन्यास्त एव धनभायतलोचनाना

१५ तारुण्यदर्पधनपीनपयोधराणाम् ।

क्षामोदरोपरिलसत्त्रिजलीलताना

दृष्ट्वाऽऽकृति विकृतिमेति मनो न येषाम् ॥ १ ॥^४

इत्युक्त्वा दण्डप्रणामेन प्रणनाम श्रीआमः ।

अन्येषु राजा राजपथेन सञ्चरमाणो ह्यालिकप्रिया एरण्डवृहत्पत्र-

२० सवृतस्ततविस्तरा एरण्डपत्राणि विचिन्वाना गृहपाथात्यभागे दृष्ट्वा
गाथाद्धं योजितवान्--

'व(त ?)इ वि वरनिगयदलो एरडो सोहइ व्व तरणाणं ।

१ ए- 'नखदन्ताक्षता' । २ ए- 'कयेऽह' । ३ अनुष्टुप् । ४ ए- 'हीणो' ।

५ ए- 'तरलायत' । ६ वत त० । ७ ग- 'सञ्चरमाणो' ।

८ वाया- तथापि वरनिर्गतदल एरण्ड. शोभत एव तरुणात् ।

तव तु सूर्याणां पुरः समस्त्यात्वेन समर्पितवान् । सूर्य ऊचुः—

‘इत्य धरे इष्टियवहू इदहमित्तःपर्णा वस्र ॥ १ ॥’

राजा विस्मितः । अहो सार सारस्वतम् ! ।

अन्यदा साय प्रोषितभर्तृका वासभवनं यान्ती वक्रश्रीवा दीपकरा
ददर्श । गायार्द्रं चोच्चैः सूर्यग्रे पनाठ—

‘दिञ्जद वंरुगीना—ऽ दीपथो पहियजायाए ।

सूरिगीयापूर्वादिमुवाच—

‘पियसभरणपदङ्क—तअसुगरानिनायभापाए ॥ २ ॥’

इति । सूरि-भूपो सुखेन कालं गमयतो धर्मपरा ।

अन्यदा धर्मनृपेण आमनृत्यत्वं पार्श्वे दत्तं प्रहितं । एषा १०
योचत्—राजन् ! तव विचक्षणतया धर्मनृपः सन्तुष्टः । पुनः स
आह— भवद्भिर्वयं उचिता । यतो भवद्भ्यो गृहमागतेभ्यो
नाम्नाभिर्महान्पोऽपि कोऽपि सन्कारं कृतः । अधुना शृणु—
अल्मदाञ्चैर्धर्मनृपेण नाम महावादी बोद्धदर्शनी विदेशादाग-
तोऽस्ति । स वाद जिघृक्षुः । स कोऽपि वा राज्ये वादी भवति १५
स आनीयताम् । अस्माकं भवद्भिः सह चिरन्तनं वेरम् । यः कोऽ-
पि वादी विजयी भविष्यति तत्प्रभुरपरस्य राज्यं ग्रहियति । मम
वादिना यदा जितं तदा त्वदीयं राज्यं मया ग्राह्यम् । यदा तव
वादिना जितं तदा मदीयं राज्यं त्वया ग्राह्यम् । अयं पणः ।
वाग्युद्धमेवास्तु । किं मानवन्दर्थनेन ? । आमेनीकम्—दत्त ! २०
त्वया यदुक्तं तद् धर्मेण कथापितमथवा त्वया स्वतुष्टकण्डूतिमात्रे-

१ वाय—अत्र गृहे इष्टियवहूरेतावमानस्तना वसति ।

२ घ—‘इदहमित्तःपर्णा’ । ३ ग—‘अत्य’ । ४ वार्या । ५ ख—‘मुवन’ ।

६-७ वाया— इत्येते वक्रश्रीवया दीपकः पधिक्रवायया ।

प्रियस्तराप्रसुतदक्षुधारनिपातर्म त्या ॥

८ वार्या ।

९ ख—‘पदि’ ।

चतुर्विंशति • १०

- णोक्तम् ? । यदि तत्र प्रभु संताड्न राज्य वादे जिते समर्पयिष्यति
 मे इति सत्यं तदा वयं वादिनमादायागच्छाम । दूतेनोक्तम्—
 कारणवशाद् युधिष्ठिरेणापि 'द्वेष'पर्वण्यसत्यं भाषितम्; मत्प्रभुस्तु
 कारणेऽपि न मिथ्या भाषते । आमेन दूतं प्रैपि । उक्तादिनो-
 ५ पारे च वृषभसूरिं गृहीत्वाऽर्द्धपथे उक्तस्थाने आमोऽगमत् ।
 धर्मभूषतिरपि वधेनकुञ्जरवादीन्द्रमादाय तत्राजगाम । 'परमार'-
 'वश्यं नरेन्द्र महाकविं वाक्पतिनामान स्वसेवकं सहादाय
 'समाययौ । उचितप्रदेशे आयासान् दापयामास । तो वादि-प्रति
 वादिनौ पक्षप्रतिपक्षपरिभेदेण वादमारभेते । सभ्या कौतुकाक्षिता
 १० पश्यन्ति । द्वावप्यसामान्यप्रतिभो । वादे पणमासा गता । द्वयो
 कोऽपि न हारयति, न जयति । आमेन सूर्य प्रोक्ता सायम्—
 राजकार्याणां प्रयूहं स्यात्, निर्जीयतामसौ शत्रुम् । सूरिणा
 भणितम्— प्रातर्निर्मगहीष्यामि, मा स्म वो भ्रान्तिर्भूयात् ।
 रात्रौ सूरिश्चरेण मन्त्रशक्त्या मण्डले हारार्द्धहारमणिकुण्डल-
 १५ मण्डिताङ्गी दिव्याऽङ्गरागनसना दिव्यकुसुमपरिमलवर्षितमुवनोदरा
 भगवती भारती साक्षादानीता । चतुर्दशभिः काव्यैः सद्यस्कै-
 दिव्यैः स्तुता । देव्योक्तम्—वत्स ! केन कारणेन स्मृता ? ।
 सूरिधीरेण भणितम्—पणमासा वादे लग्ना, तथा कुरु यथा
 वादे निरुत्तरीभवति स । देव्या गदितम्—वत्स ! अहमनेन
 २० गार्क्ष सप्तभानाराधिता । मयाऽत्र भवेऽरमै अक्षयवचना गुणिका
 दत्ताऽस्ति । तत्प्रभावाच्चक्रिनिधिधनमित्र नास्य वचो हीयते ।
 सूरिणोक्तम्—त्व देवि ! किं जेनशासनविरोधिनी येन मे
 जयश्रेय न दत्से ? । भारती ऊचे—वत्स ! जयोपायं ब्रुवे, त्वया
 वादारम्भे प्रातः सर्वे वदनशौचं काराप्या पार्षवा । गण्डूष

१ "स्वाम्यः ऽप्राय एहं सोऽपि राणु दुर्गे बलादि च" इत्यमरकोशे । २ ग-
 'गरुडाम इति । ३ क 'भट्टि' च । ४ घ 'आमो (अन)गतः' । ५ घ 'तत्र जगाम'
 ६ घ 'वत्स । ७ घ 'व-घ-समादि य । ८ घ 'प्रमाते नि०' । ९ घ 'लुङ्निभुव० ।

कुर्वतस्तस्य वदनाद् गुटिका ममेच्छया पतिष्यति तदा तया
 जेष्यते, एक तु याचे—मस्तुतेश्वतुर्दशमाव्य कस्याप्यग्रे न
 प्रकाश्यम् । तत्पठने हि मया ध्रुव ध्रुव प्रत्यक्षया भाव्यम् ।
 कियता प्रत्यक्षा भवामि ? । क्लेशेनालम् । एतमुक्त्वा देवी विद्युज्ज्ञा-
 त्कारलीलयाऽन्तर्दधे । सूरभिर्निशि परमाप्त शिष्य एको वाक्- ५
 पतिगजसमीप प्रह्रियाख्यापितम्, यथा सूरयो वदन्ति—राजन् ।
 त्व विद्यानिधिरस्माक 'लक्षणावती'पुरीपारिचितचर । तदाऽ-
 यादी —मगवन् । निरीहा भवन्त, का भवद्भ्यो भक्ति दर्श-
 यामि ? ।' तदा वयमत्रोचाम—अवसरे कामपि भक्ति कारयि-
 ष्याम । भवद्भिर्भणितम्—तथाऽस्तु । इदानीं सोऽवसरोऽत्र १०
 समायात । वाक्पतिना शिष्य पृष्ठ — सूरय किं मे समा-
 दिशन्ति ? आदिष्ट कुर्वे ध्रुवम् । शिष्यो न्यवेदयत्—राजन् ।
 गुरव आदिशन्ति—प्रातर्धर्मा-ऽऽमयो सद स्थयो सतोऽवया
 वाच्य यथा वदनशौच विना भारती न प्रसादति । तस्माद्
 वादिप्रतिवादिसम्भ्रसंभेशा सर्वे शौच कुर्वन्तु । एतावति कृते १५
 भवता न सर्व स्नेह कृत एव । वाक्पतिना तदङ्गीकृतम् ।
 शिष्येणोपगुरु गत्वा तत् तत्प्रतिज्ञात कथितम् । तुष्टा गुरव ।
 प्रत्युपे उदयति भगवति गभस्तिमालिनि लाक्षालित इव प्राचीमुखे
 राजानौ समायामागाताम् । वाक्पतिना वदनशौच सर्वे कारिता ,
 जौहवादीन्द्रोऽपि । तस्य वदनकमलाद् विगळिता गुटिका पतद्- २०
 ग्रहे । वप्पभट्टिशिष्ये पतद्ग्रहो जनेदूरे कारापित । गुटिका
 सूरीन्द्रसाज्जाता । बोद्धो गुटिग्राहीन सूरिणा पार्थेन कर्ण इव
 दिव्यशक्तिमुक्ता नि शङ्क वाक्पृषकैर्हत । निरुत्तरीकृत राहु-
 प्रस्तश्चन्द्र इव हिमानीविद्युस्तस्तरुखण्ड इव बाह निस्तेजता भेजे ।
 तदा श्रीवप्पभट्टेर्निर्विवाद 'वादिक्वच्चरकोसरी'ति विरुद् स्ये परैश्च २५

१ ग- 'ध्रुव प्र यक्ष' । २ ख- 'रस्मान् । ३ ग 'कारापयिष्याम' ।
 ४ ख- 'आदिशन्तु । ५ घ 'सम्भेशा' । ६ सूर्ये ।

- दत्तम् । धर्मेण सत्ताह राज्य आमाय दत्तम् । छाहीदम् ।
 धर्माद्धि राज्यं लभ्यते । काऽत्र चर्चा ? । आमेन गृहीतम् ।
 तदा सूरिणा आमः प्रोक्तः—राजन् ! पुना राज्य धर्माय देहि ।
 महादानमिदम् ! शोभते च ते । राजस्थापनाचार्याश्च पारम्पर्येण
 ५ यूयम् । पूर्वं श्रीरामेण वनस्थेनापि सुग्रीव-त्रिभीषणौ राजीकृतौ ।
 त्वमप्येवं युगीननुपेषु तंतुल्य । एतद्वचनसमकालमेव आमेन
 गाम्भीर्योदार्यधाम्ना धर्माय तद्राज्य प्रत्यर्प्य स धर्मः परिधापितः ।
 स्ये मत्ताः करिणः शत, सहस्र तुङ्गास्तु रङ्गाः, सहस्र सखरूया
 रूपा, शतं वादिनाणि प्रादायिपत । स्व स्व स्थान गताः सर्वे ।
 १० सूरि-भूपौ यशोधरलितसप्तभुवनो 'गोपगिरौ' श्रीमहावीरमरुन्दिपा-
 ताम् । तदा सूरिकृत श्रीवीरस्य स्तवनम्—“शान्तो वेप-
 शमसुखफला” इत्यादि काव्यैकादशकमयमथापि सहे पठ्यते ।
 सत्तेन प्रभुर्वन्दे । तुष्टो च-

रेरेरेवेदयः श्लाघ्य कोऽन्येषामुदयग्रहः ।

- १५ न तमासि न तेजासि, यस्मिन्नभ्युदिते सति ॥ १ ॥

अन्यदा स्वपरसमयसूक्तं प्रोष्य राजा प्रभुभिर्मममासादि-
 संसन्नव्यसननियमं कौरित । सम्यक्प्रभुकादशत्रुतनिरतश्च थावका-
 श्वनः । द्वादश त्रुत त्रिपितृविभागस्य प्रथमचरमजिनवृषाणां
 निपिद्म निद्वान्ते ।

१ ग- 'तुष्यः' । २ घ- 'शरि' । ३ घ- 'वशा' । ४ घ- 'सभ्युदये
 सति' । ५ अशुभः ।

६ “तु न माग एरा वेदया, प श्चोरेका तथा ।

पराधीन्यन चेति, मतेव ध्यमनानि हि ॥ ४ ॥”

इति श्रीमत्प्रभुसूक्तिनिर्वाणो जगत्पुत्रस्य ध्यातुमुद्यमे ।

७ क- 'सूक्तिः' । ८ श्च- 'सूक्तिनिर्वाणो जगत्पुत्रस्य ध्यातुमुद्यमे' ।
 विष्णु-वराह-वामन-वृष्ण-विराट-विक्रान्त-विक्रान्त-भोगी-वभोग-विराट-वामन-वृष्ण-
 विष्णु-वराह-वामन-वृष्ण-विराट-विक्रान्त-विक्रान्त-भोगी-वभोग-विराट-वामन-वृष्ण-

एकदा 'लक्षणावत्या' बौद्धो वर्धनकुञ्जरो धर्मनृपमाह सगह-
 दम्— अहं वृष्यभट्टिना जितस्त्वमे न दूषणम् । वृष्यभट्टिर्हि
 भारती नररूपा, प्रहामय पिण्डः, गीष्पुत्रः, न च दुनोति ।
 एतत् तु दुनोति यत् तत्र भृत्येनापि वास्वपतिराजेन मूर्खित-
 भेदान्मम मुखजोचोपायेन गुटीं हारयामहे । एतावदभिधाय स ५
 तार तार ररोद । स निवारितः क्षमापेन रोदनात् । उक्तथ—किं
 क्रियते ? । अयं नश्चिरसेवकोऽनेकसमराङ्गणलज्जयप्रतिष्ठः
 प्रबन्धकविः परामर्शितुं न रोचते । क्षमस्वेदमस्याम् । ततो
 बौद्धो जोष स्थितः । अपरेद्युर्यशोधर्मनाम्ना सर्मापदेशस्येन
 बलवता मूपेन 'लक्षणावती'मेव्य रणे धर्मनृपो व्यापादितः । १०
 राज्यं जगृहे । वास्वपतिरपि वन्दोहत् । तेन कारास्येन 'गोडवव'-
 मन्त्रकं प्राकृतं महाकाव्यं रचयित्वा यशोधर्मय राजेन्द्राय
 दर्शितम् । तेन गुणविशेषनिदा समन्वारं वन्देमुक्तं क्षमितश्च ।
 "विद्वान् मर्त्रं पूजते" । ततो वास्वपतिर्वृष्यभट्टेः समीप-
 गतः । द्वयोस्तयोर्मर्त्री पूर्वमन्यासात्, तदानीं विशेषतःऽवृष्यत् । १५
 तेन वास्वपतिना 'महानहनिजया'एव प्राकृतं महाकाव्यं बद्धम् ।
 आमाय दधितम् । आमो हेमट्टककल्लस्यमस्मै व्यशिश्रणत् ।

क्रियती पञ्च नदस्तां, क्रियती उक्ष्वा च कोटिरपि ? ।

अं दार्याश्चनमन्मा, स्तनवती उमुमती क्रियती ? ॥ १ ॥

अपरेद्युः प्रभु श्रांआमेन पृष्ट — भगवन् ! यूयं तावत् तपसा २०
 नियया च लोके लज्जपरमरेखा । किमन्य कोऽपि क्वाप्पस्ते यो
 भवन्नुत्रालेशमपानोति ? । वृष्यभट्टिरमार्णात्—अजनिपने' मम
 शुक्तान्प्रया गोविन्दाचार्य-नक्षमूरी सर्वगुणीर्भद्रविक्रो 'गूर्जर'-
 पराया 'मोटेरक'पुरे स्त । गुणोत्कण्ठयाऽमितसेन्य आमस्तत्रगत ।

१ स्त्र 'इत्येद्युः' । २ ग-'राज्ञे' । ३ य-'महमहर्षिः' । ४ न चेद मे दृष्टि-
 पयमगत् । ५ आया ।

तदा नक्षसूरिव्याल्यानेऽवसरायातान् वात्स्यायनोक्तान् कामाङ्ग-
भानान् पल्लययन्नासीत् । राज्ञा श्रुत तत् सर्वम् । अरुचिरुत्पन्ना ।
अहो वय कामिनोऽपि नैतान् भावान् विद्म , अय तु वेत्ति सम्यक्,
तस्मादवश्य नित्य योषित्सङ्गी, किमस्य प्रणामेन ? । इत्यकृतन
५ तिरेवोत्थायाशु 'गोपगिरि'भागात् । चिराद् दृष्ट क्षमाप इति रण-
रणकाक्रान्तस्वान्ता प्रभवो वन्दापयितुमैयत् । राजा निरादरो न
वन्दते तथा । एव दिनानि कतिपयानि गतानि ।

एकदा गुरुभि पप्रच्छे— राजन्! यया पुरा भक्तोऽभूस्तथेदानीं
भक्तो नासि । किमस्माक दोष कोपि ? । राजा स्माह—सूरिवर !

१० भवादृशा अपि कुपात्रश्लाघा कुर्वते, किमुच्यते ? । सूरिभिरुत्थे-
कयम् ? । आमः प्राह—यौ भवद्भि वौ गुरुजान्धवौ स्तुतौ तत्र
गत्वा एको नक्षसूरिनामा दृष्ट शृङ्गारकथाव्याख्यानलम्पटस्तपो-
हीनो लोहतरण्डतुल्यो मज्जति मज्जयति च भवाम्बुधो । तस्मान्
किञ्चिदेतत् । सूरयो मसिमालिनवदना रजसतिमगु । तत्रोप-

१५ निश्च द्वो साधू 'मोडेरक'पुर प्रहितौ । त पार्श्वीत् तत्र कथापितम्—
आमोऽश्रुतप्रणामो भवत्पार्श्वीदागत । एवमेव युवां निन्दति ।
तत् कर्तव्य येनासौ भवत्स्थन्येष्वपि श्रमणेषु अवज्ञायान् न भवति ।
सर्वं तत्रत्य ज्ञात्या तौ द्वार्षाप गुटिकया वर्णस्वरपरावर्तं पृथा
नटवेषधरौ 'गोपगिरि'भीयतु । श्रीवृषभध्वजचरित्र नैटकत्वेन

२० रमधतु । नटान् शिक्षयामासतु । आमराजमवसर ययाचतु ।
राज्ञोऽयमरो दत्त । मित्रिना सामाजिका तत्तद्रसभावज्ञा ।
ताभ्या नाटक दर्शयितुमारम्भे । भरत नाट्यशालिसमरावसरोऽभि-
नीयते । यदा व्युत्तरचना शैक्षरणरणनारदीरवर्णना भङ्गकोला
हंशधोत्थापनपरिचरिका शणशणयारादि ताभ्यां दर्शयितुमारन्धम,

२५ धाराभट्टश्च रमोऽयातारीत् तदा श्रीआमरतड्डटाध 'वाल्लिन्दा'-
-र- एतन्नामरा' । २ क- पप्रच्छ । ३ क- 'गुरुव्य' । ४ क- 'भवत्' ।
५ दृष्ट म दृष्ट मया । ६ क- 'दृष्टम' । ७ क- 'दृष्टम' ।
८ क- 'दृष्टम' ।

प्रवाह्यामदीर्घानसौनाहृष्योत्थिता हंत हत इति मापते स्म ।
 अत्रान्तरे नन्नमूरि-गोविन्दाचार्यौ स्वरूपमुदे प्रकाशपाहतु-
 राजन् ! राजन् ! भटा ! भटा ! शृणुत शृणुत कथायुधमिदम्, न तु
 साक्षात् । अल सम्भ्रमेण । इत्युक्त्वा उज्जिता विस्मिताश्च ते राजाया
 सहस्राकारमस्तु । तदा गोविन्दाचार्यं नन्नमूरिन्या भूपोऽभाणि-
 किल गृह्णारानुभविनो वयमिति त सम्यग् व्याख्यातु विद्म, किमु
 समराजिरमपि भवद्वर्षाणिद्या स्म ? कुरङ्गा इव श्ले दृष्टेऽपि विमिम ।
 आया-न्याद् गृहीतव्रता पापभारव स्म, पर भारतीप्रभावप्रभव
 वधनशक्त्या रमान् सर्वान् जीवद्रूपानिव दर्शयाम । राजन् !
 'मोटेरके' येस्ते प्रात्स्यायनभावा व्याख्यातास्ते तय नन्नमूरय १०
 इमे च गोविन्दाचार्या । भवता तदा मृया विकल्प ममनति ।
 राजा सद्यो लज्जे । तौ सूरी क्षमयामास जानर्च्य ऋष्यभट्टि च ।
 तौ ऋतिचिद् दिनानि उपरान स्थित्वा ऋष्यभट्टेरनुनया पुन 'मोटेर'
 पुरमगातान् । गत समय प्रियानपि ।

अन्यदा गाथनवृन्दमागतम् । तन्मध्ये जालिश्चका वृन्नालनीलो १५
 त्पल्लोचना मृगाङ्कमुखा किलस्वरा विटुषा गयति । तं दृष्टा
 मदनशरस्वर-जरो गलितशिवेनो गनप्रायरोच र्माभिनिवेशेन 'कन्य
 कु-ने'श पद्यद्वय प्रभुप्रलक्षमपाठात्—

नन्न पूर्णशरा सुधाधरलता दन्ता मणिश्रेणय
 दान्ति धार्गमन गन परिमलस्ते पारिजातद्रुमा । २०
 वर्णा कामदुषा कटाक्षलहरा सा जालनृटच्छटा
 तत् किं चन्द्रमुखि ! त्वदर्धममररामथि दुग्धोदधि '॥१॥'
 जन्मस्थान न खलु विमल वर्णनायो न वर्णो
 दूरे गोभा वपुषि निहिता पङ्कजङ्गा तनोति ।

१ घ-हनहनति' । २ ग-कच'मुदमिव' । ३ क 'प्रतिष्ठ' । ४ क-स्व-
 'निष्ठा' । ५ ख घ-'सनालनीलो' । ६ ग 'मदन'वर' । ७ शार्दूल० ।

विश्वप्रार्थ्यः सकलसुरमिर्द्रव्यदर्पापहारी

नो जानीमः परिमलगुणः कस्तु कस्तुरिकायाः ॥२॥

सूरिभिधान्निर्तम्—अहो महतामपि कीदृग् मतिविपर्यासः । ।

मन्वा काचन भूरिन्ध्रविगलत्तन्मलक्लेदिनी

५ सा सस्कारशतै क्षणार्धमधुरा ब्राह्मामुपैति शुतिम् ।

अन्तस्तत्त्वरसोर्मिधौतमतयोऽप्येता नु कान्ताधिया

श्लिष्यन्ति स्तुवते नमन्ति च पुर कस्यात्र पूकुर्महे ? ॥३॥^१

उत्पिता सभा । त्रिभिर्दिनैर्मुपैत पूर्वहिः सौध कारितम्, मातङ्गी-

सहितोऽत्र वत्स्यामीति धिया । तदवगत श्रीवृष्णभट्टिसूरिभिः ।

१० ध्यानप्रत्यक्ष हि तेषा जगद्वृत्तम् । ततो माऽसौ नेरक यासीदिति

कृपया तैर्निष्पाद्यमानसौधभारपट्टे निशि खटिकया बोधदानि पद्धानि

लिखितानि । यथा—

शैत्य नाम गुणस्तैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता

किं ब्रूम शुचिता भजन्त्यशुचयस्त्रसङ्गतोऽन्ये यत ।

१५ 'किञ्चान्तरं परमरित ते स्तुतिपद त्व जीवित देहिनां

त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः । करत्वां निरोद्धु क्षमः ? ॥१॥^२

सद्वृत्तसद्गुणमहार्हमहार्धमान्त—

कान्ताघनस्तनतटोचितचारुमूर्ते । ।

आः पामरांकिटिनयण्टविलम्बमग्न ।

२० हा हार । हारितमहो भनता गुणित्वम् ॥२॥^३

'जीय जलविदुसम, सपत्नीभो तरगलोलाभो ।

सुमिणपसम च पिम्म, ज जाणसि स धरिजासि ॥३॥^४

१ घ- 'व'वाप् । २ क्षाधरा । ३ दार्दुलः । ४ घ- 'वारापितम्' ।

५ घ- 'नराधमपा' । ६ घ- 'विधाऽनः' । ७ दार्दुलः । ८ वसतः ।

९ वावा — कीदृग् अतश्चिदुसम सपत्न्यपरतरङ्गले ला ।

१० इत्यस्य च ईत वञ्चनाति तत् प्रतीतिः ।

१० भार्या ।

लैनि नड जेण नणे, मड्टिजड निअकुम्भमो जेण ।

कठडिए वि नार, त न कुलाणैडि कायत्र ॥४॥^१

प्रातरमृनि पद्यानि स्वयमामो ददर्श । वर्णान् कवित्वगतिं च
उपलक्षयामास । अहो गुरुणा मयि कृपा । अहोतमा मम पापा
मिमुखता इति ललजे । दध्या च—साङ्गपिपुमिद्र जैनहमीसङ्ग ५
मपाप मयाऽऽचरितम् । भारितोऽह क यामि ? किं करोमि ? कथ
गुरोर्मुख दर्शयामि ? किं तप समाचरामि ? किं तार्थं सेवे ? ऊर्ध्वं
मुख गृहात्वा गच्छामि ? कूपे पतामि ? शङ्केणात्मान घातयामि ? ।
अथवा ज्ञातम्—सर्पजनसमक्ष पापमुद्गार्य काष्ठानि मत्तयामि । एव
इलवलयमानोऽनुचरानादिदेश— अग्निं प्रगुणयत । प्रगुणितस्तै १०
रग्नि । समागता श्रीरूपभङ्गिसूरय । मेलित चातुर्वर्ण्यम् । उक्त
तदयम् । यावत्सहस्रा कृगानु प्रवेक्ष्यति आमस्तावत् सूरिमिर्वाहो
धृत्वोत्त रातन्' शुद्धोऽमि । मा स्म खिद्यथा । त्वया हि सन्कल्प
मात्रेण तत् पाप कृत, न साक्षात्, सन्कल्पेनाग्निमपि प्रविष्टाऽसि ।
चिर धर्म कुरु । १५

मनसा मानस कर्म, उचसा वाचिक तप ।

कायेन कायिक कर्म निस्तरति मनापिण ॥१॥^२

इति वचनाद् विसृष्टोऽग्नि । जीवितो राता । तुष्टो लोक ।
प्रीत सूरि ।

समयान्तरे वाङ्पतिराजो 'मधुरा' यया । तत्र श्रीपादखि- २०
दण्णी जज्ञे स । तल्लोकादवगम्य आम सूरान् वभापे— भवद्भि-
रहमपि श्रावक कृत । दिव्या वाणी व प्रसन्नैव । जानामि व
शक्तिपरमेष्वा यदि वाङ्पत्तिमप्यार्हतदीक्षा ग्राहयथ । आचार्येन्द्रै

१ लया—उचयत यत न मलिनी कथत निजकुलकमा यत ।

कण्ठस्थितस्यपि चाव तत् न कुगान् कर्तव्यम् ॥ २ आयो ।

३ चा... १० । ४ इलवलयता इति भाषायात् । ५ ग सहस्र'अग्नि' । ६ अग्निम् ।

७ अन्वष्टम् । ८ न— आचार्ये ।

चतुर्विंशति ११

साङ्ख्या निरीश्वरा केचित्, केचिदीश्वरदेवता ।
सर्वेषामपि तेषा स्यात्, तत्त्वाना पञ्चविंशति ॥१॥'

इति ज्ञात्वा भवदभिमतदेवाशिष्यः पठन्त स्म । यथारुषि हि
श्रोतु पुरः पठनीय समयज्ञै । वाक्पतिराह— यद्यप्येव तथापि
मुमुक्षुवो वयमासन्ननिधन ज्ञात्वा इह परब्रह्म ध्यातुमायाता स्म । ५
वप्पभट्टयो जगद्गु — किं तर्हि रुद्राव्यो मुक्तिदातारो न भव-
न्तीति मनुष्ये ? । वाक्पति प्राह— एव सम्भाव्यते । वप्प
भट्टयो बभूवुरे— तर्हि यो मुक्तिदानक्षमस्त शृणु । पठामि । स
जिन एव ।

“मदेन मानेन मनोभवेन, क्रोधेन लोभेन ससम्मदेन । १०

पराजिताना प्रसभ सुराणा, वृथैव साम्राज्यरुजा परेषाम्” ॥१॥'

'ज दिष्टा करुणातरगियपुडा एयस्स सोम मुह

आयारो पसमायरो परियरो सतो पसन्ता तणू ।

त मन्ने जरजम्ममच्चुहरणो देवाहिदेवो जिणो

देवाण अत्राण दीसइ जओ मेष सरूवं जए ॥२॥'

इत्यादि बहु पठे । वाक्पति प्राह— स जिन कारते ? ।
सूरि — स्वरूपतो मुक्तौ, मूर्तितस्तु जिनायतने । वाक्पतिवृत्ते—
प्रभो ! दर्शय तम् । प्रभुरपि आमनरेन्द्रकारिते प्रासादे त निनाय ।
स्वय प्रतिष्ठितवर श्रीपार्श्वनायमदादिसत् । शान्त कान्त निरञ्जन
रूप दृष्टा प्रबुद्धो वैभाण— अय निरञ्जनो देव आकारेणैव लक्ष्यते । २०
तदा वप्पभट्टिसूरिभिर्देवगुरुधर्मतत्त्वान्युक्तानि । रञ्जित सः ।
मिथ्यात्ववेषमुत्सृज्य जैन ऋषि श्वेताम्बरोऽभूत् । जिनमवन्दिष्ट
अपाठीच—

१ अनुष्टुप् । २ कलिकात्सर्वज्ञत्रीहेमवन्द्यसूरिवरविराचितायामयोग यवच्छे
दिकायां पञ्चविंशतिनाम पद्यमिदम् । ३ उपजाति । ४ आचार्यिणा प्रेश्यता पञ्चाशत्तम
पृष्ठम् । ५ ग घ— 'इमो । ६ शार्दूल० । ७ ख—'वभाषे' ।

मैयनाहिसुरहिण-ण इमिणा किंकरफल णलाडेण ।

इच्छामि अह निणरर !, पणाम किंण कल्लसिय काउ ? ॥१॥

१ दो वि गिहि(ह)त्या धटडड ववइ, को त्रिर कस्य विपत्त भणिजइ ॥

सारभो सारभ पु-नइ, इदमु कदमण किम(म) सु-न(न)इ ॥२॥

५ 'अत्यासन आयुषि 'मथुरा'चातुर्ण्यस्य आमन्त्रणसचिखलाकस्य

च प्रयक्ष अष्टादशपापस्थानानि त्याजित । नमस्कार पञ्चपरमेष्ठि

मय श्रुतित । जात्रेषु क्षामणां कारितो वाक्पति सुखन

त्यक्ततनुर्दिग्मगमत् । तत् सर्वं प्रधानैरन्यैरपि प्रथम ज्ञापितो नृप ।

पश्चाद् वप्पभट्टि'गोपगिरि' गत । राजा तुष्टुष्टुवे सूरिशक्रम्-

१० आलोकवत सन्त्येव, भूयासो भास्करादय ।

कलावानेव तु प्राव-द्रावकर्मणि कर्मठ ॥१॥

एकदा राज्ञा सूरि पृष्ट - किं कारण येनाह ज्ञातजैनतत्त्वोऽपि

अन्तराऽन्तरा तापसधर्मे रतिं वध्नामि ? । सूरिराह- प्रातर्वक्ष्याम ।

प्रातरायाता प्रोचु-रानन् ! अस्माभिर्भरितीचसा तव प्राग्भवो

१५ ज्ञत । ए 'काञ्चिद्भरि'गिरेस्तीरे शालनामा तपस्वा शालद्रुमा

धोभागे द्रुमुपनासात्तरितभोजनस्तपो वह्नि वर्षाण्यतपथा । स

मृना त्मुपन । तस्यातिदीर्घा जटास्तत्र लतातरिता अद्यापि

सति । तदाकर्ण्य आसनरास्तत्र राज्ञा प्रदिता । तेर्जटा आनीता ।

सूरिवाक्सनादो दृष्ट । भूपति सूरिणां पदोर्विगम्य तस्थौ । पर-

२० माहंतो वभूव ।

१ एव मयताए सुर०' ग- मैयनाए' ।

२ छाया- मृगनामिसुरभितेनानन किंकरफल छलाटन ।

इच्छाम्यह जिणरर ! प्रणाम किं कृतवित कर्तुम् ? ॥

३ छाया- द्रावपि गृहस्था शीघ्र शीघ्र प्रजत क किल कस्य विपत्ति मणेत् ? ।

सारम्भ सारम्भ पूजयति कर्दम कदमन किमु छुष्यति ? ॥

४ एतच्छब्दनाम न वाच्यत ५ घ प्रयासत' । ६ ग भूप०' ।

७ क-र- ! मया । ८ अनुष्टुप् । ९ ग जग तत्रैव । १० ग अद्याप्यस्ति । ११ ग- 'आनीता' ।

अन्यदा सौधोपरितलस्येन आमेन क्वापि गृहे भिक्षार्थं प्रविष्टो मुनिर्दृष्ट । तत्र युवतिरेका कामार्ता गृहागत मुनिं परमहौकचित्त रिरमयिषु कपाटसम्पुट ददौ । मुनिर्नेच्छति ताम् । तथा मुनये पादतलप्रहारे दीयमाने नूपुर मुनिवरचरणे प्रविष्ट 'क्वाकतालीय' न्यायेन 'अन्धवर्तकी'न्यायाच्च । राजा तद् दृष्ट्वा सूरये ५ समस्या ददौ—

कत्राडमासञ्ज वरगणार् अन्भत्थिओ जुव्वणगव्वियाए ।
सूरि प्राह—

'न मन्निय तेण जिइदिएण सनेउरो पव्वइअस्स पाओ ॥१॥'
'अन्यदिने प्रोदितमर्तुकाया गृहे भिक्षु कश्चिद् भिक्षार्थी प्र १० विष्ट । राज्ञा सौधाप्रस्येन दृष्ट । तथा भिक्षो पारणायान्ममा नीतम् । उपरि काकैर्भक्षितम् । मुनिकस्य दृष्टिस्तस्या नाभौ स्थिता । तस्यास्तु दृष्टिस्तन्मुखकमले । आम सूरये समस्यामा र्पितम् । यथा—

'भिकूखपरो पिच्छइ नाभिमडल सा पि तस्स मुहकमल । १५
सूरिराह—

'दुण्ह पि क्वाल च्छुय पि काया विलुपति ॥२॥'
इति आम श्रुत्वा चमकृत । अहो सर्वज्ञपुत्रजा एते ।
अन्यदा कोऽपि चित्रकृद् भूपरूपं लिखित्वा उपभूय गत ।
बप्पभाट्टिना श्लाघिता तत्कला । तृपात् तेन टङ्ककलक्ष लेभे । २०

१ घ 'तम्' ।

२ छाया—कपाटमासाद्य बराह्मणयाऽभ्यर्थितो यौवनगर्वितया ।

३ ग 'अन्भुत्थिओ' ।

४ छाया—न मत तन भिनेन्द्रियेन सनूपुर प्रवृजितस्य पाद ॥

५ उपजाति । ६ ग 'अ यदा' । ७ ग-'पतिता' ।

८-९ छाया—भिक्षावर पश्यति नाभिमण्डल साऽपि तस्य मुखकमलम् ।

द्वय रूप कपाल चाटकमणि क्वाका विलुपति ॥ १० आर्षा ।

लेप्यमयनिम्नचतुष्टय च कारितम्— एक 'मथुरा'याम्, एक 'मोदेरसद्वेव 'या'मणहिल्लपुरे', एक 'गोपगिरा' एव 'सतारका-क्ष'पुरे । तत्र तत्र प्रतिष्ठा प्रभावनाश्च कारिता । अन्यदपि बह्वकारि ।

- ५ अथ आमगृहे पुत्रो जात सुलक्षण । सोत्सव तस्य दुन्दुक इति नाम प्रतिष्ठितम् । सोऽपि युवत्ये तैस्तैर्गुणे पितृवत् पप्रथे । एकदा समुद्रसेनभूपाधिष्ठित 'राजगिरि'नामदुर्ग आमो रुरोध । अमित सैभ्य कुदालादिसामग्री भैरवादयो यन्त्रमेदा कल्पिता । प्राकारोऽतिबलेन प्रपातयितुमारेभे । नापतत् ।
- १० आमः खिन्न । तेन सूरय पृष्टा — अयमभ्रलिह प्राकार कदाऽस्म भिर्प्राहिष्यते ? । सूरिभिर्वभाषे— तव पुत्रपुत्रो भोज-नामाऽमु प्राकार दृक्पातमात्रेण पतयिष्यति, अन्यो नैव । आम-स्यत्कारम्म प्राकाराद् रहिद्वादिशाब्दीमस्थात् । ३ शुद्धम'त्मसाधने । दुन्दुकगृहे पुत्रो जात । तस्य 'भोज'नाम ददे । सञ्जातमात्र
- १५ पर्यङ्किवा-पस्तो दुर्गद्वाराप्रमानात् प्रधाने । तद्दृक्प्रपातमात्रेण प्राकार खण्डशो निशीर्ण । समुद्रसेनभूपो धर्मद्वारे नि सृत । आमो 'राजगिरि'मधिकृत् । प्रजाभारो न कृत । अकूरा द्वि जैना महर्षय राजर्षयश्च दयापरास्ते । राजौ आमाय 'राजगिर्य'-धिष्ठात्रा गणितम्— राजन् । यदि त्वमत्र स्यास्यसि तदा तव लोक
- २० हनिष्यामि । आम. प्रयूचे— लोकेन हतेन किं ते फलम् ? । यदि हनिष्यसि तदा मामेव घातय । एतन्निर्भयमामवच श्रुत्वा तुष्टो व्यन्तर उवाच— प्रीतोऽस्मि ते सत्वेन, याचस्व किञ्चित् । राज्ञोचे— न किमपि न्यून मे, केवल कदा मे मृत्यु ब्रूहीदम् । व्यन्तर उवाच— पणमासावशेषे आयुषि स्वयमेत्य वक्ष्यामि ।

१ 'तारक कथुर ।

२ क एव-च इव ।

३ म-दुरिगिरमण' ।

४ वा पानतिष्ठत् । ५ क-''धर्मद्वारण' ।

पण्मासावशेषे आयुषि पुनरागत स । राज्ञोक्तम्- कियन्मे आयु-
रिति ? । व्यन्तरो वदति- देव ।

‘गङ्गा’ऽन्तर्भागे’ तीर्थ, नावाऽवतरत सत ।

मरुताराधक्षरग्रामोप-वृण्ठे मृत्युरस्ति ते ॥१॥^१

पण्मासान्ते इति विद्या । पानायान्निर्गच्छन्त धूम यदा द्रक्ष्यसि ५
तदा मृत्युर्ज्ञातव्य । साधना च कार्या पारलोकिका । इति गठि-
त्वा गतो देवजातीय । राजा प्रातः सूरिपार्श्वं गत । सूरिरुवाच-
राजन् ! यद् व्यन्तरंण योऽग्रे कथित आयुः प्रमाणं तत् तथैव । धर्म
पाथय गृह्णीथा । तदाकर्ण्य भूपस्तुतोप विसिष्मिये च । अहो
ज्ञानम् ! अथवा विस्मय एव क ? । सूरस्तेजस्वी, इन्दुराब्हादक , १०
‘गङ्गा’ऽम्भ पावनम्, जैना ज्ञानिन इति । दिनद्वये गते सूरि
श्रीआमस्य पुर प्रसङ्गेन श्रीनेमिनाथस्याशीर्वाद पपाठ । यथा-
त्यागण्यामृतसारसारणिसमा सा ‘भोज’भू स्नेहला

सा रक्ष्या स नवोद्गमस्तरणिमा सा ‘द्वारिका’ तत्र बलम् ।

त गोविन्द-शिवा-समुद्रविजयप्राया प्रियाप्रेरका १५

यो जीरेपु कृपानिधिर्बन्धित नोद्वाह स नेमि श्रिये ॥२॥^२

भूयोऽपि—

मग्नैः कुटुम्बजम्बाले, यैर्मिथ्याकार्यजर्जरैः ।

‘नोजन्त्यन्ते’ नतो नेमि-स्ते चेज्जीवन्ति के मृता ? ॥२॥^३

तथा ‘रैवतक’तीर्थमहिमा सूरिभिर्व्याख्याय पल्लवित । यथा २०
भूमिमाहृत्योत्थाय परिकरं बद्ध्वा सरभसं भूपः प्रतिशुश्राव-‘रैव-
तके’ नेमिमश्रद्धित्वा मया न भोक्तव्यमिति । लोकैर्निषिद्ध-
राजन् ! मा, मा, दूरे ‘रैवतिका’ गिरि, मृदवो भवादृशा ।

१ घ आयुः । २ क- मगध । ३ अनुष्टुप् । ४ ग- आयुप्रमाण । ५
ख प्रिया प्रेरका । ६ शार्ङ्गल । ७ घ- कामः । ८ अनुष्टुप् ।

- राजाऽऽह— प्रतिज्ञात मे न चल्ति । तत सह सूरिणा आमो
लक्षमेक पृष्ठवाहा वृषभा करभसहस्र २० हस्तिशत ७ अश्वलक्ष-
मेक पदातिलक्षत्रय श्राद्धबुटुम्सहस्र २० सारसैर्न्यैर्द्वात्रिंशदु-
पवासै 'रैवतका'याचार्त्वात् । 'स्तम्भन'तीर्थं यावद् गतः । तत्र
- ५ क्षुत्तापेन व्याकुलिनोऽपि प्राणसन्देहं प्राप्तोऽपि नाहारमग्रहात् ।
भीतो लोक । सिन्न सूरि मन्त्रशक्त्या कूष्माण्डीदवीं साक्षा-
दानिनाय । तदग्रे कथयामास— तत् कुरु येन राजा 'जेमति जीव
ति च । तद्वचनात् कूष्माण्डी विम्बमेक महच्छिरसा विभ्रती गगने-
न आमसविधं गता ऊचे च— वत्स ! साऽहमम्बिका । तव
- १० सत्त्वेन तुष्टा । गगने आगच्छन्तीं मा त्व साक्षादद्राक्षा । मयेद
'रैवतै'कदेशभूतादवलोकनाशिखरान्नेमिनायविम्बमानीतम् । इद
वदस्व । अस्मिन् वन्दिते मूलनेमिर्वन्दित एव । कुरु पारणकम् ।
सूरिभिरपि तत् समर्थितम् । लोकेनापि स्थापितम् । तद् विम्ब
वन्दित्वा राज्ञा प्रासप्रहणं चक्रे । अद्यापि तद् विम्ब 'स्तम्भ'तीर्थे
- १५ पूज्यते । 'उज्जयन्त' इति प्रसिद्धं तत् तीर्थम् । हृद्यतोद्यानि ध्यान-
यन्नामो विमलगिरी' वृषभध्वजं सोऽस्व वन्दित्वा यावद् 'रैवता'दिं
गतं तावत् तत् तीर्थं दिगम्बरै रुद्धम्, श्वेताम्बरसहस्रं प्रपद्यु न
लभत । आमेन तज्ज्ञातम् । ज्ञात्वोचे— युद्धं कृत्वा निपेदधुन्
हेत्वा श्रीनेमिं नस्यामि । तावत् तत्र दिगम्बरभक्ता एकादश राजा-
- २० नो मिलिता । सर्वे युद्धैवताना । तदा चण्डिका भणित
आमः— राजेन्द्र ! धर्मकार्ये पापारम्भं कथं क्रियते ? । लीलयैव
तीर्थमिदमात्मसात्करिष्ये । भवद्भिः स्थिरं स्थेयम् । एव भूप प्रबोध्य
चण्डिकारूपदिगम्बरमुपतद्रक्त भूप च नर प्रहिल्लावभाणत्— इदं
तीर्थं यस्याऽम्बिका दत्ते तस्य पक्षस्य सत्त्वमिति मन्यध्वे । तैर-

१ अथ अम सारसै रैवतका । २ 'जेम इति भाषायाम् । ३
वत्स-समाहितम् । ४ अ- 'तावता' । ५ अ- इत्या नेमि' । ६ अ राजन्' ।
७ अ- 'तद्रक्तभूप' ।

क्तम्—युक्तमेतत् । ततो वृषभद्विना 'सुराष्ट्र'वास्तव्यानां श्वेता-
म्बरीयाणां दिगम्बरियाणां च श्रावकाणां शतशः कन्यकाः पञ्च-
सप्तवार्षिक्यो 'मिलिताः । मिलिताः सभ्याः । वृषभद्विना अम्बा-
देवीपार्श्वत् कथापितम्— यदि सर्वाः 'श्वेताम्बरश्रावककन्यकाः—

“उज्जित”शैलशिखरे दिक्खा नाणं निस्सी(सी?)हिया जस्त । ५

तं धम्मचक्रवर्तिं अरिष्टनेमिं नमंस्वामि ॥१॥”

इति गायां पठिष्यन्ति तदा श्वेताम्बरीयं तीर्थम्, पक्षान्तरे तु
दिगम्बरीयं तीर्थमिति । तत आनीता मुग्धवालिकाः । सर्वाभिः
श्वेताम्बरपक्षश्रावकवालिकामिः पठिता सा गाया । अपरास्तु तु
नैकयाऽपि । ततो जातं श्वेताम्बरसाद् 'रैवत'तीर्थम् । अम्बिकाया १०
स्वःस्थया पुष्पवृष्टिः श्वेताम्बरेषु कृता । ततो 'नंदा' दिक्पटा 'महा-
राष्ट्र'दिदक्षिणदेशानगमन् । राज्ञाऽप्यैरपि सर्वसङ्घैश्चिरात् तत्र
मिलितैर्नैमिनेमे । वित्तं ददे । 'प्रभासे' चन्द्रप्रभः प्रणेमे । बन्दि-
मोक्षः सर्वत्रापि कारितः । आत्मस्य सुवतौ 'पूर्जरा'दिदेशास्तदा
तीर्थानां चिरं पूजोपयोगिनो हृष्टाश्च याः(?) प्रकृताः । एवं कार्याणि १५
कृत्वा ससूरिर्नृपो 'गोपगिरिं' प्राविशत् । सहपूजादिमहास्तत्र नव-
नवाः । प्राप्तप्राये काले दुन्दुको राज्ये प्रतिष्ठितः । आपृष्टः सः ।
लोकोऽपि क्षमितः । अशुणो देशः कृतः । सह सूरिणा नावाऽऽरूढो
'गङ्गा'सरिच्छीरे तीर्थं 'मागधं' गतः । तत्र जले धूमं दृष्टवान् ।
तदा सूरिन्द्रमक्षमयत् । संसारमसारं विदन् अनशनमगृह्णात् । २०
समाधिस्थः श्रीविक्रमकालात् अष्टशतवर्षेषु नवत्यधिकेषु व्यतीतेषु
भाद्रपदे शुक्लपञ्चम्यां पञ्च परमेष्ठिनः स्मरन् राजा दिवमध्यष्ठात् ।
सूरयस्तावज्ञा अपि रुरुदुः । चिरप्रीतिमोहो दुर्जय एव । सेव-

१ ख—'मिलिताः' । २ 'श्वेताम्बरकन्यकाः' ।

३ छाया—'उज्जयन्त'शैलशिखरे दीक्षा ज्ञान निषेधिका यस्य ।

तं धर्मचक्रवर्तिनमरिष्टनेमिं नमस्यामि ॥

४ आर्यो । ५ ग--'नदा' । ६ ग--प्राप्तकाले । ७ घ--'गङ्गां सह शीरे' ।

चतुर्विंशति १२

कास्तु चक्रन्दु — हा शरणागतरक्षावज्रकुमार ! हा राजस्थापन-
दाशरथे ! हा अश्वदमननल ! हा सत्यवाग्मुधिष्ठिर ! हा हेम-
दानकर्ण ! हा मञ्जाजैनत्वश्रेणिक ! हा सूरिसेवासम्प्रते ! हा
अनृणीकरणविक्रमादित्य ! हा वीरविद्याशातवाहन ! अस्मान्
५ विहाय क्व गतोऽसि ? । दर्शयैकदाऽस्मभ्यमात्मानम् । मैकाकिनो
मुञ्च । एव विलपन्तस्ते सूरिभि प्रतिबोधिता — भो भो सत्य
दैवेन पापेन ।

‘आलम्बा कामधेनु सरसकिसलयश्चन्दनशूर्णितो हा

छिन्नो मन्दारशाखी फलकुसुमभृत खण्डित कल्पवृक्ष ।

१० दग्ध कर्पूरखण्डो घनहृतिदलिता मेघमाणिक्यमाला

भग्न कुम्भ सुधायाः कमलकुवलयै केलिहोम कृतोऽयम् ॥१॥^१

तथापि मा शोचत मा शोचत, यत —

पूर्वाह्णे प्रतिबोध्य पङ्कजवना-युत्सार्य नैश तम

कृत्वा चन्द्रमस प्रकाशरहित निस्तेजस तेजसा ।

१५ मध्याह्णे सरिता जल प्रैविसृतेरापीय दासै करै

सायाह्णे रविरस्तमेति विषश किं नाम शोभ्य भवेत् ॥१॥^२

इति लोफ निशोक कृत्वा लोकेन सह सूरिर्गोपगिरि’मगात् ।

सूरिभिर्दुन्दुको राजा आभेन आमशोकेन जात्यमुक्ताफलस्थूलानि

अश्रूण्युद्गरन् हिमम्लानपद्मदीनयदनश्चिन्ताचान्तस्यातो वभापे—

२० राजन् । कोऽय महत्तस्तव पितृशोकः ? । स हि चतुर्वर्ग ससाध्य

कृतशूलो बभूव । यशोमयेन देहेन चाचन्द्र जीवन्नेवास्ते । पुण्य-

लक्ष्मी क्रीर्तिलक्ष्मीश्चेति द्वे नरस्पोपकारिण्यौ बलभे ।

पुण्यलक्ष्म्याश्च वीर्तेश्च, विचारयत चारुताम् ।

स्वामिना सह यात्येका, परा तिष्ठति पृष्ठतः ॥१॥^३

२५ अ-पोऽप्येवविधः कोऽपि भवतु । इत्येवविधामिर्वाग्भिर्दुन्दुक्-

१ क ‘प्रदपितः । २ स्व ‘आलम्बा’ । ३ सम्भरा । ४ साधितम्बाभि । ५ ग-‘प्रविष्टी’ । ६ शार्ङ्गल । ७ अश्रुप ।

राज सूरिराजो नि शोकमकार्षीत् । दुन्दुक शनै शनै परमार्हतो-
ऽभूत् । राषकार्याणि अकार्षीत् । त्रिवर्गं स समसेविष्ट ।

एष वर्तमाने काले एकदा दुन्दुकश्चतुष्पथे गच्छन् कण्टिकां
नाम गणिकामुदाररूपा चिद्रूपा युवतनमृगजागुरा नदनमायामयी-
मालोकिष्ट । ता शुद्धा तस्त्रीमकार्षीत् । तथा दुन्दुकस्तथा वशी ५
कृतो यथा— यदेव सा वदति तत् सत्यम्, यदेव सा करोति
तदेव हित मनुते । सा तु धार्मणकारिणी वान्पटु सर्ष राज्य
प्रसने हिमानीध 'चित्रम्, भोजमातर पद्मां नाम अन्या अपि
राज्ञीत्स्वपत्नीर्विनयवतीर्लावण्यवतीस्तृणाय मनुते ।

एकदा कलाकेलिर्नाम ज्योतिषिको निशि विसृष्टे सेवकलोके १०
दुन्दुकराजं विजयन दृष्ट्वाऽवादीत्—देव ! वयं भवत्सेवकत्वेन सुखिन
ह्याता आशाश्च । ततो यथातथ ब्रूमः । अयं ते भोजनामा तनयो
भाग्याधिकस्त्वा हत्वा तव राज्ये निवेक्ष्यते । यथाहं स्वयं कुर्वीया ।
राजा तद्वचनार्थं वज्राहत इव क्षण मीनी तरथौ । ज्योतिषिक विस
सर्ष । सा वार्ता भोजजननीसहचर्या दास्येकया विपुलस्तम्भान्त १५
रितया श्रुता । भोजमात्रे चोक्ता । सा पुत्रमरणाद् विभाय ।
राजाऽपि कण्टिकागृहमगात् । साऽपि राजानं सचिन्तमालोक्या-
लापीत्—देव ! अद्य कथं म्लानवदन ? । राजाऽऽह स्म— किं
क्रियते ? । विधिं कुपित । पुत्रामे मृ मुर्झानिना दृष्टप्रसवशतेन
कथित । कण्टिका वदति स्म— का चिन्ता ? । मारय पुत्रम् । २०
सुतमपि निर्दलयति राज्यलब्धा । सुतो न सुत । सुतरूपेण शत्रु
रेव स । तद्वचनाद् दुन्दुकः सुत जिघासामास । यावता घातयि
ष्यति तावता भोजमात्रा पौडलीपुत्रे स्वभ्रातृणा शूराणां राज्यश्री
स्वयवरमण्डपानां स्नेहलानां धर्मज्ञानामग्रे प्रच्छन्नलेखेन ज्ञापितम्,
यथा— एषमेव भवता भागिनेयो विनक्ष्यति । हेष्टो राजा । आगत्य २५

१ अशाकवृक्षम् । २ क 'तद्यतय । ३ क—'दाष्टप्रत्ययः' । ४ ख ग 'पावली
पुर । ५ ख—'वराणां' । ६ ख घ— मागेय । ७ घ राजा रुष्टः ।

- एनं गृहीत्वा गच्छत । रक्षत जीवयत् । मा स्माह भवसु ससु
निष्पुत्रोऽभूवम् इति । तेऽध्यागच्छन्, दुन्दुकमनमन् । उत्सवमि-
पेण 'भगिनेय भोजं गृहीत्वा 'पाटलीपुत्र'मगमन् । तत्र तमपी-
पठन् । अलीललन् । शास्त्राभ्यासमचीकरन् । जीवयदमसत । तत्र
५ तस्य पश्चान्दी दिनै कतिशिरस्यनाऽतिक्रामति स्म । कण्टिका
दुन्दुकाप्रे कथयति स्म— देव ! पुत्ररूपस्ते शत्रुर्मातृशाले वर्धते ।
नलच्छेद्य पर्शुच्छेद्य मा कुरु । अत्रानीय च्छन्न यमसदन नय ।
राजाऽऽह— ससमेतत् । ततो दृतमुखेन दुन्दुको भोजं तन्-
मातुलपार्श्वेऽप्याचात् । ते भोजं नार्पयन्ति । पुन पुन स्वान् दूतान्
१० दुन्दुक प्रहिणोति । भोजमातुला प्राहुः— राजन् ! वय तव
भाव विद्म, नार्पयाम एवैनम् । धर्मपात्रमसौ । अन्योऽपि शरणा
गतो रक्ष्य क्षत्रियै, किं पुनरसदृक् भगिनीपुत्र ? । बलात्कारं ब्रूये
चेद् युद्धाय प्रगुणाभूयागच्छे । भगिनीपतये चमत्कार दर्शयि-
ष्याम. । तद् दूतैराग योक्तम् । दुन्दुकः कुपितोऽपि तान् हन्तु न
१५ क्षम । भोजोऽपि तै पितुर्दुष्टत्व ज्ञापित कषचहर उपपितृ
नैति । ततो दुन्दुकेन वृषभसूरय प्रार्थिता— यूय गत्वा भोजं
सुतमेनुनीयानयत मानयत माम् । अनिच्छन्तोऽपि तत्सैनिकै सह
'पाटलीपुत्र' चेत्तु । अर्धमार्गं सम्प्राप्तै स्थित्वा विमृष्ट ज्ञानदेशा—
भोजस्तावन्मम वचसा नृपसमीप नैष्यति । आनीयते वा यथा
२० तथा तदाऽऽनीतोऽपि पित्रा हन्यते । धाग्लङ्घने राजाऽपि क्रुद्धो
मां हन्ति । तस्मादितो व्याघ्र इतो दुस्तटी इति न्याय. प्राप्त ।
समाप्त च ममायु., दिवसद्वयमश्लिष्यते, तस्मादनशन कारणम् ।
इति विमृष्टपासन्नस्थयतयो भाषिता.— नञसूरि-गोविन्दाचार्यौ

१ ग-'रक्षति' । २ ए ए घ भाषेय' । ३ ग-घ-'पाटली' । ४ क-ख-
'अलीललन्' । ५ 'माहाळ' इति मायायाम् । ६ ग-तन्मातुलेभ्योऽप्याचीत् । ७ ग-
'मनुनीयानयतमाम्' । ८ ग 'घ-'पाटली' । ९ ग-रक्षय' ।

प्रति हिता भवेत् । श्रावकेभ्यो मिथ्या दुष्कृतं ब्रूयात् । परस्परम-
मत्सरतामाद्रियञ्चम् । क्रियां पालयेत् । 'आबालवृद्धान् लाल्येत् ।
नै वयं युष्मदीयाः, न यूयमस्पदीयाः, सम्बन्धाः कृत्रिमाः सर्वे ।
इति शिक्षयित्वाऽनशनस्याः समतां प्रपन्नाः ।

अर्हतन्नजगद्वन्द्वान्, सिद्धान् विध्वस्तबन्धनान् । ५

साधूंश्च जैनधर्मं च, प्रपद्ये शरणं त्रिधा ॥१॥^१

महाव्रतानि पञ्चैव, पष्टकं रात्रिभोजनम् ।

विराधितानि यत् तत्र, मिथ्या दुष्कृतमस्तु मे ॥२॥^२

इति ब्रुवाणा आसीना अदीनाः कालमकार्षुः । श्रीब्रह्मभट्टिसूरीणां
श्रीविक्रमादित्यादष्टशतवर्षेषु गतेषु भाद्रपदे शुक्लतृतीयायां रवि- १०
दिने ईस्तार्के जन्म, पञ्चनवत्यविकेषु गतेषु स्वर्गारोहणम् । तदैव
'मोदरे' नन्नसूरीणामप्रे भारत्योक्तम्—भवद्गुरुव 'ईशान'देवलोकं
गताः । तत्र बाढं शोकः प्रससार ।

शाकन्नाः सुवचस्विनो बहुजनस्याधारतामागताः

सद्ब्रुताः स्वपरोपकारनिरता दाक्षिण्यरत्नाकराः । १५

सर्वस्यामिमता गुणैः परिवृता भूमण्डनाः सज्जना

धातः ! किं न कृतास्त्वया गतधिया कल्पान्तदीर्घायुषः ॥१॥^३

वृद्धैस्तु प्रबोधो दत्तः—

द्विस्वा जीर्णमयं देहं, लभते भो पुनर्नवम् ।

कृतपुण्यस्य मर्त्यस्य, मृत्युरेव रसायनम् ॥२॥^४ २०

इति । दुन्दुकेन सूरिमिः सह प्रहिता ये सैनिकास्ते निवृत्य
दुन्दुकपार्श्वं गताः । सोऽपि पश्चात्तापानलेन दन्दद्यते स्म ।
मोजेनाऽपि समातुलेन सूरिशिष्याणामन्येषामपि लोकानां मुखा-
दवगतम्, यथा—सूरय एवं मधुः, तव पार्श्वं नाजगमुः । मा स्माय-

१ ख-‘प्रतिहिता भवेत् (१) । २ क-‘बालवृद्धान्’ । ३ क-‘नो’ । ४-५ अनुष्टुप्
६ पञ्चलं प्राचाः । ७ ख-‘इस्तार्के’ । ८ हे असुर ! । ९ घाईल । १० ख-म-
‘इत्यपुण्यं’ । ११ अनुष्टुप् ।

मस्मद्गुपरोधसङ्कटे पतित पितु पार्श्वं गत सन् त्रियंत इति कृपा दधु । तदेतदाकर्ण्य भोजस्तथा पीडितो यथा वज्रपातेनापि न पीड्यते । पितुरन्तिक नागादसौ ।

- एकदा मालिकु कोऽपि पूर्वमामराजभृत्यो विदेश भ्रमित्वा
- ५ भोजान्तिकमागत 'पाटलीपुरे' । तेनोक्तम्— देव! त्व मास्वामि-कुलदीप । मया विदेशे सद्गुरोर्मुखाद विधैका लब्धा 'मातु-लिङ्गी' नाम ययाऽभिमान्त्रितेन मातुलिङ्गेन हता 'करि-हरिप्राया अपि बलिनो म्रियस्ते, मानवाना तु का कया? । देव! गृहाण ताम् । भोजेन सा तस्मादात्ता । प्रमाणिता । सत्या । मालिको
- १० दान-मानाभ्यां भोजेन रक्षित । मातुला सर्वे भोजेन विद्या शक्तिं प्रकाश्य तोयिता । ते ऊचुः— यदीय ते शक्तिस्तदा प्राप्त-मिषेण मातुलिङ्गानि गृह्णात्वाऽस्मामि सह पितु समीपं व्रज । पितर निपात्य राज्यं गृहाण । तद् रुच्ये भोजाय । चलितो बहुमातुलिङ्गशोभी सन् गत पितुर्द्वारं कथापित च— तात! त्व
- १५ पूज्योऽहं शिशुः, त्वत्तो मरणं वा राज्यं वा सर्वं रम्यं मे । राजा सन्तुष्ट—अहो विनीतसुत । आयातु । इति विमृश्य आहृतो भोजः । शोधितो मध्यमागत । एकासनस्यौ 'कण्टिका राजानौ पृथक् पृथक् मातुलिङ्गेन जघान । सम्यग्त्रिधा हि नान्यथा । उपविष्टो दुन्दुकराग्ये भोजः । तन्मातुला अतुलं तोय दधु । माता पद्मा
- २० प्रससाद । दुन्दुकेन धनहरण-मासोद्दालनादिदूनचरा 'राज-न्यका पुनर्जातमात्मानं मेनिरे । महाजनो जिर्जाव । वर्णां सर्वे उन्मेदु । सप्तारसरोऽम्भोजं भोजं कगला भेजे । दोर्बलात् परि-च्छदबलाच्च जगजिगाय । अपि वृत्तज्ञतया 'मोदेर'पुरे नक्षत्रसूर्ये विज्ञप्तिं दत्त्वा उत्तमनरान् प्रैषीत् । ते गतास्तत्र । विज्ञप्तिर्दर्शिता

१ घ 'मृतेति' । २ 'माटी इति भाषायम् । ३ वा 'आनवा' । ४ वा 'प्रदीप' । ५ 'कुल' निह' । ६ न- 'कण्टीराजः' । ७ घ 'धनहरणेन मासो' । ८ घ - 'राज'पदा ।

तैस्तत्र । वाचिता नन्नसूरि-गोविन्दाचार्यरथा— 'स्वस्ति श्री-
 'मोढेरे' परमगुरुश्रीनन्नसूरि-श्रीगोविन्दसूरिपादान् सगच्छान्
 'गोपगिरि'दुर्गात् श्रीभोजः परमजैनो विज्ञपयति यथा— इह तावत्
 प्रज्ञागङ्गाहिमाद्रयः समाचारीनारीसौभाग्यवर्धनमकरध्वजाः क्षिति-
 पतिसदःकुमुदिनाश्वेतदीधितयो भारतीधर्मपुत्राः श्रीवप्पभट्टि- ५
 सूरयस्त्रिदिवलोकलोचनलेह्यललितपुण्यलावण्यतामादधिरे । तस्थाने
 सम्प्रति दीर्घायुषो यूयं स्वः । 'दृष्टविज्ञप्तिकाप्रमाणेनात्र पादोऽव-
 धार्यः' । तद् दृष्ट्वा भक्तिरहस्यं सूरयः ससङ्गाः सुतरां जहपुः ।
 सङ्खानुमत्या गोविन्दाचार्य 'मोढेरेके' मुक्त्वा श्रीनन्नसूरयो 'गोप-
 गिरि'मसरन् । भोजः पादचारेण ससैन्यः सम्मुखमायातः । गुरोः १०
 पादोदकं पपौ । उल्लसत्तृष्णो गिरं शुश्राव । स्थानस्थानमिलित-
 जनहृदयसङ्घट्टचूरितहारमौक्तिकधवलितराजपथं पुरं निनाय ।
 सिंहासने निवेशयामास तान् । मङ्गलं चकार । तदाऽऽज्ञामयो
 बभूव । तद्भक्तानात्मवद् ददर्श । तदभक्तान् विषवदीक्षाञ्चक्रे । तदुप-
 देशाज्जिनमण्डिता भेदिनीं विदधौ । दुन्दुकस्य तादृग् मरण १५
 स्मृत्वा कुपथेषु न रेभे । 'मथुरा'-'शत्रुञ्जया'दिषु यात्रां चकार ।
 एकादश व्रतानुचचार । पूर्वराजर्षियशांसि उद्धार । चिरं राज्यं
 भेजे । इत्येवं 'गोपगिरौ' भोजो धर्मं लाल्यामास उदियाप च ।
 अन्यैरपि पुण्यपुरुषैरेवं भाव्यम् ॥

॥ इति 'श्रीवप्पभट्टिचरित्रम् । ग्रन्थान्तं ६०० ॥

१ ग--'हिमा' । २ क--'दृष्टविज्ञप्तिकाप्रमाणेन' । ३ ख--'हरितहार' । ४ घ--
 'यात्राञ्चकार' । ५ झ--'महिदसूरिचरित्रप्रबन्धः' ।

[१०]

॥ अथ हेमसूरिप्रबन्ध ॥

- ‘ पूर्णतल्ल’गच्छे श्रीदत्तसूरि प्राज्ञ ‘वागड’देशे ‘वटपत्र’ पुर
गत । तत्र स्वामी यशोभद्रनामा राणक ऋद्धिमान् । तत्सौधा-
५ न्तिके उपाश्रय श्राद्धैर्दत्त । रात्रौ उन्मुद्रचन्द्रातपायां राणकेन
ऋषयो दृष्ट्वा उपाश्रये निषण्णा । श्रावकामास्यपार्श्वे पृष्टम्—
के एते ? । अमात्य प्रोचे— देव ! महामुनयोऽमी विषम-
व्रतधारिण । राणकस्य श्रद्धा बभूव । प्रातर् वन्दितु गत ।
देशना । श्रावकत्व सुष्ठु सम्पन्नम् । मासकल्पमेक स्थिता ।
१० परदेश गता गुरवः । तावता वर्षकाल । देवपूजादिधर्मव्यापार-
साराण्यहानि गमयति राणः । प्राप्ता शरद् । चरिक्षेत्राणि द्रष्टु
गतो राण । तावता बुण्ठानि ज्वालयन्ति भृत्याः । तेषु सर्पिण्येका
गर्भभारालसा ज्वालादिभिर्दह्यमाना तैलफडायमाना सिमिसिमाय-
माना राणेण दृष्टा । दयोत्पन्ना । विरक्तश्च । हा हा ससार, धिग्
१५ गूहवास, कस्य कृते पापमिदमाचर्यते ? । राज्यमपि दुष्पाल
मायाजाल नरकफलम् । तस्मात् सर्वसङ्गपरित्यागः कार्य । इति
ध्यायन् सौधमापासीत् । निशि श्रावकमन्त्रिणमाकार्य रहोऽप्राक्षीत्
मम धर्मगुरव श्रीदत्तसूरय क्व विहरन्ति ? । मन्त्र्याह—
‘डिण्डुआणके’ । विसृष्टो मन्त्री शेषपरिच्छेदश्च । राणको मिताश्र-
२० परिहार सार हारमेक सह गृहीत्वा शीघ्र ‘ डिण्डुआणक ’
प्राप्त । गुरवो दृष्ट्वा वन्दिता । भववैराग्याद् रुदित । पदोर्लङ्गित्वा
कथित स्वपापम् । गुरुभिर्भणितम्— राणक । चारित्र्य विना न
क्षुट्ति पापेभ्यो जीवाः । राणकेन न्यग्नादि— सद्यो दीयतां
तर्हि तत् । सूरय ओमित्याहु स्म । राणकेन ‘ डिण्डुआणकीय’-

१ चन्द्रप्रमायाम् । २ स्त्र-चरणक्षयात् । ३ पशुक्षेत्राणि । ४ अर्धपक्षपा यकलाद्
इति प्रसिद्धानि । ५ ‘तल्लवती’ इति भाषायात् । ६ ‘तूटे छे’ इति भाषायात् ।

श्रावका समाकारिता, हारोऽपित । दिव्य प्रासाद काशिता-
मिति । तथऽऽचरित तै । अथापि दृश्यते स तत्र । राणैर्व्रत-
मात्तम् । नन्द्यामेव षड्विकृतिनियम, एतान्तरोपनासा
यावज्जीवम् । तस्य राणयशोभद्रस्य गीतार्थत्वात् सूरिपद जातम् ।
श्रीयशोभद्रसूरिरिति नाम । तदायपत्रे प्रद्युम्नसूरिर्न्यकार । ५
तत्पत्रे श्रीगुणसेनसूरि । श्रायशोभद्रसूरिपादाख्योपवासा 'रैवते'
नेमिनायदृष्टो कृानानशना खलोरभैयक । गुणसेनसूरिपत्रे
श्रीदेवचन्द्रसूरय 'ठाणांगवृत्ति-शान्तिनाथचरितादिमहा
शाल्लकरणनिर्व्यूहप्रज्ञाप्राग्मारा । ते विहरन्तो 'धैन्दुक्क'पुर
'गूर्जर'धरा'सुराष्ट्र'मन्दिस्थ गता । तत्र देशनापिस्तर । १०

एकदा नेमिनागनामा श्रावक समुत्थाय श्रीदेवचन्द्रसूरीन्
जगा— भगवन् । अय 'मोद'ज्ञातीयो मद् भगिनीपाहिणि
कुक्षिम् ठम्पुरचाचिगनन्दनश्च(श्चा)ङ्गदेवनामा भगवता
देशना थुत्वा प्रबुद्धो दीक्षा याचते । अस्मिंश्च गर्भस्ये मम
भगिन्या सहकारतः स्वमे दृष्ट । स च स्थानातरे उत्तरतत्र महती १५
फल्स्फानिमायाति स्म । गुरव आहु —स्थाना तरगतस्यास्य बालस्य
महिमा प्रैधिष्यते । महत् पात्रमसो योग्य सुलक्षणो दाक्षणीय,
केवल पित्रोरनुज्ञा प्राह्या । गतौ मातुल-भागिनेयौ पाहिणि चाचिगा
न्तिकम् । उक्ता व्रतवामना । कृतरताम्या प्रतिषेध करण
वचनशतै । चाङ्गदेवो दीक्षा लब्धौ । स हेमसूरि प्रभु । तेन १५
यथा श्रीसिद्धराजो रञ्जित, व्याकरण कृतम्, वादिनो जितास्तथा
च कुमारपालेन सह प्रतिपन्नम् । कुमारपालोऽपि यथा पञ्चाशद्वर्ष-
देशीयो राज्ये नियण्ण । यथा श्रीहेमसूरयो गुरुत्वेन प्रतिपन्ना ।
तैरपि यथा देवबोधिः प्रतिपक्ष पराहृत । राजा सम्यक्त्व
प्राहित श्रावक कृत । निर्वाराधन (१) च मुमेच स । तत् २०

१ क घ 'मादत्तम् । २ जनानां तृतायमङ्गम् । ३ क- 'धु धुक्क'. ख पुन्युक्क०' ।

४ घ- 'मातुल' (ह) मामयो ।

प्रबन्धचिन्तामणितो ज्ञेयम् । किं चर्वितचर्वणेन ? । नवीना-
स्तु केचन प्रबन्धाः प्रकाशयन्ते—

- कुमारपालेन अमारौ प्रारब्धायां आश्विनशु(सु)दिपक्षः समा-
गात् । देवतानां कण्टेश्वरी-प्रमुखानां अवोटिकैर्नृपो विज्ञप्तः—
५ देव ! सप्तम्यां सप्त शतानि पशवः सप्त महिपाः, अष्टम्यां अष्ट महिपा
अष्टौ शतानि प्रशवः, नवम्यां तु नव शतानि पशवो नव महिपा
देवीभ्यो राज्ञा देया भवन्ति पूर्वपुरुषक्रमात् । राजा तदाकर्ष्य श्रीहेमा-
न्तिकमगमत् । कथिता सा वार्ता । श्रीप्रभुभिः कर्णे एवमेव-
मित्युक्तम् । राजोद्दिष्टः । मापितास्ते—देयं दास्यामः । इत्युक्त्वा
१० वह्निका(?)क्रमेण रात्रौ देवीसदने क्षिप्ताः पशवः । तालकानि दृढी-
कृतानि । उपवेशितास्तेषु प्रभूता आसराजपुत्राः । प्रातरायातो नृपेन्द्रः ।
उद्घाटितानि देवीसदनद्वाराणि । मध्ये दृष्टाः पशवो रोमन्याय-
माना निर्वातशय्यासुस्थाः । भूपालो जगाद— भो अवोटिकाः ।
एते पशवो मयाऽमूभ्यो दत्ताः । यद्यमूभ्यो रोचिष्यन्ते, ते तदा मसि-
१५ प्यन्ते, परं न मस्ताः; तस्मान्नामूभ्योऽदः पैललं रुचितम् । भवद्भ्य
एव रुचितम् । तस्मात् तूष्णीमाध्वम् । नाह जीवान् घातयामि ।
स्थितास्ते विलक्षाः । मुक्ताश्छागाः । छागमूल्यसमेन तु धनेन
देवेभ्यो देवेद्यानि दापितानि । अथाश्विनशुक्लदशम्यां कृतोपवासः
क्षमापो निशि चन्द्रशालाया ध्याने उपविष्टो जपति । वहिर्दीस्थाः
२० सन्ति । गता वह्नी निशा । स्रयेका दिव्या प्रस्रक्षाऽऽसीत् ।
उक्तस्तया सः— राजन् ! अह तव कुलदेवी कण्टेश्वरी ।
‘ऐपमः किमिति स्वया नास्मदेय दत्तम् ? । राज्ञोक्तम्—
जैनोऽह दयालुः पिपीलिकामपि न हन्मि, का कथा पञ्चेन्द्रियाणाम् ? ।
तच्छ्रुत्वा कण्टेश्वरी क्रुद्धा, राजेन्द्रं त्रिशूलेन शिरसि हत्वा
२५ जग्मुषी । राजा कुटी जातः । दृष्ट स्वयपुर्विनष्टम् । विपण्णः ।

१ एव-‘कण्टेश्वरी’- । २ तसर्वकः (१) । ३ उद्गीर्णस्य वाऽवगाणस्य रोम कुर्वन्तः ।

४ मातम् । ५ अरिपन् बर्तमाने वये ।

भृत्येन मन्त्रिणमुदयनमाकार्यं तत्स्वरूपं निगद्य पप्रच्छ—
 मन्त्रिन् । देवी पश्यन् याचति, दीयन्ते न वा ? । मन्त्री दाक्षि-
 ष्यादाह—देव ! राजा मत्नेन रक्ष्य एव । भूपो न्यगादीत्—
 निःसत्त्वो वणिगसि । यदेव ब्रूये मम किं कार्यं जीवितेन ? ।
 कृतं राज्यम् । लब्धो धर्मः । हताः शत्रवः । केवलं काष्ठानि ५
 देहि रहः, येन प्रातर्मासि दृष्ट्वा लोको धर्मं नोद्वाह करोति ।
 उदयनेन चिन्तितम्—अहो महत्कृच्छ्रमापातितम् ! । पारवश्य-
 मूलं नियोगं विष् । मन्त्रिणोक्तं सद्यो बुद्धिवशात्—श्रीहेमसूरयो
 विज्ञप्यन्ते । राज्ञोक्तम्—तथाऽस्तु । गतो मन्त्री उपसुरि ।
 सुरिभिर्जलमभिमन्त्र्यार्पितम् । अनेन राजाऽऽच्छोष्य इति । १०
 सचिवेन तथा चक्रे राज्ञः । राजा 'दोगुन्दुकदेव इव दिव्यरूपः
 सम्पन्नो भक्तश्च समधिकं श्रीगुरु वन्दितु ययौ । गुरुर्देशना दत्ते—
 शूराः सन्ति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदोऽनेकशः

सन्ति श्रीप्रतयो निरस्तधनदास्तेऽपि क्षितौ भूरिशः ।

किन्त्वाकर्ण्य निरीक्ष्य वाऽन्यमनुज दुःखार्दित यन्मन— १५

स्तद्रूपं प्रतिपद्यते जगति ते सत्पुरुषाः पञ्चषाः ॥१॥*

राजा स्वावाप्तं गतः । राज्यं समृद्धं भुनक्ति ।

एकदा प्रभुभिर्भरतस्य चक्रिणः साधर्मिकवात्सल्यकथाऽकथि ।
 तां श्रुत्वा भूपः साधर्मिकवात्सल्यं दिव्यभोजन-वसन-कनकदानैः
 प्रतिग्रामं प्रतिपुरं प्रारेभे । तद् दृष्ट्वा वाविश्रीपांलपुत्रः सिद्धपालः २०
 सूक्तमपाठीत्—

क्षिप्त्वा वारिनिधिस्तले मणिमण रत्नोत्कर 'रोहणो'

रेण्वावृत्य सुवर्णमात्मनि दृढं बद्ध्वा "सुवर्णाचलः" ।

क्षमामप्ये च धनं निघाय धनदो विभ्रमत् परेभ्यः स्थितः

किं स्यात् तैः कृपणैः समोऽयमखिलार्थिभ्यः स्वमर्थं ददत् ॥१॥ २५

* उपहासम् । २ एतत्स्वरूपार्थं प्रेक्ष्यतां पतिशिष्ट । ३ स्व-घ-हृत् । ४
 शार्दूलः । ५ मेरुः । ६ शार्दूलः ।

द्रमलक्षदत्तिरत्र । पुन कदाचित् पठितम्—

श्रीवीरे परमेश्वरेऽपि भगवत्याह्वयाति धर्मं स्वय

प्रज्ञावत्यभयेऽपि मन्त्रिणि न यां कर्तुं क्षम श्रेणिकः ।

अक्षेणेन कुमारपालनृपतिरता जीवरक्षा व्यधाद्

५ यस्यास्वाद्य वच सुधा स परम श्रीहेमचन्द्रो गुरु ॥१॥'

अत्रापि लक्षदत्ति । अन्येषु कथाप्रसङ्गे प्रभव प्राहु स्म—

पूर्वं श्रीभरतो राजा 'श्रीमाल'पुरे 'नगर'पुरे 'शत्रुञ्जये' 'सोपारके' 'अष्टापदे' च जीवन्तस्वामिश्रीऋषभप्रतिभाव'दनार्थं च चतुरङ्ग' चमूचक्रोच्छलितरज पुञ्जप्यामलितदिक्चक्रवाल सङ्घपतिर्भूत्वा

१० वव दे । तदाकर्ण्य श्रीचौलुक्यः स्वय कारितरघेऽर्हद्विम्बमारोप्य ससैन्य 'शत्रुञ्जयो' 'जयन्ता'दियात्रायै चचाल । सङ्घे उदयन-सुतो वाग्मटश्चतुर्विंशतिमहाप्रासादकारापक , नृपनागाख्यश्रेष्ठि-

भू श्रीमान् आभङ्गः, पङ्कभापाकाविचक्रवर्ती श्रीपालः, तङ्क सिद्धपालः, कवीनां दातृणां च धुर्यो भाण्डागारिक कपर्दी,

१५ 'परमार'वश्ये 'कूर्चालसरस्वती' 'प्रह्लादन'पुरनिवेशको राण प्रह्लादनः, राजेन्द्रदौहित्र प्रतापमल्लः, नवलिलक्षहेमस्वामी श्रेष्ठिछाडाकः, राज्ञी भोपलदेवी, चौलुक्यपुत्री लीलूः, राँण अम्बडमाता माऊः, आमडपुत्री चाम्पल इत्यादि, कोटीश्वरो लोक , 'श्रीहेमचन्द्रसूरिपादा , श्रीदेवसूरय , श्रीधर्मसूरय , लक्ष-

२० सद्गुह्या मानवा । स्थाने स्थाने प्रभावना । जिने जिने छत्रचामरा दिदानम् । पात्राणां इच्छासिद्धि । प्रथम 'रवता'द्वितले साङ्क-लीपाळीपंध्या दिशि गवा स्थित क्षितिपति । ना दानिर्घोष । राज्ञी भारत्या श्रीहेमसूरिभ्य आदिष्टम्— राज्ञा नींदावारोढव्य,

१ स्व- लक्ष दत्ति । २ सादूल० । ३ स्व घ- नगर पुरे । ४ सस्त्रत प्राकृत धौरसनी मागधी पेशाधि अपभ्रंश इति मायापदस्यम् । ५ घ- वच । ६ पालनपुर' इति मयायात् । ७ स्व- 'राजा' वाच्यत्वे । ८ श 'चाम्पलदे' इयादि' । ९ घ- 'श्रीहेमसूरि' । १० स्व- 'पापा' । ११ घ- 'नैवाश्री आराध्य ।

विघ्नसम्भवात् । अत्रैव देवो मदनसूदनो नेमिर्वन्द्यः । तथैव कृतम् ।
सङ्घस्तु 'रैवत'गिरौ श्रनिमिस्नानाविलेपनपुष्पफलवस्त्रपूजानैवेच-
नादमालादिग्रहणैर्भावमपूरि । राजाऽप्यक्षवाटकवस्त्रापपराजीमत्या-
दिगुहाप्रायस्थानयात्रया महादानैश्च धनर्जावितव्ययोर्बाभमप्रंहीत् ।
'देवपत्तने' चन्द्रप्रभयात्रा ससङ्घस्यास्यासीत् । ततो व्याघ्रुद्य ५
'शत्रुञ्जया'र्द्रिं गतः । आरूढः । मरुदेवादर्शनपूजे । तत्राशीः—

बालो मे वृषभो भरं सुमनसामप्येष किं सासहि—

मैन्दं धेहि किरीटमस्य करयोर्मा काङ्क्षणी भूद् व्यथा ।

गाङ्गेयं कटिसूत्रमत्र तनुकं युक्तं बलिष्ठेऽप्यम्—

नीये मातृदयागिरः सुरजने हास्यावहाः पान्तु वः ॥१॥

पुरः कपर्दी, तत्र कापोत्सर्गः । आशीस्तु—

रूढिः किलैव वृषभः कपर्दिनं

निपेवतेऽस्मिन् 'विमला'चले पुनः ।

अयं कपर्दी वृषभं शुभाशय—

स्तनोतु वः शान्तिकर्षोऽष्टिकश्चियम् ॥१॥^१

पुरो वृषभप्रभुप्रासादः । देवदर्शनं पूजा । आशीर्षादः—

नव्योद्गाहाविधौ वधूद्वयपुत्रं पुत्रं सवित्रीरति—

प्रांसासन्नमिव 'स्मरः' किञ्च ददौ यं वीक्ष्य सत्त्वाशिपम् ।

कल्पद्रुर्भुवि जङ्गमः किमधुना पत्रद्वयेनोद्गत—

'स्तत्त्वं' स्याः शतशाख इत्यनुदिनं स श्रेयसे नामिभूः ॥१॥^२

चैत्यपरिपाठ्यां कपर्द्याह—

श्रीचौलुक्य ! स दक्षिणस्तव करः पूर्वं ममासूत्रितः

प्राणिप्राणविघातपातकसैखः शुद्धो जिनेन्द्रार्चनात् ।

१ घ- 'मरुदेवीदर्शनं' । २ शार्दूल० । ३ इन्द्रवशा (१) । ४ क- 'स्वः',
ख-घ- 'स्मर' । ५ ख- 'सत्त्वं' । ६ शार्दूल० । ७ क- 'मुखः' ।

वामोऽप्येव तथैव पातकसख शुद्धि कथं प्राप्नुयात्

न स्पृश्येत करेण चेद् यतिपते श्रीहर्मवन्दनप्रभो ॥२॥'

- मैरुमहाश्वजाधारिताभदानपाचकसत्कारा प्रवर्तन्ते । मालोद्-
घटनप्रस्तावे तादृशी सङ्घे राशि च निपण्णे मह चाग्मतः प्रथम
५ लक्षचतुष्कमवदत् । प्रच्छन्नधार्मिक कश्चित् कथापयति—लक्षाष्टी,
एवमन्योन्येष्वीश्वरेषु वर्धयत्सु कश्चित् सपादकोटौ चकार । राजा-
ऽपि चमच्चकार, उवाच च— उत्याप्यतां सै यो गृह्णाति । उर्यित
स । यावद् दृश्यते तावद् ब्रीदरमलिनवसनो वणिगरूप । राज्ञा
वाग्भटो भाषित — देम्मसुस्य कृत्वा देहि । वाग्भटो वणिजा
१० सहोत्थाय पादुकान्तिक गत्वा दम्मसुस्य पप्रच्छ तम् । वणिजा
सपादकोटिमूल्य माणिक्य दर्शितम् । मन्त्रिणा पृष्टम्—कुत इदं ते ?
वणिगाह— 'महूअक'वास्तव्यो मत्पिता हंसाख्य सौराष्ट्रिक
प्राग्नाह । अहं तद्दूर्जगडः । माता मे धारुः । मम पित्रा निधन-
समयेऽहं भाषित — यःस । चिर कृता प्रवहणयात्रा फलिताश्च ।
१५ मेलित धनम् । तेन च क्रीत प्रत्येक सपादकोटिमूल्य माणिक्य-
पद्मम् । अधुना प्रमुष्पभचरणौ शरण मे । अनशन प्रतिपन्नम् ।
क्षामिता सर्वे जीवा । एक माणिक्य धीश्रुपभाय, एक श्रीनेमिनापाय
एव श्रीचन्द्रप्रभाय दद्या, माणिक्यद्वयमात्मनोऽन्तर्धनं दध्या ।
बाह्यधनमपि प्रचुरतरमास्ते । इदानीं माता मया सहानीता कपर्दि-
२० भवने मुक्ताऽसि । तां जरन्ती मातर सर्वतीर्थार्थिपत्नया पुराणपुरुषै-
र्निवेदितामेतां मातां परिधापयिष्यामि । शु वा ह्यो मन्त्री राजा
सङ्घश्च । मातृसम्भुजगमनं सर्वश्रायवाणां मालापरिधापनम् ।
तन्माणिक्य हेम्ना स्वचित्वा ऋपभाय पण्डाभरणमनुष्यकिरण-
भरितैस्त्वर्गमामुप्रयामहे । यंलितं सङ्घ, प्राप्तं पसनम् । प्रवर्तन्ते

१ शार्ङ्ग० । २ य- 'मद० । ३ य य ग पृष्ठात् । ४ स्पृ० ।
५ य- 'पार्श्वे । ६ य 'धारुः' । ७ य य- 'सापका' । ८ य 'मम ।
९ य 'चलित' । १० 'वध्वो' इति भाषापरम् ।

सहभोग्यानि प्रतिलाभनाश्च । अमारिस्तु नित्यैव ।

तस्य च कुमारपालदेवस्य भानी 'शाकम्भरी'श्वरेण 'चाहमान'-
वश्येन राज्ञा आनाकेन परिणीताऽस्ति । एकदा तौ सारिमि क्रीडत ।
क्रीडता राज्ञा सारिगृहे मुञ्चतोक्तम्— मारय मुण्डिकान् पुनर्मारय
मुण्डिकान् । एव द्विस्त्रि । 'टोपिकारहितशीर्षकत्वान्मुण्डिका ५
'गूर्जर'लोका विवक्षिता । अथवा श्वेताम्बरा गूर्जरेन्द्रगुरवो मुण्डि-
का इति हास्यभोक्ति । राज्ञी कुपिता वदति— रे जङ्गडक !
जिह्वामालोष्य नोच्यते १, किं बक्षि ? । न पश्यसि माम् ? । न
जानासि मम भ्रातर राजराक्षसम् १ । क्रुद्धो राजा ता पदा जवान ।
साऽप्याह— यदि ते जिह्वा अंबटुपथेनै कर्पयामि तदा राजपुत्रीं मा १०
ममस्था । इति वदन्त्येव सा ससै-या निर्विलम्ब 'श्रीपत्तन'मेत्य
चौलुक्याय त परिमत्र प्रतिज्ञा च स्वोपशामजिज्ञापत् । चौलुक्यो
ऽभापत— इत्यमेव करिष्याम , कौतुक पश्ये । ततश्चानारुस्तस्या
तत्र गताया 'गूर्जर'नृपतेजो दुर्धर विदश्वक्षोभ । चौलुक्योऽपि १५
बह्वातपरिच्छद मन्त्रिणमेक तत्रस्यवृत्तान्तज्ञानाय प्रीपीत् । गत स
तत्र । जग्राह गृहम् । राजासज्जदासीमेका धनेन रक्षयित्वा
आत्मीय भोगपात्रमकरोत् । नित्य सा याममाश्या रात्र्यामायाति
रक्षयति तम् । एकदा निशीथे साऽऽगात् । मन्त्री कुपित — आ
पापे ! परनृगामिनि ! किमिति विलम्बेन समागताऽसि ? । साऽपि
सप्रश्रय मन्त्रिणमभापत— स्वामिन् ! मा कुप । कारणेन स्थिताऽ २०
स्मि । मन्त्रिणोचे— किं कारणम् ? । सा जगद्— प्रभो ! अह
अस्यस्य राजस्ताम्बूलदासी । रात्रेर्याम एकरिम्न राज्ञा परिच्छद
सर्वो विसृष्ट । अहमपि विसृष्टा । विसृजता चाप्तनर एकोऽमापि—
व्याघ्रराजं हकारय । अह स्तम्भातरिता कौतुकेन स्थिता । को
व्याघ्रराजः ? । कथमाहूयते इति । ततो राज्ञाऽऽकारित स आगत , २५

१ ख घ क्रीडता । २ घ 'मञ्चतो' । ३ टोपी इति भाषायाम् । ४ क
अवश्येन । ५ कूपमार्गेण । ६ क-पश्य' । ७ घ-परापानु' । ८ सविनयम् ।

- कृतप्रणामं सन् राज्ञाऽऽलापि— भो ! विजनमस्ति इति भाष्यसे । त्वमस्माकं कुलक्रमागतं सेवकं । सद्यो व्रज । 'गूर्जरे'श्वरघातको भूत्वा व्यापादय । लक्षत्रय हेम्ना दास्ये । अयं स व्याघ्रराजो-
 ५ कृत्या स्वामिन् ! । ततस्तद्वच्च श्रुत्वा तुष्ट 'शाकम्भरी'श्वरः सद्यो हेमलक्षत्रयवदरकास्तद्गृहायाचर्चिलत् । व्याघ्रराजं चाप्राक्षीत् कदा केनोपायेन तं हनिष्यसि ? । व्याघ्रराजोऽवादीत् नाय ! अद्य रविवारो वर्तते । आगन्तुकामे सोमवारे क्वचनावसरं लब्ध्वा हनिष्यामि । उपापस्तु भरटकं रूपं कारिष्यामि । राजा तु 'कर्ण
 १० मेरु'प्रासादे आयाति सोमवारे ध्रुवम् । देव नत्वा व्यावर्तमाना-
 यास्मै बाह्याङ्गणे शेषादानमिषेण पुष्पकलम्बकमुत्पाटयिष्यामि । तत्र धृतया कर्तिकया कैङ्कमय्या घातयिष्यामि । अङ्गीकृतसाहसानां न किञ्चिदपि दुष्करम् । अहं हतश्चेत् तत्र तदा मन्मानुपाणामुपरि कृपा करणीया । उद्धृतश्चेदहं तदा जितं जितम् । एव व्याघ्र-
 १५ राजेन निगदिते आनाकेन वीटकं दत्तम् । त्रिसृष्टोऽसौ । तत् सर्वं सावधानतया स्तम्भान्तरितया मया श्रुतम् । राञ्जि शुद्धान्ते गतेऽहं त्वदहिसेवार्थमायाता । तस्मान्मा मनो मयि क्रोधकर्मलितं वर्तते । एतद्दासीवचं श्रुत्वा चर्चिलुक्क्यनियोगी चिन्तयति—लम्ब शशुगृहमर्म । यतिष्येऽतः कार्यकरणाय । इति परामृशन् दासीम-
 २० मापत— यादि भूपाभाषिणि ! । कः स्त्रीवचसि विश्वासः ? ।
 श्रूयते यत्र शास्त्रेषु, तद्धोकेऽपि न दृश्यते ।
 तत् कल्पयति लोलाक्ष्यो, जल्पन्ति रथापयन्ति च ॥१॥'
 इत्यादि भाषित्वा तां व्यप्राक्षीत् । सद्यं तु चतुराश्वतुरो याम-
 लिकानुपचर्चिलुक्क्यं प्रारम्भापयत् । विद्वष्या चाज्ञापयत्— सावधाने-
 २५ रपेयम् । इत्य इत्यं सामिपादानामुपरि शशुकृतं पपटं पतते ।
 भरटकं क्षिप्तनीयं । चर्चिलुक्क्यः सावधानस्तरणो । सोमवारे गतो

राजा 'कर्णमेरु'म् । प्रकटांभूतः । पूर्वोत्तरेष्वपि मरुत्क । दृष्टमात्र-
मेव त नृपो महारदीधरत् । कर्तिका च लब्धा । यद्गो व्याघ्र-
राजः । जन्मिपतश्च— रे वराक! जङ्गलकेन प्रेषितोऽसि^१ । सेव-
कस्वम् । सेवकस्य च हितहितनिचारे नास्ति । स्वाम्यादेश-
वशादस्तत्र मा भया । मुक्तोऽसि । तमेव हनिष्यामि य एव द्रोह- ५
माचरति दुर्दुन्दु । इत्युक्त्वा परिधाप्य व्यनृजत् । नव्य तु सांय
गन्वा सामग्रीं योद्धी व्यरचत् । पार्ष्णिारक्षा विधिम् विधाय
चलित । 'सपादलक्ष'न् प्रविष्ट । भजेन आनाकनरेन्द्रमालील-
पत् । यथा—

अये भेक! च्छेको भव भवतु ते कृपकुडर १०

शरष्य दुर्मत्त त्रिमु रटसि वाचाट! कदुकम्^२ ।

एर सपो दपो विपमविपक्ककारवदनो

ललज्जिहो धावत्सहह भवतो निमसिषया ॥१॥^३

आनकोऽपि तदुद्दानरोण्डीरिपुदूतवच श्रुत्वा लक्षत्रयाश्वेन
नरलक्षदशकेन पञ्चाशता च मदान्धर्गन्धगजरचलत् । 'आक- १५
म्भरा'त पञ्चक्रोदयाऽर्वागागन । दिनत्रयेण युद्ध भविष्यतीति
निर्णीतनुभास्या रात्रेन्द्राम्यान् । अन्योन्यमक्षान् दीव्यन्ति राजपुत्रा ।
योधयन्ति मल्लयोध-च्छुरीकार-मेघ-वृषभ-महिष-गजान् । स्फोट-
यन्ति नाडिरेराणि । तानन्तमवकाश लब्धा 'सपादलक्ष'श्मापाटेन
निदिशि द्रव्यवलेन 'नद्वलीय'केन्द्रणा'दयो राजकीया'र्था'लुक्य'- २०
भक्ता भेदिता स्वपक्षे कृता । सन्नेषामेको मन्त्र — मुद्दाय सत्त-
द्वयनेत्र, न तु योद्धव्यम् । राजा र्था'लुक्य एकाकी मोचनीय ।
शत्रुमिर्हन्यतान् । अपो हि परानर्त्तयति त्रिभुवनम् ।

दधाति लोभ पूर्वको, रङ्गाचार्येण धुर्यतान् ।

आरङ्गदक यन्त्य-पाशाणि मुवनत्रयी ॥१॥^४ २५

१ ग- 'सैव' । २ क- 'विहाय' । ३ क- 'कृष्ण' । ४ शिवरिषी ।

५ ख- घ- 'त्रयाशा नर' । ६ क- 'दुष्ट' ।

एत च तेषा मन्त्र चौलुक्योऽद्यापि न वेत्ति । अत प्राता राजा
कुमारपालः कलहपञ्चाननं पट्टहस्तिन महामात्रश्यामलपार्श्वति
पुर प्रेरयामास । तटस्थास्तु चेष्टितेर्दुष्टान् निरणैषति । नृपेण
गदित श्यामल - किमर्थममी उदासीना इव दृश्यन्ते ? । श्यामलेन
५ विज्ञप्तम्- देव ! अरिभृत्यार्थदानादमी त्वयि द्रोहपरा सम्पन्ना ।
राजाऽऽह- तर्हि तव का चेष्टा ? । श्यामलोऽप्याल्लाप- देव !
एको देव १, अपरोऽहम् २, अन्यस्तु कलहपञ्चाननो हस्ती
३; एते त्रय कदापि न परावर्त्यन्ते । नृपो नदति—तर्हि सम्मु-
खीने दृश्यमाने शत्रुनृपमुद्ररघटे गज प्रेरय ।

१० सांहसञ्जुत्तइ हँल बह(बल)इ दैवह तणइ कपालि ।
खँटा विणू खीखइ नही खेडिम(डग) खँटा टालि ॥१॥
तदैव चारण एको न्यगादीत्—

कुमारपाल ! मेन चित करि चितिइ किंपि न होइ ।

जिणि तुहु रँज्जु समप्पिउ चित करिसेइ सोइ ॥१॥

१५ तत् तदीय वच श्रुत्वा मुदाब्द मन्यमानः पुरस्थे महाघटेऽवि-
शत् । नरसहस्रेण सह भ्रष्टान् प्रान् गतो गजारूढ कुमारपाल
आनाकगजान्तिके । आस्फालितो गजो गजेन । उग्र कर करेण ।
आस्फालितो दत्तो दन्ताभ्याम् । एकदेहत्वमिव द्वयोरिभयोरभूत् ।
प्रवृत्त मुद्ग माराचै । द्वावपि वत्रिष्टौ महोरसाहौ राजेभौ । तथापि

२० कलहपञ्चाननधीकारान् मुञ्चन् पुनः पुन पथान्निवर्तते । तदा

१ साहसपुत्रेन दस बह(बल)ति दैवस्य कपाल ।

शुपन् विना शतमाति न कर्षक ! शुपान् त्यक्त्वा ॥

इति दि व दे इ मुइ इवेमि सासुरवयोः सुचितापकाया ।

२ घ-‘१६’ । ३ च-‘शुदा’ । ५ ग- पुस्तके तु एवम्-

खडिम मंटा टति म्हा विण धीखइ नही ।

दैवहणह कपाति साहय इच्छइलवहइ ॥ १ ॥

६ कपा-कुमारपाल ! मा चिन्ता कुव चिन्तया किमपि न प्राति ।

देन तुभ्य तार्थं समर्पितं चिन्ता करिष्यति स एव ॥

७ ख-‘दने शिव वी’ । ८ ग-‘१७’ । ९ घ-‘तिइ सोइ’ । १० साहसवशनेः ।

चौलुक्येन श्यामल उचे— कथमय निवर्तते । श्यामलो गदति
 स्म— स्वामिन् । श्रीजयसिंहदेवे विपन्ने ३० दिनानि पादुकाभ्या
 राज्य कृतम् । 'मालवीय'राजपुत्रेण चाहडकुमारेण राज्य प्रधान-
 पार्श्वे याचितम् । प्रधानैस्तु परवश्यत्वान्न दत्तम् । ततो रुध्वा
 चाहड आनाकसेवक सञ्जात । स भगदचट्टपवन्महामात्रधुर्यः, ५
 अतुलबल । तस्य सिंहनादेन कलहपञ्चाननः क्षुभ्यन् पश्चान्नि-
 वर्तते । किमत्र क्रियते न विद्म । चौलुक्यस्तदाकर्ण्य द्विपटीं
 त्रिदार्प्य फालिकद्वयेन द्वौ गजकर्णौ पूरयादास । ततश्चाहडसिंह-
 नादमशृण्वन् कलहपञ्चाननः स्थिरतर स्थितो गिरिवत् । वर्तते
 'पटत्रिंशदायुधैर्युद्धम् । चमत्कृते द्वे अपि सैन्ये । उदासीनतया प्रथम १०
 स्थिता 'चौलुकीया'श्वकम्पिरे भयेन अहो एकाङ्गमात्रस्यापि कुमार-
 देवस्यासमसमरसम्प्लम्पटत्वम् । । सैन्ययोर्युद्धमपि निवृत्तम् ।
 तावेव युध्येते । अत्रान्तरे चौलुक्यो विबुदुक्षितकैरण दत्त्वा
 'आनाकगजपतिस्कन्धमारूढ । क्षिप्तौ भुजौ राजोपरि । कसण-
 कानि ध्छुरिक्या च्छित्त्वा आनाकं सर्वश्वक च भूमौ पातयित्वा १५
 योक्तृबन्ध क्षिप्त्वा ह्यदि पाद दत्त्वा छुरीं करामे गृहीत्वा अवा-
 दात्—रे वाचाट । मूढ । निर्धर्मन् । पिशाच । स्मरसि मङ्गलि
 न्यप्ते 'भारय मुण्डिकान्' इति वदिष्यसि । पूरयामि निजभगिनी-
 प्रतिशाम् । छिनभि ते दुर्वाक्पङ्कदूषिता जिहाम् । इत्येव वदति
 कृतान्तदुप्रेक्ष्ये चौलुक्ये 'सपादलक्षीय' किञ्चिन्मोचल्यौ, वेवल २०
 तरलतारकाभ्यां चक्षुभ्यामिद्राक्षीत् । चौलुक्योऽप्युत्पन्नलोकोत्तर-
 कहुणापरिणाम प्राभाणीत् -रे जाह्म ! मुक्तोऽसि, न भगिनीपति
 त्वेन, किन्तु कृपापात्रत्वेन । पूर्वं तव देशे टोपीर्वंधाम्रभागे जिह्विके

१ ग 'परवश्यत्वान्न' । २ श्व-'कालक' । ३ एतन्नामार्थं दृश्यते पद्मानन्दमहा
 कान्यक्य परिशिष्ट (पृ ५८९-५९०) । ४ ग-'प्रथमस्थिता-' । ५ श्व-घ-
 'कम्पटत्वम्' । ६ क-'क्षिण' । ७ क-'आनाक' । ८ 'दाघो' इति भाषायाम् ।
 ९ क-घ-'नाचरुपात्' । १० ग-'व-वेऽम' ।

आसाताम् । कसा(शा^१)या जिह्वेति सञ्ज्ञा । अत पर जिह्वाबन्ध
पश्चात् करणीय , अवटोर्जिह्वाकर्पणप्रतिज्ञासिद्धिसूचकत्वात् । एव
श्रुते तथेति प्रतिपेदे आनाकः । बलवद्भि सह का विरोधितेति
न्यायात् । काष्ठपञ्जरे क्षिप्त त्रिरात्र स्वसैन्ये स्थापित । जयातोषा-
५ नि घोपितानि । पश्चात् 'शाकम्भरी'पतिर्निहित । उखातप्रति-
रोपितव्रताचार्यो हि तिहुअणपालदेवनन्दन । गम्भीरतया स्वभटा
नोपालब्धा । त्यक्तजीवाशास्ते त सेवन्ते । 'मेडतक सप्तवार
भग्नम् । 'पल्लीकोट'स्थाने आर्दकमुत्तम् । ततः पठित चारणेन—
'कुमारपाल रणहृदि वलिउ कुवरि सइव वैहरणु ।

- १० इकह पल्ली मट्टि बीसलक्सउ(?) सगडउ कियउ ॥
इति चिर तस्यै स तत्र । श्रीहंसचन्द्रसूरय सदैव सन्ति ।
पृष्टास्ते तेन— भगवन् ! 'मालवीया' राजानो 'गूर्जरा'नागता
प्रासादान् पातयन्ति आत्मख्यातये । तदस्माकमकृत्यम् । केनो-
पायेनात्मख्याति कुर्म ? । श्रीहंससूरिपादै प्रत्यपादि—राजेन्द्र ।
१५ पापाणमयानि तिलपेपणयन्त्राणि भञ्जय, पुण्यवार्तिलाभात् ।
भञ्जितास्ते तेन धौणका । अद्यापि भग्ना, पतिता स्थाने
दृश्यन्ते । ततो ववले परराष्ट्रमर्दनः चौलुक्यः । आयात
'पत्तन'म् । भग्नीं भर्तृकुत्रे प्रगन्तुमतत्वरत् । न तु सा गता
अभिमानात् । तपस्तु तेपे । राजा 'स्तम्भन'पुरे यात्रां सूत्रयामास ।
२० तस्युरं पार्श्वदेवाय ददौ । पुन. 'पत्तन'मिन् । गृहीत-'सपादलक्षा'
पिपतिलेश्याद्रव्यान् कुसेरवान् निगृह्य निधिन्तीभूत श्रीकुमार-
पालः श्रीहंससूरिपादान् पर्युपास्ते, सामायिकर्षणभादीन्याचरति ।
एकदा पृष्ट राजा— भगवन् ! इदमपि ज्ञायते यदह पूर्णभवे

१ क-'प्रभु' । २ क च-सोपिताचार्यो । ३ क-'मेडंत' ।

४ क पा— कुमारपालो रणहृदि वलितः ।

एवमय पठया इते १०८ ५१० ॥

५ क 'वदुरधु' । ६ क— गुरगिरणम् । ७ 'पली' इति भाषायाम् । ८ क म-
'मगिनी' । ९ 'हाव' इति भाष्यम् ।

कीदृशोऽभून् ? । गुरुराह— राजन् ! निरतिशय कालोऽयम्,
 यत श्रीवीरमोक्षगमनाद् वर्षाणां चतु पटथा चरनकेवली जम्बू-
 स्वामी सिद्धिं गत । तेन सम मन पर्यवज्ञानम्, परमाचधि,
 पुलाकलन्धि, आहारकशारारम्, क्षपणश्रेणि, उपशमश्रेणि,
 जिनकल्प, परिहारनिशुद्धि-सूक्ष्मसम्पराय-ययाह्वयतचारित्राणि, ५
 कौशलज्ञानम्, सिद्धिगमन च इति द्वादशस्थानानि 'भरत'क्षेत्रे
 व्युच्छिन्नानि । सप्तत्यधिके वर्षशते गते स्थूलभद्रे स्वर्गस्ये चर-
 माणि चत्वारि पूर्वाणि समचतुरस्रसस्थान वज्ररूपभनाराचसहनन
 महाप्राणध्यान व्युच्छिन्नम् । आर्यवज्रस्वामिनि दशम पूर्वं आद्य-
 सहननचतुर्कं च व्यपगतम् । ततः पर शनै शने सर्वाणि १०
 पूर्वाणि प्रलय गतानि । 'सम्प्रति अल्पश्रुत वर्तते तथापि देवता-
 देवात् किमपि ज्ञायते । राज्ञा विज्ञप्तम्— यथातथा पूर्वभव ज्ञाप-
 यत माम् । गुरुभि प्रतिपन्नम् । तत 'सिद्ध'पुरे निजैराप्ततपो-
 ग्ने. सह 'सरस्वती'तीर गत्वा त्रिजने ध्याने निपण्णा । द्वौ
 मुनी दिग्गक्षाया मुक्तौ । दिनत्रयान्ते 'विद्यादेव्य आजगमु । १५
 प्रभूणान्प्रे ताभिरुक्तम्—यद् भवता सरेण तुष्टा स्म, याध्यता
 केचित् । सूरिभिरभाणि— कुमारपालस्य प्राग्भव वदत । ता
 ऋचु - 'भेदपाठ'परिसरे परतश्रेण्या 'परमार'पण्डोशो जयताको
 गज्यमनतोदन्यायी । एकदा धनरुनरुसमृद्धा वैलीवदश्रेणी तेन
 गृहीता । ग्रीवर्दाधिपनिर्नष्ट । जयताकेन सर्वं दृष्टितम् । २०
 'ग्रीवर्दा'धिपतिस्तु 'भ्रात्रव'देश गन्ता राजा सह मिलित्वा सेना
 गृहीत्वा तस्या पण्डया वेष्टमहन । कीटमारि कृता । जयताको
 नष्ट । तस्य भार्या(कस्ने) चटिता । तस्या उदर विदार्य पुत्र गर्भमुपटे
 जास्मान्य वैणिज्यारकोऽवर्धात् । 'पण्डो'मामादि प्रज्यान्व पुन-

१ 'गम्प्रति' इति चित्तो न पाठ । २ एतन्मन्त्रार्थमतानां प्रतिश्रुत्यै च प्रेक्षता
 - यन्मन्त्रिश्चिह्नं चतुर्विंशतिकं ॥ मदीयं सरस्वतीम् । ३ 'वज्रद' इति
 न पाठम् । ४ 'राजरो' इति भन्त पाठम् ।

- ‘मालव’देशं गतः । राज्ञा हृष्टेन पृष्टः— कथं कथं विप्रहः कृतः ? ।
 वाणिज्यारकेणोक्तम्—स्वामिन् ! तत्पुरं प्रज्वालितम्, जयताको
 नष्टः, तत्पत्नी चटिता, सगर्भा इता । राज्ञोक्तम्— त्वया न सुदु
 कृतम् । इत्याद्ययं गृहीतम् । अद्रष्टव्यमुखस्त्वं ममान्तिकं त्यज ।
 ५ निष्कासितः । लोकनिन्दोच्छलिता । तपोवनं गत्वा तपस्विदीक्षा
 जगृहे । गाढं तपस्तप्त्वा मृत्वा च वाणिज्यारको जयसिंहदेवो
 जातः । जयताकस्तु स्थानभ्रंशं दृष्ट्वा देशान्तरं गतः । अटवीं
 गच्छतस्तस्य ‘पण्डेर’गच्छस्वामिनः श्रीयशोभद्रसूरयो मिलिताः ।
 सूरिभिरभिहितम्— यद् भवतोऽधुना सर्वं गतम्, किमर्थमन्यायं
 १० करोषि ? जयताकेनोक्तम्— ‘बुभुक्षितः किं न करोति पापम् ?’ ।
 ततः सर्वमकृत्यं करोमि । सूरिभिरुक्तम्— अधुना शम्बलादिकं
 भोजनादि कारयिष्यते । अनयं मा कथाः । भोजनवस्त्रादिकं
 कस्यापि पार्श्वार्द्धं दापितम् । सार्थं हि तदादेशकारिणो बहवः चौर्य-
 नियमं यावज्जीवं प्राहिताः । स तिलङ्गेषु ‘उरङ्गल’पुरे ओढर-
 १५ वाणिज्यारकगृहे भोजनादिवृत्त्या भृत्योऽस्यात् । तत्र विहरन् यशो-
 भद्रसूरयः प्राप्ताः । चतुष्पथे मिलिता जयताकस्य । श्रावकैरुपा-
 श्रयो दत्तः । जयताकेन तत्र गत्वा हृदयशुद्धया पुनश्चौर्यनियमो
 गृहीतः, अन्येऽपि बहवो प्राहिता नियमाः । उत्सुरे ओढरगृहं
 गतः । ओढरेण पृष्टम्— तव क वेला लेग्ना ? । त्वां विना
 २० कार्याणि सन्दिन्ति । तेनोक्तम्— मम गुरवः समागताः सन्ति
 तत्कर्मकमलवन्दनानन्दमन्वभूवम् । नियमानग्रहीपम् । ओढरे-
 णापि समुत्पन्नश्रद्धेन व्याकृतम्— वयमपि गुरुन् वन्दिष्यामहे ।
 जयताकेनोक्तम्— पुण्यात् पुण्यमिदम् । ओढरस्तत्र गतः । गुरुन्
 वन्दित्वा न्यपदत् । देशाना श्रुता । तत्त्वज्ञानमुन्मीलितम् । श्रावकत्वं
 २५ गृहीतम् । पश्चाद् गुरुदक्षिणा गृह्यतामिति ओढरेणोक्ते सूरिभि-

१ घ-‘शम्बलादि भोजनादि’ । २ अनीतिम् । ३ ख-घ-‘तिलङ्गेषु दुर’ । ४ ग-
 ‘नियमः गृहीतः’ । ५ ‘लागी’ इति माषायाम् । ६ अरण्ये ।

रुक्तम्— वयं निर्ममा निष्परिग्रहा धनादि न गृह्णीमः । अथ
तवात्माग्रह एव तैर्हि महावीरप्रसादकारापणं दक्षिणाऽस्तु ।
कारितः प्रासादः । औदरस्य जयताकेन सह सोदरत्वमिवासीत् ।

एकदा पर्युपणे औदरः सपरिवारश्चलितो जयताकेन समं
देवगृहं प्रति । पुष्पाणि गृह्णीत्वा औदरेण देवस्य पूजा कृता, ५
जयताको जजल्पे— इमानि पुष्पाणि मे गृह्णीत्वा पूजां कुरु ।
जयताको जगद— पुष्पाणि भवदीयानि, एभिः पूजायां कृतायां
किं मे फलम् ? । विष्टिरेव केवलम् । केवलं ममापि पञ्च वराटका
सन्ति । तत्पुष्पैः पूजयिष्यामि जिनेन्द्रम् । तथैव पूजितः । जय-
ताको पुण्यमगण्यमुपार्जयत् । तत औदर-जयताको गुरुन् १०
वन्दितुं जग्मतुः । उपवासः कृतो जयताकेन । द्वितीयदिने मुनि-
भ्यो दत्त्वा पारणं कृतम् । एवं पुण्यात्त्रयः सन् मृत्वा श्रीमूलराज-
वंशे तिहुअणपालदेवगृहे श्रीकुमारपालोऽभूत् । एवमुक्त्वा विर-
तासु देवीषु प्रभुभिः प्रोक्तम्— कोऽत्र प्रत्ययः ? । पुनर्देव्यः
प्राहुः— उपराजं वदेः नैवलक्षतिलङ्गशृङ्गारनगरे 'उरङ्गळे' मान- १५
वान् प्रेषय । अद्यापि औदरस्य वंशीयाः सन्ति । तेषां दासी
स्थिरदेवी र्जीर्णवृत्तान्तान् जानाति वक्ष्यति च । इदं श्रुत्वा
विसृज्य गच्छन्ताभिर्देवीभिस्तत्रत्ये औदरगृहे लप्स्यमानानि निधा-
नानि कथितानि । विज्ञाय 'पत्तने' राजान्तिकं गता प्रभवः । पृष्ट
तत्र राज्ञा । तथैव राज्ञोऽप्रे न्यगादि । नरप्रेषणात् सर्वं ज्ञातम् । २०
जिनधर्मे स्थैर्यं जातम् । सह सिद्धसेनेनापि वैरकारणमुपलब्धम् ।
पूर्यभवे गर्भघातान्न सिद्धराजस्य पुत्रः । इति कुमारपालपूर्वभवः ॥

॥ इति हेमसूरिप्रबन्धः ॥ १० ॥

१ ग-तर्हि क्षामहा ० । २ ग-'इमानि मे पुष्पाणि' । ३ 'विठ' इति मायायाम् ।
४ ग-'वेष्टिरेव' । ५ ख-'नवलक्षतिलङ्गशृङ्गार' ०, घ-'नवलक्षतिलङ्ग' ० । ६ 'जुना' इति
मायायाम् । ७ क-ख-'इत्युक्त्वा देव्यो गताः स्वरवस्थानम् । पत्तने राजान्तिक' । ८
ग-'सह सिद्धसेनेनापि' । ९ ग-'घन्तानम्' ।

[११]

॥ अथ श्रीहर्षकविप्रबन्धः ॥

- पूर्वस्यां दिशि 'वाराणस्यां' पुरि गोविन्दचन्द्रो नाम राजा
 ७५० अन्तःपुरीयौवनरसपरिमलप्राही । तत्पुत्रो जयन्तचन्द्रः ।
 ५ तस्मै राज्यं दत्त्वा पिता योगं प्रपद्य परलोकमसाधयत् । जयन्त-
 चन्द्रः सप्तयोजनशतमाना पृथ्वीं जिगाय । भेषचन्द्रः कुमारस्तस्य
 यः सिंहनादेन सिंहानपि भङ्क्तुमलम्, किं पुनर्मदान्धगन्धेभघटाः ? ।
 तस्य राज्ञश्चलतः सैन्यं 'गङ्गा'-'यमुने' विना नाभ्यसा तृप्यति ।
 नदीद्वयपट्टिमहणात् 'पङ्गुलो' राजेति लोके श्रूयते । यस्य गोमती-
 १० दासी पष्टिसहस्रेषु बाहेषु प्रैक्षरां(रं) निवेश्याभिषेणयन्ती परचक्र
 त्रासयति । राज्ञः श्रम एव कः ? । तस्य राज्ञो बहवो विद्वांसः ।
 तत्रैको हीरनामा विप्रः । तस्य नन्दनः प्राज्ञचक्रवर्ती श्रीहर्षः ।
 सोऽद्यापि बालवस्थः । सभायां राजकीयेनैकेन पण्डितेन वादिना
 हीरो राजसमक्षं जित्वा मुद्रितवदनः कृतः । लज्जापङ्के मग्नः । वैर
 १५ बभार धारालम् । मृत्युकाले श्रीहर्षं स बभाषे— वत्स ! अमुके-
 न पण्डितेनाहमाहस्य राजदृष्टौ जितः । तन्मे दुःखम् । यदि
 सत्पुत्रोऽसि तदा तं जयेः क्षमापसदसि । श्रीहर्षेणोक्तम्— ओमिति ।
 हीरो वां गतः । श्रीहर्षस्तु कुटुम्बभारमाप्तदायदिष्वारोप्य विदेशं
 गत्वा विविधाचार्यपार्श्वेऽचिरात् तर्का-ऽलङ्कार-गीत-गणित-चूडा-
 २० मणि-मन्त्र-व्याकरणादीः सर्वा विद्याः सस्फुराः प्रजग्राह । 'गङ्गा-
 तीरे सुगुरुदत्तं 'चिन्तामणि'मन्त्रं वर्षमप्रमत्तः साधयामास ।
 प्रत्यक्षा त्रिपुराऽभूत् । अमोघादेशत्वादिवरासिः । तदादि राज-
 गोष्ठीषु भ्रमति । जलौकियोल्लेखशिखरितं जल्पं करोति यं कोऽपि
 न श्रुष्यते, ततोऽतिविषयाऽपि लोकागोचरभूतया खिन्नः । पुन-

१ ग- 'अथ हर्षः' । २ घ- 'पूर्वस्यां वारा' । ३ घ- 'तृप्यतीति' । ४ तुराजसभा-
 हय, 'पाखर' इति भाषायाम् । ५ छद्वय धारावत्, तीमम् ।

मरितीं प्रत्यक्षीकृत्याभणत्—मात । अतिप्रज्ञाऽपि दोषाय मे
जाता । बुध्यमानवचन मा कुरु । ततो देव्योक्तम्— तर्हि मध्य-
रात्रेऽम्भ त्रिने शिरसि दधि पिव । पश्चात् स्वपिहि । कफाशाव-
ताराज्जडतालेशाम्पुहि । तथैव कृणम् । बोध्यवागासात् । खण्ड
नादिग्रन्थान् पर शताब्जग्रन्थ । कृतकृत्याभूय 'कासी मायासीत् । ५
नगरतटे स्थित जयन्तुचन्द्रमजिज्ञपत्— अहमग्रीत्यागतोऽस्मि ।
राजाऽपि गुणस्नेहलो हीरजेतृपण्डितेन सह सचातुर्वर्ण्य पुरीपरि-
सरमसरत । श्रीहर्षो नमस्कृत । तेनापि यथाहमुचित लोकाय
वृत्तम् राजान त्वेन तुष्टान—

गोविन्दनन्दनतया च वपु श्रिया च

१०

माऽस्मिन् नृपे कुरुत कामधिय तरण्य ।

अस्त्रीकरोति जगतां विजये स्मर स्त्री—

रस्त्रीजन पुनरनेन विधीयते स्त्री ॥१॥'

व्याचर्यौ च तारस्वर सरसविस्तारम् । तुष्टा समा राजा च ।

पितृवैरिण तु वादिन दृष्टा सकृदाक्षमाचष्टे—

१५

साहित्ये सुकुमारवस्तुनि दृष्टन्यायग्रहग्रन्थिले

तर्के वा मधि सन्निधातरि सम लौढायते भारती ।

शय्या वाऽस्तु मृदुतरच्छदवती दर्भाङ्कुरेरास्तुता

मूर्तिर्वा हृदयज्ञमो यदि पतिस्तुल्या रतिर्योपिताम् ॥१॥'

एतच्छ्रुत्वा स वादी पाद्— देव ! वादीन्द्र ! भारतीसिद्ध तव २०

समो कोऽपि न, 'के पुनरधिक ? ।

द्विषा सन्ति सहस्ररोऽपि विपिने शौण्डीर्यनीयोद्धता—

स्तस्यैऽस्य पुन स्तवीनहि मह सिहस्य विभोत्तरम् ।

केलि कौटकुलैर्मदी मंदकले कौटहल माहले

सहर्षो मडिपैथ यस्य मुमुचे साहद्दुतेर्दुद्भृते ॥१॥'

२५

- इदं श्रुत्वा श्रीहर्षो निष्क्रोध इवासीत् । भूपेनोक्तम्—अत्र
 श्रीहर्षे इदमेव वक्तुमर्हम् । प्रतिवादीना कोऽर्थः १ । सम्यगवसर-
 मज्ञासी । श्रीहीरवेरिनित्यर्थः । अन्योन्यं गाढालिङ्गनमची-
 करद् द्वयोरपि वसुन्धरासुधाशु । विस्तरेण सौधमानीय माङ्गलि-
 ५ कानि कारयित्वा गृहं प्रति प्रहितं । लक्षसङ्ख्यानि हेमानि
 ददिरे । निश्चिंतीकृत्यैकदा मुदा नृपेणोक्तं कवीश — वादीन्द्र !
 किञ्चित् प्रबन्धरत्नं कुरु । ततो नैषधं महाकाव्यं बद्धं दिव्यरस-
 महागूढव्यङ्ग्यभारसारं राज्ञे दर्शितम् । राज्ञोचे— सुष्टुतममिदम्,
 परं 'काश्मीर'ं व्रज । तत्रत्यपण्डितेभ्यो दर्शय । भारतीहस्ते च
 १० मुञ्च । भारती च तत्र पीठे स्वयं साक्षाद् वसति । असत्यं
 प्रबन्धं हस्ते न्यस्तमवकरनिकरमिव दूरे क्षिपति, सत्यं तु मूर्धधू-
 ननपूर्वं सुष्ठु इत्युरीकरोति । उपरितं पुष्पाणि पतन्ति । श्रीहर्षो
 राजदत्तार्थनिष्पन्नविपुलसामग्रीकं 'काश्मारा'नगमत् । सरस्वती-
 हस्ते पुस्तकं न्यास्यत् । सरस्वत्या दूरे क्षिप्तं तत् । श्रीहर्षेण
 १५ कथितम्— किं जरतीति विकलाऽसि यं मदुक्तमपि प्रबन्धमितर-
 प्रबन्धमिदं मयासे १ । भारत्याह— भो परमर्मभाषक ! न
 स्मरसि यदत्रोक्तं त्वया एकादशे सर्गे चतुःषष्टितमे काव्ये—
 'देवीं पवित्रितचतुर्भुजवामभागा
 वागाल्पत् पुनरिमां गरिमाभिरामाम् ।
 २० 'एतस्य निष्कृपकृपाणसनाथपाणे
 पाणिप्रहादनुगृहाण गण गुणानाम्' ॥१॥'
 एव मां विष्णुपत्नीत्वेन प्रकाश्य लोके रूढं कन्यात्वं लुप्तवा
 नसि, ततो मया पुस्तकं क्षिप्तम् ।
 याचको वशवो व्याधि, पञ्चत्वं मर्मभाषक ।
 २५ योगिनामप्यमीं पञ्च, प्रायेणोद्देशहेतवः ॥२॥'

१ घ- वेदल काश्मीर' । २ ङ- अर्यादि निष्कृप० । ३ वसन्त० ।

इति वाग्देवीवाच श्रुत्वा श्रीहर्षो वदति— किमपि कल्पितव-
तारे नारायणं पतिं चकुरी, त्वं पुराणेऽपि विष्णुपत्नीति पठ्यसे ।
तन- 'सत्यं किमिति कुच्यसि ? । कुपितैः किं दृश्यते कलङ्कात् ? ।
इति श्रुत्वा स्वयं गृह्णन्वा पुस्तकं हस्ते धारितम् । अन्यथ श्लाधि-
तः समाननक्षत्रम् । श्रीहर्षेण पण्डिता उत्पलत्रय्याः— अन्यत्र- ५
त्याय राज्ञे माघवेदेवनाम्ने दर्शयन् । श्रीजयन्तचन्द्राय च
शुद्धोऽयं ग्रन्थ इति लेख प्रदत्त । इति श्रुतेऽपि अन्ये मान्द्यमिन्दे
ज्ञानेऽपि ते लेख न ददते, न भूप दर्शनन्ति । स्थितः श्रीहर्षो
बहून् नामान् । जगत् पापेयम् । विक्रोत वृषभादि । मिताभूतः
परिच्छिद्यः ।

१०

एकदा नद्यासन्नदेये कूपनटानन्नमं देवकुले रुद्रजप रहः
करोति । तत्रागते कयोश्चिद् गृहिणोरुल्लङ्घे चेत्र्यो । जडप्रयत्न-
पश्चाद्ग्रहणवटभरणविषये वादे लभे । तयोश्चिरमुक्तिप्रयुक्तिरमूत् ।
गीर्वाणि स्फुटितानि घातप्रतिवाते । गते राजकुलम् । राजा
साक्षिण गवेषयति । उक्तं ते— अत्र कलहं कोऽपि साक्षी विद्यते १५
न वा ? । तान्या जगदे—विप्र एकन्तत्रान्ने जपतत्पर । गता राज-
र्वायाः । आनातः श्रीहर्षः पृष्टन्तयोर्नयानयौ । श्रीहर्षेण गीर्वाण-
वाण्योक्तम्— देव ! वैदेशिकोऽहम् । न वेद्मि किमप्येते प्राकृ-
तवादिन्यौ ब्रूतः; केवटं तान् गच्छान् वेद्मि । राज्ञोक्तम्— वृष्टि ।
तत्कनस्यमेव तद्भाषितप्रतिभाषितदाननभिहितमनेन । राजा चन- २०
तृतः । अहो प्रज्ञा ! अहो अवधारणा ! दास्योर्वादे निर्गोप यथा-
सम्भवं निग्रहानुग्रहो वृत्वा प्रहित्य श्रीहर्षेण वृष्टद् राजा— कस्य-
मेव मेनिरशिरोनगिः ? । श्रीहर्षेणोऽक्तं सर्वं कथानकं स्वम् ।
राजन् ! पण्डितवृत्तदौर्जन्यान् तत्र पुरे दुःखी निश्चानि । मन्यक्-
पारम्पर्यज्ञो राजा पण्डितान् वृषावादीत्— निम् मूढा ! ईदृशोऽपि २५
रत्ने न स्निह्यसि ? ।

वर प्रञ्चलिते वहा—यद्वाय निहित वपु ।
 न पुनर्गुणसम्पन्ने, कृत स्वल्पोऽपि मत्सर ॥१॥
 वर सा निर्गुणाऽवस्था, यस्यां धोऽपि न मत्सरो ।
 गुणयोगे तु वैमुख्य, प्राय सुमनसामपि ॥२॥

५ तस्मात् खला यूयम् । गच्छत एत महात्मान प्रत्येक स्वगृहेषु
 सत्कुरुत । तदा श्रीहर्षः प्रागदीत्—

यथा यूनस्तद्वत्परमरमणीयाऽपि रमणी
 कुमाराणामन्त करणहरण केव कुरुते ।
 मदुक्तिधेतधेन्मदयति सुधीभूय सुधिय

१० किमस्या नाम स्यादरसपुरुषाराधनरसे ? ॥१॥

इति छिन्नजिरे पण्डिता । सर्वे गृह नीत्वा सत्कृत्यानुनीय राज्ञा
 च सत्कार्यज्ञैः प्रहित श्रीहर्ष 'कासी(शी ?)'म् । मिलितो जयन्त
 चन्द्राय । उक्त सर्वम् । तुष्ट स । प्रसृत नैपर्यं लोके ।

अत्रान्तरे जयन्तचन्द्रस्य पद्माकरनामा प्रधाननर श्री'अण-
 १५ ढिलपत्तन' गत । तत्र सरस्तटे रजकक्षाछितायां शाटिकाया
 केतक्यामिव मधुकरकुल निलायमान दृष्ट्वा विस्मितोऽप्रेक्षीद् रज
 कम्— यस्या युवतेरिय शाटी ता मे दर्शय । तस्य हि मन्त्रिण-
 स्तत्पद्मिनीत्वे निर्णयस्थ मन । रजकेन साय गत्वा तस्मै तद्गृह
 नीत्वा तामर्पयित्वा तत्स्वामिनी सहवदेविनाम्ना शालापतिपत्नी
 २० विधवा यौवनस्था स्वरूपा दर्शिता । तां श्रीकुमारपालराज-
 पार्थाद्वुपरोष्य तद्गृहान्नीत्वा सामनाथपारां कृत्वा 'कासी' गत ।
 तां पद्मिनी जयन्तचन्द्रभोगिनामकरोत् । सहवदेविरिति
 ख्यातिमगात् । सा च रागरां विदुषीनि कृत्वा 'कलामारती'ति

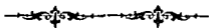
१ भमुट्टम् । २ सुसम्पन्ने इति पञ्चा तरे । ३ पुष्पाणाम् इति पञ्चा तरे । ४
 यदुष्टम् । ५ क- 'स्वरागरेष्टु' । ६ घ प्रागदत् । ७ गिरिणी । ८ स्व न-घ-
 'लक्षित' । ९ व- प्राग्द ।

पाठयति लोके । श्रीहर्षोऽपि 'नरभारती'ति पठ्यते । तस्य तन्न सङ्घे सा मसरिणी ।

एकदा ससत्कारमाकारितः श्रीहर्षः । भणितश्च— त्व कः ? । श्रीहर्षः— कलासर्वज्ञोऽहम् । राज्ञाऽभाणि— तर्हि मामुपानहो परि- ५
धापय । को भाव ? । यद्य न वेद्मि इति भणति द्विजत्वात् तर्हि अज्ञ । श्रीहर्षेणाह्नीकृतम् । गतो निलयम् । तरुवन्कलैस्तथा तथा परिकर्मितै साय लोलाक्ष सन् दूरस्य स्वामिर्नामान् हृवत् । चर्म-
कारविधिनोपानहौ पर्यदाधपत् । 'अभ्युक्षण निक्षिपच्च चर्मकारोऽ-
हमिति वदन् । राजानमपि तत्कृता कुचेष्टा ज्ञापयित्वा खिन्नो
'गङ्गा'तीरे सन्यासमग्रहीत् । सा च सृहनदेविः साम्राज्येशा पुत्र- १०
मजनयत् । सोऽपि यौवनमाससाद । धीर , पर दुर्नयमय । तस्य च राज्ञो विद्याधरमन्त्री । स च चिन्तामणिविनायकप्रसादात् सर्वधातुहैमन्वकरणप्रस्थातमाहात्म्यस्पर्शपापाणलामात् ८८०० वि-
प्राणा मोजन दाता, इति 'लघुपुष्पिष्ठिर'तया स्थात । कुशाग्रीय-
प्रज्ञ । राजा त जगदे— राज्य कस्मै कुमाराय ददामि ? । मन्त्याह— १५
मेघचन्द्राय सुवशाय देहि, न पुनर्धृतापुत्राय । राजा तु तथा कार्मणितस्तत्पुत्रायैव दिस्तति । एव विरोध उत्पन्नो मन्त्रि-राज्ञो । कथङ्कयाश्चिन्मन्त्रिणा राज्ञीवाचमप्रभाणिकार्य भूपो मेघचन्द्रकुमाराय राज्यदानमङ्गीकारित । राज्ञी क्रुद्धा । घनाढ्यतया स्वच्छन्दतया निजप्रधाननरान् प्रेष्य 'तद्वशिष्ठा'ऽधिपति सुरत्राण 'कासी'- २०
मञ्जनाय प्रयाणे प्रयाणे सपादलक्षहेमदानेन चालित आयाति । तत् तु विद्याधरेण चरदशा विदितम् । राज्ञे कथितम् । राजा तत्-
कार्मणोदिङ्मूढ प्राह— ममेव बल्लभेश्वरी नैव पतिद्रोह समाचरति । मन्त्री तु वदति— राजन् ! अमुकप्रयागे तिष्ठति शाखीन्द्र । राज्ञा हकिन्नो गतो गृहम् । चिन्तित च तेन— नृपलान्मूढ . । २५

१ ग 'पाठते' । २ शिष्यन् । ३ स्व—'दुर्गय' । ४ 'सुनताम्' इति भाषायाम् ।
५ घ—'ददम्' । ६ स्व 'सर्षिन्द्र' ।

- राज्ञी बलवती, लब्धप्रसरा, अविवेचिनी । मम मरण यदि स्वामि-
मरणादर्वाग् भवेत् तदा धन्यता । प्रातश्चलितो मन्त्री स्वसदनात् ।
पयि गच्छन्त 'पिण्याक दृष्ट्वा तमजिग्रसिपत् । पुन पुरो गत ।
स्फुटितचनकपिटकमालोक्य तददने मनोऽदधत् । तेन कुचेष्टाद्-
- ५ येनात्मनो विधिवैपरीत्य निर्णीयोपराज गत्वा व्यज्ञपत्— देव ! अह
'गङ्गा'जले मङ्क्त्वा त्रिये, यथादिशसि । राजाऽऽह्वयत्—यदि
त्रियसे तदा सुखेन जीवाम । कर्णज्वरो निवर्तते । मन्त्री दून
हु हितवचनानाकर्णनम्, अनये वृत्ति, प्रियेष्वपि द्वेष, निज-
गुरुजनेऽप्यवज्ञा, मृत्यो किल पूर्वरूपाणि । आगत राज्ञो मर-
- १० णम् । राजानगापृच्छय गृह गत्वा सर्वस्व द्विजादिलोकाय प्रदाय
भवविरक्तो 'जाह्नवी'जलमध्य प्रविश्य कुलपुरोहितमाह— दान
गृहाण । विप्रेणापि कर प्रसारित । दत्त स्पर्शपाषाण । तेनो
क्तम्— धिक् ते दानं यद् ग्रावाण दत्से । इति क्रुद्धेनान्तरुदक
चिक्षिपे । सोऽश्मा गङ्गादेव्या लले । मन्त्री जले मङ्क्त्वा मृत ।
राजाऽनाथो जात । सुरत्राण आयात । नगरे भाण्ड भाण्डेन
- १५ स्फुटितम् । राजा युद्धायामिमुखमागात् । '८४०० एतावन्ति
निस्वानानि निजदले, पर एकस्यापि निस्वानस्वन राजा न दृणोति ।
आपृच्छच्च तटस्थान् । तैर्वभणे— म्लेच्छधनुर्ध्वानेषु ममानि ध्वाना-
न्तराणि । राजा हृदयेऽहारयत् । ततो न ज्ञायते किं हतो गतो
मृतो वा । यवनैर्लता पू ॥
- २० ॥ इति श्रीहर्ष विद्याधर-जयचन्द्रप्रबन्ध ॥ ११ ॥

१ तिलकस्कम्, 'खीळ इति भाषायाम् । २ क- '४पक्षयम्' । ३ घ- ८५००
दिव्यःनरवरं' । ४ ख ग- 'हारयामात् । ५ 'गङ्गानलेऽपतत्' इत्यधिको ग-पाठः ।

[१२]

॥ अथ हरिहरप्रबन्धः ॥

'श्रीहर्ष'वंशे हरिहरः गौडदेश्यः सिद्धसारस्वतः । स 'गूर्जर'-
धरां प्रत्यचालीत् । अश्वशतहयं, मानवानां शतपञ्चकं, करमाः
पञ्चाशत् । अनिवारमन्नदानं 'ध्रुवलक्षक'तटप्रानमागात् । राणश्री- ५
वीरिधवल-श्रीवस्तुपाल-श्रीसोमेश्वरदेवेभ्यः पूयक् पूयक् आशी-
वादिं प्रागन्ममट्टहस्तेन प्राहैर्वात् । श्रीवस्तुपालो जहर्ष । ल्याप
वटुं सह नीत्वा श्रीवीरधवलाय पण्डितस्याशीवादिमदीददात् । तद्-
गुणांश्चावर्णयत् । रागकेनोक्तम्— किमत्र युक्तम् ! । नन्वाह—
देव ! विस्मरेण प्रातः पण्डितस्य प्रवेगमशोन्सुवः क्रियते । विपुलं १०
देयं दीयते । रागकेनोक्तम्— न्याय्यम्, ततो निवृत्तौ मन्त्रिराजश्च
वदुश्च । वटुना वृतायाशीवादिः पण्डितसोमेश्वरदेवापादाशी ।
कवितया तस्य मान्सर्पमदीपिष्ठ । स निश्वासमवोऽद्राशीत् । वैटु-
मालापीदपि न । जागत ल्याप वटुर्हरिहरान्तिकम् । उक्तं रागक-
मन्त्रिणोः सौमनस्यं, सोमेश्वरस्य तु दौर्ननस्यम् । कुपितः सोमे- १५
श्वरदेवे हरिहरः । जानं प्रातः । रागकः सनन्त्रिकः सचातुर्वर्ण्यः
सर्वद्रो सन्मुखो गतः । नितिनो हरिहरः । तत्र वीरधवलं
प्रति—

शम्भुर्मानससन्निवौ नुरधुनीं मूर्त्नीं वधानः स्थितः

श्रीकान्तेश्वरपत्नितामपि बहुनेनां निर्लानोऽम्बुधौ । २०

ममः पङ्कहृहे कमण्डलुगतान्नेनां दधर्त्तामिम्—

मन्ये वीर ! तत्र प्रतापदहनं ज्ञात्वोन्मते माविनम् ॥ १ ॥

रथमेन शरान् किञ्चनिसुखः क्षत्रक्षये मार्गवो

दृष्टेन निशाचरेक्षरवच्यमो रघुमानगीः ।

१ स- 'वधर' । २ स- 'परतद्वटु' । ३ क- 'देश्ये' । ४ स- 'वा-
'वटु' । ५ विष्णुः । ६ रमा । ७ इन्द्र' ।

दृष्टस्तेन जयद्रथप्रमथनोन्निद्रः सुभद्रापतिः

दृष्टो येन रणाङ्गणे सरभसर्धौलुक्यचूडामणिः ॥२॥'

बहु. पृष्टः पण्डितेन—अत्र सदसि सोमेश्वरोऽस्ति न वा ? । बहु-
राह—स क्रोधात्नागतः । पण्डितो ज्ञात्वाऽस्यात् । जातः प्रवेशः ।

- ५ राणकेन दत्तं सौध-धन-कुप्य-वसन-परिजन-तुरगादि चैमत्कारम् ।
अथ मन्त्रिगृह गतोऽसौ । गुर्वी समा । मन्त्र्यभ्युत्थान चक्रे ।
ऊचे च—

मुधा मधु मुधा सीधु, मुधा सोऽपि सुधारसः ।

आस्वादित मनोहारि, यदि हारिहरं वचः ॥ १ ॥'

- १० पण्डितस्तुचे—देव ! लघुभोजराज ! विचारचतुर्मुख ! सरस्वती-
कण्ठाभरण ! अवधारय वयं पण्डिता., अस्माक माता भारती,
सा च त्रिमुवनचारिणी ।

एकदा भारत्या सह महेन्द्रस्य सभामगमाम । सा च 'सुधर्मा'
नाम । इन्द्रः श्रीमान् । ३ कोट्यः सुराङ्गना । ८४ सहस्राणि

- १५ सामानिका । तथा

'द्वादशार्का वसवो'ऽष्टौ, विश्वेदेवास्त्रयोदश ।

षट्त्रिंशत् तुषिताक्षैव, षष्टिरामास्वरा अपि ॥ १ ॥'

षट्त्रिंशदधिके मांहा—राजिकाश्च शते उभे ।

१ क- 'निद्र' । २ शार्दूल० । ३ क- 'चमत्कारम्' । ४ अनुष्टुप् ।

५ "घाता मित्रोऽर्षमा रुद्रो, वरुणः सूर्य एव च ।
मगो विवरवान् पूषा च, सविता दशम. स्मृतः ॥
पृथादसस्तथा स्वष्टा, विश्वुर्द्वादशा उच्यते ।"

६ "धरी ध्रुवस्य सोमस्य, अहर्देवानिलीऽनलः ।
प्रत्युषस्य प्रणसस्य, वसवोऽष्टादिति स्मृताः" ॥

७ "वसुः सत्यः कस्तुरक्षः, काल कामो धृति कुह ।
पुरूरवा माश्रेयस, विश्वेदेवा प्रकीर्तिताः ॥"

८ घ- 'इहामा०' । ९ अनुष्टुप् । १० घ- 'महा०' ।

रुद्रा 'एकादशैकोन पञ्चाशद् वायवोऽपि च ॥ २ ॥'

चतुर्दश तु वैकुण्ठा, सुशर्मण पुनर्दश ।

साध्याश्च द्वादशेत्याद्या, प्रसिद्धा गणदेवता ॥ ३ ॥'

एतत्समृद्धिस्वरूप विडोक्य वय विस्मिता स्थिता । अहो तप -

फळभोग ईत्यादि चिन्तयन्तो यावता स्म । अत्रान्तेर आगतस्तत्र ५

कैश्चन 'बुम्बा पातयन्नाह—

१ "अजै-कपाद ऽदिम(वुं)न-स्वप्रा रुद्रश्च वीर्यवान् ।

त्वष्टुषाप्यात्मज पुत्रो, विश्वरूपो महातपा ॥

इरश्च बहुरूपश्च, श्यम्बकश्चापराजित ।

वृषाकपिश्च शम्भुश्च, कपर्दो रैवतस्तथा ॥

एकादशैते कथिता, रुद्रास्त्रिभुवनेश्वरा ।'

इति गरुडपुराणे षष्ठेऽध्याये । अजः, एकपाद, अदिम(वुं)न, पिनाकी, अपरा-

जित, श्यम्बक, महेश्वर, वृषाकपि, शम्भु, इरण, ईश्वर इति महाभारते
दानधर्माधिकारे ।

२ "एकज्योतिश्च द्विज्योति-स्त्रिज्योतिज्योतिरेव च ।

एकशक्ते द्विशक्य, त्रिशक्य महाबल ॥

इन्द्रश्च गत्यद्दृश्यश्च, तत पतितकृत्परः ।

मितश्च सम्मितश्चैव, सुमितश्च महाबल ॥

ऋतजित् सरयजिष्चेव, सुवेण सेनजित् तथा ।

अन्तितमित्रोऽन्वमित्रश्च पुत्रमित्रोऽपराजित ॥

ऋतश्च ऋतवाहश्च, धर्ता च धरणो ध्रुवः ।

विधारणो नाम तथा, देवदेवो महाबल ॥

ईशक्याध्यरक्षश्च, एते दश मितशिनः ।

मातित प्रसूयश्च, समरश्च महायशः ॥

धाता इगो धितिर्भूमि-स्वभिदुत्तस्त्वपात् सद् ।

पुत्रिर्षुपुत्रनाम्योऽथ, वास २१मो जयो विराट् ।

इत्येकानांश्च पञ्चाशन्-मरुत पूर्वसम्भवाः ॥"

इति घट्टिपुराणे गणभेदनामाध्याये ।

१-२ अतुष्टुम् । ५ ग-पुस्तक 'एतद्' विडोक्य 'एतदधिकम्' । १ ग-पुस्तके

'हायादि' स्म 'एतदधिकम्' । ५ ग-'कोऽपि' । ८ घ-'बुम्बावकृतः' । ९ 'वृष

पादतो' इति भाषायाम् ।

चतुर्विंशति १६

देव । स्वर्नाथ । वष्ट ननु क इह भया'अन्दनो'घानपाल

खेदस्तत् कोऽद्य केनाप्यहह हत इत काननात् कल्पवृक्ष ।

ह मा वादीस्तदेतत् किमपि करुणया मानवाना मयैव

प्रीत्याऽऽदिष्टोऽयमुर्व्यास्तिलकयति तल वस्तुपालच्छलेन ॥१॥'

- ५ एव तत्रालाप श्रुत्वा विस्मितोऽह भारत्या सह पञ्चकल्पद्रुम त्वा
द्रष्टुमागाम् । एव विस्तर काव्य व्याख्याय स्थित पण्डित । मन्त्री
यावत् किं ददामि इति चिन्तयति तावद् 'डोडीया'वश्यराण
भीमदेवेन जाल्या वाहनोत्तीर्णाश्चतुर्विंशतिरश्वा एक च दिव्य पदक
प्राभृतमानीतम् । तदेव पण्डिताय सर्वं दत्तम् । तुष्टोऽसौ पञ्चम-

१० कल्पतरुर्भवसि इत्युक्त्वा स्वोच्चारकमगात् ।

गतेषु कतिपयेष्वह सु मिलिताया समाया पुर त्पे सोमेश्वरे
राणकेन पण्डितहरिहर उक्त — पण्डित ! अत्र पुरेऽस्माभि'वीर-
नारायणा'ख्य प्रासाद कारितोऽस्ति । तःप्रशस्तिकाव्यान्यष्टोत्तर शत
सोमेश्वरदेवपार्श्वत् कारितम् । तत्र भवन्तोऽवदधतु । यथा शुद्धत्वे

- १५ निश्चयो भवति ज्ञान(ना^१)म् । महालक्ष्मीदृष्टौ नाणकपरीक्षा यत ।
हरिहरेणोक्तम्—कथाप्यतां तानि । उक्तानि सोमेश्वरेण तानि ।
श्रुत्वा तानि हरिहर ऊचे—देव ! सुष्ठु काव्यानि परिचितानि च
न । यथा 'मालवीये' 'पूज्यन्ती' गौतरस्माभि 'सरस्वतकिण्ठाभरण'-
प्रासादगर्भगृहे पट्टिकाया श्रीभोजदेववर्णनाकाव्यान्यमून्यदृक्षत ।

- २० यदि तु प्रत्ययो नास्ति तदा परिपाठ्या श्रूयताम् । इत्युक्त्वा क्रमेणा-
स्खलितायपार्श्वत् । खिन्नो राणक । प्रीता. खला । व्यथिता
श्रीवस्तुपालादय सज्जना । उत्थिता सभा । हत इव मृत इव
स्तम्भित इव जडित इव जात सोमेश्वरः । गत स्वगृहम् । हिया
उदन न दर्शयति गृहेऽपि, का कथा राजादिसदनगमनस्य ।

- २५ अथ सोमेश्वरः श्रीवस्तुपालमन्दिर गत्वोवाच—मन्त्रिन् । ममैव
तानि काव्यानि, नान्यथा, मम शक्ति जानासि त्वम् । हरिहरस्त्वेव

मां व्यज्जुगुपत् । किमहं करोमि ? । मन्व्याह — तमेव शरणं
 श्रय । यतः— ' भजते विदेशमधिकेन जितस्तदनुप्रवेशमयवा
 कुशलैः ' इति न्यायात् । पण्डितः— तर्हि मां नय । तथा कृतं
 मन्त्रिणा । पण्डितसोमेश्वरं बहिरासयित्वा मन्त्री स्वयं हरिहरा-
 न्तिकमगात् । वभाण च—पण्डितसोमेश्वरदेवस्तवान्तिकमागतोऽ-
 स्ति विशीष्णुः । हसितो हरिहरः । आनीनयत् स्वसमोपम् ।
 चकाराम्युत्याना-ऽऽलिङ्गन-महासनादिसत्कारम् । सोमेश्वरेणोक्तम्—
 पण्डित ! निस्तारय मामस्मात् परकाव्यहरणकलङ्कपङ्कात् ।
 यतः—

आगतस्य निजगोहमप्यरे—गीरमं विदधते महाधियः ।

१०

मीनमात्मसदनं समेषुषो, गोप्यतिर्व्यधित तुङ्गतां कवेः ॥१॥'

तुष्टो हरिहरो भणति स्म—मा स्म चिन्तां विधाः । पुनर्गीरव-
 मारोपयिताऽस्मि त्वाम् । गतः स्वस्थानं मन्त्री सोमेश्वरश्च । प्रत्युपे
 राणकसभाभरे सोमेश्वर आहायितः । प्रस्तावना चारब्धा । यथा—
 जयति परमेष्ठरी भारती यत्प्रसादादेवं मम शक्तिः । श्रीवस्तुपाले-
 नोक्तम्— किं किम् ? । हरिहरः—देव ! मया 'कावे(वे!)री'नदीतटे
 'सारसत'मन्त्रः साधितः । होमकाटे गर्दिर्वा प्रत्यक्षाऽऽसीत् । वरं
 वृणीष्वेन्नाह स्म । मया जगदे—जगदेकमातः ! यदि तुष्टाऽसि
 तदा एकदा भणितानां १०८ सङ्ख्यानां श्रुचां पट्टपदानां
 काव्यानां वस्तुकानां घंतानां दण्डकानां वाऽवधारणे समयौ
 म्यासम् । देव्याचष्ट— तथाऽस्तु । ततःप्रभृति यो यदाह १०८
 तत् तु भुवे, यपेदं सोमेश्वरदेवोपज्ञं काव्याष्टोत्तरशतम् ।
 राणवेनोक्तम्— प्रत्ययः कार्यताम् । भणितान्यष्टोत्तरशतानि
 तत्तच्छब्दां प्रतिभाणितानि च हरिहरं तानि । जानो निधयः
 पण्डितहरिहरवचने । शुच्युपातपप्रभृतिचिन्तानपेक्षः स्थितो २५

२०

२५

लोक । राणकेश्वरेण वमणे—तर्हि पण्डित ! कयमेव दपित सोमेश्वरः ? । हरिहरः प्राभापत—देव ! राणेन्द्र ! पण्डितेन मध्यवज्ञा दधे तत्फलमिदं ददे । यत् —

प्रिय वा विप्रिय वाऽपि, सविशेष परार्पितात् ।

५ प्रत्यर्थयन्ति ये नैव, तेभ्य साऽप्युर्वरा वरा ॥ १ ॥^१

राण प्राह तर्ह्यस्त्वेवम्, पर मिथ सरस्वतीपुत्रयो स्नेहो युक्त । इत्युक्त्वा वण्टग्रहणमकारयत् । स्थितो निष्कण्डक सोमेश्वर । वर्तते निलमिष्टगृही । हरिहरो नैपधनायान्यवसरोचितानि पठति । श्रीवस्तुपाल प्रीयते अहो अश्रुतपूर्वाणि काव्यान्यमूनि ॥

१० एकदाऽऽलपित पण्डितहरिहरः—कोऽयं ग्रन्थः ? । पण्डितो वदति—नैपधं महाकाव्यम् । क. कविः ? । श्रीहर्ष । श्रीवस्तुपालेन गदितम्—तदादर्शं दर्शय तर्हि । पण्डितो ब्रूते नान्यत्राय ग्रथ, चतुरो यामानर्पयिष्यामि पुस्तिकाम् । अर्पिता पुस्तिका । रात्रौ सद्यो लेखकनियोगिभिर्लेखिता नवीना पुस्तिका ।

१५ जर्णरज्या(ज्ज्वा)वृता । वासयासेन धूसरीकृत्य मुक्तौ । प्रातः पण्डिताय पुस्तिका दत्ता । गृह्यता तदिदं खनैपधम् । गृहीता पाण्डितेन पुस्तिका । मन्त्रिणा न्यगादि—अस्माकमपि कोशे किलास्त्रीवेद शास्त्रमिति स्मराम । विलोक्यता कोश । यावद् विलम्बेनैव कृष्टा नवीना प्रति, यावच्छोष्यते तावत् “निर्णीय

२० यस्य क्षितिरक्षिण कथा” इत्यादि नैपधमुदघट्टिष्ट । दृष्ट्वा पण्डितहरिहरेणोक्तम्— ‘मन्त्रिन् ! तत्रैव मायेपम् । ‘यदीदृशेषु कार्येषु नान्यस्य क्रमते मति’ । युवत त्वया दण्डिता प्रतिपक्षा, स्थापितानि जैन वैष्णव-शैवशासनानि, उदञ्चित स्वामिवश, यस्यैव प्रज्ञा प्रकाशते ।

२५ अत्रातरे वीरघवलप्रहितसैयचम्पितेन महाराष्ट्रप्रभुणा

१ घ-‘राणेश्वरः’ । २ घ-‘पुत्रः’ । ३ घ-‘अर्पितो हरिहरः पण्डित(त) ।

४ क-‘स्व-‘दुर्गा’ । ५ घ-‘मन्त्र (१) तत्रैव’ । ६ घ-‘कम्पितम्’ ।

सपादकोटिहेमप्रमितो दण्ड. प्रहित. । श्रीवस्तुपालेन तु तद्
हेम चतुर्दिग्पात्रिकैर्म्यो याचकैर्म्योऽद्यापि विवेकात् । तद् दृष्ट्वा
हरिहरो वर्णयति—

आः साम्यं न सहेऽहमस्य किमपि क्रोडीकृतैकश्रियो

याञ्चोत्तानकरेण खर्वितनिजाकारोष्मणा 'शार्ङ्गिणा ।

५

यैनेता पुरुषोत्तमाधिकगुणोद्गारेण 'युद्धर्णवा—

दाकृष्यैव तथा श्रिय. शकलशः कृत्वाऽर्थिनामर्पिता ॥३॥'

तदा वीरधवलस्य 'सपादकोटीकाञ्चनवर्ष' इति भद्रादिषु विरुद

ष्यातिमायातम् । अयं हरिहरः सोमेश्वरं नन्तु गतो 'देवपत्तन'म् ।

पण्डिनसोमेश्वरदेवस्य तत्र तद् दौर्जन्यं स्मृत्वा विषण्णेन काव्य १०

भणितम्—

क्व यातु नवायातु क्व वदतु सम केन पठतु ।

क्व काव्यान्पञ्चाज रचयतु सद कस्य विशतु ॥

खलव्यालप्रस्ने जगति न गति क्वापि कृतिना—

मिति ज्ञात्वा तत्त्वं हर ! हर विमूढो हरिहर. ॥४॥'

१५

आरुक्षाम नृपप्रसादरुणिकामद्राक्ष्ण लक्ष्मीलवान्

किञ्चिद् वाभ्ययमव्यगीप्साहि गुणैः काञ्चित् पराजेष्महि ।

इत्थं मोहमयीमकार्भं कियतीं नानर्थक्येन्यी मन

स्वार्थानीहिनयुद्धत्रोधमधुना बाञ्छ्यर्ष्यऽमर्त्यापिगाम् ॥२॥'

इत्युक्त्वा धनार्थं दत्त्वा शोषार्थं गृह्णात्वा 'धवलक'मध्ये भूत्वा २०

राणक-मन्त्रिणी आशुच्छय 'काशी' प्राप्य स्वार्थनमाधयत् ।

॥ इति हरिहरप्रबन्ध ॥१२॥'

१ ग- 'शार्ङ्गिणा', ख- 'शार्ङ्गिणा' । २ ग- 'युद्धर्णवा' । ३ छ- 'दू' । ४ दि- 'पिनी' ।
५ घ- 'दत्त्वा' । ६ ख- 'ज्ञात्वा' । ७ छ- 'दू' । ८ 'समस्त' इत्यधिको ग-पठः ।

[१३]

॥ अथ अमरप्रबन्धः ॥

- श्री'अणहिल्लपत्तना'सन्नं 'वायटं' नाम महास्थानमास्ते, चतु-
 रशीतिमहास्थानानामन्यतमत् । तत्र परपुरप्रवेशविद्यासम्पन्नश्री-
 ५ जीवदेवसूरिसन्ताने श्रीजिनदत्तसूरयो जगर्जु । तेषा शिष्योऽ-
 मरो नाम प्रज्ञालचूडामणि । स श्रीजिनदत्तसूरिभक्तात् कवि-
 रीजात् अरिसिंहात् 'सिद्धसारस्वत' मन्त्रमग्रहीत् । तद्गच्छमहा-
 भक्तस्य विवेकनिधेः कौष्ठागारिकस्य पद्मस्य विशालतमसदनैकदेशे
 विजने एव विशल्याचाम्बैर्निद्राजया-ऽऽसनजय-कपाय[जय]जयादि-
 १० दत्तावधानस्त मन्त्रमजपत् । विस्तरेण होम च चक्रे । एक-
 विंशतितम्या रात्रौ मध्यप्रासाया नभस्युभ्युदिताच्चन्द्रविम्बानिर्गत्य
 स्वरूपेणागत्यामर भारती करकमण्डलुजलममलमपीप्यत् वरं च
 प्रादात्— सिद्धकविर्भव, नि.शेषनरपतिपूजांगौरधितथैधि । इति
 वर दत्त्वा गता भगवती । जात कविपतिरमरः । रचिता काव्य-
 १५ कल्पलता नाम कविशिक्षा, छन्दोरत्नावली, सूक्तावली च ।
 कलाकलापाख्यं च शास्त्र निबद्ध, बालभारत च । बालभारते
 (स. ११) प्रभातवर्णने (श्लो. ६)—

“दधिमथनविलोललोलदृग्वेणिदम्भा—
 दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।

२० भवपरिभवकोपत्यक्तत्राण कृपाण—

श्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति” ॥१॥^१

इत्यत्र वेण्याः कृपाणत्वेन वर्णनाद् 'वेणीकृपाणोऽमर' इति विरुद्ध
 कविर्वृन्दाछन्ध 'दीपिकाकालिदास'वद् 'घण्टामाघ'वच्च । कविस्व-

१ घ—'अथ धी०' । २ ग—'परवापप्रवेश०' । ३ ग—'प्रज्ञाचूडा०' । ४ ग—
 'रात्र अरि०' । ५ घ—'तमे सदने०' । ६ ग—'प्राशीत्' । ७ ध—'गौरवविता०' । घ—
 'गौरवताथैधि' । ८ घ—'कृपाणः' । ९ मालिनी । १० घ—'वृन्दाहृष्यममरेण दीपिका०' ।

प्रसिद्धेश्च 'महाराष्ट्र'दिराजेन्द्राणा पूजा उपतस्त्रिरे । तदा 'त्रि(वी)-
सलदेवो राजा 'गूर्जरा'धिपति'र्धवलक्षके' राज्य शास्ति, तेनाऽ-
मरकवेर्गुणग्राम श्रुत । ठक्कुरं बड्जलं प्रधान प्रेष्य प्रातराहूत.
कवीन्द्र । आसनादिप्रतिपत्ति कृता । सभा महती । अमरेण
पठितम्—

वीक्ष्यैतद्भुजनिक्रमक्रमचमत्कार न(नि)कार मयि

प्रेम्णो नूनमिय करिष्यति गुणग्रामैकगृह्याशया ।

श्रीमद्वीसलदेव ! देवरमणीवृदे त्वदायोधने

प्रेक्ष्य प्रक्षुभिते विमुञ्चति परीरम्भान्न रम्भां हरि ॥१॥^१

त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रधननिधनतारातिवीरातिरेक—

१०

क्रीडत्कीटालकुल्यावलिभिरलभत स्पन्दमाकन्दमुवी ॥

दम्भोलिस्तम्भमास्रद्भुज ! भुजगजगद्भर्तुराभर्तुरेना

तेनाय मूर्ध्नि रत्नद्युतिततिमिपत शोभते शोणभाव ॥२॥^२

रञ्जिता सभा, प्रीणित पृथ्वीपाल । ततो राज्ञा प्रोक्तम्— यूय

कवाम्द्रा श्रूयष्व । अमरोऽभिपत्ते— सत्यमेव यदि गवेपयति १५

देव । ततो श्रुपेण सोमेश्वरदेवे दृष्टि सञ्चारिता । तत सोमे

श्वरेण समस्याऽर्पिता । यथा—

'शीर्षाणां सैव वक्ष्या मम नवतिरभूच्छोचनानामशीति' ।

अमरेण सद्य पूरिता —

'कैषा भूया शिरोऽक्ष्णां तव भुजगपते । 'रेखयामास भूल्या २०

धूते मन्मूर्ध्नि शम्भु सेदशनवशतानक्षपातान् विजित्य ।

गारी त्वानञ्ज दृष्टीर्जितनखनवभूस्तद्विशेषात् तदित्य

शीर्षाणां सैव वक्ष्या मम नवतिरभूच्छोचनानामशीति ॥१॥^३

१ य 'विश्वलदेवा' । २ घ 'ठक्कुरव' । ३ क-प्रम्णा । ४ गार्डूळ०

५ ग घ-भुजगभुजग्राम । ६ सारधा । ७ 'रष्य० । ८ घ 'सन्मूर्धि' । ९

११० । १० । ११२० । ११ सारधा ।

अत्र शिरोऽक्ष्णामिति शिरसा युक्तानामक्ष्णामिति मध्यमपदलोपी समासः कार्यः । द्वन्द्वे तु प्राण्यङ्गत्वादेकत्वं प्राप्नोति । ततो 'धामन'-स्य लीयकविसौमादित्येन समस्या दत्ता—

'धनुष्कोटौ भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः' ।

५ अमरेणोक्तम्—

भवस्याभूद् भाले हिमकरकराग्रे गिरिसुता-

ललाटस्यांश्लेषे हरिणमदपुण्ड्रप्रतिकृतिः ।

कर्पदस्तव्यान्ते यदमरसरित् तत्र तदहो

धनुष्कोटौ भृङ्गस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ॥२॥'

१० ततः 'कृष्ण'नगरवास्तव्येन कमलादित्येन समस्या वितर्णार्था—

'मशकगलकरन्ध्रे हस्तियुयं प्रविष्टम्' ।

अमरेण पुपूरे—

तटविपिनविहारोच्छृङ्खलं यत्र यादो-

मशकगलकरन्ध्रे हस्तियुयं प्रविष्टम् ।

१५ बक ! वत न कदाचित् किं श्रुतोऽप्येष वार्धिः

प्रतनुतिमिनि तल्ले कापि गच्छ क्षणेन ॥३॥'

अप 'वीसलनगरी'येण नानाकेन समस्या विश्राणिता—

'गीतं न गायतितरां युवतिर्निशासु' ।

अमरेणोक्तम्—

२० 'श्रुत्वा ध्वनेर्मधुरतां सहसाऽवतीर्णे

भूमौ मृगे विगतलाञ्छन एष चन्द्रः ।

मा गान्मदीयवदनस्य तुलामितीव

गीतं न गायतितरां युवतिर्निशासु ॥४॥'

१ 'अत्र' इत्याख्य 'प्राप्नोति' इति यावत् पाठः प्रक्षिप्तो माति, द्वन्द्वे एववचस्य वै-
भादिकत्वात् । २ घ- 'स्य श्लेषे' । ३ शिसरिणो । ४ ण- 'वत वक न', घ- 'तव वक
व' । ५ माकिवी । ६ वतन्तः ।

एव अष्टोत्तर शत बहुकविदत्ता पूरिता समस्या श्रीअमरेण ।
ततो राज्ञाऽभिहितम्— सत्य ऋविसार्वभौम श्रीअमरः । तत्र
दिने सध्यावधि सभा निपण्णा स्थिता । राजा लङ्घित सन्धलोको
ऽपि । 'रसावेगे हि कालो हैर्गच्छन्नपि न लक्ष्यते' । द्वितीय
दिने सद्य काव्यमय प्रमाणोपन्यास प्रामाणिका 'जिता । तृतीय ५
दिने राजा पृष्टम्— अस्माक सम्प्रति का चिन्ताऽस्तीति कथ्य
ताम् । अमरेण भणितम्— देव । कथ दूर गत स्वर्गे ऐरावणस्य
दक्षिणकर्णे लुकिता । भूपति स्वसनादेऽमोदत, शिरोऽधुनोत् ।
नित्य गमनागमने जिनधर्मासन्न कृतो राजा चैत्येषु पूजा
कारयति । १०

एकदा नृपेण पृष्टम्— भवता क कलागुरु १ । अमरेण गदित
म्— अरिसिंहः कविराज इति । तर्हि प्रातरत्रानेय । अमर
चन्द्रेणानीत प्रात कविराज उपराजम् । तदा राजा खड्गेन
श्रमयन्नास्ते । राजा पृष्टम्— अय कविराज २ । कविराजेन
व्यानेहे— ओमिति । राजाऽऽह—तर्हि चद कालोचित किञ्चित् । १५
'अरिसिंहः कवयति—

त्वत्कृपाणविनिर्माण—शेषद्रव्येण वेधसा ।

कृत कृतान्त सर्पस्तु, करोद्धर्तनवर्तिभि ॥१॥'

'अच्छाच्छाभ्यधिकार्षण किमपि य पाणे कृपाणैर्गुण

सञ्चक्राम स यद् ददौ धुपदवीं प्रत्यर्षिषु क्षमार्षिषु । २०

त्वसङ्गान स उद्धमुष्टिरभवद् येनारिपृथ्वीभुजा

पृष्ठेषु स्वर्गपि प्रकाममुदित प्रोक्षामरोमोद्गम ॥२॥'

कलयसि किमिह कृपाण, वीसल । बलयन्ति शत्रुषु तृणानि ।

यानि मुखगानि तेषा, ने चैष लहयितुमसमर्थ ॥३॥'

१ 'मोहितम् । २ ग जाता । ३ घ 'अमरसिंहकवि' । ४ घ 'अमर
सिंह' । ५ अनुष्टुप् । ६ ग-'अयर्थाग्यभिका' । ७ क 'मतिप्रक्षाम' । ८
छादूल' । ९ घ-'तवेव' । १० आर्या ।
अनुष्टुप् । १०

देव ! त्व 'मलया'चलोऽसि भवतः श्रीखण्डशाखी भुज-
स्तत्र क्रीडति कज्जलाकृतिरसिर्धारादिजिह्वः फणी ।

एष स्वाङ्गमनर्गल रिपुतरुस्कन्धेषु सवेष्टयेद्

दीर्घं व्योमविसारिनिर्मलयशो निर्मोकमुन्मुञ्चति ॥४॥^१

५ अद्भुतकवितादर्शनात् कविराजो राजेन्द्रेण निख्यसेवकः कृतः ।
प्राप्तो महान् प्रत्यष्टायि ।

एकदा श्रीवीसलदेवेन भोजनान्ते तृण करे धृत्वाऽरिसिंहोऽ
भिदधे— इदं तृणं सधो वर्णय । यदि रुचितर्भङ्ग्या वर्णयसि
तदा प्राप्तद्वैगुण्यम्, अन्यथा सर्वप्रासत्याजनम् । इत्युक्तिसमकाल-

१० मेवाहृतमतिमतया स ऊचे—

क्षारोऽग्निः शिखिनो मखा विषमय श्चभ्रं क्षयीन्दुमुधा

प्राहुस्तत्र सुधामियं तु दनुजत्रस्तैव लीना तृणे ।

पीयूषप्रसवो गवा यदशनाद् दत्त्वा यदास्ये निजे

देव ! त्वत्करवालकौलमुखतो निर्याति जातिर्द्विषाम् ॥१॥^२

१५ 'ध्वनितो भूपाल । प्राप्तद्वैगुण्यं कृतम् । कालान्तरेऽमरेण
कोष्ठागारिकपद्मगिरा पद्मानन्दाऽऽख्यं शास्त्रं रचितम् । एष कविता
कल्लोलसाम्राज्यं प्रतिदिनम् ॥

॥ इति अमरचन्द्रकविप्रबन्धः ॥ १३ ॥

१ ग-‘स्तम्भः स्त्रीकृति’ । २ ग-‘त्वा गमनः’ । ३ शार्दूलः । ४ प्रसारेण ।
५ ख-घ-‘शिखिनो मखा’ । ६ घ-‘यवसंश्रम(?) दशवा’ । ७ घ-‘वालमुखतो’ ।
८ शार्दूलः । ९ ग-‘चमत्कृतो भूः’ । १० घ-‘कालान्तरेण अमरेण’ ।

[१४]

॥ अथ मदनकीर्तिप्रबन्धः ॥

'उजयिन्या' विशालकीर्तिर्दिगम्बर । तच्छिष्यो मदन-
 कीर्तिः । स पूर्वपश्चिमोत्तरास्तु तिसृषु दिक्षु वादिन सर्वान् विजित्स्व
 'महःप्रामाणिकचूडामणि'रिति विरुदमुपाज्य स्वगुर्वलङ्कृता'मुज- ५
 यिनी'भागात् । गुरूनबन्दिष्ट । पूर्वमपि जनपरम्पराश्रुततत्कीर्ति
 म मदनकीर्तिः मूयिष्टमश्वाधिष्ट । सोऽपि प्रामोदिष्ट । दिनकति-
 पयानन्तर च गुरु न्यगादीत्- भगवन्! दाक्षिण्यात्यान् वादिनो
 विजेतुमाहे । तत्र गच्छामि १ । अनुशा दीयताम् । गुरुणोक्तम्--
 वत्स ! दक्षिणा मा गा । स हि भोगनिधिर्देश । को नाम तत्र १०
 गतो दर्शन्यपि न तपसो भ्रश्येत् २ । तद् गुरुवचन विलङ्घ्य विचा-
 मदाप्मातो जालकुहालनिश्रेण्यादिभि प्रभूर्तश्च शिष्यै परिकरितो
 'महाराष्ट्र'दिवादिनो मृद्नन् 'कर्णाट'देशमाप । तत्र 'विजयपुरे'
 कुन्तिभोजं नाम राजान स्वय त्रैत्रिधविद विद्वत्त्रिष्य सदसि नि-
 पण्य स द्वात्यनिवेदितो ददर्श तमुपश्लोकप्रामास- १५

देव । त्वद्मुजदण्डदर्पगरिमोद्गारप्रतापानल-

ज्वालापक्त्रिनकीर्तिपारदघटीविस्फोटिनो त्रिन्दव ।

शेषाहि कति तारका कति कति क्षीराम्बुजि कल्पपि

प्रालेयाचल दाह्यख शुक्ति-करका-कर्पूर-कुन्देन्दव ॥१॥

कीर्ति के कति कुन्तिभोज ! भवत स्वर्वाहिर्नागाहिनी २०

दिकृपाखान् परित परीत्य दधती मास्वन्मय गोत्रम् ।

लङ्घित्वाऽम्बुधिसंस्रमण्डलमुनस्वय्येऽपनीत्रत-

स्यात्ये विष्णुपद स्पृशत्यविरत शेषाहिर्शार्पाण्यपि ॥२॥

१ घ-परम्परापुत्र० । २ तत्त्वज्ञाना । ३ हिमालयगिरि० । ४ शार्दूल० ।
 ५ शारोदक इक्षुरस'दक सुरोदक-पुतादक दधि-मण्डादक गुग्गादक-क्षीरादकनामान लघु
 मधुना । ६ क-'स्यात्येधिष्णु०', घ-स्यात्ये धिष्णु० । ७ शार्दूल० ।

चमत्कृतो राजा । स्थापितो दिगम्बर सौधासन्नदेशे । राज्ञाऽऽ-
दिष्टम्— ग्रन्थमेक कुरु अस्मत्पूर्वजवर्णनप्रतिग्रहम् । तेनोक्तम्—
देव । अहं श्लोकपञ्चशतीं एकस्मिन् दिने कर्तुं क्षम, तावत् तु
लेखितु न क्षमोऽस्मि । कश्चिल्लेखक समर्प्यताम् । राज्ञोक्तम्—अस्मत्-
५ पुत्री मदनमञ्जरी नाम लिखिष्यति जवनिकाऽन्तरिता सती ।
दिगम्बरेण ग्रन्थ कर्तुंमारेभे । राजपुत्री पञ्चशतीं लिखति । एव
कल्प्यहानि ययु ।

एकदा राजसुता तस्य स्वर कोकिलरवजित्वर शृण्वती सती
चिन्तयति— अस्य रूपमपि सुन्दर भविष्यति । जवनिकाऽन्तरि-
१० तया कथं दृश्यते ? । कंरोमि तावदुपायम् । रसवत्या लवणवाहुल्य
कारयामि । 'सोऽपि राजपुत्रीं तादृग्विदुषीं सुस्वरा दिदृक्षते । लव-
णातिशये दिग्पट ऊचे— अहो 'लवणिमा । । राजपुत्र्यभिदधे—
अहो निष्ठुरता । । एवमालापप्रत्यालापे दूरे कृता उभाभ्या मर्यादामयी
वदन्मयी च जवनिका । परस्पर दिव्यरूपदर्शनम् । तावता दिग्-
१५ वस्त्रेणोक्तम्—

निरर्थक जन्मगत नलि-या, यया न दृष्ट तुँहिनाशुबिम्बम् ।

राजसुतयाऽपि भणितम्—

उत्पत्तिरिन्दोरपि निष्फलैव, दृष्टा प्रबुद्धा नलिनी न येन ॥१॥^१

ततश्चक्षु प्रीतिमुद्भवन्तीवाऽपराणि फुसुमचापचापलानीति
२० वचनान्निरर्गले मदने भग्न वीमारगत तयो । वर्तते विकथा । अल्पो
निष्पद्यते ग्रन्थः । साय राजा विद्योक्तयति शास्त्रम् । को हेतुरथ स्तोक
निष्पन्नम् ? । दिगम्बररतेषु त्रिचतुराणि विषमाणि पद्यानि निक्षि-
पते । ततो राजाऽप्रे भणति— देव । ममेव प्रतिज्ञा—अहमबुध्यमान-
स्य लेखितु पार्थिव लेखयामि । तव तु पुत्र्या इदं स्थानं वृष्ट्येण
२५ युद्धम् । इति फालविष्णुपाद् प्रत्याल्पत्व जायते । राजेन्द्रो विमृ-

१ य 'कराभ्युपाय तावत् । २ वा 'सोऽपि दिग्बस्त्र राजः' । ३ लवणस्य भावः,
४ अत्र 'लावण्यम् । ५ य 'दृष्ट' । ६ उपजातिः ।

शति— शठोत्तरमेवेदं दृश्यते । एकदा 'हेरयामि किमिमौ समाचरतः ।
निशायां विभातायां एकदा राजा छत्ररूप एकाकी तयोर्ग्रन्थनिष्पत्ति-
प्रदेशकुञ्जान्तोऽस्थात् । तदैव दिग्पटो राजपुत्रीं प्रति प्रणय-
कलङ्गानुनयगर्भमाह—

सुभ्रु ! त्वं कुपितेत्यपास्तमशनं त्यक्त्वा कथा योषिता ५

दूरादेव निराकृताः सुरभयः स्वर्गन्धधूपादयः ।

रागं रागिणि ! मुञ्च मप्यवनते दृष्टे प्रसीदाधुना

सत्त्वं त्वद्विरहे भवन्ति दयिते ! सर्वा ममान्धा दिशः ॥१॥'

एतत्काव्यश्रवणाद् द्वयोर्दोःशील्यं निर्णाय मन्दपदं निर्धयौ ।

स्थानं गतो वसुधाधिपः । क्रुद्धेन तेन तत्कालमाहूतो दिक्पटः; १०

आगतो माषितः, यथा—पण्डित ! किमिदं नवीनं पद्यम्— 'सुभ्रु !

त्वं कुपितेत्यपास्तमशनम्' इत्यादि ? । दिग्बसनेन विमृष्टम्— राज्ञा

हेरितोऽहम् । अपराधी लब्धः । तथाप्युत्तरं ददामि ययातया ।

इति चिन्तयित्वाऽवनिपतिमभ्यधात्— देव ! दिनद्वयात् प्रभृति

दृग् मे पीडाऽऽर्ता वर्तते । तदुपश्लोकायानुनयपरं पद्यमिदमपाठि- १५

पम् । इति प्रस्तावनां कृत्वा निश्चोभस्तथैव भङ्ग्या सद्यो व्याच-

चक्षे । तथा प्रैङ्गया तुष्टोऽन्तः क्षितिपः, अकृत्यकरणदर्शनात् तु

रुष्टः । सभ्रुभङ्गं भृत्यानुचे— ब्रह्मात रे अमुं कुकर्मकारिणं घात-

यत च । वदस्तैः । तदाकर्ण्य राजपुत्री द्वात्रिंशता सखीभिः

शस्त्रिकार्षाणिभिः समं आगात् । राजदृष्टिमेत्य स्वयमकथयत्— यद्यमुं २०

मे मनोरुच्यं मुञ्चसे तदा चारु; अथ न मुञ्चसे तदा चतुस्त्रिंशद्व-

त्वा भवितारः— एका दिग्बन्धरहत्या प्रयच्छिशद्भुवतिहत्या इति ।

ततो राजा मन्त्रिभिर्विज्ञप्तः— देव ! त्वयैवेयमस्यासन्नीकृता । यूनां

स्त्रीमन्निधानं च मन्मथदुमदोददः । कस्य दोषो दीयते ? ।

चित्रस्था अपि चेतांसि, हरन्ति हरिणीदृशः । २५

किं पुनस्ताः स्मरस्मेर—विभ्रमभ्रमितेक्षणाः ? ॥१॥'

१. यस्मिन्पद्ये परशमि (१) । २. शार्ङ्गल० । ३. यद्य 'सुव्या' । ४. य—'पाणितामात्' ।

मुष्यतां प्रसथ दिग्बलः । इयं मांऽस्त्यैव भवतु । इति श्रुत्वा तं
मुक्त्वा ता तस्यैव पत्नीमकरोत् । स च राज्याशभाजनं कृतः ।
दिग्विजयधनानि च शशुरसाञ्चकार । व्रतं त्यक्त्वा भोगी जातः । तं
तादृश वृत्तान्त विशालकीर्तिर्गुरु'रुज्जयिन्या'मश्रौषीत्, अघ्यासी-
५ च्च— अहो यौवनधनकुसङ्गानां महिमा येनायमेवंविधोऽपि व्रती
विद्वान् वादी 'योगज्ञो भूत्वा एवविधं उग्रदुर्गतिपतनमूल कुपथ
'प्रपन्नः । हा हा धिक् ।

परिच्छेदातीतः सकलवचनानामविषयः

पुनर्जन्मन्यस्मिन्ननुभवपथं यो न गतवान् ।

१० विवेकप्रध्वंसादुपचितमहामोहगहनो

विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च तनुते ॥१॥^१

एष विमृश्य चतुराश्वतुर शिष्यास्तद्बोधनाय प्राहृषीत् । तैस्तत्र
गत्वोक्तोऽसौ—

विरमत बुधा ! योपित्सङ्गात् सुखात् क्षणभङ्गुरात्

१५ कुरुत करुणाप्रज्ञामैत्रिविधूजनसङ्गमम् ।

म खलु नरके हाराक्रान्त धनस्तनमण्डल

भवति शरण श्रोणीबिम्ब 'क्षणन्मणिदाम वा ॥१॥^२

इत्यादि गुरुभिर्बोध्यमानोऽसि । बुष्यस्व । मा मुह । सोऽथ
निष्पतया तेषां हस्ते गुरुभ्यः पद्यानि पत्रे लिखित्वा प्रजिघाय ।

२० गतास्ते तत्र । वाचितानि पद्यानि गुरणा—

“तर्कोऽप्रतिष्ठ श्रुतयो विभिन्ना, नासौ गुरुर्यस्य वच प्रमाणम् ।

धर्मस्य तर्कं निहित गुहायां, महाजनो येन गतः स पन्थाः” ॥१॥^३

प्रियादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शानन्तरे ।

प्राप्यते, येन निर्वाणं, सराणेणादि चेतसा ॥२॥^४

१ घ-‘वास्यैव’ । २ घ-‘दिग्जय०’ । ३ घ-‘यागिन्या (!) भूत्वा’
४ ख-‘गतः’ १५ छिद्यरिणी । १६ ग-‘रण-मणि०’ । १७ हरिणी । १८ उपजातिः । १९ भद्रद्वृत् ।

सन्दष्टाधरपल्लवा सचकितं हस्ताप्रमाद्युन्वती

मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।

सीत्काराश्चित्तलोचना सरभसं यैशुम्बिता मानिनी

प्राप्तं तैरमृतं श्रमाय मयितो मूढैः सुरैः सागरः ॥३॥^१

इत्यादि दृष्ट्वा तस्यै तूष्णीं गुरुः । मदनकीर्तिस्तु व्यनासीद् ५
बिबिधम् ॥

॥ इति मदनकीर्तिप्रबन्धः ॥१४॥

[१५]

॥ अथ सातवाहनप्रबन्धः ॥

इह 'भारते' वर्षे दक्षिणखण्डे 'महाराष्ट्र'देशान्तस श्रीमत्'प्रति-
 ५ कालान्तरेण क्षुल्लकप्रामप्रायमगनिष्ट । तत्र चेकदा द्वौ वैदेशिक-
 द्विजौ समागत्य विधवया स्वसा साक कस्यचित् कुम्भकारस्य
 शालाया तस्थिवासौ । कणवृत्तिं विधाय कणान् त्वसुरपनीय
 तत्कृताहारपाकेन समया कुरुत स्म ।

अन्येषु सा तयोर्विप्रयोः स्वसा जलाहरणाय 'गोदावरी' गता ।
 १० तस्या स्वरूपमप्रतिरूप निरूप्य स्मरपरवशोऽन्तर्हृदवासी शेषो
 नाम नागराजो हृदाभिर्गल्य विहितमनुष्पवपुस्तया सह बलादपि
 सम्भोगकेलिमकलयत् । भवितव्यताविलसितेन तस्या सप्तधातुराहित-
 स्यापि तस्य दिव्यशक्त्या शुक्रपुद्गलसञ्चाराद् गर्भाधान-
 मभवत् । स्वनामभेय प्रकाश्य न्यसनसङ्कटे मा स्मेरित्वभिधाय
 १५ च नागराज 'पाताल'लोकमगमत् । सा च गृहं प्रत्यगच्छत् ।
 व्रीडापीडिततया च स्वभ्रात्रोस्त वृत्तान्त न खलु न्यवेदयत् ।
 कालक्रमेण सहोदराभ्यां गर्भलिङ्गानि वीक्ष्य सा जातगर्भा
 इत्यलक्ष्यत । ज्यायसस्तु मनसि शङ्का जाता यदियं खलु कनी-
 यसोपमुक्तेति, शङ्कनीयान्तराभावात् । 'यवीयसोऽपि समजनि
 २० विकल्पः नूनमेषा ज्यायसा सह विनष्टशीलेति । एव मियः कलु-
 पिताशयौ विहाय तामेवाकिनीं पृथक् पृथक् देशान्तरमयासिष्टाम् ।
 साऽपि प्रवर्धमानगर्भा परमन्दिरेषु कर्माणि निर्मिमाणा प्राणवृत्ति-
 मकरोत् । क्रमेण पूर्णेऽनेहसि सर्वलक्षणलक्षिताङ्गं प्राप्तु
 सुतम् । स च क्रमाद् यपुषा गुणैश्च वर्धमानः सवयोभिः सह

१ घ-'तस्याय रूपः' । २ ख-'सर्वं नामः' । ३ घ-'भाषितं सर्वं वृत्तान्त' ।

रममाणो बालक्रीडया स्वयं भूपतीभूय तेभ्यो वाहनानि करि-
तुरग-रथादीनि कृत्रिगाणि दत्तवान् । इति सनोतेदीनार्थत्वाल्लोकै
सातवाहन इति व्यपदेशं लभितम् । स्वजनन्या पाल्यमानः
सुखमवस्थित ।

इत'श्लोत्राधिन्या' श्रीपिक्रमादित्यस्या'ऽऽन्ति'नरेशितु सदसि ५
कश्चिन्नैमित्तिक सातवाहनं 'प्रतिष्ठान'पुरे भाविन नरेन्द्रमादिशत् ।

अपेतस्यामिव पुर्णामेक स्थविरविप्र एवायुरवसानंभवसाय
चतुर स्वतनयानाहूय प्रोक्तवान्, यथा — वत्सा ! मेवि पुरेयुषि
मदीयशय्योच्छीर्षकदक्षिणपादारभ्य चतुर्णामपि पादानामधो वर्तमानं १०
निधिकलशचतुष्टय युष्मामिषयाज्येष्ठ विभज्य ग्राह्य येन भवता
निर्वाह सम्पत्तापचते । पुत्रस्तु तथेत्यादेन स्वीचक्रे पितु ।
तस्मिन्नुपरते तस्यार्धदेहिक कृत्वा त्रयोदशेऽहनि भुज खनित्वा
यथायथ चतुरोऽपि निधिकलशास्ते जमहिरे । यावदुद्वाद्य
त्रिलोक्यन्ति तान् प्रथमस्य पुत्रे कनकम्, द्वितीयस्य कृष्ण-
मृत्ना, तृतीयस्य कुशम्, तुरीयस्य त्वर्शानि ददृशेरे । तदनु १५
ज्यायसा साकामितरे त्रयो विवदन्ते स्म—तदस्मभ्यमपि विभज्य कनक
वितरेति । तस्मिन्ध्यान्वितरति सति ते'ऽऽन्ति'पतेर्द्धर्माधिकारिणमुपा-
स्थिपत । तत्रापि न तेषां वादनिर्णय सगपादि । ततश्चत्वारोऽपि
'महाराष्ट्र'जनपदमुपानसिपु । सातवाहनपुमारस्तु बुलाल-
मृदा हस्तिरथसुभटानन्वह गजनान् विदधान कुलालशालाया २०
बालक्रीडानुर्लब्धिनरलिनस्थितिरनयत् समयम् । ते च द्विज-
तनुजा 'प्रतिष्ठान'पत्तनमुपेत्य परतो भ्रमन्तन्मस्यामेव चैक्रर्जाविन
शालाया तस्थिपत । सातवाहनस्तु तानवेत्येङ्गिताकारकुशल
प्रोवाच—भो विप्रा ! किं भवन्तो 'वीक्षापन्ना इव वीक्ष्यन्ते ? ।

१ वा--'सान शाचा' । २ वा--'मयि मृते मदीय' । ३ घ--'छत्वा' । ४ वा--
'कुशम्' । ५ घ--'न कठित' । ६ ख--'दित्य' । ७ बुलालस्य । ८ ख--'शीलापना' ।
चतुर्विंशति १८

- तैस्तु जगदे--जगदेकसुभग । कथमिव वय चिन्ताचातये
 तैसस्त्वया ज्ञाता १ । कुमारेण वभणे—इङ्गिते किमिय नाव
 गम्यते १ । तैरुक्तम्—युक्तमेतत्, पर भवत पुरो निवेदितेन
 चिन्ताहेतुना किं स्यात् १ । बाल खलु भवान् । बाल आल्पव-
 ५ यदि परं जातु मत्तोऽपि साध्यं व सिध्यति, तन्निवेद्यता स
 चिन्ताहेतु । ततस्ते तद्वचनवैचित्र्यद्वतद्वया सकलमपि स्व
 स्वरूप 'निधिनिरयणादि' मालवे'शपरिपद्यपि विवादनिर्णयात्
 तस्मै निवेदितवत् । कुमारस्तु स्मितविष्णुरिताधरोऽवादीद् —
 भो विप्रा ! अहं यौष्माक इगटक निर्णयामि, श्रूयतामवहितै -
 १० यस्मै वता कनककलशं प्रददे स तेनैव निवृत्तोऽस्तु । यस्य
 कलशे कृष्णमृन्ना निरगात् स क्षेत्रकेदारादान् गृह्णातु । यस्य तु
 बुश स कोष्ठागारगतधान्यानि सर्वाण्यपि स्त्रीकुरुताम् । यस्य
 चास्थानि निरगु सोऽथ महिषीदौसी दासादिकमुपादत्ताम् ।
 इति युष्मज्जनकस्याशय । इति क्षारवण्ठोक्तं श्रुत्वा सूत्रकण्ठा
 १५ छिन्नविवादा तद्वचनं प्रतिश्रुत्य तमनुज्ञाप्य प्रत्याययु स्वा
 नगरीम् । प्रथिता सा तद्विवादनिर्णयक्यं पुर्याम् । राज्ञाऽप्याकार्यं
 ते पर्यनुयुक्ता — किं नु भो भवता वादनिर्णयो जातः १ ।
 तैरुक्तम्— भोम् स्वामिन् । । केन निर्णीत इति नृपेणोदिते ते
 सातवाहनस्वरूप सर्वमवितथमन्वयत् । तदाकर्ण्य तस्य शिशो
 २० रपि बुद्धिवैभवं विभाव्य प्रागुक्तं देवज्ञेन तस्य 'प्रतिष्ठाने' राज्यं
 च भविष्यतीत्यनुस्मृत्य तं स्वप्रतिपत्तिनमाकर्ण्य क्षुभितमनास्तन्
 मारणोपायमचिन्तयच्चिरं नरेश्वर । 'अभिघातकरादिप्रयागैर्मारिते
 चास्मिन्नप्यशक्षात्रवृत्तिक्षती जायेतामिति विचार्य राज्ञश्चतुरङ्ग
 चमूसमूहोऽन्ति'पति प्रत्याय 'प्रतिष्ठानं पत्तनं यथेष्टमयेष्टयत् ।

१ घ तदस्तदाऽङ्गमिन्द्रे' । २ घ 'वर । ३ ख - निधिनिरयणादि । ४
 तगडा' इति भाषायाम् । ५ घ 'महिषीवृषदासी' । ६ बा'न । ७ विप्रा । ८ ख-
 अभिघातकरादि' । घ- अभिघातकरादि' ।

तदवलोक्य ते ग्रामास्तुताश्चिन्तयन्ति स्म—कस्योपरि अयमेता-
वानाटोपः सकोपस्य 'मालवे'शस्य ? । न तावदत्र राजा राजन्यो
वा वीरस्तादृग् दुर्गादि वा । इति चिन्तयत्सु तेषु 'मालवे'-
शप्रहितो दूतः समेत्य सातवाहनमवाचत्— भो कुमारक !
तुभ्यं नृपः क्रुद्धः प्रातस्त्वां मारयिष्यति । अतो युद्धाद्युपायचिन्त- ५
नावहितेन भवता भाव्यमिति । स च श्रुत्वाऽपि दूतोक्तोर्निर्भय
निरन्तरं क्रीडन्नेवास्ते ।

अत्रान्तरे विदितपरमार्थो तौ तन्मातुलावितरेतरं प्रति विगत-
दुर्विकल्पौ पुनः 'प्रतिष्ठान'मागतौ । परचक्रं दृष्ट्वा तां स्वभगिनीं
प्रोचतुः—हे स्वसर्येन दिवौकसा तवाय तनयो दत्तस्तमेव स्मर १०
यथा स एवास्य साहाय्यकं विधत्ते । साऽपि तद्वचसा प्राचीनं
नागपतेर्वचः स्मृत्वा शिरसि निवेधितघटा 'गोदावर्या' नागहृदं
गत्वा स्नात्वा च तमेव नागनायकमाराधयत् । तत्क्षणात्नागराजः
प्रलक्ष्मीभूय वाचमुवाच— ब्राह्मणि ! को हेतुरहमनुस्मृतस्त्वया ? ।
तथा च प्रणम्य यथावस्थितमभिहिते वभाषे शेषराजः— मयि १५
पंथौ कस्तव तनयमभिभ्रितुं क्षमः ? । इत्युदीर्य तद्घटमादाय
हृदान्ते निमज्ज्य पीयूषकुण्डात् सुधर्या घटं प्रपूर्य च तस्यै दत्तः ।
त्वं चानेनामृतेन सातवाहनकृतमृन्मयाश्चरय-भज-पदातिजातम-
मिषिञ्चेः, यथा तत्सर्जावं भूत्वा परबल भुमक्ति । त्वत्पुत्रं च
'प्रतिष्ठान'पत्तनराज्ये अयमेव पीयूषघटोऽभिषेकयिष्यति । प्रस्तावे २०
पुनः स्मरणीयोऽहम् । इत्युक्त्वा स्वात्पदमगमद् भुजङ्गपुङ्गवः ।
साऽपि सुधाघटमादाय स्वसमोपेत्य तेन तन्मृन्मयं सैन्यमैदन्यमभ्यु-
क्षामास । प्रातर्दिव्यानुभवतः सचेतनीभूय तत्सैन्यसम्मुखं गत्वा युयुधे
परानीकिन्या सार्धम् । तथा सातवाहनपृतनया भग्न'भवन्ती'-
शितुर्वलम् । विक्रमनरपतिरपि पलाय्य यथा'भवन्ती'म् । तदनु २५

१ स्व-घ- 'दूतोर्निर्भय' । २ ए- -- 'प्रतिपठितस्त्व' घ- 'प्रपठितस्त्व' ।

३ ए- 'स्योस्तिपडेन तन्' । ४ सै-येन ।

सातवाहनो राज्येऽभिषिक्तः । 'प्रतिष्ठान' च निजनिजविभूति-
परिभूतप्रस्त्वौकसाराभिधान धवलगृह-देवगृह-हृष्टपङ्क्ति-राजपय-
प्राकार-परिखादिभि सुनिविष्टमजनिष्ट पत्तनम् । सातवाहनोऽपि
क्रमेण दक्षिणापयमन्वृण विधाय 'तापी'तीरपर्यन्त चोत्तरापय
५ साधयित्वा स्वकीयसत्त्वर प्रावीवृत्तत् । जैनश्च समजनि । अर्चाकरञ्च
जनितजननयनशैल्यानि चैल्यानि पञ्चाशद् वारा अपि । प्रत्येक
स्वस्वनामाङ्कितानि अन्तर्नगर कारयाम्बभूतुर्जैनभवनानि । पर-
समयलोऽप्रसिद्ध सातवाहनचरित्र शेषमपि किञ्चिदुच्यते —

श्रीसातवाहने क्षितिरेक्षति सति पञ्चाशद् वारा 'प्रतिष्ठान'-

- १० नगरान्तस्तदा वसति स्म, पञ्चाशनगराद् बहि । इतश्च तत्रैव
पुरे एकस्य द्विजस्य सूनुर्येन्द्र शूद्रकारयः समजनि । स च
युद्धश्रम दर्पात् कुर्वाण पित्रा स्वमुलानुचितमिदमिति प्रतिपिद्धो
ऽपि नास्यात् । अन्येषु सातवाहनचरित्रापलाखुन्दलादि
पुरान्तर्वर्तितीरपञ्चाशदन्वितो द्विपञ्चाशद्वस्तप्रमाणा शिला श्रमार्थ
१५ मुत्पाटयन् दृष्ट पित्रा सम गच्छता द्वादशान्ददेशीयेन शूद्रकेण ।
केनापि वीरेणाङ्गुलाचतुष्टय केनाचित् पटङ्गुलान्यपरेण त्र्यङ्गुला
न्यष्टौ शिवा भूमिनि उपाठिता, महीजानिना त्याजानु नीता ।
इत्यख्योस्य शूद्रकः स्फूर्जदूर्जितमयादीत् । भो भो भवत्सु मध्ये कि
शिलामिमां मस्तक यावन्न कधिदुर्द्धत्तमीष्टे । तेऽपि 'सर्ष्यमरा
२० विषुर्षया— त्वमेवोपाठ्य यदि समर्थमन्योऽसि । शूद्रकस्तदावर्ष्य
तां शिलां विषति तयोऽष्टयान्नकार, यथा दरम्पर्षमगमत् ।
पुनरवादि शूद्रकेण— यो भवत्सु अष्टभूषणु स गच्छ इमां
निपतती स्तभ्नातु । सातवाहनादिर्षीरर्भयाद् भ्रान्तलोचनं गच्छे
स एव सानुनयम्— यथा भो गच्छात् । रक्ष रक्ष अस्मावी-
२५ नान् प्राणान् इति । स पुनस्तां पतयात् तथा मुष्प्रहारेण

१ घ-'पत्तनम्' । २ घ-'खुन्दलादिः', घ 'खुन्दलादिः' । ३ ग-मही
पतिना' । ४ ग-दृष्टुं मयर्थे । ५ ग-'तदर्थमत्र' । ६ घ-स- 'अष्टवर्षिणु' ।

प्रहतवान्, यथा सा त्रिखण्डमन्वभूत् । तत्रैकं शकलं योजनत्रयोपरि
न्यपतत्, द्वैतीयकं च खण्डं नागहृदे, तृतीयं तु प्रतोलीद्वारे
चतुष्पयमध्ये निपतितमद्यापि तथैव 'वीक्ष्यमाणमास्ते जनैः । तद्बल-
विलसितचमकृतचेताः क्षोणिनेता शूद्रकं सुतरां सत्कृत्स्न पुररक्ष-
कमकरोत् । शङ्खान्तराणि प्रतिषिध्य दण्डधारस्तस्य दण्डमेवा-
युधमन्वज्ञासीत् । शूद्रको बहिश्चरान् वरान् पुरमध्ये प्रवेष्टुमपि
न दत्तवान्, अनर्थनिवारणार्थम् ।

अन्यदा स्वसौधस्योपरितले शयानः सातवाहनक्षितिपतिर्मध्य-
रात्रे शरीरचिन्तार्थमुत्थितः । पुराद् ब्रह्मिः परिसरे करुणं रुदित-
माकर्ण्य तत्प्रवृत्तिमुपलब्धुं कृपाणपाणिः परदुःखदुःखितहृदयतया १०
गृहान्निर्गमत् । अन्तराले शूद्रकेणावलोक्य सप्रश्रय प्रणतः
पृष्टश्च महानिशायां निर्गमनकारणम् । धरणीपतिरवदद् यदयं
ब्रह्मिः पुरपरिसरे करुणक्रन्दितध्वनिः श्रवणाध्वनि पथिकभाव-
मनुभवन्नस्ति तत्कारणप्रवृत्तिं ज्ञातुं ब्रजन्नस्मि । इति
राज्ञोक्ते शूद्रको व्यजिज्ञपत्—देव ! प्रतीक्ष्यपादैः स्वसौधालङ्क- १५
रणाय पादोऽवधार्यताम् । अहमेव तत्प्रवृत्तिमानेष्यामि । इत्य-
भिधाय वसुधानायकं व्यावर्त्य स्वयं रुदितध्वन्यनुसारेण पुराद्
बहिर्गन्तुं प्रवृत्तः । पुरस्ताद् ब्रजन् दत्तकर्णो 'गोदावर्या.'
स्रोतसि कञ्चन रुदन्तमश्रुत्वात् । ततः परिकरवन्ध विधाय
शूद्रकरतीर्त्वा यावत् सरितो मध्यं प्रयाति तावत् पयःपूरणाव्य- २०
मानं नरमेकं रुदन्तं वीक्ष्य वभाषे— भो कस्त्वम् ? किमर्थं च
रोदिपि ? । इत्यभिहितः स नितरामरुदत् । इति निर्वन्द्येन पुनः
स्पष्टमाचष्ट— भो साहसिकशिरोमणे ! मामितो निष्कास्य
भूपतेः समीपं प्रापय येन तत्र स्ववृत्तमाचक्षे । इत्युक्तः शूद्रक-
स्तमुत्पाटयितुं यावदयतिष्ठ तावन्नोत्पटति स्म सः । ततोऽधस्तात् २५

१ क- 'वीक्ष्यमाण०' । २ स्त- 'न चेत् शूद्रको' । ३ घ- 'दुस्मितहृदय०'
४ ग- 'एगान्' । ५ एत्यपादैः । ६ ग- 'अहमपि प्रवृत्ति०' ।

केनापि यादसा विधृतोऽय भवेदित्थाशङ्क्य सद्य कृपाणिकामधो
वाहयामास शूद्रक । तदनु शिरोमात्रमेव शूद्रकस्योद्धर्तु कर-
तलमारोहत् । लघुतया शिर प्रक्षरद्रुधिरधारमवलोक्य शूद्रको
विषादमापन्नश्चिन्तयति स्म— धिग् मामप्रहर्तारि प्रहर्तार

- ५ शरणागतघातक च । इत्यात्मान निन्दन् वज्राहत इव क्षण
मूर्च्छितस्तस्थो । तदनु समधिगतचैतन्याश्चिरमचिन्तयत्— कथमि-
वैतसुदुःखेष्टितमवनिपतये निवेदयिष्यामि ? । इति लज्जितमनास्तत्रैव
ऋष्टैश्चिता विरचय्य तत्र ज्वलन प्रज्वाल्य तच्छिर सह गृहीत्वा
यावद्दुर्दिशिपि प्रवेष्टु प्रववृत्ते तावत् तेन मस्तकेन निजगदे—भो
१० महापुरुष ! किमर्थमित्य करोषि ? । अह शिरोमात्रमेवास्मि 'सिंहिके-
यवत् सदा । तद् वृथा मा निर्षीद । प्रसीद मा राज्ञ सर्मापमुपनय
इति तद्वचन निशम्य चमस्कृतचित्त 'प्राणित्ययमिति प्रहृष्ट
शूद्रकरतच्छिर पञ्चाशुक्वेष्टित विधाय प्रातः सातवाहनमुपागमत् ।
अपृच्छत् पृथिवीनाथ—शूद्रक ! किमिदम् ? । सोऽप्यरोचत् देव !
१५ सोऽय यस्य क्रन्दितध्वनिर्देवेन रात्रौ शुश्रुवे । इत्युक्त्वा तस्य
प्रागुक्त वृत्त सकलमावेदयत् । पुना राजा तमेव मस्तकमप्राक्षीत्—
कस्य भो किमर्थं चात्र भवदागमनमिति ? । तेनाभिदधे—महाराज !
भवत कीर्तिमुभाकार्णि(१) समाकर्ष्य करुणरुदितव्याजेनात्मान ज्ञाप
यित्वा त्वाममुपागमम् । दृष्टश्च भवान् । पृथार्ये मेऽद्य चक्षुषी जाते
२० इति । कां कला सम्यग्रगच्छसीति राज्ञ आज्ञया निरयगीत
गातु प्रचक्रमे । क्रमेण तत्रानकलयामोहिता सकलाऽपि नृपति-
प्रमुखा परिपद् । स च मायासुरनामत्रोऽसुरस्तां गाया निर्माय
महीपतेर्महिषी महनीयरूपधेयामपजिहीर्षुरुपागतो बभूव । न च
निदितचरमेतद् करयापि । लोचैस्तु शीर्षमात्रदर्शनात् तस्य प्राकृत
२५ भाषया मीसुला इति व्यपदेशा कृत । तदनु प्रतिदिन तस्मिन्

१ ग- 'प्रज्वाल्यतच्छिर' । २ ग- 'द्वयस्तीपद भवता यावद्द किं०'

३ ग- 'उद्वृत्' । ४ जीवति ।

तितुम्बरी मधुरस्वर गायति सति श्रुत तत्स्वरूप महादेव्या
दासीमुखेन । भूप विज्ञाप्य तच्छीर्षं स्वान्तिकमानापितम् ।
प्रत्यह तमजीगपत् राज्ञी । दिनान्तरे राज्ञो प्रस्तावमासाद्य सद्य
एवापहरति स्म ता मायासुरः । आरोपयामास च ता 'धण्डावल्म्बि'-
नामनि स्वविमाने । राज्ञी च करुण क्रन्दितुमारेभे— हाऽह ५
'केनाप्यपहिये । अस्ति कोऽपि वीर पृथिव्या यो मा मोचयति' ।
तच्च मून्दलाभिल्येन वीरेण श्रुत्वा व्योमन्युत्पत्य च तद्विमानस्य
घण्टा पाणिना गाढमचार्यत । ततस्तत्पाणिनाऽवष्टम्ब विमान
पुरस्तान्न प्राचर्षात् । तदनु चिन्तित मायासुरेण— किमर्थं
विमानमेतन्न सर्पति ? । यावद्दार्शार्हात् त वीर हस्तावल्म्बितघण्टम् । १०
तत खट्वेन तद्वन्तमाच्छिद्यत् । पतित पृथिव्या वीर । स
चासुर पुर 'प्राचलन् । ततो विदितदेव्यपहारनृच्छन्त क्षिनिकान्न
पञ्चाशानमेकोनां वारानादिशट् यन् पद्मेदेव्या शुद्धि त्रियन्ता केनेयम-
पहतेति । ते प्रागपि शूद्रकं प्रत्यमूयापया प्रोचु— महाराज !
शूद्रक एव जानीते । तेनैव तच्छीर्षमानीतम् । तेनैव देवी जहे । १५
ततो नृपतिस्त्वस्मीं कुपित शूलरोपणमाज्ञापयन् । तदनु
देशरीतिवशात् त रक्तचन्दनानुजिज्ञाह्य गच्छे शाययित्वा तेन मह
गाढ बद्ध्वा शूलार्थे यावद् राजपुरुषाश्चेष्ट तावत् पञ्चाशदपि वीराः
मम्भूय शूद्रकमत्रोचन्— भो महारज ! किमर्थं रण्टेय त्रियन्ते
भयान् ? अशुभस्य काटहरणमिति न्यायात् मार्गय नरेन्द्रात् कनिपय- २०
दिनात्रभिम् । शोधय सर्वत्र देव्यपहारिणन् । किमनाण्डे एव
स्वरीया वीरत्वकर्तृमपनयामि ? । तेनोक्तम्— गम्यता तर्हि उपरानम् ।
विज्ञाप्यनामेनमर्थं राजा । तैरपि तयाहृते प्रत्यानापित शूद्रकः
क्षिर्नान्द्रेण । तेनापि स्वमुखेन प्रियसि कृता— महाराज !
दीपनामत्रपि येन विचिनोति प्रतिदिश देवी तदपहरिण च । २५

१ ख- 'घट विलम्बि' । २ ख- 'लुङ्गट भिन्मून्दला' । ३ घ-
'विलम्बि' । ४ ख- 'प्रवालीन्' । ५ 'तंरोरा' इति मन्थनम् ।

- राज्ञा दिनदशकमत्रविर्दत्त । शूद्रकगृहे च सारमेषद्वयमासीत्
 तत्सहचारि । नृपतिरवदत्—एतद् भेषणयुगल प्रतिभुप्रायंमस्मत्पार्श्वे
 मुञ्च । स्वयं पुनर्मवान् देव्युदन्तोपलब्धये 'हिण्डतां महीमण्डलम् ।
 सोऽप्यदेश प्रमाणमित्युदीर्य प्रवीर्यत्रानुपतस्थे । भूचक्रशक्र-
- ५ स्तत् कौलेयकद्वन्द्व शृङ्खलाबद्ध शय्यापादयोरवध्नात् । शूद्रकस्तु
 परितः पर्यटत् । अट्यमानोऽपि यावत् प्रस्तुतार्थस्य वार्तामात्रमपि
 क्वापि नोपलेभे तावदचिन्तयत्— अहो ममेदमयशः प्रादुरभूद्
 यदयं स्वामिद्रोही भूत्वा देवीमपाजीहरदिति । न च कापि
 शुद्धिर्लब्धा तस्या । तस्मान्मरणमेव मम शरणम् । इति विमृश्य
- १० दारुभिश्चितामरचयत् । 'ज्वलनं चाज्जालयत् । यावन्मध्य
 र्भाविशत् तावत् ताम्या शुनकाभ्यां देवताधिष्ठिताभ्यां ज्ञातं यदस्मद-
 धिपतिर्निधेन वाञ्छन्नस्तीति । ततो दैवतशक्त्या शृङ्खलानि भङ्क्त्वा
 निर्निर्मलौ गतौ तौ तत्र यत्रासीच्छूद्रकरचिता चिता । दशनै-
 र्भेशानाकृष्य शूद्रकं बद्धिर्निष्वासयामासतु । तेनापि अक-
- १५ स्मात् तां विलोक्य विस्मितमनसा निजगदे—रे पापीयासौ ! किमेतत्
 कृतं भवद्भ्यामशुभमद्भवाम् । राज्ञा मनसि विश्वासानिरासो
 भविष्यति यत् प्रतिभुवावपि तेनात्मना सह 'नीतौ । भपणाभ्यां
 वभाषे— धीरो भव । अस्मद्वर्षितां दिशमनुसर सरभसम् । या
 चिन्ता तव । इत्यभिधाय पुरोभूय प्रस्थितां तेन सार्धम् । प्रमात्
- २० प्राप्तां 'योलापुर'म् । तत्रस्थं महालक्ष्मीदेव्या भयनं प्रविष्टं । तत्र
 शूद्रकस्तां देव्यामभ्यर्च्य पुत्रसस्तरासीनखिराश्रमुपायसत । तदनु
 प्रत्यक्षीभूय भगवती महालक्ष्मीस्वामयोचत्—वत्स ! किं मृगयसे ।
 शूद्रकं णोक्तम्—राभिनि ! सातवाहनमहीपालमहिष्या शुद्धिं यद ।
 पारतं ये नेषमपहता । श्रीदेव्योदितम्—मर्षान् यश-राक्षस-

१ अशुभम् । २ य- 'मरमलार्थे' । ३ मृगयतु । ४ य- 'वत्स प्रतरथ' ।

५ अशुभम् । ६ य- 'य देवपत्नी' । ७ अभिम् । ८ य- 'प्रविष्टे' ।

९ अ- य- 'भवात्पत्नीति' । १० य- 'नीतावति (१)' ।

भूतादिदेवगणान् सम्मील्य तत्प्रवृत्तिमह निवेदयिष्यामि, पर तेषा
 कृते त्वया बल्युपहारदि प्रगुणाकृत्य धार्यम् । यावच्च ते कणेहस्य
 बल्याद्युपभुज्य प्रीता न भवेयुस्तावत् त्वया विघ्ना रक्षणीया । तत
 शूद्रको देवताना तर्पणार्थं कुण्ड परिरचय्य होममारेभे । मिलिता
 सकल्दैवतगणा । स्वा स्वा भुक्तिमग्निमुखेन जग्गृहिरे । तावत् ५
 तद्वोमधूम प्रसृमर प्राप तत्रथान यत्र मायासुरोऽभूत् । तेनापि
 परिज्ञातलक्ष्म्यादिशूद्रकहोमस्वरूपेण प्रेषित स्वभाता कोह्ला
 सुरनामा होमप्रत्यूहकरणाय । समागतश्च वियति कोह्लासुरः
 स्वसेनया समम् । दृष्टस्तदैवतगणै । चकित च तै । ततो
 भयणौ दिव्यशक्त्या युयुधाते दैत्यै सह । क्रमान्मारितौ च तौ १०
 दैत्यै । तत् शूद्रकः स्वय योद्धु प्रावृत्तत् । क्रमेण दण्डव्यति-
 रिक्तप्रहरणान्तराभावाद् दण्डेनैव ब्रह्मन् निधन नीतवानसुरान् ।
 ततो दक्षिणबाहु दैत्यास्तस्य चिच्छिदु । पुनर्वामदोष्यैव दण्ड-
 युद्धमकरोत् । तस्मिन्नपि छिन्ने दक्षिणाहिणोपात्तदण्डो योद्धु लभ्य ।
 तत्रापि देवैर्दूने वामपादात्तयष्टिरयुष्यत । तमपि क्रमादच्छिदन्न १५
 सुरा । ततो दन्तैर्दण्डमादाय युयुधे । ततस्तर्पस्तकमच्छेदि ।
 अयाकण्ठवृत्ता देवतगणास्त शूद्रकं भूमिपतितशिरस्क दृष्ट्वा
 अहोऽस्मद्भुक्तिदातुर्वराकस्य किं जातमिति परितप्य योद्धु
 प्रवृत्ता कोह्लासुरममारयन् । तत श्रीदेव्याऽमृतेनाभिविष्य
 पुनरनुसंहिताङ्गश्वके शूद्रकः प्रत्युज्जीवितश्च । सारमेयावपि २०
 पुनर्जीवितौ । देवो च प्रसन्ना सती तस्मै खड्गरत्न प्रादात् । अनेन
 त्वमजप्यो भविष्यसीति च वर व्यतरत् । ततो महालक्ष्म्यादि-
 दैवतगणै सह सातवाहनदेव्या शुद्धपर्यं समप्रमपि भुवन परि-
 भ्रम्य प्राप्त शूद्रको महार्णवम् । तत्र चैकवटनटमुच्चैस्तर निरीक्ष्य
 विभ्रामार्थमारोह यावत् तावत् पश्यति तच्छाग्वायां लम्बमानमध - २०
 शिरस काष्ठवीटिकाप्रवेशितोर्ध्वपाद पुरुषमेकम् । स च प्रसा

१ वृत्तिपर्यन्तम् । २ ग- दृष्ट स्वदैवतम् । ३ इतरत् ।

रितजिहोऽतर्नीर विचरतो जलचरादान् भक्षयन् वीक्षितस्ते ।
 पृष्ठश्च शूद्रकेण वस्त्व किमर्थं चेत्य लम्बितोऽसि १ । तेनोक्तम्—
 अह मायासुरस्य कनिष्ठो भ्राता । स च मदनो मदिष्णुर्मदप्रत
 'प्रतिष्ठाना'धिपते सातवाहनस्य नृपतेर्महिषा रिरसुरपाहरत्
 ५ सीतामिव देशवदनः । सा च पतिव्रता तन्नेच्छति । तदनुप्रोक्तोऽ
 प्रजन्मा—न युज्यते परदारापहरण तव ।

विक्रमाक्रातविश्वोऽपि, परस्त्रीषु रिरसया ।

कृत्वा कुठक्षय प्राप, नरक दशकन्धरः ॥१॥'

इत्यादिवाग्भिर्निपिद्ध क्रुद्धो महा मायासुरोऽस्या वटशाखाया
 १० टङ्कित्वा माभित्य व्यडम्बयत् । अह च प्रसारितरसन समुद्रात्
 सञ्चरतो जलचरादानभ्यवहरन् प्राणयात्रा करोमि । इति श्रुत्वा
 शूद्रकोऽप्यभाणीत्— अह तस्यैव महीभृतो भृत्य शूद्रकनामा
 तामेव देवीमवष्टुमागतोऽस्मि । तेनोक्तम्— एव चेत् तर्हि मा मोचय
 यथाऽह सह भूत्वा त दर्शयामि तां च देवीम् । तेन स्वस्थान
 १५ परितो जातुप दुर्गे कारितमस्ति । तच्च निरन्तर प्रज्वलदेवास्ति ।
 ततस्तदुल्लङ्घ्य त मप्य प्रविश्य त निपाय देवी प्रत्याहर्तव्या ।
 इत्यावर्ष्य शूद्रकस्तन वृषाणन तवाग्रधनानि छित्वा त पुरोधाय
 दैवतगणपरिवृत प्रस्थाय प्राकारमुल्लङ्घ्य त स्थानान्त प्राविशत् ।
 दैवतगणाधालोक्य मायासुरः स्वसैन्य युद्धाय प्रजिघाय । तस्मिन्
 २० पञ्चतामश्चिते स्वय योद्धुमुपतस्थौ । तत क्रमेण शूद्रकस्तेनासिना
 तमवधीत् । तता 'घण्टायन्त्रि'विमानमारोप्य देवी दैवतगणै सह
 प्रस्थित 'प्रतिष्ठान' प्रति ।

इतश्च दशम दिनमन्धीशृ'मागतमनगस्य जगत्पतिपतिर्ष्यात
 वा—अहो मग त महादेवी, त च शूद्रकवीर, त च अपि तां

रंसनालिहो, सर्वं मयव बुबुद्धिना विनाशितम् । इति शोचनात्
 सपरिच्छद् एव प्राणत्यागचिकी पुराद् वहिश्चिनामरचयच्चन्दना-
 दिदारमि । यावत् क्षणादाशुशुक्षणं क्षेप्त्यति परिजनश्चिनाया
 तावद् वर्धापक एको देवगणमन्यात् समाधासीद् व्यजिज्ञपच्च स
 प्रश्रयम्— देव ! दिष्टया वर्धसे महादेव्यागमनेन । तत्रिशम्य श्रयण- ५
 रम्य नरेश्वर स्फुरदानन्दकन्दलितहृदय ऊर्ध्वमरलोक्यन्नालुलोके
 नभसि देवतगण शूद्रकं च । अपमपि विमानादवतार्थं राज्ञः
 पदोरपतत् महादेवी च । अभिनन्द सानन्द मेदिनान्दु शूद्रकम् ।
 रायार्थं तस्मै प्रादिशत् । सोऽसवमन्तर्नगर प्रविश्य श्रुतशूद्रक-
 चारुचरितं सह महिष्या रायश्रियमुपनुभुजे महामुज । १०

तस्य च सातत्राहनस्य चन्द्रलेखाया पञ्च शतानि पत्न्य
 सर्वा अपि पद्भ्यामकविन्निदि । राजा पुनरनर्थातव्याकरण ।
 आगत उष्णकाल । आरब्धा जलकेटि । चन्द्रलेखा तु
 शीताल्ल शीत न सहते । नृपस्तु मेग्ना शूङ्गकवलस्तामनवरत
 सिञ्चति । तत सा सख्येन प्राह— देव ! मा मोदक पूर्य । १५
 हालस्तु तसस्कृतनस्मनप्रगच्छन् मोदकनाम श्रुत्वा दास्या
 पार्श्वामोदकपटलिप्रामानीनयत् । चन्द्रलेखा ता दृष्ट्वा पतिमति
 धेमदर्शनाददृसीत्—अहो महाराजस्य शास्त्रोत्तेजितमतिव्याप ! ।
 राज्ञाऽप्युपहासो ज्ञात । पृष्ट्वा राज्ञी — किमर्थं वधमुपहस्यामहे ! ।
 राज्ञी जगाद —अन्यार्थम्यानेऽन्यार्थान्नोऽप्राद् हसितोऽसि प्रिय ! । २०
 लज्जिनो राजा । सग्री विद्यार्थं भारती त्रिरात्रोपन सेनासभ्य
 प्रत्यर्क्षं कृत्वा तद्वरा महाकविर्भूत्वा मारस्वत यात्रणादिशास्त्र-
 गतान्यचीचरत् । तस्येश्वरस्य गुणहृत्वा भारती देवताऽवसरेऽ-
 र्नीर्यह । एकदा भारतीमन्यर्थयत्—सफलमपि पुर आपयामार्थं

१ शनी । २ अग्निः । ३ क- 'पत्रं' । ४ घ- 'जनस्य ही तावद् । ५
 क- स- 'मिगने' । ६ ग- 'अमः । ७ क- 'विषावर्' । ८ क घ- 'वर्' हपद्
 न्य- 'धीरह' । ९ ग- 'गण' ।

- अहः कविरूप भवतु । तथैव कृत देव्या । एकस्मिन् दिने दश-
कोट्यो गाथा सम्पन्ना । सातवाहनकशास्त्र तत्कृतम् । तस्य
चोर्वापते खरमुखो नाम दण्डनाथ शूरो भक्त प्राज्ञ पुण्याढ्य आ-
रम्भसिद्ध । एकदा हालेनादिष्ट खरमुखाय—‘मथुरा’ लाहि । आदेश
५ प्रमाणमित्युक्त्वा बहिर्व्यापारिणा पार्श्वमेत्य राजादेशमचीकथत् ।
व्यापारिणि प्रोक्तम्—खरमुख ! द्वे ‘मथुरे’ स्त । एका ‘दक्षिण
मथुरा’ पाण्डवकृता, अपरा ‘पूर्वमथुरा’ यद्रोष्ठे कृष्णः समुत्पन्न यत्र
‘वृन्दावना’दीनि वनानि । द्वयोर्मध्यात् का ‘मथुरा’ ग्राह्येति पृ०३ ।
खरमुखेनोक्तम्—प्रतापमार्तण्ड त क प्रद्युमीष्टे ? । वक्ष्यति हि रे
१० मम चेतो न जानीथ ? । तस्य च प्रकोप सद्य प्राणहर । द्वे
अपि ‘मथुरे’ प्रहीष्याम । सेन्य द्विखण्ड कृत्वा द्वे ‘मथुरे’ एक-
स्मिन्नेव मध्याह्ने खरमुखेन जगृहाते । तत्पुरीद्वयग्रहणवर्धापनिवा-
मुखौ द्वौ नरौ आगमताम् । यावत् प्रमोदात् तौ नृपतिरालपति तावत्
तृतीय एक आगात् । स उवाच—देव ! भयत्काराप्यमाणजैनप्रासाद-
१५ भूमितलेऽक्षयो निधि प्रादुर्भूव दिष्टथा । यावत् तदभिमुखमीक्षते
तावदेव दासी भ्रममञ्जूषा शुद्धान्तादायासीत्—स्वामिन् ।
देव्या चन्द्रलेखया सर्वाङ्गलक्षण सुतो जात । चतस्रोऽपि वर्धा
पनिना दत्ता क्षमापालेन । तेन प्रमोदेनास्य महो-नाद उत्पन्न ।
ततो मेलयित्वा लोक हयारूढो ‘गोदावरी’तीरमुपेत्य तां जगाद
२० तारतरस्वम्—

सद्य भण ‘गोदावरी !’ पुञ्जसमुदेण साहिया सती ।

सीलाहणकुटसरिस जइ ते कृत्ते कुळ अत्थि ? ॥१॥^१

१ ग ‘तत्र चोर्वा०’ । २ ग ‘खरमुखो’ । ३ ग—‘मिदि’ । ४ ग—‘आयाती’ ।
५ अन्त पुरात् ।
६ वाया—सत्य भण गोदावरी ! पूर्वसमुदेण साधिका सती ।
सातवाहनकृतसदृश यदि ते कृत्ते कुलमरित ! ॥
७ ग—‘सीलाहण०’ । ८ आर्षा ।

उत्तराधो हिमवतो दाहिणधो 'सालिवाहणो राजा(या) ।

समभारभरकता तेण न 'पल्हत्थए पुहवी ॥२॥

तादृश तस्य गर्वमीक्षमाणा महामन्त्रिणोऽन्योन्य मन्त्रयामासु —
नृप श्रिया तरलित । ततः —

जितक्षेत् पुरुषो लक्ष्म्या, हत लोकद्वय तत ।

५

जिता चेत् पुरुषेणैषा, जित लोकद्वय तत ॥१॥^६

तस्मादस्य दु खोत्पादनेन मदगदोऽष्टेद, कर्तुमर्ह । इत्यालोष्य
राजान व्यजिज्ञपन्—देव । ललाटतपतपन काल भोजनावसरो
र्तते । पादोऽनर्धार्यता सौधाय । इत्युदित्वा सौधमनैषु । तत्रापि
मदात् स्तम्भादीनि कुट्टयति । ततो मन्त्रिभि रुरमुत्तं वीरोत्तस १०
ऊनीकृत्य राज्ञे उक्तम्—देव । रुरमुत्तः राधो व्याधिना धामगमत् ।
अथ तच्छब्देण क्षमापो दु.खाच्छेकान्मदमहासात् । गोत्रात् तु
वैकल्यमचकालत् । अथामात्यैर्विज्ञप्तम्—प्रजेश्वर । त्रिदेशादायानेर्मृत-
जीवनविधानिदुरै रुरमुत्तो जीवित । यथादेश स्यात् तदा
पदकमलयुगलतले लोच्यते । इत्युक्ते सुस्थो जात । इष्ट रुरमुत्तः । १५
सुम्ह तुष्टो राजा । एव तस्योदय ।

अन्यदाऽसौ 'गोदानरी'तीरे नडति । तदैकमीनेन जलाद्
वर्हिमुख निष्वास्य हसितम् । मीतश्चमकृतश्च भूप । राशे
प्यानाकृष्टाऽऽयाता ब्राह्मी पृष्टा—देनि ! मीन किमपं हसति ? ।
ब्राह्म्याह—रत्स ! प्राम्मरे त्व अत्रेव पुरे काष्ठभारहारक २०
आसी । स च मप्याहे काष्ठकयार्जितधनक्रीतान् सक्तून् उष्णो-
दकविलोडितान् मासक्षपणिऋषये मुदा ददे । तेन पुष्पेन त्व

१ छाया—उत्तरतो हिमवात् दक्षिणत सालिवाहनो राजा ।

समभारभरकता तेन न पर्यस्यते पृथ्वी ॥

२ ग-‘सालिवाहणराया’ । ३ ग-‘पल्हत्थए’ । ४ आया । ५ र-घ-‘तादृशं’ ।

६ अत्रुदए ।

एवं च भूयस्यनेहसि गच्छति लोकैश्चिन्तितम्— अहो कथ
 भाव्यमनपस्यैरेव सर्ववर्णैः स्थेयम्? । सर्वाः कन्यास्तावद् राजैव
 विबोधा । योपिदभावे च कुतः सन्ततिरिति १ एवं त्रिषण्येषु लोकेषु
 'विवाहवाटिका'नाम्नि प्रामे वास्तव्य एको द्विजः पीठजां देवी-
 गाराध्य व्यजिज्ञपत्— भगवति ! कथं विवाहकर्माऽस्मदपत्याना ५
 भावीति २ । देव्योक्तम्—भो वाडव ! त्वद्भवनेऽहमात्मानं कन्यारूप
 कृत्वाऽवतरिष्यामि । यदा मा राजा प्रार्थयते तदाऽहं तस्मै देया,
 शेषमहं कैरिष्ये । तथैव राजा तां रूपवतीं श्रुत्वा विप्रमयाचत ।
 सोऽपि जगाद्— दत्ता मया, परं महाराज ! स्वयमत्रागत्य मत्क्रन्यो-
 द्बोढव्या । प्रतिपन्नं राज्ञा । गणकदत्ते उभे क्रमाद् विवाहाय १०
 प्रचलितः । प्राप्तश्च तं ग्रामं श्वशुरकुलमवनिपति । देशाचारानु-
 रोधाद् बभूवरयोरन्तराले जवनिक्ता दत्ता । अञ्जलिर्युगन्धरांलजै-
 र्भृतः । लग्नवेलायां 'तिरस्करिणीमपनीय यावदन्योन्यस्य शिरसि
 लजान् नितरितुं प्रवृत्तौ तदनु किल हस्तमेलोपो भविष्यतीति १५
 तावद् राजा तां रौद्ररूपां राक्षसीमिवैक्षिष्ट । ते च लज्जा' 'कठिन-
 कर्करपापाणरूपा राज्ञः शिरसि लगेतु लग्नाः । क्षितिपतिरपि
 किमपि विकृतमिदमिति विभाजयन् पलायितः । तावत् सा पृष्ठ-
 लग्नाऽऽमशकलानि वर्पन्ती प्राप्ता । ततो नरपतिर्नागहृदे प्राविशन्नज-
 जन्मभूमिम् । तत्रैव च निधनमानशे । अद्यापि सा पीठजा
 देवी प्रतोन्म्या बहिरास्ते निजप्रासादस्था । शूद्रकोऽपि क्रमेण २०
 फालिकादेव्याऽनारूपं विकृत्य वापीं प्रविष्टया करुणरसितेन
 निप्रलम्बस्नन्निष्कासनार्थं प्राविशत् । पतितस्य तस्य वृषाणस्य
 कूपद्वारे तिर्यक्पतनाच्छिन्नाङ्गः पञ्चतामानश्च । महालक्ष्म्या हि
 वरनितरणानसरेऽस्माद् देवैकोशेयकात् तत्र दिष्टान्तायातिर्भवित्री-
 त्यादिष्टमासीत् । ततः शुक्तिकुमारो राज्येऽभिषिक्तः । 'सात- २५

१ घ—'भोऽप्ये' । २ जवनिक्ताम् । ३ घ—'कठिनपापाणकर्करूपा' । ४ घ—'रति
 किमपि' । ५ ग 'सङ्गात् तव मरण भावीचा' । ६ घ—'शातपाहमाय' ।

वाहनस्य निसूदनान्तरमथापि राजा न कश्चित् 'प्रतिष्ठाने' प्रविशति,
 'वीरक्षेत्रत्वात् । अत्र च 'यदसम्भाव्य क्वचिद् गर्भे तत्र परसमय एव
 मन्तव्यो हेतुः, यन्नासङ्गतथागजनो जैनः । श्रीवीरे शिव गते ४७०
 (वर्षे) विक्रमार्को राजाऽभवत् । तत्कालीनोऽय सातवाहनः, तत्प्रति-
 ५ पक्षत्वात् । यस्तु कालिकाचार्यपाश्चात् पर्युषणामेकेनाह्वा अर्वागा-
 नाययत् सोऽन्यः सातवाहन इति सम्भाव्यते; अन्यथा

'नवसयतेणउएहिं समकतेहिं वीरमुक्खाओ ।

पजोसवणचउत्थी कालयसूरेहिं तो ठविआ ॥१॥'

इति चिरत्नगाथाविरोधप्रसङ्गात् । न च सातवाहनकर्मिक सात-
 १० वाहन इति विरुद्धम्, भोजपदे बहूना भोजत्वेन, जनकपदे
 बहूनां जनकत्वेन रूढत्वात् ।

॥ इति 'शातवाहनचरित्रम् ॥ १५ ॥

१ घ-'वीरक्षेत्र इति' । २ ग-'पदमद्भाष्य' ।

३ छ या- 'नष्टतद्विनशदा समया तर्क्यतिमाशङ्क' ।

चतुर्विंशतिप्रबन्धे कालिकाचार्यनिर्णयस्य विना ॥ ५ आर्षां ।

५ ग-'शातवाहनप्रबन्धे' ।

[१६]

॥ अथ वङ्कचूलप्रबन्धः ॥

‘पारेत’जनपदान्त-‘श्वर्मण्यत्वा’स्तटे महानद्याः ।

नानावनवनगहना, जयत्यसौ ‘टीम्पुरी’ति पुरी ॥ १॥’

अत्रैव ‘भारते’ वर्षे विमलयशा नाम भूपतिरभूत् । तस्य सुमङ्गला- ५
 देव्या सह विषयसुखमनुभवतः क्रमाज्जातमपत्ययुगलम् । तत्र
 पुत्रः पुष्पचूलः पुत्री पुष्पचूला । अनर्थसार्यमुत्पादयतः पुष्प-
 चूलस्य कृतं लोकेर्वङ्कचूल इति नाम । महाजनोप(पा ?)लब्धेन राज्ञा
 रुपितेन निःसारितो नगराद् वङ्कचूलः । गच्छंश्च पथि पतितो १०
 भीषणायामटव्यां सह निजपरिजनेन स्वत्ता च स्नेहपरवशया ।
 तत्र च क्षुत्पिपासार्दितो दृष्टो मिष्टैः नीतः स्वपल्लवाम् । स्थापित-
 श्च पूर्वपल्लीपतिपदे । पर्यपालयद् रान्यम् । अलुण्ठयद् ग्राम-नगर-
 सार्यादीन् ।

अन्यदा सुस्थिताचार्या ‘अर्बुदा’चल्य‘दद्यापद’यात्रायै प्र-
 स्थितास्तामेन ‘सिंहगुहां’ नाम पल्लीं सगच्छः प्रापुः । जातश्च १५
 वर्षाकालः । अत्रनि पृथिवी जीवाकुला । साधुभिः सहालोच्य
 मार्गयित्वा वङ्कचूलाद् वसति स्थितास्तत्रैव सूरयः । तेन च प्रथम-
 मेव व्यवस्था कृता— मम सीमान्तधर्मरूपा न कयनाया, यतो
 युष्मत्कयायां अहिंसादिको धर्मः, न चैवं मम लोको निर्वहति ।
 एवमस्तु इति प्रतिपद्य तस्थुरपाश्रये गुरवः । वङ्कचूलेनाद्वय २०
 सयै प्रधानपुरुषा नणिताः —अहं राजपुत्रन्मन्मत्समांये ब्राह्मणा-
 दय आगमिष्यन्ति । ततो मयद्विजीवमधो मांसमद्यादिप्रसङ्गश्च
 पैल्लीमध्ये न कर्तव्यः । एवं कृते यतीनामपि भक्तपादमजुगुन्ति
 कल्पन इति । तैस्तपैव कृतं यावच्चतुरो मासान् । प्राप्तो विहार-

१ जायां । २ ग-‘सुतपूर्व’ । ३ ग-‘पट्टा मन्वे’ ।

समय । अनुज्ञापितो वङ्कचूलः सूरिभिः—

संमणाण सउणाण भमरकुलाण गोकुलाण च ।

अनिवाओ वसहीओ सारईआण च मेह्वाण ॥ १ ॥^१

इत्यादि वाक्यैः । ततस्तैः सह चलितो वङ्कचूलः । स्वसीमा
 ५ प्रापुषा तेन विज्ञप्तम्—वय परकीयसीमा न प्रविशाम इति ।
 सूरिभिर्भणितः— वय सीमान्तरमुपेताः तत् किमप्युपदिशाम-
 स्तुभ्य, दक्षिण्यात् । तेनोक्तम्—यन्मयि निर्वहति तदुपदेशेनानु-
 गृह्यतामय जन । तत सूरिभिश्चत्वारो नियमा दत्ताः, तद्यथा—
 अज्ञातफलानि न भोक्तव्यानि १, सप्ताष्टानि पदान्यपसृत्य घातो
 १० देय २, पट्टदेवी नाभिगन्तव्या ३, काकमास न भक्षणीयमिति
 ४ । प्रतिपन्नास्तेन ते । गुरून् प्रणम्य स्वगृहमगमत् ।

अन्यदा गत सार्यस्योपरि धाव्याम् । शकुनकारणान्न गत
 सार्य । त्रुटिन च तस्य^१पष्यदनम् । पीडिता क्षुधा राजन्याः । दृष्टश्च
 ते किम्पाकफले । गृहीतानि फलानि । न जानन्ति ते
 १५ नागधेयमिति तेन न भुक्तानि । ईतैरै सर्वैर्बुभुजिरे । मृताश्च ते
 किम्पाकफले । ततश्चिन्तित तेन—अहो नियमाना फलम् । । तत
 एवाक्येवागत. पल्लीम् । रजन्या प्रविष्ट स्वगृहम् । दृष्ट्या
 पुष्पचूला दीपालोकेन पुरुपत्रेणा निजपत्न्या सह प्रद्युष्टा । जातश्च
 कोपस्तयोरुपरि । द्वावप्येतौ खड्गप्रहारेण छिनन्ति । इति यावद-
 २० चिन्तयत् तावत् स्मृतो नियमः । तत सप्ताष्ट पदान्यपक्रम्य घात
 ददत् खोदशृतमुपरि खड्गेन । व्याहृत् स्वसा—जीवत वङ्कचूलः ।

१ वाया— समानां सज्जनानां भमरकुलानां गोकुलानां च ।

अनियता वगणयः शारदयिनां च भयानाम् ॥ २ आर्या ।

१ दक्षिण्यात् इति पाठः घ प्रती न रित । २ र-घ-‘स्व(सो)स्वगृहमगमन्’
 ५ घ-‘परिपदा(?)शकुल’ । ६ घ-र-‘पष्यदनम्’, घ-‘पृथ्यदनम्’ । ७ घ-
 ‘इति छ’ । ८ घ-‘पदायपगुः’ । ९ घ-‘खाद्यहन्’ ।

तद्वच श्रुत्वा लज्जितोऽसावपृच्छत्— किमतेदिति ? । साऽपि
 नटवृत्तान्तमर्चाकथयत् — भ्रातरत्र प्रतिभूपतेर्नटवेषधराश्चरा आग-
 च्छन् । यदि पल्लया वङ्कचूलोऽस्ति तदाऽस्माकं नृत्यं पश्यतु
 इत्यमुपन् । तदा मयाऽचिन्ति— साम्प्रत भ्राता वङ्कचूलो
 नास्ति गृहे । तदा मया तत्र वेपथारिण्या नृत्यमकारि तेषां पार्श्व- ५
 त् । दानमदायि तेभ्य । गताश्च ते स्वस्थानम् । ततो बहुनिशा-
 गमनेन निद्रापरवशा तेनैव वेपेण भ्रातृजायापार्श्वे अस्त्रपम् ।
 इति वृत्तान्तं श्रुत्वाऽतीन मनसि खेदो दग्धे तेन ।

कालक्रमेण तस्य तद्राज्यं शासतस्तत्र पल्लया तस्येनाचार्यस्य
 शिष्या धर्मरूपि-धर्मदक्षनामानौ कदाचिद् वर्षारान्मत्रास्थिपाताम् । १०
 तत्र तयोरेकः साधुस्त्रिमासक्षपणं विदधे, द्वितीयस्तु चतुर्मासक्षपणम् ।
 वङ्कचूलस्तु तदचनियमानामायतिशुभफलतामवलोक्य व्यजिज्ञपत्
 — हे भदन्तौ ! मदनुक्रमया कमपि पेशल धर्मोपदेशं दत्तं ,
 ततस्ताम्या चैत्यविधापनदेशना पापनाशिनी विदधे । तेनापि १५
 'शैराविका' पर्वतसमीपवर्तिन्या तस्यामेव पल्लया 'चर्मण्यती' सरित्तोरे
 कारितमुञ्चेस्तरं चारु चैत्यम् । स्थापितं च तत्र श्रीगन् महाश्रीर-
 विन्ध्यम् । तीर्थतया च खड्गं तत् । तत्रायान्ति म्म चतुर्दिग्भ्यः सद्वा ।
 कालान्तरे कश्चिन्नैगमः समार्यं सर्वद्वर्षां तद्यात्रापे प्रस्थित
 प्राप्तः क्रमेण 'रन्ति' नदीम् । नावमाह्वयं च दम्पती चैत्यशेखर
 व्यलोक्यताम् । तत्र सरभस सौवर्ण्यचौक्ये बुङ्कुमचन्दन २०
 कर्पूरं प्रक्षिप्य जलक्षेप्तुमारब्धवती नैगमगृहिणी । प्रमादात्
 निपतितं तदन्तर्जलतलम् । ततोऽभाणि वणिजा—अहो इदं
 कञ्चोल्कं नैकमोटिमून्यरत्नम्वचितं राजा ग्रहणक्रेऽर्पितमासीत् ।

१ घ- 'कथं कथं भवत्' । २ 'तदा बहु' इत्यारभ्य 'परवशा' पर्यं तं पञ्चाधिस्य
 ग-पुस्तके वर्धते । ३ ख-घ- तेन वेपेण' । ४ ग घ- दत्तम्' । ५ ग- शिरोना-
 भिदविद्या(१)वर्धते', घ- किरान मदर्शिकावर्धते । ६ ग घ- 'तत्र या' 'त' ।
 ७ घ- 'रन्तिनदीम्' ।

- ततो राज्ञ कथं ह्युदितव्यम् १ । इति चिरं निपद्य चङ्कचूलस्य
 पल्लीपतेर्विज्ञापितं तत्, यथा— अस्य राजकीयवस्तुनो विचित्रि
 कार्यताम् । तेनापि धीवर आदिष्ट तच्छोधयितुं प्राविशदन्तर्नदीम् ।
 विचिन्वता चान्तर्जलतले दृष्टं तेन हिरण्यमयरथस्य जीवन्तस्वामि
 ५ श्रीपार्श्वनाथविम्बं यावत् पश्यति स्म स विम्बस्य हृदये
 तत्कञ्चोलकम् । धीवरेणोक्तम्—धन्याविमो दम्पती यद् भगवतो
 वक्षसि धुसृणुष्वन्धेन्दुनाथिलेपनाहं स्थितमिदम् । ततो गृहीत्वा
 तदर्पितं नैगमस्य । तेनापि दत्तं तस्मै बद्धं द्रव्यम् । उक्तं च
 विम्बस्वरूपं नाभिरेण । ततो चङ्कचूलेन श्रद्धालुना तमेव प्रवेश्य
 १० निष्कासितं तद् विम्बम् । कनकरथस्तु तत्रैव मुक्तं । निवेदितं हि
 स्वमे प्राग् भगवता नृपते — यत्र क्षिता मती पुष्पमाला गत्वा
 तिष्ठति तत्र विम्बं शोच्यमिति । तदनुसरेण विम्बमानीयं समर्पितं
 राज्ञे चङ्कचूलाय । तेनापि स्थापितं श्रीश्रीरविम्बस्य बहिर्मण्डपे,
 यावत् किल नयं चलयमस्मै कारयामि इत्यभिसन्धिमता । करिते च
 १५ चैत्यातरे यावत् तत्र स्थापनार्थमुत्थापयितुमारभन्ते राजकीया
 पुरभास्तानद् विम्बं नोत्तिष्ठति स्म । देवताधिष्ठानात् तत्रैव स्थित-
 मद्यापि तथैवास्ते । धीवरेण पुनर्विज्ञप्तं पल्लीपति — यत् तत्र
 देव । मया नद्यां प्रविष्टेन विम्बातरमपि दृष्टम् । तदपि बहिरा
 नेतुमीचित्तमश्नति । पूजारूढं हि भवति । तत्र पल्लीश्वरेण पृष्टा
 २० स्वपरिपत्—भो जानीते कौऽपि अनयोर्विम्बयो राविधानकम् १ ।
 येन सन्नेने नयन्तर्जलतले न्यस्यते २ । इत्याकर्ण्यध्वेन पुराविदा
 स्वशिरेण विश्रुतम्—

देव । एषस्मिन्नगरे पूर्वं नृपतिरासीत् । स च परचक्रेण
 समुपेयुषा माधं योद्तु संशयचर्म्ममगृहं सन्नद्य गतः । तस्याम्
 २५ महिषी च निजं सर्वस्वमेनञ्च विम्बद्वयं पनकरथस्य विधाय

१ घ-वंशम् । २ घ-'भ'तर्ज' । ३ घ-घ-हिरण्यम् । ४ घ-घ-पुष्पमाला । ५ घ-
 वरम् । ६ घ-घ-तर्ष' । ७ घ-घ-नृप' । ८ घ-तत्पुष्पमगृहेन गतः ।

नलदुर्गमिति वृत्त्या 'चर्मण्यत्पा' कौटिल्यिने प्रक्षिप्य स्थिता ।
 चिर युद्धवत्स्तस्य कोऽपि खल किञ्च मार्तामनैपीद् यद्य
 नृपतिस्तेन परचक्राधिपतिना व्यापादित इति । तच्छ्रुत्वा देवी
 तरकौटिल्यकमाक्रम्यान्तर्नलतल प्राक्षिपत् । स्वयं च 'परासुतामा-
 सदत् । स च नृपति परचक्र निर्जित्य यावन्निजनगरमागमत् ५
 तावद् देव्या प्राञ्चानवृत्तमाकर्ष्य भनाद् विरक्त पारमेश्वरी दीक्षा
 कक्षाचक्रे । तत्रैक विम्ब देवेन गहिरानीत पूज्यमान चास्ति ।
 द्वितीयमपि चेन्निरसति तदोपक्रम्यतामिति । तदाकर्ष्य ब्रह्म-
 चूलः परमार्हतचूडामणिस्तमेव धीरर तदानयनाय प्राचीविशत् ।
 स च तद् विम्ब कटादधवपुर्जलतले तिष्ठमान वहिस्थशेषाङ्गमभोव- १०
 लोक्य निष्कासनोपायाननेकानकार्षीत् । न च तन्निर्गतमिति
 दैवतप्रभानमाकलय्य समागत्य च 'विशामांशाय न्यवेदयत्
 तस्वरूपम् । अद्यापि तत् किल तत्रैवास्ते । श्रूयते ह्यद्यापि केनापि
 धीवरस्यपिरेण नौकास्तम्भे जाते तत्कारण विचिन्वता तस्य
 'हिरण्यमयस्ययुगकीलिका लब्धा । ता कनकमयी दृष्टा १५
 लुब्धेन तेन व्यचिन्ति यदिम रथ क्रमात् सर्वे गृहीत्वा ऋद्धिमान्
 भविष्यामीति । ततश्च न राजो निद्रा न लेभे । उक्तश्च केनापि
 अदृष्टपुष्टयेण यदिम तत्रैव विमुच्य सुख स्वेया , नो चेत् सद्य
 एव त्वां हनिष्यामीति । तेन भयार्तेन तत्रैव मुक्ता युगकीलिका
 इत्यादि । किं न सम्भाव्यते देवताधिष्ठितेषु पदार्थेषु ? । श्रूयते च २०
 सम्प्रत्यापे काले—ऋधिन् म्लेच्छ पापाणशणि श्रीपार्श्वनाथ-
 प्रतिमां महत्कुमुदस्थित स्तम्भितगार्जुजान् । महति पूजाविधौ
 श्रुते सज्जनानापन्न इति ।

श्रीवीरविम्ब महत् तदपेक्षया लघ्वयस्तर श्रीपार्श्वनाथ
 विम्बमिति महावीरस्यार्मरुत्सरोऽथ देव इति 'भेदाद्येष्टुण' २५

इत्याख्या प्राचीकयन् । श्रीमच्छेच्छणदेवस्य महीयस्तममाहात्म्यानिधे
पुरस्ताभ्या महापिभ्यां सुवर्णमुकुटाम्नाय साधित । प्रकाशितश्च
मव्येभ्य । सा च 'सिंहगुहा'पल्ली कालक्रमाद् 'दिम्पुरी'त्याख्य-
या प्रसिद्धा नगरी सञ्जाता । अद्यापि स भगवान् श्रीमहावीरः
५ स च चेच्छणपार्श्वनाथ सकलसङ्घेन तस्यामेव पुर्यां यात्रोत्सवैरा-
राध्यते इति ।

- अन्यदा वङ्कचूल 'उज्जयिन्या खातपातनाय चार्यवृत्त्या कस्यापि
श्रेष्ठिन सन्ननि गत कोलाहल श्रुत्वा चलित. । ततो देवदत्ताया
गणिकाया गृह प्राविशत् । दृष्ट्वा सा कुष्ठिना सह प्रसुता ।
१० ततो नि सृत्य गत श्रेष्ठिनो वेदम । तत्रैकविंशोपको लेख्यको
ब्रुवतीति परुषवाग्भिर्निर्भर्त्स्य नि सारितो गेहात् पुत्र श्रेष्ठिना ।
निरराम च यामिनी । यावद् राजकुठ यामीत्यचिन्तयत् तावदुज्जगाम
धामनिधि । पल्लीपतिश्च नि सृत्य नगराद् गोधा गृहीत्वा तरुतले दिन
नीत्या पुना रात्रावागाद् राजभाण्डागाराद् बहि । गोधापुच्छे विलम्ब
१५ प्राविशत् कोशम् । दृष्टो राजाप्रमहिष्या रुष्टया । पृष्टश्च—कस्त्वमिति ? ।
तेनोचे—चौर इति । तपोक्तम्— मा भैपी । मया सह सङ्गम
कुरु । सोऽनादीत्— का त्वम् ? । साऽप्युचे— अप्रमहिष्यहमिति ।
चैरोऽनादीत्— यद्येन तर्हि ममाग्रा भवति, अतो यामि । इति
निश्चिते तथा स्याद्ग नखैर्विदार्य पृष्टतिपूर्वगाहृता आरक्षका ।
२० गृहान्तम् । राजा चानुनयार्थमाग्नेन तद् दृष्टम् । राज्ञोक्ता स्वपू-
रुपा — मेन गाढ बुर्वाष्वमिति । ते रक्षित । प्रातः पृष्ट
क्षिनिभृता । तेनाप्युक्तम्— देव । चौर्यायाह प्रविष्ट, पश्चाद् देव-
भाण्डागारे देव्या दृष्टोऽग्निः । यावदन्यत्र यथयति तावत् तुष्टो
रिदितयेषो नरेन्द्र स्वीष्टन् पुत्रतया स्यापितश्च मामन्तपदे ।
२५ देवी विडम्बयाना रक्षिता यद्दृश्यतेन । अहो नियगानां शुभ
कल्पिति अनवरतमयमप्यासीत् ।

प्रेषितश्चान्यदा राज्ञा कामरूपभूपसाधनार्थं गतः । युद्धे
घातैर्जर्जरितो विजित्य तमागमत् स्वस्थानम् । व्याहृताश्च राहा
वैधाः । यावद् 'रोगोऽपि घातव्रणो विकसति तैरुक्तम्—देव ! काक-
मांसेन शोभनो भवत्ययम् । तस्य च जिनदासश्रावकेण सार्धं
प्रागेव मैत्र्यमासीत् । ततस्तदानयनाय प्रेषितः पुरुषः पुरुपाधि- ५
पतिना येन तद्वाक्यात् काकमांसं भक्षयतीति । तदाऽऽहूतश्च
जिनदासो 'ऽवन्ती' मागच्छन्नुभे दिव्ये सुदत्यौ रुदत्यौ अद्राक्षीत् ।
तेन पृष्टे—किं रुदियः ? । ताभ्यामुक्तम्—अस्माकं भर्ता 'स्त्रीधर्मा' च्यु-
तः । अतो राजपुत्रं वङ्कचूलं प्रार्थयावहे, पर त्वयि गते स मास
भक्षयिता; ततो गन्ता दुर्गतिम्, तेन रुदिव । तेनोक्तम्—तथा १०
करिष्ये यथा तं भक्षयिता । गतश्च तत्र राज्ञोपरोधाद् वङ्कचूलम-
वोचत्—गृहाण बलिभुक्पिशितम् । पट्टभूतः सन् प्रायश्चित्त चरेः ।
वङ्कचूलोऽवोचत्— जानासि त्वं यदाचर्याप्यकार्यं प्रायश्चित्त
प्राप्तम् । ततः प्रागेव तदनाचरणं श्रेय इति 'प्रक्षालनादि पङ्कस्य
दूरादस्पर्शनं वरम्' इति वाक्यान्निपिद्धो नृपतिः । विशेषप्रातिपन्नवननि- १५
वहश्चा 'ऽच्युत' कल्पमगमत् । यत्मानेन जिनदासेन ते देव्यौ
तथैव रुदत्यां दृष्ट्वा प्रोक्तम्— किमिति रुदिय ? न तावत् स मास
प्राहितः । ताभ्यां अभिदधे— स द्वाधिकाराधनाप्रशा 'दच्युत' प्राप्तः ।
ततो नाभयदस्मद्गतेति । एव जिनधर्मप्रभाज सुचिर विभाष्य
जिनदासः स्वावासमाससादेति । अस्य 'टिग्पुरी' तीर्थस्य २०
निर्मापयिता वङ्कचूलः ।

॥ इति वङ्कचूलप्रबन्धः ॥ १६ ॥

[१७]

॥ अथ विक्रमादित्यप्रबन्ध ॥

विक्रमादित्यपुत्र विक्रमसेनराजान प्रति पुगेधसाऽऽशीर्दत्ता
 यत् न्व पितृविक्रमादित्यादधिको भूया । तदा देवताधिष्ठिताभि
 ५ सिंहासनस्याभिध्वतसृभि काष्ठपुत्रिकाभिर्हसितम् । तदा विक्रमसेनेन
 पृष्ठा पुत्रिणा — किमिति हस्यते ? । ता प्रोचु — तेन सह
 समत्वमपि न घटते, कुतो नामाधिक्यम् ? । आवाह—

‘अवन्त्या’ विक्रमो राजा अपूर्वसत्यवार्त्ताकयकाय दीनारपञ्च-
 शती दत्ते । एव श्रुत्वा स्वर्परचौरेण दीनारपञ्चशती याचिता ।

१० वार्ता चेका कथिता, यथा—

‘गन्धवत्’स्मशानसमीपे पातालविवरकूपे मया दीपो, देवी-
 हरसिद्धिप्रेषित पतन् दृष्ट । मयाऽपि तत्पृष्ठे झम्पापितम् । पाताले
 तत्र दिव्य सौध दृष्टम् । तत्र तैलकटाहिका ज्वलन्ती दृष्टा ।
 तत्पार्श्वे एको नरो दृष्टः पृष्ठश्च— किमर्थं त्वमिह ? । तेनोक्तम्—

१५ अत्र सौधे शापभ्रष्टा दिव्यकन्याऽस्ति । सा ब्रूते— यस्त्विह कटाहि-
 कायां झम्पां दाता स मे वर्षशत पतिर्भविता । अतोऽहमेतत्पति-
 त्वार्थमत्र तिष्ठामि, पर साहस नास्ति । इति वार्तया पञ्चशती
 लब्धा । तेन स्वर्परेण सम राजाऽपि तत्र गतो विचरेण । तैलकटा-
 हिकायां झम्पा दत्ता । यथा सोऽमृतेन जीवित । यावत् सा
 २० राजान पृणुते तापद् राज्ञोक्तम्— अमेतन्न नरं वरय । वृत. स तथा ।
 एव य परोपकारी तदधिकोऽप फय भावी ? ॥१॥

द्वितीयोक्तम्—

१ हर-घ-‘तदा यत्पुत्रिकाभिर्हसित’ इति दत्ताधिष्ठिताभि मिह मन्त्रमपि न
 दत्त । २ हर-घ-‘वर्परचौरेण’ । ३ ग-घ-‘गन्धवत्’ । ४ घ-पाताल-
 विवरं (1) १३’ ।

‘कासी’तो द्वौ द्विजो आयातौ । विक्रमार्केण पृथै राजस्व-
 रूपम् । ताम्यामूचे— अस्मदेशे पातालविवरमस्ति । तत्रान्धो राक्षसो
 वर्तते । अस्मदेशस्वामी तिलकूट हे ज्ञम्पा दत्त्वा स्वमासन राक्षसस्य
 पारण कारयति स्म । राक्षसोऽपि त पुनर्नवीकरोति । सप्त अप-
 वरिकाः स्वर्णसम्पूर्णाश्च कुरुते । प्रत्यह प्रात सप्ताप्यपरिकास्त्या- ५
 गेन रिक्तीकुरुते । श्रुत्वेद विक्रमोऽपि तत्र गत । कटाहे ज्ञम्पा
 दत्त्वा रक्षसा भक्षितो जीवितश्च । पुनर्भक्षितो जीवितश्च । रक्षस
 शापेनान्यमस्ति तच्छापान्तोऽभूत् । दृग्म्या पश्यति । दृष्ट्वा चाह—
 कस्त्व साहसी ? । तेनोक्तम्— विक्रमोऽहम् । तुष्टोऽह ते,
 याचस्व । राज्ञोक्तम्— तुष्टश्चेत् तदाऽस्य राज्ञो नित्य सप्ताप्यपव- १०
 रिका स्वर्णपूर्णा भूयासु । तथाऽस्य पुनरेव कटाहज्ञम्पापातादि-
 यातना ना भूत् । रक्षसाक्तम्— एवमस्तु । अत रुय विक्रमार्का-
 दधिको भावी ? । समोऽपि न, अतो हसितम् ॥ २ ॥

तृतीययोक्तम्—

एकदा विक्रमार्को निजपूर्वास्तन्यबन्धाटकुम्भकारयुक्तो १५
 देशान्तर गत । परकायप्रवेशविद्यावेदी योगी मिलित । स
 आनर्जित तुष्टश्च विद्या दातुमारम्भे । राज्ञोक्तम्— प्रथमम भित्रस्य
 (देहि) । तेनोक्तम्— न योग्योऽसौ । निर्वन्धात् तस्यापि दत्ता
 ‘गुणराजितेन यागिना, नृपस्य पश्चाद् बलाद् दत्ता । ‘अवन्ती’
 गतो राजा राज्य करोति । एकदा पट्टाश्वा मृत । विद्यापराक्षार्य २०
 राज्ञा स्वजीवस्तत्र क्षिप्त । कुम्भकारेण स्वजीवो नृपदेहे । कुम्भ-
 कारो राज्य करोति । तेनाश्वमारणाय चिन्तित । नृपजीवस्तु पूर्व-
 मृतशुकदेहे प्रविष्ट । शुकाऽपि सोमदत्तश्रेष्ठिभार्याप्रोषितमर्तजा-

१ ग-घ- राजस्व० । २ घ- राक्षनास्ति । ३ क ‘तैःपृथै’, ख घ-
 तेन (?) पृथै । ४ ग ‘ज्ञम्पा दत्ता । ५ ग- सप्तस्य शाप० । ६ ‘तनोपम्’ इत्य-
 चिको ग-पाठ । ७ ‘तुष्टश्च’ राज्ञा इत्यधिको ग-पाठ । ८ ग ‘हवित’ ।
 ९ विगतकृशः । १० ख मीलित । ११ ‘गुण० बलाद् दत्ता’ इत्यधिको ग-पाठ ।
 १२ तुर्विद्यति २१

कामसेनागृहं गतः । सा तच्चातुर्येण हृष्टा राज्ञीसमीपं न गच्छति ।
श्रेष्ठी समागतः । सा राज्ञीसमीपं गता । अनागमनकारणं पृष्टा ।
शुकर्चातुर्यकारणं प्रोक्तम् । तथा आनायितः शुकः । सा रञ्जिता
तेन, यथा राज्ञा पूर्वम् ।

- ५ एकदा शुक्रेण राज्ञीस्नेहपरीक्षार्थं गृहगोपिकादेहे गतम् ।
राज्ञ्या तद्वियोगेन काष्ठमक्षणं कर्तुमारब्धम् । नृपजीवेन शुको जीवा-
पितः । सा राज्ञी व्यावृत्ता । शुक्रेण सर्वोऽपि वृत्तान्तो राज्ञ्यै
कथितः । राज्ञ्या कुम्भकारस्यावर्जना कृता । तेन कुम्भकारजीवेन
तुष्टेन विद्याप्रदर्शनाय मृतत्रोक्तदेहे स्वर्जावः क्षिप्तः । नृपो निजं
१० देहं गतः । अजो भयात् कम्पते । राज्ञा उक्तः—न भेतव्यम्,
नाहं त्यत्समो भावी, सकृपोऽस्मि, त्वं सुखं जीय, चर, पिव । ततः
कथं तेन समो भविष्यति ? ॥ ३ ॥

चतुर्थोक्तम्—

- एकदा विक्रमार्केणोत्तमं सौधं कारितम् । राजा तत्र गतः
१५ विलोकनाय । तत्र चेटकयुग्ममुपविष्टमस्ति । चेटकेनोक्तम्— सुप्तु
सौधमस्ति । चेटिकयोक्तम्—यादृशं स्त्रीराज्ये लीलादेव्या चाद्य-
गृहमस्ति तादृशमेतत् । राज्ञा तच्छ्रुत्वा । तद्रमनीर्षुक्यं जातम् ।
परं स्थानं तु न वेत्ति । तेन सचिन्तो जातः । भद्रमात्रो नृपाशयं
ज्ञात्वा तत्स्थानकज्ञानाय च्चाल । तन्मार्गे 'खण'समुद्रं ततो
२० 'धूलो'समुद्रमुत्तीर्य तत्र रात्रौ मदनापतने स्थितः । 'निशीथे ह्य-
हेपारयसंसृचितं दिव्यालङ्कारभूषितं दिव्यर्षीवृन्दभागमत् । तस्वा-
मिन्या कामः पूजितः । व्यावृत्तमानानां तासां अश्वपुच्छे लगित्वा ।

१ घ-'चातुर्यं कारणं' । २ घ-'शुक्रेण भूया राज्ञा स्नेहः' । ३ घ-'गतं
तद्वियोगेन' । ४ 'श्रेष्ठी' इति भाषायात् । ५ घ-'युग्ममस्ति' । ६ घ-'सुप्तु,
स्थानं तु न वेत्ति, सचिन्तः भद्रः' । ७ रात्री । ८ घ-'दिव्यं स्त्री' । ९ ख-
, 'वृन्दमात्रा' ।

तत्र गतः । दासीभिर्दृष्टः स्वामिनीपार्श्वे नीतः । तथा ज्ञानादि
कारितः । रात्रौ तद्गृह एव स्थितः । स्वया स्वपत्या उक्तम्—
मम विक्रमादित्यो भर्ता भूयात्, किं वा यो मां चतुर्भिः शब्दै-
र्जागरयति । इत्युक्त्वा सुप्ता । तेन चिन्तितम्—किं चतुर्भिरपि
शब्दैर्न जागर्ति तर्हि एनामहमेव जागरयिष्यामि । 'चत्वारः शब्दाः ५
कृताः । यदा न जागर्ति तदा पादाङ्गुष्ठश्चम्पितः । तथा पादे-
नाहतः यत्र विक्रमादित्यः सुप्तोऽस्ति तत्र पतितः । राज्ञा पृथम्—
किमिदम् ? । तेन सर्वोऽपि वृत्तान्तः प्रोक्तः । ततो राजाऽग्निसञ्ज्ञं
वेतालमारुह्य तत्र गतः । वेतालः प्रश्च्छन्नो जातः । राजा दासी-
भिस्तत्र नीतः । तथा भक्तिः कृता । तद्रूपदर्शनात् सरागा जाता, १०
परं शयानया प्रतिज्ञा कृता । तथैवोक्तम् । राज्ञा दीपस्थितो
वेताल उक्तः— भो प्रदीप ! कामपि कथां कथय । स वक्तुमारंभे—

कश्चिद् विप्रः । तस्य पुत्री । सा चतुर्णां वराणां दत्त्वा पृथक्-
पृथग्ग्रामे । चत्वारोऽप्यागताः । विवादो जातः । तथा महान्त-
मनर्थं दृष्ट्वा काष्ठमक्षणं कृतम् । स्नेहादेकेन वरेणापि चितामध्ये १५
क्षम्पापितम् । एकोऽस्थीनि गृहीत्वा 'गङ्गा'यां गतः । एकस्तत्रोदज
कृत्वा स्थितो भस्मरक्षार्थम् । एको देगान्तरं गतः । भ्रमता च
तेन सञ्जीवनी विद्या शिक्षिता । पुनरपि तत्रागतः । अपरेऽप्यागताः ।
सा जीवापिता । पुनर्विवादो जातः । तर्हि चतुर्णां मध्ये कस्य सा
परेनी ? । राज्ञोक्तम्—अहं न वैचिं, त्वमेव द्रुहि । स आह— २०
यश्चिताया सहोत्थितः स भ्राता । योऽस्थिनेता स पुत्रः । येन
जीवापिता स पिता, उत्पत्तिहेतुत्वात् । यो भस्मरक्षकः स भर्ता,
पालकत्वात् ।

१ 'चत्वारः' इत्यधिके न-पाठः । २ न-'नत्र' । ३ 'दत्त्वा' अस्यानन्तरं 'पृथक्-
पृथग् ग्रामे' इति न-पुस्तके आधिक्यम् । ४ क-घ-'एकन सह काष्ठं' । ५ न-
पुस्तके स्नेहादेकेन० क्षम्पापितम्' एतदधिक्यम् । ६ घ-रङ्गा गतः' । ७ घ-'वैचिं' ।

राज्ञा ताम्बूलस्पगिका द्वितीयकयां पृष्टा । वेतालाऽधिष्ठानात्
साऽप्याह—

- कुत्रापि मृतमर्तुका ब्राह्मणी अभूत् । तस्या जारेण सह
सुता जाता । ता रात्रौ बहिस्स्यक्तु गता । इतश्च तत्र कोऽपि
५ शूलाक्षितो जीवन्नस्ति । तस्य पादे स्थलिता । तेनोक्तम्—क
पापी दुःखिनोऽपि दु खमुत्पादयति १ । तयोक्तम्— किं दु खम् २ ।
सोऽप्याह—देहपीडादिवम्, विशेषतो निष्पुत्रत्व कथितम् । पुन
शृज्जमरेणोक्तम्—त्वमपि कथय । का स्वम् ३ । निजचरित तयोक्तम् ।
१० तन्निशम्य तेनाप्युक्तम्—पुरा ह्यत भूनिक्षिप्त अत्रस्य द्रव्य त्व
मदीयमादाय सुतां मया सह विग्राहय । ब्राह्मणी प्राह—त्वमिदानीं
मरिष्यसि, सुता च लघ्नी, कथ पुत्रोत्पत्ति ४ । तेनोक्तम्—ऋतुकाले
कस्यापि द्रव्य दत्त्वा पुत्रमुत्पादये । तया तथैव सर्वं कृतम् ।
पुत्रो जातमात्रा राजद्वारे क्षिप्त । राज्ञ केनाप्यर्पित । कालेन
निष्पुत्रस्य नृपस्य राज्ये स एवोपविष्ट । श्राद्धदिवसे 'गङ्गा'या
१५ पिण्डदानं कर्तुं गत । जलाद्दस्तत्रयं निर्गतम् । स राजा विस्मित ।
कस्य करस्य पिण्ड ददामि ५ । तर्हि भो राजन् ! वद कस्य देय
पिण्ड ६ । राज्ञोक्तम्— चोरहस्तस्य ॥

राज्ञा स्वर्णपालक जल्पितम् । तदपि कथामाह—

- कस्मिन्नपि ग्रामे कश्चित् बुद्धपुत्र स परिणीतोऽन्मग्रामे, पर
२० तत्पत्नी श्वशुरगृहे नागच्छति । स स्वजनैर्निर्गुण इति हस्यते ।
एकदा सर्वजनप्रेरितो मित्रयुतो तत्र गत । मागे यक्षस्य शिरो
नामितम् । तत्प्रभावात् सादरा जाता, आगन्तु प्रवृत्ता । यक्षभवने
समीपमागते स एकाकी यक्ष नन्तुमागच्छत् । यक्षेण खीलोभेन
तस्य शिरश्छेदितम् । महत्या वेलायां मित्रमागतम् । तदवस्थो

१ 'अभूत्' इत्यधिका ग-पाठ । २ 'तन्निशम्य' इत्यधिका ग पाठ । ३ ग-'वर्तुः
गत-जला०' । ४ ग 'पालक' । ५ घ-'गृह मागच्छति' । ६ स्व घ-'यक्ष
समीप०' ।

जातो धनिको दृष्ट । चिन्तित च तेन— जनप्रवादो भविष्यति
यथाऽनेन खीहेतोर्हित , तर्हि ममापि मर्तुं युक्तम् । इति विचिन्त्य
तेनापि स्वशिर उन्नतम् । महति बेलया साऽप्यागता । द्वावपि
तदवस्थौ प्रेक्ष्य चिन्तित तथा— जनोऽप्रेऽपि द्वेषिणीं कथयन्नस्ति,
सम्प्रति पतिभामिनि कथयिष्यति, तर्हि श्रियेऽहम् । इति ध्यात्वा ५
गले शक्तिं लभापिता । तावता यक्षेण करे धृता । मा साहस
कुरु । तयोक्तम्— द्वावपि जात्रापय । यक्षेणोक्तम्— शिरसी निज-
निजकवन्धे योजय । तयोन्मुक्तयाऽन्यान्यत्र बन्धयोन्यस्ते । तयो
भार्याविनादो जात । एको वदनि—मदीया दिनाप्योऽपि तथा । तर्हि
रस्य सा । राज्ञोक्तम्— यस्य कवन्धे शिर स भर्ता. 'सर्वस्य १०
गात्रस्य शिर प्रधानम्' इति उच्यते ॥

रूपरसमुद्गमोऽपि कथामाह—

कुतोऽपि प्राणात् स्वस्वकलादिदश्वन्वार सुदृढो देशान्तर
चेल्ल , एक काष्ठमूत्रधार , द्वितीय स्वर्णजार , तृतीय शाला-
पनि , तुर्यो विप्र । कापि वने रात्रावुपिता । प्रथमयामे सूत्रधार १५
प्राहरको स्थित । तेन काष्ठपुत्रिका तरणामदृशा कृता समप्राऽपि ।
द्वितीयप्रहरे स्वर्णजारो पामिक । तेनामर्णरिभूपिता । तृतीये
शाटापनि । तेन क्षामाणि परिधापिता । चतुर्थे त्रिप्रेण सजीवा
कृता । प्रातः सनाया दृष्ट्वा सर्वेऽपि तज्जिघृक्षया मिथो विवदन्त ।
तर्हि कस्य सा भो वित्रमादित्यनरेन्द्र । सा नान श्रुत्वा चुञ्चोम । २०
राज्ञोक्तम्— तदय न वधि तयोरकथयतोश्च तथा जल्पितम्—
भो रात्रन् ! कस्य मा । राज्ञोक्तम्— स्वर्णजारस्य । अधुनाऽपि
य स्वर्णं चटापयति स एव भर्ता भवति ॥ ४ ॥

मा पत्रन्ट— के सूत्रम् । दापत्येन वेनाटेनोक्तम्— वक्षी स
वित्रमादित्य । मा दृष्टा व्यूढा च । ता गृह्णात्वा 'स्वर्ती'ना- २५

गमत् । यदीदृग् तत्समः, आधिक्ये तु का कथेति हसितम् ।
विक्रमसेनेन गर्गस्यक्त ॥

- ततो विक्रमसेन पुरोधसमप्राक्षीत्— यदि किल एताः काष्ठ-
पुत्रिका मम पितरमद्भुतगुणं वर्णयन्ति तर्हि स एव लोके तत्प्र-
५ भमतयोत्तमत्वेनावतारिणो भवि यति । तत प्राक् तु न कोऽपि तादृ-
गुत्तमोऽभूदिति ब्रूम । पुरोधा प्राह— राजन् ! अनादिरिय रत्न-
गर्भा । अनादिश्वतुर्युगी । युगे युगे नररत्नानि जायन्ते । अहमेव
प्रधानमिति गर्वो न हितकारी, न च निर्वहते । यतस्त्वात्पितुर्विक्र-
मादित्यस्य मनस्येकदा एवमभूद् यथा रामेण व्यवहृत्य लोक
१० सुखीकृत तथाऽऽमपि करिष्ये । ततो रामायणं व्याख्यापितम् ।
तत्र यथा रामस्य दान आगारस्थापन वर्णाश्रमव्यवस्था गुरुभक्ति-
स्तथा सर्वमारब्धम् । ततो 'ऽभिनवो राम' इत्यात्मानं पाठयति ।
तद् दृष्ट्वा मन्त्रिभिश्चिन्त्यते स्म— अनुचितकारी अस्मात्प्रभुर्यो गर्वा-
दात्मानं तद्वन्मन्यते । अयं गर्वोऽस्योपायेनोत्तारयितव्यं प्रस्ताये ।
१५ इतश्च त्वपिना विक्रमादित्येन पृष्टम्— लोके स कोऽपि
ष्वाप्यास्ते योऽश्रुतपूर्वं रामस्याचरणं ज्ञापयति न ? । तत एकेन
उवाच सा मन्त्रिणाऽपरमन्त्रिप्रेरितेन कथितम्— राजेन्द्र ! 'कोशला'-
यां विप्र एषा वृद्धोऽस्ति । स काश्चित् श्रीरामस्य धार्तां पा-
र्ययाता सम्यग् विवेद । आहूय पृच्छते । राज्ञा आहूतः स ।
२० गर्गाश्रयमायात पूजितं पृष्टं— विप्र ! यद् काश्चिद् रामकथां नव्याम् ।
विना यभाण— पृथ्वीनाथ ! यदि 'कोशला'यामागच्छसि तदा
रामस्य कर्मणि प्रत्येव साक्षाद् दर्शयामि । इह स्थितस्तु यत्तु न
पास्यसि । तदा राज्ञा राज्यभागे मन्त्रिषु यस्त । सत्यं महाचमू-
नृतिना वृद्धिर्नृपुंषु 'अपाप्यो'पशरुषां मयी । खन्धाधारे तरुणी ।
२५ तदानीं स एव सर्वदिग्दिश इत्यमी विप्रो भाषितो क्षमापाठेन—

१ य एव य प्रतिपु (यस्य) अस्यानन्तर 'इति श्रीविक्रमप्रबन्धः' एतदाविक्रमम् ।

२ य यथा तत्र । ३ अ- तथाऽभिनवदा । ४ अ य-वेद । ५ य 'पृष्टम् इह । यद्' ।

दर्शय रामदेवचरित्रम् । ततो विप्र स्थानमेक दर्शयित्वा भूपाल-
मालपत्— इदं भूखण्डं ग्वानयत । तत खानयति क्षमापाल ।
खनयाम्बु खनयेषु प्रथम हेमकलश । ततो हैमी मण्डपित्रा प्र-
टीनभूष । उपरितन रजोऽपसागितम् । पश्चानुपूर्व्या प्रथमद्वितीय-
तृतीयक्षणा हैमा दृष्टा महीमुजा । चतुर्थे क्षणे नीरजे कृते विपुला ५
उपानदेका हैमसुत्रकृता ज्योतिर्जालजटामाणिक्यस्रचिता दृष्टा ।
भूपेन विस्मितेन च गृहीत्वा हृदि शिरसि निहिता । अहो मान्या
रत्नजातिरियम् ! । ततो त्रिप्रेण विज्ञप्तम्— देव ! चर्मकारपत्न्या
उपानदेया न रप्रष्टुमर्हति तत्र विष्टपपते । चिक्रमेणोक्तम्— सा
चर्मकार्यपि धन्या यस्या ईदृगुपानत् । वद केयं ज्ञेया १ । ततो १०
विप्रो ब्रूते— निश्वेध्वर ! श्रीरामे राज्यं कुर्वन्ति सति अत्र चर्मकार-
सदनादि आसन् । इदमेकस्य चर्मकारस्य सदनम् । तस्य पत्नी
छाडबहुला । अतो गर्भमुद्रहति । विनय न करोति । तेन सा
तेन हस्किता हता च । याहि रे दुःखं गृहीत्वा इत्युक्ता च । ततो
रुष्टाऽस्यामेकस्या उपानदि तटपतिताया अपरिहिताया द्वितीयस्या १५
तु परिहितायां निजतातस्य सदनं जगाम । गत्वा पश्यु फटोर-
भाषितं पित्रे वभाण । पित्रा द्विनद्वयं स्यापिता आवर्जिता च ।
अथोक्ता— वत्से ! कुलस्त्रिया पतिरेव शरणम् । तत्रैव याहि ।
सोचे— न यामि, मानक्षयात् । द्विस्त्रिभक्तिप्रत्युक्तयो मणिता ।
पितृभ्या माणिताऽपि यदा पतिगृहं न याति तदा पित्रा भाषितम्— २०
वत्से ! अहमेव भये— यदा श्रीरामः सीता लक्ष्मणसहितः स्वय-
मत्रागत्यानुनीय त्वां अशुरकुले प्रहिता तदा तत्र गन्त्री त्वम् ।
साय्यलीकामिमामिनी प्रवदन्ति— इदमित्यमेव, राम एवागते यामि
तत्र, नापरथा । उभ वृत्तान्तं चरत्वनियुक्ता प्रच्छन्ना सुरा गत्वा
रामं व्यजिज्ञपन्— देव ! अयं वृत्तान्तश्चर्मकारपुत्र्या । ततो देव २५

१ घ-‘उपरि ह्यम्’ । २ ख घ ‘विपुले उपा’ । ३ घ ‘वध’ । ४ ‘वह लाडक’
इति भाषायाए । ५ ग भव क लो मा ।

श्रीरामः प्रजावत्सलः प्रातः ससीतः सलक्ष्मणः सामात्यस्तर्धन-
कारभवनमगात् । तन्मध्यं प्रविष्टः । पूजितः 'कारुभिर्विस्मितैः ।
विज्ञप्तश्च— देव ! अयमस्मान् नीटान् प्रति कियान् प्रसाद-
कृतः ? । स्वप्नेऽपि नेद सम्भान्यते यद् देवोऽस्मानुपतिष्ठते । किं

५ कारणमागमनस्य ? । श्रीरामः प्राह— त्वत्पुत्र्याः अशुरकुले प्रेप-
णायायाता स्मः । तस्या हि वराक्यास्तथाविधा सन्धाऽऽस्ते ।
ततो हृष्टस्तज्जनः अपवरः गता दुहितरमाह स्म— मुग्धिके !
तव प्रतिज्ञा पूर्णा । श्रीरामदेवोऽप्यायातः सदेवीकः । एहि, बन्द-
स्व त जगत्पतिम् । ततस्तुष्टा रामान्ति रुमागता । बवन्दे तम् ।

१० आलापिता प्रजातातेन— वत्से ! गच्छ अशुरमन्दिरम् । तथा भाषि-
तम्— आदेशः प्रमाणम् । ततो गता पतिगृहम् । रामः स्वस्थान-
मायासीत् । श्रीविक्रम ! अस्या द्वितीया उपानत् तत्र पितृगृहे
खन्यमाने लप्स्यते । स्वामिन् ! आयाहि तत् खान्यते । गतो राजा
तत्र । खानित तत् । लब्धा द्वितीयाऽप्युपानत् । दृष्टं हैम गृहम् ।

१५ एवमन्यान्यपि तेन विप्रेण खानयितानि लात तद्धेम । राजा विप्रः
पृष्टः— विप्र ! कथमीदृशं सम्यग् जानासि ? । विप्रेण गदितम्- पूर्व-
जपारम्पर्योपदेशाद्भारतं तुम्हमुक्तं च । परं गर्वं मा धाः । स
रामः स एव । तस्य द्वाश्रया जलग्नलनी रतम्भेते स्म । पतन्स्यो
भित्तयो दत्तायां तदाश्रायां न पेतुः । ह्यना द्विचत्वारिंशत् अन्ध-

२० गदा. सप्तविंशति स्फोटिका अष्टोत्तरशत विड्मराणि दोषाश्च सर्वे
व्यनेशनः । यः तु तदेवी सीता ये त्रयस्तज्जानरो ये तद्भृत्या हनु-
मत्-मुग्रीवाद्यस्तेषां महिमानं पर्यगतेनापि वाफूरतिरपि यस्तु न
शक्तः । इति ध्रुवा विक्रमेण गर्गे मुक्तः । विरद निपिदम्—
'अग्निवराम' इति । पुनः 'रज्जयिनी'मागात् । यथाशक्ति लोक-

२५ मुदधरत् । तस्य हि अग्निवेताल पुरुषसिद्धिम्यां सुवर्णसिद्धया

चोपकारैर्घर्षं तदा निरुपममासीत् ततो विक्रमो घन्य एव ।
ततोऽधिकास्तु परःकोटयोऽमूवन् । इत्याकर्ष्य विक्रमसेनो विवेकी
अमूत् ॥

॥ इति विक्रमादित्यप्रवन्धः ॥ १७ ॥

‘अथ विक्रमचरित्रम् ।

५

जैनतत्त्ववाचमुग्धजनचित्रनात्रफल विक्रमादित्यप्रवन्धमेक
ब्रूमः । ‘उज्जयिन्या’ राज्यं ज्ञानति विक्रमादित्ये ‘आसने ग्रामे
विप्रेणोक्तेन हल खेडयना दिव्य ज्योतिष्मद्भक्तनेत्रं भूमो पतिन
जगदे । तन्नून्यप्रश्नार्थं ‘उज्जयिन्या’ रत्नपरीक्षिनगनपार्श्वनागमत् ।
दर्शित तद् रत्नम् । मित्रिना ते उचु — न वयमस्य रत्नम् १०
मूल्यकरणे अना , ईदृशस्य पूर्वमदृष्टनात् अर्थात्तमूल्यकरणे तात्र-
दोषाच्च, केन उ दैव. थां विक्रमादित्यो यदि वेत्ति मूल्यमन्य, स
हि रेखाप्राप्तो रत्नमूल्यज्ञाने । मित्र उपविक्रमं जगाम । रत्नमशी-
द्वत् । विक्रमेण पृष्टन्—क त्—विदम् । विप्रेणोक्तम्— देव !
दृष्टं खेडयना स्वक्षेत्रभूमौ लब्धम् । राहा भणितम्—तर्हि दिन- १५
द्वयेन वक्ष्याम । रत्नमस्मद्भक्त एवास्तु मित्र ! न्ना भी , न वय पर-
धनप्रद्वामिच्छाम । धीरा दत्त्वा स्वसांजन्य एव स्थापितः सः ।

अथ रात्रौ विक्रमेण विमृष्टा रत्नपरीक्षका. मनारे । बलिभनु स
च पाताले । तत्रापि गन्तव्यम् । कुर्वह्यं सत्सो न भवेत् । ततोऽ-
ग्निवेनालभान्द्वाशु पाताले गतः बलिभुवनद्वारेऽस्मात् । तत्र २०
नारायणो द्राम्य. प्रणत । नारायणेन पृष्टन्— किं कार्यं तेऽत्रा-
गमने । विक्रमेणोक्तम्—उपबलि गत. विज्ञापय राजा कार्यगौरवा-
दायानोऽस्मि । पयोदेश. स्यात् तदा दर्शनं लभेत । गत. कृष्णः।
उक्त बलने—राजा ननागतोऽस्ति द्वारे । बलिना निवेदितम्—
राजा चेद् युधिष्ठिरः ! । पृच्छे. कृष्ण ! । गतः कृष्णः पप्रच्छ— २५

१ इदं वरितं न स्ति रा-पुस्तके । २ स—‘आसनेग्रामे’ । ३ ‘खेडय’ इति भावः पाम् ।
चतुर्विंशति- २१.

- किं युधिष्ठिरोऽसि? । विक्रमेणोक्तम्— राजानं युधिष्ठिरं मन्यते
स, तस्मादन्यद् वक्तव्यम् । गच्छ कृष्ण ! मण्डलक आगतोऽ-
स्तीति वद । गतः सः । विज्ञप्तं तत् । बलिरुचे— मण्डलकः
किं रावणः ? । पुनरागतः कृष्णः । मण्डलकश्चेत् किं रावण
५ इति पृष्टोऽसि । विक्रमेणाभाणि— तर्हि गत्वा वद कुमार आगतो-
ऽस्ति । गवा तयोक्तम् । बलिराह—किं कार्तिकेयः ? किंवा
लक्ष्मणः ? किंवा पातालवार्मा नागपुत्रो धवलचन्द्रः ? किं
वाल्लिपुत्रोऽङ्गदो रामदूत इति ख्यातः ? । पुनरेहिरेयाहिरा
कृष्णस्य । विक्रमेण पुनरभाणि—वदेस्त्वं वण्ठ आयातोऽस्ति । पुन-
१० र्गतः । बलिर्भगति— वण्ठश्चेत् किं हनूमान् ? । पुनः कृष्णो
वागरितः । भाणितं बलिर्वचः । पुनर्विक्रमः प्रोचे—गवा वद तला-
रक्ष आगतोऽस्ति । उक्तं तेन तत् तथा तत् । बलिर्जगाद—किं
विक्रमकः ? । कृष्णेनैत्य पृष्टम्— किं विक्रमादित्यः ? । ओमि-
त्युक्तम् । बल्यादेशादुपबलि नीतः । पृष्टो बलिना - रे विक्रम !
१५ रत्नमूल्य प्रष्टुमागतोऽसि ? । विक्रमादित्यो वदति—इत्यंमेव । दन्द-
र्शितं रत्नम् । बलिर्भाण—ईदृशानि अष्टाशीति सहस्राणि रत्नानि
निरथ युधिष्ठिरो निर्मूल्यानि अदत्त पात्रेभ्यः । तेषां मध्यादिदं
अर(ग!)उत् । विप्रेण लब्धम् । प्रायो भूमि गतानि मर्वाणि रत्नानि,
कायस्य बहुलन्यात् । ततो राजा युधिष्ठिर एव, त्वं क ? । विक्रमे-
२० णोक्तम्—देव ! मयमेतत् 'तुष्ट इष्टामि ईदृक्मन्पत्तिर्युधिष्ठिरस्य
धुतः ? । बलिराह—दिग्जयधनानि तस्मै भ्रातृमिधतुर्भिराष्टानि ।
पूर्वं 'मरु(द)त्तनामा षाष्पटिको दाग्निमग्नो रुद्रभारराध । तेन
तुष्टेन तस्मै स्वगच्छया 'कैरामा'मन्त्रा आमूठनूट हेमरत्नमयी
पूर्निष्ठाप दत्ता । सा तेन भुजा । तस्मिन् मृते रुद्रेण पांगुषुष्टया
२५ सा निदधे । यदा युधिष्ठिरगन्धव. सहदेव उत्तरा दिशि गाध-

१ घ 'गच्छ वद' । २ घ-'मेवेदं बर्हि' । ३ घ-'त-गुप्यासा ('मि ईदृ' ।

४ घ-'वच-वृत्तनामा' ।

वितुमुपतस्ये तद्रा रुद्रस्ता पुरं स्वर्गुणैरुद्घाव्य सर्गो तद्रेमादि-
निभृति युधिष्ठिरगृहप्रनिष्ठामर्चाकरत् । ततो युधिष्ठिरस्य दाने-
च्छासिद्धिः । ततः स राजा । मण्डलीकस्तु रावण इति लोके
तादृग्वलविद्यादर्पायोगात् । कुमारस्तु कार्तिकेयो वक्तु युक्तः
सप्ताह्नयाः सन् यस्तारकं जघान । लक्ष्मणोऽपि कुमारः यो ५
मेघनादं ममदं । तथा धवलचन्द्रोऽपि पीडुलिपुत्रः कुमारो यो
निषेण जगद् हर्तुं (न्तु १) क्षमः । विषममपि विषममृतता नेतु समर्थः ।
अङ्गदोऽपि समर्थः ।

सन्धौ वा विग्रहे वाऽपि, नयि दूते दशाननी ।

अक्षिता वा क्षिता वाऽपि, क्षितिपीठे लठिष्यति ॥ १ ॥ १०

इत्यादि ष्यातश्च वण्डस्तु सत्यो हनूमान् यः स्वाग्निं रामं
प्रियावियोगञ्जरजर्जराङ्ग सन्धीरयामास मध्येसमम् ।

देवाज्ञापय किं करोमि ? किमहं 'लङ्का'मिहेतानये ?

'जम्बू'द्वीपमितो नये ? किमयमा वारानिधि शोषय ? ।

हेलोत्पाटित'विन्ध्य'पर्वतहिमस्वर्णत्रिकूटाचल—

१५

क्षेपक्षोभविबर्धमानसलिल वभ्रानि वा वारिधिम् ? ॥१॥^१

इत्यादि चमःकरिस्ताभिर्यसिद्धिसारतया वण्डो हनूमानेन ।
तलारक्षस्तु भ्रमसे । गच्छ मूल्यं नास्ति रानस्येति द्विजाय वदे ।
तदाकर्ण्य विक्रमः स्वपुरीं ययो । रान दत्त्वा त्रत्पुक्तमुक्तं स्वप्राणाप
रिप्रं तिसृष्टान् । चिरं राज्य चके । २०

इति विक्रमार्कः ॥ प्रथ १४० ॥

[१८]

॥ अथ नागावर्जुनप्रबन्धः ॥

- 'दङ्क'पर्वते 'सुराष्टा(ष्ट)'भूषण'शत्रुञ्जय'गिरिशिखरैकदेशरूपे राज-
पुत्ररणसिंहस्य भोपालनाम्नी पुत्री रूपलावण्यसम्पूर्णा पश्यतो
५ जातानुरागस्य सेवमानस्य वासुकिनागस्य पुत्रो नागावर्जुननामा
जात । स च जनवेन पुत्रस्नेहमोहितेन सर्वासा महौषधीना फलानि
मूलानि दलानि च भोजित । तत्प्रभावेन स महासिद्धिभिरलङ्कृत ।
सिद्धपुरुष इति विख्यात । पृथ्वीं विचरन् 'पृथ्वीस्थान'पत्तने
सातवाहनस्य राज्ञ कलागुरुर्जात । स च गगनगामिनीविद्या-
१० ध्ययनार्थं 'पालितानक'पुरे श्रापादलिप्ताचार्यान् सेवते । अन्यदा
भोजनावसारे पादप्रलेपनयेन तान् गगने उत्पतितान् पश्यति ।
'अष्टापदा'दितीर्थानि नमस्कृत्य स्वस्थानमुपागताना तेषा पादौ
प्रक्षाल्य सप्तोत्तरशतमहौषधीना आस्त्रादेन वर्णगन्धादिभिर्नामानि
निधित्य गुरुरूपदेश विनाऽपि पादलेप कृत्वा कुर्कुटपोत इवोत्पतन्न-
१५ वटतटे निपतित । व्रणजर्जरिताङ्गो गुरुभि पृष्ट -विभेतदिति ।
तेन यथास्थित प्रोक्त तस्य कीशल्येन चमकृतचित्ता आचार्यास्तस्य
शिरसि पद्महस्त दशवा भणति- पष्टिमत्तदुलादवेन तायौषधानि
वर्णयिमा पादलेप कृत्वा गगने गरुड इव रंभेन व्रज । ततस्ता
मिदं प्राप्य परितुष्टोऽर्मा नमते । पुनरपि कदाचिद् गुरुमुत्तादा
२० वर्णयति यथा रमसिद्धिं विना दानेच्छासिद्धिर्न भवति । ततो रस
परिवर्तयित्वा प्रवृत्त रोदन-मदन शरण मारणानि चरे । ररास्तु
रथैव न व्रजति । ततरन् गुरुर् पप्रच्छ कथं रस(म) रथैवमान-
प्राप्तिः । गुरुव प्राष्टु , यथा दुष्टैषतपिर्द्वन्द्वसमर्थायां श्रीषार्थ-

१ एव इह० । २ घ-गामिनी । ३ एव भातिवत् । ४ एव 'पादप्र'व ।
५ एव- 'मत्र । ६ एव- प्रतिशब्दो ।

नाथस्य दृशि साध्यमान सर्गलक्षणोपलक्षितया महासत्या योषि-
ता च मृयमानो रस स्थिरीभूय कोटिवैर्धा भवति । तच्छ्रुत्वा स
पार्श्वनाथप्रतिमा समहिमामन्वेपयितुमारेभे । परं तादृशीं न क्वापि
पश्यति ।

इतश्च नागार्जुनेन स्वपिता वासुकिर्ध्यात्वा प्रायश्चीकृत , ५
पृष्ठश्च— श्रीपार्श्वनाथस्य दिव्यरत्नानुभावा प्रतिमा कथय । तेना-
नोचि— 'द्वारप्रत्या' समुद्रत्रिजयदशाहंण श्रीनेमिनाथमुखान्महा-
तिशयसम्पन्ना ज्ञात्वा श्रापार्श्वस्य प्रतिमा प्रासादे स्थापयित्वा
पूजिता । 'द्वारप्रत्या' दाहान्तर समुद्रेण प्टारिता सा प्रतिमा
तथैव समुद्रमध्ये स्थिता । कालेन 'कान्ती'वासिनो धनपातिनामकस्य १०
सायत्रिकस्य यानपात्र देवनाऽतिशयात् स्वखलितम् । अत्र जिन-
त्रिम्ब तिष्ठतीत्यदृष्टनाचा निश्चित्य नात्रिजास्तत्र निक्षिप्य सप्तमि-
रामसूत्रतन्तुभिर्नर्द्धोद्धृता प्रतिमा निजनगर्भा नीत्वा प्रासादे
स्थापिता । चितिततिरिक्तलाभग्रहयेन पूज्यते स्म प्रतिदिनम् ।
तत सर्गातिशयि तद् त्रिम्ब ज्ञात्वा नागार्जुनो रसतिद्धिनिमित्तम- १५
पह्व्य 'सेडी'नवास्तटेऽतिष्ठिपत् । तस्य पुरतो रससाधनार्थं सात-
याहनस्य राजश्चन्द्रलेखाभिः महापती देवी 'मिद्धव्यन्तरसादि-
धेनानाथ प्रतिमिदं रममर्दन कारयति । एवं तत्र भूयो भूयो
गन्नागेनेन तथा रमरम इति प्रतिपदेऽनो । सा तेषामोपराना
मर्दनकारण पृच्छति । म च कोटायेरस्य रमस्य वृत्तान्तं सय २०
कथयति । अन्यदा द्वयेर्निनपुत्रयोस्तथा निवेदितम्, यथा— 'सेडी'-
नदीतटे नागार्जुनस्य रसतिद्धिर्भविष्यति । ती रमदुग्धी निरराव्य
मुक्त्वा नागार्जुनान्तिरमागतौ । चैतयेन त रम निपुन् प्रच्छन्न-
वेथौ यत्र नागार्जुनो जेमति तस्य गृहस्य परिसरे श्रमत ।

रन्धनीमात्रपत — त्व नागार्जुनाय रसवतीं लवणबहुलां कुर्याः ।
यदा ता रसवतीं क्षारा कथयति तदाऽस्मभ्यं वदेः । साऽप्योमिति
प्रतिशुश्राव । अथ सा तज्ज्ञानार्थं तदर्थं सलवणा रसवतीं साध-
यति । पण्मास्थामतिक्रान्ताया रसवतीं तेन क्षारेति दूषिता ।

- ५ रन्धन्या च राजपुरयोरग्रे गदितम्— अथ क्षारत्व जज्ञे नागार्जुनेन ।
ताभ्यामपि तस्य रससिद्धिर्निश्चिक्ये । अथ तौ तस्य बधोपाय
प्यागतः पृच्छन्श्च लोके तज्ज्ञम् । पृच्छद्म्या ज्ञातम्, यथा—
वासुकिना एवास्य दर्भाङ्कुरान्मृत्यु कथितोऽस्ति । नागार्जुनेन
सिद्धस्य शुद्धस्य रसस्य कुतपी द्वौ भृतो 'ढङ्क'पर्वतस्य गुहायां
१० क्षिप्तौ । पृष्ठचराम्या ताभ्या ज्ञातौ । मुक्त्वा पलमानो नागार्जुन-
स्ताभ्या सम्मुखस्यो दर्भाङ्कुरेण जप्ते । मृत. सद्यः ।

आलेख्ये चित्रपतिते, मृते च मधुसूदन । ।

क्षत्रिये त्रिषु विद्वांस-श्रुतयो नोपलभ्यते ॥१॥^१

- तौ कुतपी देवतया सङ्गृहीतौ । राजपुरौ नरकर्षङ्गोचरतां
१५ गतौ । देवतया क्रुद्धया हतौ । न रसलाभो, न च धर्मस्तयो ।
तावपि राजपुरौ मरणकाले पश्चात्तापेन दग्धौ — हा हा येन
सटिकासिद्धिरशाद् दशार्हमण्डपादिवीर्तनानि 'रेयतो'पत्यकाया कृ-
तानि येन रसो लोकोपकाराय साधितः तस्य प्राणद्रोहेणावाभ्या
किं साधितम्^२ । एक तावत् कडापात्रद्रोहः, अपर च मातुल-
२० द्रोहः । एव दु ग्वार्ता मृती । रसस्तम्भनात् 'स्तम्भन' नाम तीर्थं
तत् पार्श्वदेवस्य । कालान्तरे तद् विम्ब ततः स्थानात् 'स्तम्भन'पुरे
पश्यतेऽधुना ॥

॥ इति नागार्जुनप्रबन्धः ॥१८॥

१ 'साधन' इति भाष्यम् । २ घ- 'तदा वदे' । ३ अनुसुप्त । ४ घ-
'पहज' वर० । ५ ख-घ-'अर्था' । ६ 'नागार्जुन' इत्यपि ख-घ-गठः ।

[१९]

॥ अथ वत्सराजोदयनप्रबन्धः ॥

पूर्वस्था 'वत्सो' जनपद. । तत्र 'कौशाम्बी' पू । श्रीश्रमभ-
वश्यशान्तनु-विचित्रवीर्य पाण्डु-अर्जुना-ऽभिमन्यु-परीक्षित्-
जनमेजयकुले सहस्रानीकौ राजा । तत्पुत्र. शतानीकः । ५
तस्य पत्नी महासती चेटकराजनन्द(न्दि)नी मृगाक्षी मृगावती
नाम । तयोर्नन्दन उदयनः य किञ्च 'नादसमुद्रो' विख्यात., यो
गीतशक्त्या 'उज्जयिन्या' 'अनलगिरी'भ 'विन्ध्या'ऽभिमुख गच्छन्त
पुनरालाने निवेद्य चण्डप्रद्योतराज्यमद्योतयत् । स सुखेन राज्य
शास्ति यौवनस्यो भोगी कलासक्तो धीरः ललितो नायकः । १०

इतश्च पाताले 'कौञ्जहरणं' नाम पत्तनम् । तत्र वासुकिः
सर्पराज. श्वेतो नीलसरोजलाञ्छितफण. । तस्य नामलदेवी नाम
दयिता । विपुले देश । तक्षको नाम तस्य प्रतीहारो विपमादेवी-
प्रिय- यस्य फणामण्डपे त्रयोदशमारकोटयो विप्रस्य वसन्तीति
श्रुतिः । वासुकेः पुत्री दिव्यरूपा कर्णा वसुदत्तिनामा । तस्याः १५
सस्यश्चतुर्दश, तद्यथा— धारु(ः) १ वारु( ) २ चम्पकसेना ३
वसन्तवल्ली ४ मोहमाया ५ मदनमूर्च्छा ६ रम्भा ७ विमलानना ८
तारा ९ सारा १० चन्दनवल्ली ११ लक्ष्मी(ः) १२ लीलावती १३
कलायती १४ । सा ताभि सह वीणा-मृदङ्ग-वंश-सूक्तादिभिः
क्रीडति । २०

एकदा तासा मर्यादेरुयोक्तम्— स्वामिनि ! वसुदत्तिके ! अह
स्वपरिच्छदा मध्रीचां नरलोके 'कौशाम्ब्या' दिव्यरूप महोद्यानं
क्रीडितुमगाम् । दृष्टा तत्र वसुद-विचित्रिल-दमनक-चम्पक-विरह-

- कादिद्रुमाणा सारणीना द्रुमालयालाना वाटीकोट्ट(वाटिकोट ?)स्य
 श्री । यदि स्वामिनी तत्केलिं वाग्यति तदा तत्र पादमवधारयतु । इदं
 श्रुत्वा सा वसुदत्तिका ताभि सर्वाभि १४ सहेच्छ्रीसिद्ध्या सहसा
 तद् वन प्राप्ता । तत्र केलिं कुर्वति ता । कुसुमानि चिबति । तै
 ५ वरुणान् पूरयति । धमिल्लानुत्तङ्गयति । हारान् सारान् रचयति ।
 एव खेलन्ताना तासा वने कोकिङ्कुलक रववल् कौलाहल उ छ-
 लित । तदाऽऽवर्णनादुद्य नपालक एस्य ता अद्राक्षीत् । अहो रू-
 पमहो स्वरोऽहा प्रभति विसिम्भिये । भक्त्या श्रीउदयनं ता समा-
 लोकेतुमाहातुमगमत् । उदयनोऽपि कुतूहलादल्पपरिच्छदो वन
 १० मगात् । वसुदत्ति ससखाकामालोकिष्ठ । अध्यासीच्च— मनो
 ज मन महाव्याध परमरसायनमेतत् । अस्या रूपसम्पत्
 जिह्वाभि काटिभि ताभिर्धर्णयितुमशक्या ।

अस्या सर्गविधौ प्रजापतिरभूच्च द्रो नु कातिप्रद
 शृङ्गारकरस स्वय नु मदनो मासो नु पुष्पाकर ।

- १५ वेदाभ्यासजड वथ तु विषयव्यावृत्तवैतूहलो
 निर्मातु प्रभव मनोहरमिद रूप पुराणो मुनि ? ॥१॥

यत् पश्यति शमित्यपाङ्गसरणिद्रोणीजुषा चक्षुषा
 गच्छति क्रमर्त्तलितोभयभुज यन्नाम वामभ्रुव ।
 भाषते च यदुक्तिभि सचकित वैदग्ध्यमुद्रानभि—

- २० स्तद् दवस्य रसायन रसनिर्धर्म ये मनोजमन ॥२॥

त दृष्टा सा पलापिष्ट । नृपोऽप्य वगाद द्रुत द्रुतम् । क्षणा
 र्धेन सर्गा सरयोऽदृश्या सगपसत । साऽपि पातालविश्वरप्राय
 गर्त एवस्मिन् प्रविष्टा । राज्ञाऽपि ज्ञातम् कामर पिणी गमिष्ययेव

१ घ पिडा । २ घ जगमुर्षी । ३ ग पुस्तक गनाज मन ० अशक्य
 एतदाविकथम् । ४ घिज्जमार्घ्यदीये (१८) । ५ सर्वनकारो । ६ महा ।
 ७ शार्दूल । ८ ग-कालिता । ९ शार्दूल ।

इति तावत् करे धृत्वा तस्या वेणीदण्डो 'यमुना'जलप्रवाहप्रायः
कृपाणिक्रमाच्छिन्नः । गता सा मृगशावलेचना । वेणी करेऽ-
स्यात् । तां वेणीं पश्यंस्तां चमत्कृतचकोरचलाचलाक्षीं स मुहुर-
स्मार्पीत् ।

नेत्रेन्दीवरिणी मुखाम्युरुहिनी भ्रूवञ्जिकल्लोलिनी

५

बाहुद्वन्द्वमृणालिनी यदि पुनर्वापी भवेत् सा प्रिया ।

तल्लावण्यजलावगाहनजडैरङ्गैरनङ्गानल-

ज्वालज्वालमुचस्त्यजेयमसमाः प्राणच्छिदो वेदनाः ॥१॥'

ततो हतप्रारम्भ उद्वाप्यः सखेदः पूःपरिसरमेत्यामात्यानाड्या-
वादीत्— मया एवं एवं बालिकायाः कस्याधिद् वेणी 'छिन्ना । १०
सा तु श्वश्रमूलनगात् । अतो मम राज्येन न कार्यम् । इमामेव
वेणीं राज्यं कारयत । तेऽपि तयंति प्रतिपद्य पूर्वहिर्मण्टपे सौत्सवं
वेणीं राज्यं कारयन्ति रामपादुकावत् ।

इतश्च सा वसुदत्तिका खिन्ना गत्वा स्वमौधेऽस्वाप्तीत् ।
तस्याः सङ्घस्तत्कवरीं छिन्नार्माक्षित्वा नामलदेवीनाकार्याऽर्दाह- १५
शत् । जागरितां पुत्रीं नामलदेवीं वत्से ! किमेतत् ? तवापि परि-
भवपदमित्यप्राक्षीत् । तनयाऽपि यथास्थित मात्रे आह्वयत्, साऽपि
नागपतये स्वपतये । क्रुद्धः सद्योऽसौ तक्षकमाकार्यं कयामुक्त्वाऽऽ-
दिक्षत्, यथा— गच्छ, सराष्ट्रं उदयनं भर्त्साकुरु । सोऽपि तदा-
देशादचार्त्तत् । 'कौशार्थी' प्रापत् । तत्परिसरे उत्सवान् दृष्ट्वा २०
नररूपः कञ्चित् पप्रच्छ— किमेतदुत्सवसाम्राज्यम् ? । तत्रत्येन
जनेनोक्तम्— एवं एवं राज्ञा दिव्यकन्यावेणीं छिन्ना । उत्पन्नानुना-
पेन राज्यं तदायत्त कृतम् । अतो वेणी राज्ञीह । राज्ञाऽत्रैव एक-
देशे तपस्तप्यते । तक्षक्रेणोत्सवो दृष्टः । मध्ये भ्रमना राजाऽप्या-

१ घ—'वापे' । २ शार्ङ्ग० । ३ ग—'प्रारम्भोद्वाप्य' । ४ ख-घ—'छिन्नाः'

५ क-घ— 'दिशि' ।

६ उपरिचरि० २३

- लोकित । कुशस्त्रस्तरग पद्मासनी जपमालापाणि तपक्षामः
जितप्राणायाम मौनी । पृष्टश्च तक्षकेण नृरूपेण— कस्त्वम् ? किमर्थं
तपश्चरसि ? । तेनापि दीर्घमुष्ण च निश्चस्य गदितम्— भो
पुरुषविप्र ! किं पृच्छसि मा मन्दभाग्यम् ? । दृष्टा मयैका पुण्यरती
५ मृगदृक् । तामनुसर्पता मया पातकिना यान्त्वास्तस्या. कवरी
कृपाणिकया निजपुण्यदंशया सह कृत्वा । सा मनीषित स्थान
ससर्प । अहं तु उदयनो राजा राज्य तत्सात्कृत्वा स्वयं तप-
कुर्माणोऽस्मि । एव ध्रुत्वा क्षण स्थित्वा उपद्रवमकृत्वा पाताल
यात्वा नागेन्द्रमाललाप— निष्पापप्रज्ञ देव ! दृष्टो मया उदयनः
१० वेणीपुरश्च तथा राज्योऽस्य । स पुण्यात्मा मृदुमना बाढ परित-
तप्यते । विनयी मानमर्हति । तच्छ्रवणादतुपदाशीविपेन्द्र । तर्हि किं
युक्तमिति तक्षकमूचे । तक्षको बभावे— देव ! स एव वसुदत्ति-
विनाहार्हः कुलेन शीलेन विद्यया वृत्तेन पराक्रमेण रूपेण च ।
किं वर्ण्यते स ? ।
- १५ *अमुमकृत यदङ्गना न वेधा, स खलु यशस्वितपस्विना प्रभाव ।
त्रिजगति कथमन्यथा कथाऽपि, क्षत . तपसा पद लभेत ? ॥१॥
विद्या-कन्या लक्ष्म्यो हि कुस्थाने निवेशिता निवशयितार
शपति । नामलदेयीमत कनीमत च ल्वात्वा तक्षकेणैव वत्सराज-
माजूहवत् । प्रवेशमहमचीकरत् । विवाह प्रारब्ध । प्रथमाया
२० दक्षिणाया सनत्सा गौ कामधेनुर्लब्धा, द्वितीयस्यां निशिष्टा नाग-
वह्नी, तृतीयस्या सोपधाना खट्वा सतूलिका, चतुर्थ्या रत्नोद्घोतो
दीप । एव रत्नचतुष्केण सत्कृत्य सजाय जामातर 'कौशाम्नी'-
पुरी प्रति प्रेषयत् । गत स्वपुर तत्र ऋद्ध राज्य भुनक्ति ।
*सुधाधीत धाम व्ययभरसहधार्थनिग्रह
- २५ सकामा यामाक्षी सुहृदपि निवेद्यात्मद्वय ।

१ ख—'दम्बावा (?) । * एतद्विहाङ्किते पद्ये ग-पुस्तके न वर्तते ।

गुणानामन्वेष्टा प्रमुरपि च शाखव्यसनिता(तः ?)

पुराऽऽचीर्णस्यैतत् फलमलघु तीव्रतपसः ॥१॥^१

यदतत् स्वच्छन्दं विहरणमकार्षण्यमशनं

सदाऽऽर्यैः संवासः श्रुतमुपशमैकाश्रमफलम् ।

मनोमन्दस्पन्दं बहिरिति चिरस्यापि विरसन्

न जाने कस्यैषा परिणतिरुदारस्य तपसः ॥२॥^१

क्रमेण स एव वासवदत्तां चण्डप्रद्योतपुत्रीं गुणकार्तिं पर्यणै-
पीत् 'डहाल'देशाविपपुत्रीं पद्मावतीं च । 'पञ्चाल'देशाधिपेनाक्रान्तं
'कौशाम्बी'राज्यं मन्त्रक्षात्राभ्यां पुनरग्रहीत् । इति उदयनप्रबन्धः ।

इयं च कथा जैनानां न सम्मता, देवजातीयैर्नागैः सह मान- १०
वानां विवाहासम्भवतः । विनोदिसभाऽऽहेति नागमतादुद्धृत्यात्रोक्ता ।

॥ इति उदयनप्रबन्ध ॥ १९ ॥

[२०]

॥ अथ लक्षणसेनस्य प्रबन्धः ॥

मन्त्रिण कुमारदेवस्य च पूर्वस्या 'लक्षणावती' पू । तत्र
 लक्षणसेनो नाम प्रतापी न्यायी नृप । तस्य द्वितीयमित्र जीवित
 ५ प्रज्ञाविक्रमभक्तिसारो मन्त्री कुमारदेवः । विपुल राज्यम् । अपार
 सैन्यम् । अत्रान्तरे 'वाराणस्या' गोविन्दचन्द्राण्यनृपपुत्रो
 जयन्तचन्द्रो राजा । तस्य विद्याधरो मन्त्री । महेन्द्रानां अन्न-
 दातृणां सत्यवादिनां च प्रथमः ।

एकदा जयन्तचन्द्रसभाया वार्तेयमासीद् य'लक्षणावती'दुर्ग
 १० दुर्गम् । राजा महाचमूत्तमूहमम्पन्न ता वार्तामिवधार्य 'कासीपति
 प्रतिज्ञा सभासमक्षमग्रहीत्—इतश्चक्रियाऽस्माभिर्लक्षणावती'दुर्ग
 ग्रहांतव्यम्; अथ न गृह्णामि तदा यावन्ति दिनानि दुर्गतटे
 तिष्ठामि तावन्ति हेमलक्षाणि दण्डे गृह्णामि, अन्यथा न निवर्ते ।
 इति सन्धा निर्माय प्रयाणदृक्कामदापयत् । मिलित समकाल
 १५ राजलोक । जाता गजमधीव सृष्टि । भूपालमालामयीव भूमि ।
 अश्वमयमिव जगत् । निर्गत सेन्य ग्रहि । अखण्डिते प्रयाणैर्भञ्जन्
 परवलयान्, शोषयन् सरासि, पङ्कयन् नदीः, समीकुर्वन् विपमाणि,
 चूर्णयन् शिखराणि, छेदयन् शासनानि, जीययन् साधुलोकान्,
 'लक्षणावती' प्राप्त । दुर्गान्नातिदूरासन्ने भूभागे आवासान् दाप-
 २० यामास । लक्षणसेनस्तु द्वाराणि पिधाय पूर्वध्ये एव तस्थे । क्षु(क्षो)
 भिता पुरी । सङ्घर्षित्प्रमापन्नमन्न पाथ्ये धृत-तेल-उसन ताम्बूलादि-
 वरत्नानाम् । स्थाने स्थाने वार्ता आर्ता प्रवर्तन्ते । 'कासीपतिस्तु
 मुमुक्षु परदेश प्रसते । सार्था एहिरेयाहिरां कुर्वन्ति सुभिक्षमक्षामम् ।

१ ए-‘महोत्थानी’ । २ ए घ ‘दधीना’ । ३ क-घ ‘मद्राशी’ । ४ ए-
 ‘ताम्बूल दरीदल दिवत्तुनाम्’ । ५ क-घ-‘प्रवर्तन्ते’ । ६ ‘मोदलो इति भाषायाम्

नव्यानि कूपादीनि खनितानि । विचरन्ति खेर सेनिवा । वर्धन्ते
 व्यवसायाद् रिद्धय । लुप्तयन्ते ग्रामा । द्वयोर्नृपयोरुर्ध्वमुखैरधोमुखै
 शरैर्युद्धानि । गतानि दिनान्यष्टादश । तस्मिन् दिने साय
 लक्षणसेनेन कुमारदेवो मन्त्री न्यगादि-मन्त्रिन् । इदमस्माभिरनु
 चितमाचरित यदय रिपुदेशं प्रतिशनेन न प्रतिस्खलित । अ- ५
 धुना दुर्गरोधे लोको दु खी, म्लानग्लानिर्न , तस्मात् प्रातर्योद्धव्यम्,
 दण्ड न ददामि । आह्वय सामन्ता-ऽमात्यादीन् । कुमारदेवः प्राह-
 देव ! युक्तमेवेदम् ।

मृगेन्द्र वा मृगारि वा , द्वय व्याहरता जन ।

तस्य द्वयमपि व्रीडा , क्रीडादलितदन्तिन ॥ १ ॥^१ १०

त्वयि घृतायुत्रे वैजायुधोऽपि कातर एव । तस्माल मिलिता
 प्रधानयोधा । उक्तो युद्धमिप्राय । प्रीतास्ते पातामृता इव ।

ऊचुश्च—

मित्रस्नेहभरैर्दिग्धो, रूषितो रणरेणुभि ।

खड्गधाराजलै स्नातो, धन्यस्यात्मा विशुष्यते ॥१॥^२ १५

उत्तमिर्ता नेत्रवैजयन्त्य । निष्पन्ना वीरकरम्बका । सम्पन्नानि
 पत्न्यादिमुक्त्वापनानि । एव सति कुमारदेवो राजान्तिकाद् गृहं
 गत्वा मन्त्रयते स्म— अस्माक प्रमुख्युद्धारिणी, जयन्तचन्द्रस्तु बली ।
 'अस्मान्ने बलमारम्भो, निदान क्षयसम्पद' । तस्मात् किं कर्त-
 व्यम् ? । ३। ज्ञानम्— जयचन्द्रमन्त्री विद्याधरोऽनुसरणीयः । २०
 स हि प्रतिपन्नशूर सङ्घपो निष्पापो दानी । इति विमृश्य परी-
 मेकां स्वलिनितां सहाटाय प्राकारान्नगरसैनोद्दारेणैवैकाकी निर्गत्स्य
 मध्यरात्रे वहि सैन्ये मन्त्रिगृहद्वारेऽन्ध्यात् । तत्र ह्य त्र्यर्धये मन्त्रिप

१ ए-‘घातानि’ । २ ए-घ-‘व्यवमवदय’ । ३ अनुष्टुप् । ४ क-‘वक्तु
 धाऽपि’ । ५ ए-‘प्रानन(?)योधा’ । ६ ए-‘रुषितो’ । ७ अनुष्टुप् । ८ क-
 ‘दास्तत्र वैजयन्त्य’ । ९ क-‘अ-‘अन्यथा’ । १० घ-‘अप्यधी(?) बलमारम्भे(?)’ ।
 ११ ग-‘आ’ । शतम् ।

विद्याधरं आत्मानमायान्तमजिज्ञपत् । सद्य आहूतस्तेन । आसित
स्वसमीपे, पृष्टश्च— 'के भवन्त ? । मन्त्रिणोक्त्तम्— अहं लक्षण
सेनाऽमा य कुमारदेवस्त्वा द्रष्टुमायासिपम् । किञ्चिद् वक्तव्यमस्ति ।
तत् तु वक्तु न शक्यते । पत्नी तु लिखिता वक्ष्यति । इत्युक्त्वा

५ विद्याधरहस्ते त मार्षिपत् । तत्र श्लोको दृष्टः—

उपकारसमर्थस्य, तिष्ठन् कार्यातुर पुरः ।

मूर्त्या यामार्तिमाचष्टे, न ता कृपणया गिरा ॥१॥'

अस्य श्लोकस्यार्थं चिर परिभाष्य विद्याधरोऽचिन्तयत्— अय
महीयान् मदन्तिकनागत । जयन्तचन्द्रापसारणमीहते दण्ड च
१० न दिस्ते । मन्त्रेण भारमारोपयति । तस्म न्निस्तार्योऽसौ व्यसन-
सागरात् ।

स एव पुरुषो लोके, स एव श्लाघ्यतामिह ।

निर्भय सर्वभूतानि, यस्मिन् विश्रम्य शेरते ॥१॥'

इति ध्यात्वा कुमारदेवं जगाद— मा भैषी, दण्ड मा दा,
१५ प्रातरत्र स्मत्सेन्य न स्थास्यत्येव, गच्छ । इत्युक्त्वा कुमारदेवं
सत्पृत्य व्यस्राक्षात् । गत स स्वस्वामिलक्षणसेनसविधम् ।

इतश्च विद्याधरो जयन्तचन्द्रान्तिक गत्वा विज्ञप्तवान्—
राजेन्द्र ! अद्य दयस्वारागतस्य दिनं छादशकं गतम् । कुमार-
देवेन स्वयमेव ममाप्रादश हेमलक्षाणि प्रवेशितानि, 'अतोऽभय
२० देहि, प्रसीद, रयस्य न गच्छ, 'कास्या'नपि मुक्तायां निर्वाहो
नास्ति, दुर्घट च दुर्गम् । इति श्रुत्वा 'वासी'न्द्र सद्यो रात्रावेव
चरित दानशोभी गथा स्थित स्वनगर्दाभिमुत्वाभि पटकुटीभि ।
'लक्षणावता'लोको विस्मितो हृष्टश्च । लक्षणसेनेन कुमारदेव
पृष्ट — किमिति गतो जयन्तचन्द्रः ? । मन्त्रिणोक्तम्— देव ! त्वा

१ ग 'कि । २ अनपु । ३ व—'ममाप्रेव स (भा)र०' । ४ अनुप । ५ क-
'स्वस्थान । ६ ग पु'तक 'अत इयधिक पाठ ।

युद्धोद्यन श्रुत्वा 'कासी'न्द्र सुभीत प्राणत्राणार्थं गत । अन्येव
तव पिण्डशक्ति ।

गतिरन्या गनेन्द्रस्य, गतिरन्या खरोष्ठ्यो ।

गतिरन्यैव सिंहस्य, लीलादलिनदन्तिन ॥१॥

कः सिंहस्य चपेटपाटिनमहामातङ्गकुम्भस्थल—

स्युलास्थिस्थपटीभवत्परिसरा लीलागुहा गाहते ? ।

क काञ्चोदरमर्तुरुद्धतविषन्नालावर्तीडस्सुरत्—

द्वत्कारागलिबोरमास्य कुइर साटम्बरक्षुम्भति ? ॥२॥^५

अथ चापन्याङ्गोऽस्ते काश्चित् तयो तथापि क्षम कुत ? । अत
स्वर्गीयमन्तुश्रमणोपायोऽय तस्य । कास्यासन्न गत 'कास्या'ऽधि- १०
पोऽपि विद्याधरमादिनात्— 'लक्षणावता'शदण्डधन चतुर्दिग्मि-
लित्तेभ्योऽर्थिभ्यो देहि येन यज्ञासि प्रैधन्ते । विद्याधरोऽपि
स्वामिन 'निगदति— देव । कुमारदेवेन महा रत्नमेव दण्डपदे
'दत्तम् । तेन सद्य कथ हेम निधयधेन ? । रानोचे— तर्हि रत्न
दर्शय । अथ तेन पत्रागन श्रेयोऽदर्शि, कुमारदेवागमनवृत्ता- १५
न्तश्च प्रोक्त । विद्याधरमुवाच तदवगार्य जयन्तचन्द्रो जजल्प
अनन्पर्षा — मन्त्रिन् । तदैव किं नेय परी दर्शिता 'येन तेभ्यो
विशिष्टा कृपा कुर्मन्त्रैर । त्वया स्वयन्तर्पण हर्षितारेणत्र प्रथ तन
उत्थापिता । प्रापितो दण्डोऽस्मभ्य किञ्च तेन । अथ हेमाष्टादश-
लक्षाणि वंशादाहृष्यर्थिभ्यो देहि । अष्टादश हेमश्चास्तु कृपा २०
प्रसादपदे लक्षणासेनाय, अष्टौ हेमश्चा कुमारदेवाय प्रेषय ।
तर्पेव क्वच विद्याधरेण । प्रविर्ण 'कामी' तौ । स्वीत रात्र्य मुहूर्त्त ।
वद्विशतिहेमलक्षेणु तत्र गतेषु लक्षणासेनेन कुमारदेवः पृष्ट —

१ 'अर्थेव' इत्यस्य क्षमणोपायोऽय तस्य 'पर्य' न पाठ मन्त्रिक मस्ति ।
२ अत्रुद्वार । ३ इति ३० । ४ च— अत्रयप १० । ५ ग—'स्माद् । ६ क—'दत्त
मस्ति' । ७ ख च—'देव' ।

किमिदम् ? । कुमारः स्मितपूर्वकमाचष्ट- त्वां विरोध्य कः सुखी
 तिष्ठेत् ? । ततोऽरिणा दण्डस्तेऽर्पितः । पिप्रिये पृथ्वापतिः । मुमुदे
 प्रजाः । वृते महोत्सवः । एवं मन्त्रिणः कालज्ञाः सुगुढाशयाः
 लोक-भूपयोः कार्यं कुर्युः ॥

॥ इति लक्षणसेनकुमारदेवप्रबन्धः^१ ॥ २० ॥

^१ क-‘कुमुदिति’ । २ ‘समाप्त इत्यधिको घ-पाठ ।

[२१]

॥ अथ मदनचर्मप्रयन्त्र ॥

‘चौलुक्य ऋषो मूलराज-चामुण्डराज बल्लभराज दुर्लभ-
 राज भीमान्वये कर्णदेवजन्मा मयणहृदेपिकुक्षिभू‘र्द्वादशो रुद्र’
 इति विदितविरुद श्रीजयसिंहदेवनामाऽभृन्महापति । मो‘ऽणहि- ५
 लुपत्तना’निर्गत्वामिते मैत्र्यै‘र्भाल्य’देशरान गनी ‘धारा’ द्वादशमि-
 र्वर्षेर्जप्राह । प्रतोलीत्रय स्फोटयित्वा यशःपटहकुञ्जरेण लौहीमर्ग-
 लामन्वमज्जत् । साऽद्यापि ‘ देवपत्तने ’ सोमनाथाग्रे दृश्यते ।
 यशःपटहो मृत्या व्यन्तरोऽभूत् । जयसिंहो मध्ये परपुर प्रविष्टो
 मालवेन्द्र जीरघ्राहमग्रहोत् । द्वादश वर्षाणि जयसिंहस्य खड्गो १०
 निष्प्रत्याकारोऽभ्यात्, नरचर्मप्रटितमेव प्रत्याकार करोमीति प्रति-
 ज्ञावगान्, अत एव हस्त्याच्छट नरचर्मण भूमौ पातयामास ।
 पितस्तिमात्र चर्माह्विसत्प्रमुदतीतरत् । अत्रान्तरे प्रधानैर्विज्ञप्तम्-
 राजन् ! राजाऽवय एव इति नीतिरच । तस्मान्मोक्तुमर्होऽयम् ।
 ततो मुक्तः स । काष्ठपिञ्जरे क्षिप्त । नरचर्मचर्माऽन्यचर्मण्या १५
 सिद्धराजेन निजकृपाणे प्रत्याकार कारित । तत कवीश्वरै-
 र्विविधं स्तूयने स —

एक‘धारा’पतिस्तेऽद्य. द्विधारेणामिना जित ।

किं चित्र यदसौ जेतु, शनधाम्मपि क्षम ॥१॥^१

क्षुण्णा क्षोणिभृतामनेन ऋक्का भग्नाऽस्त्य ‘धारा’ तत २०

कुण्ड सिद्धपतेः कृपाण इति रे मा मसत क्षत्रियाः ।

आरूढप्रपलप्रतापदहन मम्प्राप्तधारधिरान्

पीबा मालवयोपिद्युमात्रि हन्ता यमेधिय्यते ॥२॥^२

१ ग - ‘रावदुर्लभराज० । २ ग - ‘नामा महापतिरभूत्’ । ३ लोहमरीम् ।

४ अतुष्टुर् । ५ ग - पुस्तके इदं पद्य नास्ति । ६ शांल० ।

चतुर्विंशति० २४

- ततो दक्षिणापथे 'महाराष्ट्र'-^१ 'तिळङ्ग'-^२ 'कर्णाट'-^३ 'पाण्ड्या'-^४ दि-
 राष्ट्राण्यसाधयत् । अनन्त धन सङ्घटितम् । ततो 'गूर्जर'-
 धरा प्रति व्याघुटत् । यावद् देशसामिसन्धौ सैन्यानिवेश कृत्वा स्थित-
 लावत् साय एकदा महद्दुर्घ्या सभायामुपविष्टोऽस्ति प्रत्यक्ष इव
 ५ सुंरपरिवृढ । तावत् कश्चिद् वंदेगिम्नो भेद्र एत्याशीर्नाद भाणित्वा
 सभा दृष्ट्वाऽनादीदिदम्, यथा—अहो 'परमार'वशधूमकेतो श्रांसिद्ध-
 राजस्य ममा मदनवर्मण इव मनोविस्मयननी । तदाऽर्ण्य
 सिद्धेन्द्रत्वमेव भेद्र पुर उपपेक्ष्य पप्रच्छ—भेद्र ! कोऽमो मदनवर्मा ?
 क्व नगरे क्व राज्य करोति ? । भेद्र प्राह—देव ! पूर्वस्या 'महोवक' नाम
 १० पत्तन स्कारम् । तत्र मदनवर्मा नाम पृथ्वीपाल प्राज्ञस्यागी
 भोगी धर्मा नयी नल इव पुंरुरजा इव वरसराज इव पुनरवतीर्णी
 पृथ्याम् । न राजान तच्च पुर य खलु नित्य पश्यति सोऽपि वर्ण-
 यितु न पारयति, केवल पश्यन्तर्भनस मूक इव स्वाद तद्गुण
 जानाति । अस्माक वचसि प्रायो लोकस्य विश्वासो नास्ति, यावद्-
 १५ वनात्, पर प्रेयस वैञ्चित् परमात्त निज मन्त्रिण इ येन स तामृद्धिं
 दृष्ट्वाऽत्रागत्य देवपादेभ्यो निवेदयति । एव भाष्टीं नाचमयजार्थं
 सिद्धराजो मन्त्रिणमेक कतिपयजनयुंत द्रष्टु तत्र तेनेव 'भेद्रेण
 मह प्राहृषीत् । गतौ ती भेद्र-मन्त्रिणा । 'महोवक'पत्तन दर्शित
 भेद्रेण मन्त्रिणा । दृष्ट्वा निर्विलम्ब उपराजमेत्य यथास्थितमभाषात्—
 २० अवधारय स्वामिन् ! गतस्तत्राहम् । दर्शित 'भेद्रेण तत् पत्तनम् ।
 तदा वंसन्तोत्सवस्तत्र प्रवर्तते । गीयन्ते वसन्ताऽऽन्दोलनादि-
 रागैर्गानानि । भ्रमन्ति दिव्यशृङ्गारा नार्यः । मकरध्वजलक्ष्मभ्राति-
 मुत्पादयन्तो विलसन्ति युवान । क्रियन्ते प्रतिरघ्य छष्टनानि

१ क घ-महर्षः । २ इन्द्र । ३ ग-'मद्र' । ४ ग-'मद्र' । ५ ग-'मद्र' ।
 ६ ग-'मद्र' । ७ ग-पुरुषात्म' । ८ ग-'पृथिव्याम्' । ९ घ-'किञ्चित्' । १० क-
 'मद्राण्य' । ११ क-'युक्त' । १२ ग-'भेद्रेण' । १३ क-घ-मदनवर्मा ।
 १४ क-वसन्तोत्सव' ।

यैक्षकदेशै । प्रासादे प्रासादे सङ्गीतकामि । देवे देवे महापूजा ।
 भोजनधारासाराः प्रतिसदनम् । राजकीयसत्राकारे तु दालिकूरा-
 वंसावणानि मुत्कलानि न मुच्यन्ते, किन्तु गर्तायां नियन्त्रयन्ते
 तदा सघण्टो हस्ती निमज्जति । राजाऽध्वारा परितः पुर भ्रमन्तो
 वीटकानि ददते लोकाय । कर्पूरधूलिपर्वोदय । रात्रौ विपणान् ५
 वणिजो न सवृणन्ति, उद्घाटान् विमुञ्चन्ति, प्रातराग्न्योप
 विनान्ति । एव नीति व्यवसायोऽप्याचारमात्रेणैव सिद्धार्थत्वात् ।
 तत्र देवे लोहखानिवन् सुवर्णरूप्यवानीर्वहन्ति तेन सर्वं कोऽपि ।
 राजा तु कीदृगप्यास्ने मया न न दृष्ट । इदं तु श्रुतं न
 नाराकुञ्जर समाया कदापि नोपविशति । केवलं हमितललिनानि १०
 तनोति प्रत्यक्ष इन्द्र ।

एव वच भुत्वा सिद्धराजो सैन्यरक्षया सैन्यं निसुच्य महता
 सैन्येन 'महोत्रक प्रति प्रनस्ये । 'तस्या तदासन्ने भूप्रदेग क्रोशा-
 छकेन । बु(क्षो ?)मिनो देश । स्थानाच्छरितं 'महोत्रक'म् । प्रयानै
 र्मदनवर्मा दिव्योद्यानस्य क्षीमहत्तममावृत्त एत्योच-स्वामिन् । १५
 सिद्धराजो गौरी उपनगरमागतोऽस्ति, स कथं पश्चान्निवर्तनीयः ।
 मदनवर्मणा निगत्वा भणितम्-सिद्धराजः सोऽयं 'धाग या द्वा-
 वर्गाणि निग्रहाय अस्यात् । स 'कवाडा राजा वाच्या भरद्वा-
 यदि न पुरं गुचं च विधृक्षति नहि युद्धं करिष्याम । अपार्थेन
 तृप्यसि तदाऽर्थं गृह्णणेति । ततो यद् याचने न धराकरतद् देय २०
 भवद्भिः, न त्वय धने दत्ते ऋणाय । नोऽपि जावतु चिरं यो
 वित्तार्थं वृष्ट्याणि कर्माणि दुर्वाणोऽस्ति । राजो यथाऽनुगृह्यात्वा
 मन्त्रिणैः परचक्रमगु । तान्ना सिद्धमेनेन स्थापितम्-दण्ड

१ कर्पूरऽगुः हस्तगोच्छालय नक्षत्रम् । अन्यमरकोशे । इन्द्रः ३ राशेः पक्षे
 अक्षे । २ ख-अक्षरात् । ३ न-पुस्तके २५० मत्र कर्पूरि । ४ ख-पाठ ।
 ४ 'कवेग' -अम् । ५ त्रिपिठं ग-पठ । ६ ग-म । ७ 'धागर्वा' ।
 ८ ख-घ-परमगु ।

- दत्ता मन्त्रिणी राजवाक्य दृतमुखेन भाणितम्— यदि अर्थमीदृशे तदाऽर्थं लाहि; भूमिं चेत् तर्हि युद्धामहे वयम् । मदनवर्मदेवाय ज्ञापितमत्र भवदागमनम् । तेन अस्मत्प्रभुणा उक्तम्— 'कवाटी' राजाऽर्थेन तर्पणीय स । सिद्धराजस्तल्लीलया विस्मित पण्णवति
- ५ कोटी कनकस्यायाचीत् । दत्तास्ता प्रधानै । सद्य देग सुख तस्थो । तथापि पश्चान्न याति । तदा प्रधानेर्भाणितम्— राजन् ! अर्थो बन्धस्त्वया, कथमथ न प्रतिगच्छसि ? । 'सिद्धेशेन भाणित मन्त्रि-पुर—त लीलानिधिं भवत्प्रभुं दिदृक्षे । तेऽप्येत्य मदनवर्माण-मभणत्— अर्थेन तोषित स क्लेशा राजा, पर भणति राजेन्द्र
- १० द्रष्टुमीहे । ततो मदनवर्मणा निगदितम्—तर्हि एतु स । तत सैन्य तथास्थमेव मुक्त्वा मितसैन्यस्तत्रोद्याने आगत सिद्धराजः यत्र महाप्राकारस्ये सौधे मदनवर्माऽस्ति । प्राकाराद् वहिर्योध-लक्षास्तिष्ठन्ति । प्रतोली यावदागत्य मध्ये अचीकयत् द्वास्यै-आगतमस्माभि महोवक'प्रभुणा भाणितम्— जनचतुष्केण
- १५ सहागच्छत । आगतो मध्ये सिद्धराजः । यावत् पश्यति काञ्चन-तोरणानि सप्तप्रवेशद्वाराणि अग्रे ददर्श रजतमहारजतमयीर्वापी, 'नानादेशभाषात्रिचक्षणा शशाङ्कमुखीर्विशालनितम्बस्थलास्तारुण्य-पुण्यावयवा स्त्री 'पणत्र वेणु-वीणा-मृदङ्गादिकलासक्त परिजन-जनम् । स्फीतानि गीतानि शुश्राव । 'नन्दनो'द्यानाधिकमुद्यान,
- २० हिमगृहाणि, हससारसादीन् खगान्, उपकरणानि हैमानि, कदलीदलकौमलानि वमनानि, जनितानङ्गरागान् उत्तुङ्गान् पुष्पकरण्डाश्चैपत । एत पश्यन् पश्यन् पुर पुरो गच्छन् साक्षा-दिव गदन मधुरे वयसि वर्तमान मितमुक्ताफलप्रायभूषण सर्वाङ्ग-लक्षण काञ्चनप्रभ मधुरस्वर तामरसाक्ष तुङ्गाघाण उपचितगात्र

१ 'तथापि० याति' इत्यधिसा न-गाठ । २ ए-घ- सिद्धेशेनभाणित मन्त्रिपुरदृतास्त (?) । ३ ग-'दर्शयम् । ४ ए-घ-'नानादेशवच(प)भाषा०' । ५ यादित्रविशेष, नानु नगाह । ६ घ-'वृषाघाण' ।

मदनवर्मागमपथ्यत् । मदनवर्माऽप्यभ्येत्याश्रित्य ह्यनामन दत्त्वा
 तमनाणीत्—सिद्धेन्द्र ! पुष्पनद्यान्माक येन त्वमनिधि सम्पन्नो-
 ऽसि । मिद्वराजः प्राह— राजन् ! आजर्जनावचनमिदं मिथ्याः
 यत् तु मन्त्रिणामग्रे 'कवाटी' इत्युक्तं तत् नयम् । मदनवर्मा
 ज्ञान-मिद्वेश ! केन या विज्ञममिदम् ? सिद्धेशः प्राह— तरेव ५
 मन्त्रिभित्तावक । कोऽभिप्रायो मन्त्रिन्दाभणने देनस्य ? । मदन-
 वर्मा आह—देव ! नञ्चिरयन्, अन्य जीविनम्, मिता राजश्री,
 तुष्ट वडम्, तत्रापि पुष्प. स्तूति राज्य लभ्यते, तदपि चेत् न
 भुज्यते, सन्त्ये विदेशेषु, तत् न्ये न कजाटिकृत्वम् । मिद्वेशो-
 नोक्तम्—नय नयम्, एतादृश नर्वाटिक एवाहम् । त्वमेवाय १०
 न्यो यस्वेत्य अर्माणि । त्वयि दृष्टेऽन्माक जांविन नरुडम् । चिर
 गाय मुद्क्ष्व । इत्युक्त्वा तत्त्वा । मदनवर्मगोन्याय निज परि
 जनकोशदेवनावमरादि सैनं दर्शितम् । प्रेमाऽवृधत् । विज्ञान्युत्तर
 पात्रशत स्वाहसेनक मिद्वराजाय व्यनरत् । तेन प्रातो जयमिह-
 देन मन्थ गृहीता 'भाग' जित्वा पत्तन 'अणालिपुर' प्रविष्ट । १५
 तेषा १२० मध्यादधं पयि मृत मार्वत्, श्रेय पत्तने प्रविष्टम् ।
 पत्तनप्रवेशोन्मरे श्रीपालनविना मिद्वराजोपश्लोकता—

कान्यम्—

हे विद्वत्प्रयनूत्रार ! भगवन् ! कोऽय प्रमदस्त्व
 न्यन्वेकत्र निवेश यन्व परतन्त्रान्येव ननुनि यत् । २०
 पणि पय न एव य न्दित् प्रतेयाद् सत्र थर्न्य या
 चारित्र च तदत्र नद् रघुपते'श्वाल्लस्य'चन्द्रे नृपे ॥१॥

पुन —

नान बुध 'मन्वनि' । त्रिपथगे ! सीनाग्यमही लज
 रे 'कालिन्दि' ! तमाऽन्ला कुटिलना 'रेरे' ! ग्यस्त्व दनान् । २५

१ विदेह (?) । २ प्र-धर्मिकवम् । ३ 'सर्व' इत्यधिके ग-पट । ४
 ५-धर'मध्ये । ५ रा-राज वीर । ६ चर्दुल० ।

श्रीसिद्धेशकृपाणपाटितरिपुस्कन्धोऽलच्छोणित-
स्रोतोजातनदीनवीनवनितारक्तोऽम्बुधिर्वर्तते ॥ २ ॥^१

एवमन्यैरपि मणितानि ॥

॥ इति मदनवर्मप्रबन्धः ॥ २१ ॥

[२२]

॥ अथ रत्नश्रावकप्रवन्धः ॥

उत्तरस्या दिशि 'कांस्मीरेषु' देशेषु 'नवहुल्ल' नाम महर्द्धिमत्
 पत्तनम् । तत्र विक्रमान्तान्तभूचक्रो नरहंमो नाम भूपाल । तस्य
 राजा रूपश्रीदृसित्-रम्भागर्वा विजयादेवीनाम्ना । तत्रय पत्तन ५
 पूर्णचन्द्र श्रेष्ठिराजोऽभूत् । तन्नन्दनालयः रत्नः, मदनः, पूर्ण
 सिंहश्च । त्रयोऽपि जना श्रीमन्त प्रियवदा सात्विका प्राज्ञा
 राजपूज्या प्रारम्भमिद्रा । रत्नस्य पत्ना पउमिणिरिति ख्याता ।
 पुत्रस्तु क्रोमल इति नाम राजो वर्तते । तदा श्रीनेमिनाथ
 निर्वाणादष्टसहस्री वर्षाणा व्यतीताऽस्ति । अस्मिन्नवसरेऽतिशय- १०
 ज्ञानी पट्टमहादेवनामा 'नवहुल्ल'पत्तनपरिसरे समवासायात् ।
 देवेर्ममि गोप्रिता । उदक-ज्योतिता । कनकपद्म मण्डितम् । तत्र
 पट्टमहादेव उपविष्ट । मध्ये नगरस्य तदागमन ज्ञापितमुद्यान
 पालेन लोकाय नृपाय च । प्रथमनागतो नृप मान्-पुरपरिच्छद
 सरत्न-मदन-पूर्णसिंहः । अपरोऽपि लोकस्तथैव । श्रेष्ठिर्ना १५
 पउमिणिरपि संपुत्रा तत्रागता । एव समाया देव-दानव मानव-
 विधाधरादिबृन्दसुन्दराया गुरुर्दशाना प्रारंभे—

यास्यामीति जिनालये म लभने ध्यायश्चतुर्थं फल

पत्र चोत्पितमुद्यतोऽष्टममथो गन्तु प्रवृत्तोऽञ्चनि ।

श्रद्दालुर्दशम नहिर्जिनगृहात् प्राप्तस्ततो द्वादश २०

मध्ये पाक्षिकर्माक्षिते जिनपत्नी मामोपवाम फलम् ॥१॥

सय पमज्जणे पुन, महस्स च विडेयणे ।

सपसाहस्मिया माला, अणन गीथमाइअ ॥२॥

१ घ-'कस्मीरेषु नव' । २ क-त्र-'महादेविनामा ।

३ ख-घ-'तत्र गपुत्रा' । ४ ङार्त्ल० ।

५ ङ्या- अत्र प्रमज्जने पुण्य महस्स च विडेयने ।

अपसाहस्मिया मालाऽन्त गीतवादिनम् ॥ ६ अशुष्टम् ।

पूजाकोटिसम स्तोत्र, स्तोत्रकोटिसमो जप ।

जपकोटिसम ध्यान, ध्यानकोटिसमो लय ॥३॥'

इद सामान्यत सर्वनिनसेनाफलम् । 'शत्रुञ्जये' तु सप्रिशेष
तदेव, असङ्ख्याना यतीना सिद्धयेन मिद्वक्षेत्रात् ।

५ ध्रुवे पक्खोगामो, मासक्खरण कपूरपूत्रमि ।

कतिअमासक्खरण, साह पडिळाभिए लहड ॥१॥'

इति रचनात् । 'अनुञ्जया'दपि 'रवत'सेना महाफला । 'र
तो' हि 'शत्रुञ्जयै' रुदेशत्वात् 'अनुञ्जय एव, श्रानेमिऋत्याणक्त्रय-
भावादतिशायिनमप्रभासश्च । नेमिनाथस्य माहात्म्य मिथ्यादृशोऽपि

१० प्रभासपुराणे एव प्रवदत श्रूयन्ते—

पद्मासनसमासान श्याममूर्तिर्दिगम्बर ।

नेमिनाथः क्षिप्रैल्याख्यो, नाम चक्रेऽस्य वामनः ॥१॥'

गमनागतरे हि रामनेन 'रैवत' नेमिनाथाग्रे रलित्रधसाम
र्थ्यर्थं तपस्तेपे इति तत्र कथा ।

१२ कठिकाले महावोरे, सर्वकल्मषनाशन ।

दर्शनात् स्पर्शनाद् देवि !, कोटियज्ञफलप्रद ॥२॥'

इच्चरोक्तमिदं प्रभासपुराणे एवम्, तस्माद् येन नेमिनाथो वन्दितो
'रैवत'गिरिमारुह्य तेन किल परमपद श्रद्धालुना गृहीतभेदेति तत्र
म् । इत्येतां देशना श्रुत्वा रत्नः श्रावक उत्थाय गुरोरग्रे प्रतिज्ञा

२० चक्रे— मया ससङ्घेन यदा 'रैवते' नेमिः प्रणतो भविष्यति,
तदा द्वितीया प्रकृतिर्गृहीतव्या । तदैव एरुभक्त भोक्तव्यम् । ता
वत् च काल यावद् ध्रुव भूमिशय्या ब्रह्मचर्ये धार्ये । वर प्राणा
स्यजामि, पर नेमिनाथं नमाम्येति । तत स्वगृहमायातो राजा

१ घ-'गुप्ता जप । अनुदुप ।

२ षाया—भूय वभापव मा मासक्खण कर्पूरपुत्रे ।

क निरुपायक्षण माऽु प्रतिपामिता लभते ॥ ५ आर्षा ।

५ ६ अनुदुप । ७ घ-'रैवत' ।

लोकश्च । रत्नश्रावकोपरोधात् पट्टमहादेवस्तप्रास्थात् । रत्न-
 स्तूपायन दत्त्वा राजानमूचे—राजन् । मा नेमियात्रायै, 'रैवत'-
 गमनाय विसृज । राज्ञोक्तम्—स्वैर धर्म समाचर्यताम् । अस्माक
 मतमेवत् । यद् विलोक्यते तद् गृहाण । रत्नो जहर्ष । सङ्घ-
 ममेलपत् । गज रथ-तुरग पदातिरूप महत्तमं सैन्य नृपाञ्जने । ५
 यस्य यन्न्यून तस्य तत् पूरयामास । अमारि-चैत्यपरिपाटि-
 शान्तिरु-भोजनवार-प्रतिलाभना—गन्दिमोक्ष-डोकसन्माराश्वकार ।
 गणित मुहुर्त्तम् । चलितो देवालय । राजा मतोत्सवकर,
 परमस वा । करमशतैर्धनानि चेलु । श्रेष्ठिनी पञ्चमिणिर्नृपत्नी
 विजयदेर्षीं वालभ्यस्या भेटयितु जग्मुषी, पदमोस्तस्या. पेतुषी १०
 आपृच्छे—स्वामिनि । यात्रायै यत्त्यस्मि । मगद्वियोगदु ख दिन-
 कतिपयानि धर्मलोमत सोढुभीहेऽहम् । राज्ञी अपि शास्तुमूचे—
 सखि ! तत्र गता धनकृशतया कार्पण्य कृत्वा मा लज्जापात्र मा
 कृथा । स्वैर ददीथा । अमूनि धनानि भूषणानि वसनानि च
 गृहाण । इत्युक्त्वा भूरि ददे । पदानि कतिपयानि सम्प्रेषयत् । निवृत्ता १५
 राज्ञी । श्रेष्ठिनी सङ्घमध्यमध्यास्त । श्रीपट्टमहादेवो गुरु.
 सह व्यग्रहरत् । तेन सनाथ सङ्घ । नित्य धनस्य स्वैर
 व्यय । कोटीश्वरा. सार्धमिका पर सइसा । चन्द्रहासत्रणाङ्का
 भटा शतराहसा. । कै भी २ । एव पथि तीर्थानि न-दमानो
 रत्नः सङ्घपतिर्ना-धवद्वययुत सपुत्र सपत्नीरुस्तायद् ययौ यावद् २०
 'रोला'-'तोला'एवौ द्वौ पर्णौ स्त । तत्र प्राप्त । इह किञ्च
 'शत्रुञ्जय'मन्वे भूत्वा 'रैवत' गच्छता लोकाना 'रोला'-'तोला'
 गिरी न स्त, पर 'भद्रेश्वर'पथे गच्छता स्तः । तत्र 'रोला'-'तोला'-
 योरद्रर्षोर्भुषे मिलित्वा 'तोडकद्वयमित्र जातमास्ते । तत्र परितरे

१ सखीम् । २ क- 'सायुमूचे । ३ ग- 'धनकृच्छ्रतया' । ४ घ- 'धनपतिधनानि' ।

५ ग- 'यथेच्छ गृहण' । ६ ग- 'तेन वव' । ७ ग- 'पुस्तके '३२ इत्यधिका पाठः ।

८ 'तोडो' इति भाषायात् ।

चतुर्विंशति २५

सह आवासित । दिन सर्पे स्नात्र चैत्यमन्दना-दान-पूजा भोजना-
दीनि खैर ववृत्तिरे । रात्रौ सुग्न स्विगतम् । प्रातः पुरो गमनाय
सनद्धाचलत् सह । यावदप्रयान गिरिमुखसङ्कटपथेन चलितु
प्रवृत्त तावता काशित्देवो मर्षाक्ष्यामो व्दात्तमस्त्रो नरसिंहवपुरद-

५ हासी बहुगव्यतोचो दष्टारुरालास्यो नखैरैल्लोक दारयितु प्रवृत्ते ।
भक्षयामि भक्षयामि च उवे । 'तद् दृष्ट्वा भूतो लोका पश्चा-
न्निवृत्त्य गच्छति । तद् 'राजपुरैर्ज्ञातम् । तैर्गता स काळरूप प्र-
वभापे—कस्त्वम् ? कथं जनमुपद्रवसि ? । देवो वा देव्यो वा
राक्षसो वा येन 'तत्र स्ना पूजयाम । स काळमूर्तिर्नदति—किं रे

१० बाढ वदथ ? । यदि पुर पदमेव त्रिजिष्यथ तदा सर्पान् एकैः शश्वे-
त्रिष्याभ्येव । इति गदति सति तस्मिन् सहस्ररक्षपालैर्भेष्टैर्व्याधुञ्च
रत्नो विज्ञप्त—दव । एवमेव वृत्तात् । पुरो गन्तु न लभ्यते,
अभाष्यात् । एव दष्ट्वा चरिता लोका पुर पतिता 'प्रेक्ष्यन्ताम् ।
तदाऽर्ण्य कर्मकटुन 'त्रिपण्णो रत्न' । क उपाय ? । का गति ? ।

१५ का मति ? इति कल्पकालित सह । विशेषतः खीजन । स्थाने स्थाने
वृन्दशो वार्ताः । केचिद् वदन्ति— पश्चान्निवृत्त्य गम्यते । अप सर्व
भक्षयिष्यत्येव । जीवन्नरो भद्रशतानि पश्यतीति । अपरे त्वाहु—
म्रियते चेद् म्रियताम्, गम्यते पुर, नेभिरेव शरणम् । केचिद्
द्रुमलतान्तरित स्तस्थु । अन्ये ज्योतिषमपश्यन् । इतरे सङ्घप्रस्थान-

२० मुहूर्तदातारमनिदिपु । इत्येव त्रिपमे वर्तमान सहपतिरत्नेन
भट्टा प्रभापिता—गत्वा पृच्छत त घोर नर त्व कथं प्रसीदसि,
येन तत् कुर्म पुरे, प्रजाम । गता भट्टा । भापित रत्नवचन
तदप्रे । तेनोक्तम्—अहमेतस्या गिरिभुवाऽधिष्ठाता । एक सह-
प्रधानमानुष भक्षयामि, ततस्तृप्यामि, अन्येषा नोपद्रवामि, प्रतिज्ञा

१ क- 'रा- 'उत्त । २ 'तद् दृष्ट्वा' इयविका ग पठ । ३ 'रजपूत' इति
भाषायाम् । ४ 'तदा' गता इयविको ग-पाठ । ५ ग- 'चर्वेयिष्या' । ६ ग 'भट्टे' ।
७ ग- 'एव तद् दृष्ट्वा' । ८ ग- 'प्रज्ञा' ।

च न लहे । 'तेन मद्वास्तत् सम्यग् निर्णाय तदाद्याप रत्नाय
 ऊचु । रत्नेनैकत्रोपदेशिता सर्वे लोकास्तथा सन्नदा एव भाणि-
 ताश्च ते लोका - पुण्य मे महद् येनासौ कोऽपि घोरपुरुष एक
 मानुष जिघृक्षति । तद्रक्षणात् तृप्तश्चेत्पे न भक्षयति, तस्माद्
 यूय यातः । नेमिं वन्दध्वम् । मयाऽस्ते 'खद्ग देवम् । अहो ५
 लाभोदय । । इतःकाल त्रिभिधयत्नपा छित देह सद्धार्ये उपकृतम् ।
 एतमुक्त्वा तृष्णाके सहेशे राजभुत्रा प्रमणन्ति- नररत्न ! रत्न !
 त्व चिर जीव । अस्म क मये एकरेण स ध्र यतु (१) । वय हि
 सेवका । सेवकाना च घर्मोऽय यन्मृगाऽपि प्रभुरन्दरणीय ,
 अन्यथा धर्म यशो-वृत्तिक्षयात् । १०

'ते मुग्धा हरात्रिया ये (जे) परित्रिद्धा ताह ।

अपरणरनोय 'तह सामिठ गतिठ चह ॥१॥

सहप्रानसाधर्मिक ऊचु —हे रत्न ! त्व चिर जीव । युवाऽसि
 राजपूयोऽसि, सहस्र श्वजनपोपनोऽसि, वय विनध्वग्कलेवरव्ययेन
 स्थिर घर्म जिघृक्षामहे । १५

जई रखिजइ तो कुइइ, अह टङ्गइ तीउ च्छारु ।

एयह द्वेद्वरलेपरह ज बाहियट त सारु ॥१॥

मदन पूर्णसिंहभ्रातरा जगदतु —आत्रयोस्त्र येष्टो भ्राता,
 ज्येष्टो भ्राता पिता यथा । पितुरायत्तश्च पुत्रप्रायो लघुभ्राता ।
 किं रामाभे युद्ध्वा लक्ष्मणेन न प्राणस्तृण कृता १ । २०

१ ग त मद्वा १० क 'यात् १० ग रत्न ।

४ छाया- ३ मृत्वा हात्रिया य परित्रिद्धा ताह ।

अपरप्रयोग तथा सामो गतिता ययम् ॥

५ छ- 'तय इणमि ।

६ छाया- यदि रत्नेने तई बभूव जय ददन त ह भस्म ।

एतस्य दुष्टकलवरस्य यन् व द्यत तत् स म् ॥

७ ग-जह टङ्गपर तो कुइइ । ८ छ ' तउ बाठ ' । ९ छ ' दददुक्ल ' ।

स्नेहो न ज्ञायते देव ।, प्रणामान्न मृदूकितत ।

ज्ञायते तु षचित् कार्ये, सद्यः प्राणप्रदानत ॥१॥'

पउमिणिर्भूते—कुण्डलिय पत्यधोना प्राणा । पत्नी लोमान्तरिते जीव व्यपि मृता, शृङ्गाराद्यभावात् । यथा—

५ शशिना सह याति कौमुदी, सह मेघेन तडिद् त्रिखीयते ।

पमदा पतिर्भ्रमगा इति, प्रतिपन्न हि विचेतनैरणि ॥१॥'

भर्त्सि मृते नार्याऽनुमर्तव्यम्—ताम् यदि मयि मृतायां त्व जीवसि तदा किं न लब्ध मया ? । कोमलः प्राह—तात ।

एतदेवनिर्माणा—द रमणीकृतैः सुतैः ।

१० यशोधर्ममय देह—द्वय पित्रोर्विनिर्गतम् ॥१॥'

इत्यत्र यदतस्तन् सर्गान् युक्तिभिर्माद निषेध्य स्वयं मर्तुं स्थिता । सङ्घो बहन् कृत । कालपुरुषणोपद्रवो न कृत । गते तु सङ्घे रत्न श्रानेमिपरायण स्थिर तस्थौ । पउमिणिर्नाग्रे गता । परत्र स्थित्वा कायोत्सर्गगतात्, कोमलोऽपि तथय । वापुह्येण रत्नो

१५ गिरिगुणाय मेरुस्या शिखर । द्वारि िला दत्त्वा पु छ आच्छेद्यति । सिंहनादं ख बधिरयति । तथापि रत्नो न विभेति । हृदि स्थितो जिनराग ।

अत्रातरे कूम्भाण्डीं वदितु 'शैवत'शिखरे क्षेत्रपतय सप्त कालमेघ १ मेघनाद २ गिरिविदारण ३ कपाट ४ सिंह-

२० नाद ५ स्रोतिक ६ रेवत ७ नामानो मिलिता । ते देवी वदित्वा ऊचु —देवि । कापि परतो धडधडायते । ईदृश कापि पूर्वं न घृत यादगधुना वर्तते । तत पश्य विमिदम् ? । कापि पुरुषा महाने न उपद्रुयमाणोऽस्ति कोऽपि नृरेण । अम्नया

१ अनुद्रु । २ पित्रोराग वेत नीयह दरी यपराह्वया । ३ य- विनिर्गत',
 ४- 'वितर्कने, घ- 'वितर्कित । ५ अनुद्रु । ६ घ- युक्तिगिर्विषय' ।
 ७ घ- 'तथा । ८ ग- 'जत' ।

ज्ञात ज्ञानेन । तै सह तत्र गता । पउमिणि कोमलौ दृष्टौ तथा
 कायोत्सर्गस्थौ । कृपाभक्ती जाने । गुहाद्वार गत्वा स आक्षिप्त
 क्रूर । रे किमिदं करोषि ? । पुष्यस्व चेत् समर्थोऽसि । रत्नं
 रक्षामी वय क्षेत्रपाला । अहं अम्बा जगदम्बा । तथाक्ते पुर्धुरित ५
 स । युद्धं नृवृते । यावता सोऽम्बया पादे धृत शिरः परितो
 भ्रामयित्वा स्फालयिष्यते प्रावण्युग्रे तावत् प्रत्यक्षो दिव्यमूर्तिं पुरतो
 नरो ददृशे । रत्नश्च पुरं दिव्याभरणाङ्गरागी सप्रिय सपुत्र सुखी ।
 ऊचे च स दिव्याङ्ग - अम्बे ! क्षेत्रपा ! श्रीरत्न ! शृणुत । यदा
 'रैवत'महिमानं गुरुर्जगौ तदाऽनेन रत्नेन प्रतिज्ञा कृता - मया
 प्राणव्ययेनापि नेमिर्नन्दनीय एतेति, तदाऽहं वैमानिकं सुरं १०
 शङ्करो नाम तत्र उपगुरु विषण्ण आसम् । मया न सोढा साऽस्य
 सन्धा । तेनात्रागल्य एवमुपद्रुतोऽयं रत्नः महासत्त्व । धन्याऽस्य
 जाया, पुण्यवानङ्गज, श्लाघ्या यूयं सहभक्ताः साहाय्यकराश्च ।
 अहं यदि सत्येनैव युध्येयं तदा भवद्भिर्न जीयेयं, परं क्रीडा-
 मात्रमेतदमलिनमनसा कृतमिति । रत्नेर्दृष्ट्वा रत्नमालिङ्ग्य सहस्रमध्ये १५
 मुक्त्वा स्वयं वा ययौ । अम्बावा गिरिमगु । सहो 'रैवतक'
 मारुरोह । नेमिं ननाम । लेप्यमूर्तो नेमौ तथा स्नात्र जलैस्तेने
 यथा विम्बघटीद्वयेन गलित्वा मृद्भूय भूम्या सह मिलितम् ।
 विषण्णा सर्वेऽपि । निशेषतस्तु रत्नः । अचिन्तयच्च धिग्
 मामाशातनाकारिण्येन एवविधर्तार्यध्वसवृजिनभाजनं जातोऽस्मि । २०
 अथ तदा भोक्तव्यं यदा तीर्थं पुनः स्थापितं भविष्यति । इत्युक्त्वा
 बान्धवौ सहस्रक्षायै नियुग्याऽभ्यां ध्यात्वा तपस्तेपे । पृथुपवासान्ते
 अम्बा प्रत्यक्षीभूय तं 'काञ्चनप्रलाना'ख्ये इन्द्रनिर्मिते निशि
 निनाय । तीर्थे तत्र द्वासप्ततिजिनत्रिग्यानि महाकायान्पदीदृशत् ।
 तत्राष्टादश हैमानि, अष्टादश रत्नानि, अष्टादश राजतानि, अष्ट- २५

१ 'पुर' इत्यधिकं ग- पाठ । २ घ- 'अनागत्य । ३ पत्नी । ४ ग-
 'तीर्थविध्वंसः । ५ ग- पुस्तकं अथ' इत्यधिकं पाठ ।

[२३]

॥ अथ आभडप्रयन्वः ॥

‘अणहिल्ल’पुरे ‘श्रीमाल’श्य श्रेष्ठी नृपनागः । तत्पत्नी तु
 न्दरी । तज्ज श्रीआभडः । तस्मिन् दशवर्षदशये मानापितरौ घा
 गतौ । श्रीनिष्ठा तथाऽप्याभडः सुजनाश्रितो व्यससायज्ञ इति ५
 बवृधे । पूर्वजकीर्त्या कन्य लब्धा । पारेणीत । वृत्त्यर्थे मणिकार-
 कारणा गृहे द्युर्गुरान् धर्षयति । लोटिमान् पञ्चोपार्जति । तेषा
 मप्ये लोटिभमेक धर्मं भयति । द्वौ कुटुम्बनृत्तिनार्ये । द्वौ सञ्चये
 विधत्ते । चतुर्दशेऽन्दे पुत्रो जात । तस्य स्तन्यप्राप्तिरल्पा । अत
 दृग्गर्गवेषणाय आभडो ग्रहिर्ग्राम गत । तत्र आवाहे प्रातर्दन्त- १०
 रावन कुरुते । अत्रान्तरे आगत अनायूथम् । ता आवाहे सर्वा
 पय पातु लम्बा । पय कम्बुधत्रम्पि सदृसा नागवल्लीदलच्छाय
 जातम् । विस्मिन आभडः । अगीष्टु पय पीत्वा निवृत्तासु थायद्
 गमेपयनि नापदेभस्या ऋण्डे ‘दोकरक तमरकतरत्नगर्भं ज्ञात्वा
 तेन सहस विक्रिये । बालेऽनीवत् । रैनं तु गिराणे उद्बोतित १५
 महातेज पुञ्जमयम् । परीक्षनाणा दार्ढ्यम् । तैरमन्य भणितम् ।
 तदनु जेसिङ्गदेनवृपायार्पितम् । तुष्टेन राज्ञा एन सर्पकोटं दा-
 पिता । नखपृष्ठमात्र हि तल्लक्ष लभते । आभडोऽपि तन महद्भि-
 र्जात । सुभिक्ष च तदा । व्यसहारी जात । श्राजयासिंहराज्य
 तदा ऋद्धम् । आभडम्य वद्विनास्तिन्न — एका रोक्यवटी, अ- २०
 परा विलम्बवटी, तृतीया पारलोकिकवटी । की भाव ? । धरणव-
 न्धनघातना कस्यापि न करोति कृपाम्बोधि । ३६ त्रेलतटेषु
 धनार्द्धि मडालाभा । पूगहट्टिका १ निजसदग २ श्रीहेममूर्त्तिपध-

१ ग- पुस्तके ‘पूर्वजकीर्त्या’ इत्यधिक पाठ । २ घ- तत्र लोटिक० ।
 ३ घण्टिकाम्, ‘दोकर’ इति म पायाम् । ४ ग- विकीता । ५ ‘रैनं तु’ सर्पकोटी
 शपिता’ इत्यधिका ग-पाठ । ६ ग- एतावता की भाव ? ।

शाला ३ मापपिष्टेष्टकचिताऽकारि । अमारिकारकश्रीकुमारपाल-
देवसमये महाभ्यापस्तस्य ।

- एकदा श्रीहेमसूरिभि साधर्मिकवात्सल्य महाफलमिति राडे
व्याख्यातम् । राज्ञा आभड उक्त —तुटितधन श्रायककुत्र दी-
नारसहस्र दत्त्वोद्धार्यम् । वर्षान्ते लेह्यक वरमनधाराप्या ।
आभडेन वर्षान्ते राज्ञे लेरथरु दर्शितम् । एका कोटिरायाता ।
राजा यावद् दापयति तावदाभडेन विज्ञप्तम्— देव ! भूमुजा
कोशो द्विधा—स्थावरो जङ्गमश्च । तत्र स्थावरो हेमादिभाण्डागार ,
जङ्गमो वणिग्जन । वणिग्धनमपि स्वामिधनमेवेति । राजोवाच—
१० एव मा वादी । लोभपिशाचो मा छलयति । तावन्मात्र तदनाल-
भवानाप्य दापितम् । राजा तुष्ट । एव व्रजति काले राजा कुमार-
पालदेव श्रीहेमश्च वृद्धौ जातौ । श्रीहेमसूरिगच्छे विरोध ।
रामचन्द्र-गुणचन्द्रादिवृन्दमेकत , एकतो बालचन्द्र । तस्य
च बालचन्द्रस्य राजभ्रातृजेन अजयपालेन सह मैत्री । एकदा
१५ प्रस्तावे राज्ञो गुरुणामाभडस्य च राज्ञो मन्त्रारम्भ । राजा
पृच्छति— भगवन्नहमपुत्र । क स्वपदे रोपयामि ? । गुरवो
ब्रुवन्ति—प्रतापमहं दौहित्र राजान कुरु धर्मस्थैर्याय । अजय-
पालात् तु त्वत्स्थापितधर्मक्षयो भाषी । अत्रा तरे आभडः प्राह—
भगवन् ! यादृशस्तादृश ईवरीय एवोपकारी । पुन श्रीहेमः—
२० अजयपालं राजान मा वृथा । एव मात्र वृत्त्याथितालय । स
मन्त्रो बालचन्द्रेण श्रुत । अजयपालाय च कथित । 'हेम'-
गच्छीयरामचन्द्रादिषु द्वेष । आभडे तु प्रति । श्रीहेमसुरैः
स्वर्गगमनम् । ततो दिनद्वारिगता राजा कुमारपालोऽजयपाल-
टत्तविषेण परलोकमगमत । अजयपालो राज्ये निषण्ण । श्री-

१ 'गज वाच' इ पारभ्य 'दापिन पर्य न पाठाऽपिधा न-मुस्तकेऽस्ति । २ न-
'भानु' इति । ३ एकदा प्रस्तावे' इत्यधिको न-पाठ । ४ न-'आसीमा भव्य ।
५ सर्वेष्व' इत्यधिको न-पाठ । ६ न-'कथित । अतो हम' ।

हेमद्वेषाद् रामचन्द्रादिशिष्याणां तप्तस्येहविष्टरासनयातनया
 मारणं कृतम् । राजविहारणां ग्रहणां पातनम् । लघुभुलकाना-
 हाप्यं प्रातः प्रातर्मृगयां कर्तुं अभ्यासयति, पूर्वमेते चैत्यपरि-
 पाटीमकार्पुंरित्युपहासात् । बालचन्द्रोऽपि स्वगोत्रहत्याकारापक
 इति वृत्रद्विर्वाहणैर्नृपमनस उच्चारित । लज्जितो 'माल्वा'न् गत्वा ५
 मृत । पापं पच्यते हि सद्यः । प्रासादपातनं दृष्ट्वा श्रावकलोक
 खिद्यते । आभङ्गः पूर्वप्रतिपन्नस्वान्मान्योऽपि वक्तुं न शक्नोति,
 उप्रवाद् राज्ञः । परं तेन प्रपञ्चेन तु रक्षां कारिता । कथम् ?
 एकदा आभङ्गेन नृपवल्लभं कौतुकीं 'सीलणो' नाम भूरिहेम-
 दानेन प्रार्थित — तथा कुरु यथा शेषप्रासादा उद्धरन्ति । तेनो- १०
 क्तम्—निश्चिन्ते स्येयम्, रक्षिष्याम्येव । सीलणेन साण्डकसौ-
 धमेकं कृतम् । धरलितं चित्रितं च । पुत्रा पञ्च कर्णे एवमेव-
 मुपराजं कर्तव्यं इति शिक्षिता । गतो नृपान्तिकं सीलणो वदति—
 देव ! जरा मे शिरसि स्थिता । पुत्रपौत्रवान् जात । अधुना
 तीर्थयात्रायै विदेशान् यामि यदादेयं स्यात् । राज्ञोक्तम्—यथा १५
 रुचिं तथा चेष्टस्व । तदनु तत्सौधं पुत्राश्चादाय महासभास्ये नृपे
 आगतम् । पुत्रा भलापिता क्षितिपतये । पुत्राश्च भापिता
 राज्ञि पश्यति सति—एतन्मे सौधं यत्नतो रक्ष्यम् । मम यश-
 शरीरमेतत् । यैस्त्वनिष्पादितमिति । तैस्तथेति प्रतिपेदे । नृपादि
 सर्वं आपृच्छ्य पुरस्तात् क्विपत्तामपि भुव यात्रत् सीलणो याति २०
 क्विलं तात्र तैस्तत् सौधं लकुटरास्फाल्यं सद्यो भग्नम् । खट्वकार
 श्रुत्वा सीलणो व्याघुटितो वदति—रे हताशा ! अस्मादपि कुनृ-
 पात् कुपुत्रा यूयम् । अनेनाःभीये पितरि मृते सति तद्धर्मस्थानानि

१ ग-पुस्तके 'जात' इत्यधिकं पाठः । २ क-घ-लघुत' । ३ ग-पुस्तके
 परं तेन' इत्यधिकं पाठः । ४ क-'कारापिता, तदा हा कथम्' । ५ घ-'सीलणो
 मूरि' । ६ सप्तमो इति मायावाम् । ७ ग-'बहुयान' । ८ 'नृपादि सर्व'
 इत्यधिको ग पाठः ।

पातितानि, भवाद्भि पुनरह पदशतकमपि गच्छन् न प्रतीक्षित ।
राजा ललज्जे । चैत्यानामपातनमादिशति स्म । तस्य कु
त्सितस्य राज्ञो मातापुत्रयोर्भ्रातृ निष्कव कारयितु रुचि-
स्त्पन्ना । वण्डास्तथा कारयति । एकदा एकेन वण्ठेन छत्र-

- ५ धृतह्रस्वकङ्कलोहर्कतृ(त्रिं)कया जघ्ने । दिनकपियानि कीर्तिपाल
नामा राजपुत्रो 'गूर्जर'धराया लोकरक्षामकरोत् । छत्र-चामरा-
दीनि न तस्य । तस्मिन् 'मलय'सैन्ये मृते 'गूर्जर'धराया भीम
देवो राजाऽऽसीत् । स दीर्घजीवा, पैर निरुल पुण्याधिक । तस्य
सोढू मोढू द्वे गडुरिके । ते द्वे स्नपयति । सर्वङ्गायत्रविभूषिते
१० कारयति । सुख'सने उपवेशयति । ग्रामेषु ससैन्यो भ्रमयति ।
ग्रामा सैन्यहमक्षयन्ते । एव गडुकालो गत ।

एकदा देशपाल सम्भूय राजा विज्ञप्त — देव ! निरर्थक
किमिति स्वदेश भक्षापयमि ? । अत्र घृत-वसनादिव्ययो वृथाऽयम् ।
तदा राजा आह—कथामेकां शृणुत ।

- १५ क्वचिद् बेलकूले पूर्वं जलवेगाहतो मीनस्तटे लभ्य । तदा तत्र
दुर्मिक्ष घोरम् । अनामावे क्षुधार्तो लोकः । अत सर्वोऽपि जनो
कुठाराच्चैश्छद् छद् त मीन भक्षयितु गृह्णाति, तथापि स न म्रियते,
महाकायत्वात् । अत्रावसरे क्षुधित पत्नीप्रेरित कोऽपि विप्र-
स्त मीनमास प्रहातुमगमत् । त अपरलोकेऽदृश्यमान पश्यतस्तस्य
२० स्वभावदयालोर्विप्रस्य दयाऽऽसीत्— न छिनधि । तदा व्यन्तरानु-
प्रवेशात् स मत्स्यो विप्रमाह—भो छिन्द्व माम् । अन्येऽपि खादन्त
सन्ति । तत्रोपकृतो भव्य । विप्रः प्रोचे—दया मे, न छिनधि ।
मीनो वदति—तर्हि शृणु, अय पापी लोको मा म्रिययाण मार-
यति । अह तु मृत्वाऽत्र तटे राजा भविष्यामि पुरन्दरो नाम ।
२५ राजकुलेऽत्रतरिष्यामि । तत्र ममोपाध्यायो भविष्यति । अह प्राग्

१ क- 'दृष्टि' । २ क- 'गूर्जर'धराया' । ३ पर' इत्यधिको ग-वाट । ४ ग
'तेन म छिनधि' ।

वैरादमुं लोकं नवनवभङ्गीभिः कदर्पयिष्यामि । स्वया कस्याप्यर्थे
 विज्ञप्तिर्नैव करणीया । त्वां तु सत्पुरुषं अहं गुरुबुद्ध्या पूजयि-
 ष्यामि । इति जल्पन् मृतः स मीनः यथोक्तो राजा पुरन्दरो नाम
 समभूत् । विप्रस्तु गुरुः । तं लोकं कृतपरमागस स राजाऽपीपि-
 डत् । विप्रस्तु तदुक्त स्मरन् न ऊचे किञ्चित् । तस्माद् भो ५
 ग्रामण्योऽहमपि तद्विधः कोऽप्यवतीर्णोऽस्मि । क्रीडया पीडयामि
 लोकम्, तस्माद् भवद्विर्न वाच्यम् । वक्ष्यथ चेद् तदा रसना
 छेत्स्यामि । एव श्रुत्वा स्थितस्तूष्णीं लोक । देशोऽपचीयते ।

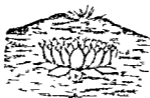
एवं राज्ये आभडस्तथैव ऋद्धिमान् । आभडस्य च
 चाम्पलानाम्नी बालविधवा वाग्मिनी उचितज्ञा सर्वगाह्यविदुरा १०
 तनया गृहव्यापारान् करोति कारयति । एकदा लोभात् किञ्चिच्चोर-
 यन् भाण्डागारिको रुष्टेनाभडेन निष्कासितः । स कोपादुपभीमभूप
 गत ऊचे च -राजन् ! आभडस्य अनन्ता ऋद्धिः ; एवमेव ता
 गृहाण । राजाऽऽह- 'कोऽप्यस्याप्यन्यायोऽस्ति ? । भाण्डागारिक
 ऊचे नास्ति । तर्हि परधनं कथं वृथा गृह्यते ? । भाण्डागारिक १५
 प्राह- छल किमपि क्रियते । राजाऽऽह- तथाऽहं करिष्यामि ।
 इति विचार्य भाण्डागारिक स्वसौध एव स्थापयित्वा छामीमास दासी-
 शिरसि स्थालस्य कृत्वा प्राहृषीत् । आगता सा दासी मस्याहे
 आभडसदनद्वारम् । तदा आभडो ध्यानेन जिनमर्चयति ।
 चाम्पलया स्वयं द्वारमुदघाटि । दासी मध्यमागता । स्थाल २०
 दर्शितम् । चाम्पलया मास दृष्ट्वा तदैव भाण्डागारिकत्रिक्रिये
 यमित्यूगञ्चके । मध्ये आनीता सगैरय सा पृष्ट्वा- 'किनेतत् ? ।
 दास्याह- 'राज्ञा उत्सने गोरवाय व प्रसंगभित्तमद् । एतन्मास
 चाम्पलया स्थालान्तरे लानम् । सपादवन्नून्यहारो राज्ञेऽर्पित ।

१ ग- 'चाम्पलदानाम्ने । २ क- 'न काप० । ३ इति विचार्य इत्यावका
 ग-पाठः । ४-५ ग- 'चाम्पलदेव्या' । ६ ग- 'शला महिणीमोत्सवे' ।

- दास्यै कण्ठाभरणम् । स्यालं मौक्तिकैर्वर्द्धापितम् । दासी हृष्टा उप-
 राजं वत्राज । भोजनादनु आभडः पुत्र्या जगदे-तात ! निष्का-
 सितभाण्डागारिकप्रेरितनृपकर्तव्यमेतत् । मया दास्यै रीढा न कृता ।
 यास्यति श्रीः, परं उपायं कुरु । सर्वं स्वधनं टिप्पयित्वा राज्ञे दर्शय
 १ कथय च-गृहाण स्वामिन् ! यदि ते रुचिरस्ति । तथैव चक्रे सः ।
 नृपो विस्मितो लज्जितो हृष्टश्च । भाण्डागारिकं तटे धृत्वा राजोचे-
 रे मूढ ! यस्मै विधिर्द्रव्य दत्ते तस्मै तद्रक्षोपायबुद्धिमपि दत्ते ।
 ततो माऽत्र वृथा मत्सरी स्याः । पुनरेव आभडपादयोर्लंगितः सः ।
 तृणमपि तत्सत्कं राज्ञा न गृहीतमेव । एव धनी अखण्डभाग्यः
 १० चिरायुः नीरुक् आभडः मरणावसरे पुत्रोपकाराय स्वसदने
 चतुष्कोण्यां निधिचतुष्कं न्यास्यत् । मृतः स्वयं समाधिना ।
 चाम्पलाऽपि धां गता । पुत्रैर्ब्राह्मे धने गते सति ते निधयः सम्भा-
 लिताः, परं न लभ्यन्ते । अज्ञानं च दापितम् । अञ्जनी भणति-
 केऽपि श्यामाङ्गा मुद्गरपाणयोऽधोऽधो वनं नयन्ति । किं मुधा
 १५ क्लिश्यध्वे ? । जाता निराशाः सामान्यवणिजोऽभवन् । तस्मात्
 पुरुषाणां पुण्योदय एव धनवृद्धिनिबन्धन, न कुलम् ।

॥ इत्याभडप्रबन्धः ॥ २३ ॥

[२४]

॥ श्रीवस्तुपालप्रबन्धः ॥

श्रीवस्तुपाल-तेजः-पालौ मन्त्रीश्वरावुभावास्ताम् ।

यौ भ्रातरौ प्रसिद्धौ, कीर्तनसङ्ख्यां तयोर्गम ॥१॥^१

पूर्व गूर्जरप्रित्रीमण्डनाया 'मण्डली'महानगर्या श्रीवस्तुपाल ५
 तेजःपालाया वसन्ति स्म । अन्यदा श्रीमत्पत्तन'वास्तव्य'प्राग्-
 नाटा'ऽन्वयठक्कुरश्रीचण्डपालमजठक्कुरश्रीचण्डप्रसादाङ्गजमन्त्रि
 श्रीसोमकुलानतसठक्कुरश्रीआसराजनन्दनौ कुमारदेवीकुक्षिसरो
 वरराजहसौ श्रीवस्तुपाल-तेज पालौ श्री'शत्रुञ्जय'-'गिरिनारा'दि-
 तीर्थयात्रायै प्रस्थिनौ । 'हडालक'ग्राम गत्वा यावत् स्वा भूतिं चि- १०
 न्तयन्तस्तामल्लशत्रय जात सर्वस्वम् । तत 'सुराष्टा'त् स्व सौस्थ्य
 मामृत्य लक्ष्मेकमन्या निघातु निशीथे महान्त्रत्यतल खानया-
 मासतु । तयो खानयतो कस्यापि प्राक्तन कनकपूर्ण शौल्य
 कलशो निरगात् । तमादाय श्रीवस्तुपालः तेजःपालजाया अ
 नुपमादेवीं मान्यनया अपृच्छत्- क एतन्निधीयते ? । तयोक्तम्- १५
 गिरिशिखरे एवतदुच्चं स्थाप्यते यथा प्रस्तुतनिधिवन्नान्यसाद्भवति ।
 तत् श्रुत्वा श्रीवस्तुपालः तद्व्य श्री'शत्रुञ्जयो'-'ञ्जयन्ता'दौ अव्यय-
 यत् । कृतमात्रो व्यावृत्तो 'धवलक'पुरमगात् ।

अत्रान्तरे महणदेवी नाम कन्यकुब्जेश्वरसुता जनकात्
 प्रसन्नाद् 'गूर्जर'धरा कञ्जुलिःकापदे लब्धा सुचिर भुक्त्वा कालेन २०
 मृत्वा तस्यैव 'गूर्जर'देशस्य अधिष्ठात्री महर्द्धिर्व्यन्तरी जाता । सा

१ अस्य सारांश श्रीवस्तुपालचरित्ररूपकीर्तिकोमुदीप्रस्तावनायामाङ्गलभाषाय
 निबद्धोऽस्ति । २ आर्या । ३ स्व-पूर्वे । ४ ग-पृक्दा । ५ ग-चण्डपरतदा मज०
 ६ ग-प्रसादस्तदङ्गज० । ७ ग-श्रीसोमस्तकुलानतमन्त्रिभीआसराज
 तमन्दनो कुमारदेवी० । ८ ग-सर्व स्व । ९ ताम्रमय । १० ग-अव्ययत् ।
 ११ ग-महणलदेवी ।

- ‘धधलकके’ शय्याया सुखविश्रान्त राणः श्रं वीरधवलं प्रत्यक्षंभूय
जगाद—राणक ! इय ‘गूर्जर’धरा वनराजप्रमृतिभिर्मरेन्द्रैः सप्तभि-
‘श्वापोक्त’वश्यै पणवत्यधिक शत वर्णाणा मुक्ता, तदनु मूल-
राज-चामुण्डराज वल्लभराज-दुर्लभराज-भीम-कर्ण-जयसिंह-
५ देव-कुमारपालदेव-अजयपालदेव-लघुभीम-अर्णोराजैश्चीलुक्यै
सनायीकृता । सम्प्रति युवा पिता-पुत्रो लवणप्रसाद-वीरधवलौ
स्त । इय ‘गूर्जर’धरा कालवशादन्यायपरै पापै स्वाम्यभावात्
‘मात्स्य’न्यायेन कदर्य्यमानाऽऽस्ते म्लेच्छेरिव गौ । यदि युवां वस्तु-
पाल तेजःपालौ मन्त्रिणौ कुर्वाथे तदा राज्यप्रतापधर्मवृद्धिर्भनति ।
१० अह महणदेवी सर्वव्यापिभिर्भवत्पुण्यैरावृष्टा वदन्त्यस्मि । इति
वदन्त्येव विद्युदिव सहसाऽदृश्या बभूव । राणकश्रीवीरधवलः
पद्मासनस्थस्तलोपविष्टश्चिन्तयति— अहो देव्युपदेश साक्षात् ! ।
कर्तव्यमेव तन्मन्त्रिद्वय यद् देव्योक्तम् । यत —

दृष्यद्भुजा क्षितिभुजः श्रियमर्जयन्ति

- १५ नीला समुन्नयति मन्त्रिजनं पुनस्ताम् ।

रत्नावलीं जलप्रयो जनयन्ति किन्तु

सस्कारमत्र मणिकारगण करोति ॥१॥^१

इत्यादि चिन्तयन् प्रातरुत्थित । पूर्वोक्तमेवोपदेश महणदेवी श्री
लवणप्रसादायाप्यदत्त । हृतप्रातःहृत्सो मिलितो पिता-पुत्रावेकत्र ।

- २० कथिन रात्रिमृत्तमन्योन्यम् । तुष्टौ द्वात्रपि । तदव च तेषा कुलगुरु
पुरुषसरस्वती सोमेश्वरदेवो द्विज स्वस्त्ययनयोगात् । ज्ञापितोऽसौ
तद् वृत्तान्त ताभ्याम् । सोऽप्युवाच—देवौ ! युत्रयो प्राचीनपुण्य-
प्रेरिता देवता अपि साक्षात्, तस्मात् तदुक्ताचारताम् । मन्त्रि-
वल विना न विशिद् राज्यपरिकर्मणम् । मन्त्रिणौ च यौ भवतोरमे
२५ प्रतिपादिती देव्या तात्रागतौ स्त । मम मिलिती राजसेयार्थिनी

१ ग-‘रात्र एव चोत्पद्ये’ । २ ग-‘कुर्वाथे’ । ३ वतन्त० । ४ ए-
‘श्वरद्विजः’ । ५ घ-‘कर्मणम्’ ।

द्वासप्ततिकलाविदुरी न्यायनिष्ठो जैनधर्मज्ञो स्त । यथादेश स्यात्
तदाऽऽनीयते । राणकादेशात् पुरोहितेन हि तेन सब आनीतौ
नमस्कारितौ आसनादिप्रतिपत्त्या गौरवितौ । उक्ता च— श्रीलक्ष्मण-
प्रसादादेशाद् वीरधरलेन स्वयम्—

आकृतिर्गुणसमृद्धिशासिनी, नम्रता कुलनिश्चुद्धिसूचिका । ५

वाक्कम कथितशास्त्रसङ्कम, समयश्च युवयोर्वयोऽधिक ॥

श्लाघ्यता कुलमुपैति पैतृक, स्थान्मनोरथतरु फलप्रदि ।

उन्नमन्ति यशसा सह श्रिय, स्वामिना च पुस्पर्धनादृश ॥२॥

योवनेऽपि मदनान्न विक्रिया, नो धनेऽपि निनयव्यतिक्रम ।

दुर्जनेऽपि न मनागतार्जन, केन वामिति नमःकृति- कृता १ ॥३॥ १०

थावयोश्च पितृ-पुत्रयोर्महा-नाहित क्षितिभर परद्रुहा ।

तद् युना सचित्रपुङ्गवाग्रह, योक्तुमत्र युगपत् समुत्सहे ॥३॥

येन केन न च धर्मर्मणा, भूतलऽत्र सुलभा विभूतय ।

दुर्लभानि सुकृतानि तानि ये-र्लभ्यते पुस्परत्ननुत्तमम् ॥५॥

अथ वस्तुपाल प्राह—

देव ! सेवकजन स गण्यते, पुण्यवत्सु गुणवत्सु चाप्रणी ।

य प्रसन्नप्रदनाम्बुजमना, स्वामिना मधुरमेवमुच्यते ॥६॥

नास्ति तीर्थमिह पार्थिवात् पर, यन्मुक्ताम्बुनमिलकनादापि ।

नश्यति द्रुतमपायपातरु, सम्पदेति च समीहिता सताम् ॥७॥

सप्रसादवदनस्य भूपते-र्यत्र यत्र विळसन्ति दृष्टय ।

तत्र तत्र शुचिता कुलीनता, दक्षता सुभगता च गच्छति ॥८॥

किन्तु विज्ञपयिताऽस्मि किञ्चन, स्वामिना तदवधार्यता ह्येदि ।

न्यायनिष्ठतरा गिर सता, श्रोतुमप्यधिकृतिस्तवैव यत् ॥९॥

सा गता शुभमयी युगत्रयी, देव ! सप्रति युग कलि पुन ।

सेनकेषु न कृत वृत्तज्ञता, नापि भूपतिषु यत्र दृश्यते ॥१०॥ २५

१ अत पर दशमपर्यन्ताना पद्यना छन्द रथादता । २ क-स्व-‘स्वामिन’ ।

३ च-‘पुरादत्त’ । ४ अ-‘इदा’ ।

दृष्टिर्नष्टा भूपर्तीना तमोमि—स्ते लोभान्धान् साम्प्रत कुर्वतेऽप्रे ।
 तेर्नीयन्ते वर्त्मना तेन यत्र, भ्रामन्त्याशु व्याकुलास्तेऽपि तेऽपि ॥११॥
 'न सर्नथा कथन लोभवर्जित , करोति मेरामनुग्रामर विभोः ।
 तथापि कार्य स तथा मनीषिभि , परत्र प्राधा न यथाऽत्र वाच्यता ॥
 ॥१२॥^१

५

पुरस्कृत्य न्याय खलजनमनादृत्य सहजा-

नरीन् निर्जित्य श्रीपतिचरितमादृष्य च यदि ।

समुद्धर्तुं धात्रीमभिलषसि तत् सैष शिरसा

धृतो देवादेश स्पुटमपरथा स्वस्ति भगते ॥ १३ ॥^१

१० किञ्च सम्प्रति आवा 'मण्डली'नगरात् सेवार्थिनौ व समीप-
 मागतौ स्त सकुटुम्बौ । लक्षत्रयी द्रव्यस्य नो गृहेऽस्ति । यदा
 देवो पिशुनपचने लगत तदा एतन्मात्रस्वापतेयसहितौ दिव्य
 कारयित्वा आवा मोक्तव्याविति । अत्र काहलिकं मर्यादीकृत्य परि-
 ग्रहस्य धीरा देवयोश्च भवतु इति राणकाम्या धीरा दत्त्वा दाप-
 १५ यित्वा प्रधानमुद्रानिवेशस्तेजःपालस्य करे कृत । 'स्तम्भ'तार्थ
 'धवलक'योस्त्वभिपत्य वस्तुपालस्य निवेशितम् । एव श्रीकरण-
 मुद्राया लब्धाया अन्येव तयो स्फूर्तिरुदलासीत्, देवतासान्निध्यात्
 सहजबुद्धिप्रलोदयाच्च । स्वगृहमायातो वस्तुपालः श्रीजिनराज
 पूजयामास । अथ तत्र क्षणमचिन्तयत्—

२० उच्चैर्गर्वं समारोप्य, नर श्रीराशु नश्यति ।

दैन्यदत्ताऽप्रलम्बोऽय, स तस्मादवरोहति ॥१॥^१

अन्धा एव धनान्धा स्यु—रिति सत्य तथा हि ते ।

अयोक्तेनाध्वना गच्छ—न्त्यन्ये हस्तावन्ध्विन ॥२॥

धनी धनात्यये जाते, दूर दु खेन दूयते ।

२५ 'दीपहस्ता प्रदीपेऽस्ते, तमसा चापतेऽधिषम् ॥३॥

१ शालिनी । २ ग-पुस्तक पद्यमिदं न स्ति । ३ वधरमविलम् । ४ शिखरिणी ।

५ अत पर वधमपर्यन्तानां पद्यानां छ-दा'ऽऽपु' । ६ अ-दीपहस्तप्रदीपस्त' ।

'स्रज्छायाऽऽनेामी, धात्रा चक्रे निवेशिता ।
 भ्रमन्तोऽपि स्वमात्मान, मन्यन्ते स्मिर्माधराः ॥४॥
 कालेन सौनिकेनेव, नीयमानो जनः पशु ।
 क्षिपत्येष धिगासन्ने, मुख विपयगाह्वले ॥५॥
 काय कर्मचरोऽय तन्-मात्रकार्याऽतिलालना ।
 भृतिमात्रोचितो ह्येष, प्रपुष्टो निचिकीर्षति ॥६॥
 प्रयोजकान्यकार्येषु, नश्यन्त्याद्यु महापदि ।
 दुर्मित्राणीत्र खान्येषु, श्वधुदुद्धिरधीमताम् ॥७॥
 विषयामिपमुत्सृज्य, दण्डमादाय ये स्थिता ।
 मसारसारमेयोऽसौ, विम्यत् तेस्य पलायते ॥८॥
 दुःखाग्निर्मा स्मराग्निर्मा, क्रोधाग्निर्मा हृदि ज्वलन् ।
 न हन्त शानिमापान्ति, देहिनामग्निरेकिनाम् ॥९॥
 त्रिधो विध्यति सक्तोधे, 'तम धर्म शरीरिणाम् ।
 स एव कवचं नस्मा-दस्माक जायता गनि ॥१०॥

५

१०

इत्यादि प्यात्मा नस्ताणि पगवृत्स श्रापस्तुपालः सपरिजनो १५
 बुमुजे । ग-नीतान्बूलो शानकु-मगमत् । एव दिनसप्तके गने प्रथम
 तत्रायनाग्निकारः एव एकत्रितिलक्षाणि वृहद्द्रम्माणा दाष्टि
 त । पूर्वमग्निर्नोऽभूत् । तदनु विनय आहित । तद्व्य क्रियद-
 पि द्यपत्तिक्षण मार मेन्य कुन तेज पालेन । पश्चात् सन्यप्रलेन
 'ववलक'प्रतिवद्धग्रामपञ्चातीग्रामण्यश्चिर सञ्चित एन हक्यैव द- २०
 ष्टिता । जीर्णव्यापरिणो निश्चोतिता । एव मिलित प्रभूत स्वम् ।
 तन सप्तसन्त्यसद्ग्रहपटुतेनस श्रापिरधरलं महवादाय सर्वत्र
 देशमयेऽधमन् मन्त्री । अटण्यत् मर्मम् । ततोऽद्भुतशुद्धि-
 रारधरलः । तेजःपालेन जगदे-देन । सुराष्ट्राष्ट्रेऽत्यन्तप्रनिन

१ स्व 'वच-डाया० । २ स्व-'मर्ममशरी०', घ-वमवर्मशरी०' । ३ 'नीचो
 वाया' इति भाषायाम् ।
 पदुर्विशति २०

ध्रुवुरास्ते दण्डयन्ते । ततोऽचलदयम् । 'लब्धास्त्राद पुमान्
यत्र, तत्रासक्ति न मुञ्चति' ।

अथ 'वर्धमान'पुर'गोहिल'वाटवादिप्रभून् दण्डयन्तौ प्रभु-मन्त्रिणौ
'वामनस्थली' आगाताम् । तटे चतुरकान् दत्त्वा स्थितो वीरधवलः ।

- ५ 'वामनस्थल्या' तदानीं या प्रभुसहोदरौ तौ साङ्गण चामुण्ड-
राजनामानो उदामस्थामानो राणश्रीवीरधवलस्य इयालकौ । इति
सौजन्यमर्यादा पाठयस्तद्भगिनीं निजजाया नाम्ना जयतलदेवीं
बहुपरिजनपरिवृता मध्ये प्राहेपीत् । सा गत्या सहोदरो अभापिष्ट-
भ्रातरो । भवता भगिनीपतिरदण्डदण्डन अभङ्गभङ्गन 'गूर्जर'-
१० धरायां प्रतिग्राम प्रतिपुर दण्डयन् भवतोर्दण्डनायात्रागतोऽस्ति ।
दीयता धना ऽश्वादि सारम् । एतद् भगिनीवच श्रुत्वा मदोद्भ्रमातो तौ
प्रोचतु -मन्ये स्वसस्त्य तत समायाता सन्ध्यर्धम्, यतो माऽस्मद्
वान्धवयो समराखडयोरह निर्धवाऽभूम् । एता मा स्म चिन्तां
वृथा । अमु त्वत्पतिं हत्वाऽपि ते चारु गृहात्तर करिष्याव । न
१५ च निषिद्धोऽसौ विधि, गत्रपुरकुलेषु दृश्यमानत्वात् । ततो जयतल-
देव्याह-समानोदर्या । गाल पतिरधभाता व समापमागाम्, किन्तु
निषिद्धगृह्यवभाता । मै नि नारिच यो मध्ये यस्त जगदरवीर 'ऊ'-
परवटा ह्यहयान्द नागचान् शिप त धु-त वेळय त ग्ग
खेलय-न वा द्रुण्माशिष्यो । काऽ साक्षादरीणा स अदृष्टपर
२० शक्ति मयाऽपि भवति तत्र्यात् । इत्यत्र वद स्वय ततो निर्गस्य सा
सती पतिमपि । गत्रा तां वार्तामुच्चरयथयत् । तानिदृश्य वीरधवल
श्रीधरगया त श्रुत्वाभङ्गभाषणभाऽनुवृत्तभीमः सत् सत्प्रागम-
गण्डयत् । तौ तापि वीर्या वीरगते श आग ते । सत्पटितो रण ।
पतितानि याधमदृष्टानि दण्डयदपि । रत्रयाऽऽस्त्रादि । गगनम् ।

गतः स्वपरविभाग । वीरघवलौ हत इति सन्यद्वये व्याचक्षे ।
 क्षणाधेन वीरघवलौ दिव्याश्चारिस्त्वं नारमुभट्पुत्रं माङ्गण-
 चामुण्डराजयोर्नेत्रापके गत्वा प्रसूत । उचे न-रे मागथा !
 गृहीत करे गच्छ यद्यस्ति तेन । इत्युक्त्वा तच्चक्र यद् देवैदिवि
 ितो धृनित दुर्बद्धिर्दं । हते साङ्गण-चामुण्डराजौ । अति- ५
 मुले. 'सापित रणक्षेत्रम् । पालिना स्व परे च पालनाह । प्रविष्टो
 वीरघवलौ 'शान्तन्यपी'नप्यम् । गृहीत आडकये' कंठिमन्व्य
 पूर्वजननसञ्चित रुतकम्, चतुर्दश शनानि दिव्यतुरङ्गमणाम्,
 पञ्च महन्नाणि तेजस्वितुरङ्गमणाम्, अन्यदपि मणिमुक्ताफलदि ।
 जित जितमिन्दुर्दप ममुच्छलित । स्थितस्तत्र मासमेकम् । ततो १०
 वाजामा-नगनेन्द्र-चू-मना-बलागदिस्वमिन प्रत्येक गृहीतपना
 वृता । द्वापद्रेतपलनयु प्रत्येक यभ्राम । उत्तमदृग निम्नितम् ।
 एव 'सुरष्ट'जय दृ वा मन्त्र राण 'मन्त्र' प्रापिस्त्वं । उत्तवा
 उत्तवापर्यपुस्फुग्न् । तत्र प्रभवात् चारणेन दोषप्रपादद्वय पठितम्—

जौतल छहि जणोह, साभलि समहरी वानियद । १५

एतावदेव पुन पुनरपाठीत्, नोत्तरार्धम् । गतधारण. स्वस्थानम् ।
 तत्र राजवदया पणगा चनाता मध्ये आर्णाय नाम न्यामयितु
 रात्रा तस्मै प्रत्येक त्त्वामदु । सोऽपि समग्रर्हात् । एव ग्राह ग्राह
 परिधारिते एकदा प्रात. ममाया बहुजनाकर्णायै राणकापे उत्त-
 रार्धमप्यपाठीत्— २०

'विहु मुजि वीरतणेहि चहु पणि ऊपरवट तणे ॥ १ ॥

१ छ-अ-व्याचक्षे । २ अ-ध्वान्द' । ३ अ-गृहीत' । ४ अ-वाधित' ।

५ अ-वाकादि ।

६ छ-ग-मिन प मिन. कृत्वा समं वर्जते (*) ।

७ अ-वावद' । ८ अ-ग-गाम' ।

९ छ-ग-शान्ता गुनाम्ना वीरस्व चतुर्नि पादः ऊपरवटः ।

इति श्रुत्वा सर्वेऽपि चमत्कृता राजन्यका । अहो प्रपञ्चेनाने-
नास्मान् वञ्चयित्वा निर्वासे तत्त्वमेवोक्तम् । पुन सप्रिशेष ददु,
'स्वामिमक्तत्वात् । तदा 'भद्रेश्वर'वेलाकूले भीमसिंहो नाम प्रता
हारस्तिष्ठति । स आत्मबली कस्याप्याज्ञा न मन्यते धनी च । तस्म

- ५ वीरधवलो राजा आदेशमदीदपत्—सेवको भव । सोऽपि प्रत्य
दीदपत्—सेवको भव । यद् दायते तल्लभ्यते इति न्याय । वीर
धवलस्तद्विप्रहाय 'गूर्जर'धराराजपुत्रानमेलयत् बहुसैन्य च ।
भीमसिंहोऽपि बलेन प्रबल । उभयपक्षेऽपि बलवत्ता ।

अत्रान्तरे 'जावालि'पुरे 'चाहमान'कुत्रितिक श्रीअश्वराज

- १० शाखीय केतुपुत्रसमरसिंहनन्दन श्राउदयसिंहो नाम राज
कुलो राज्य भुनक्ति । तस्य दायादाख्य सहोदरा सामन्तपाला
ऽनन्तपाल त्रिलोकसिंहनामानो दातारा शूरा तद्वत्प्रसेन
तुष्टिमदधतो 'धवल'मागत्य श्रीवीरधवल द्वास्थेनावभाषन्
देव ! वय अमुकत्रयाख्य क्षत्रिया सेवार्थिनरा आगता स्म ।

- १५ यथादेश स्यात् तदा आगच्छाम । राणवेनाहूतास्ते । तेज
आकृति-श्रमादिभि शोभना । रुचितारत तस्य । पर पृष्ठा-
को प्रारो न वन्द्यते १ । ते प्रोचु—देव ! प्रतिपुरुष 'द्वणसा'-
पुरीषद्रम्भाया लक्ष लक्ष प्रास । राणवनाक्तम इयता धनेन
शतानि भटानां सङ्गच्छन्त । विमथिक् यूय करिष्यथ २ । न

- २० दास्यामापत् । इति वचयित्वा ते वीरवदानपूर्वं विसृष्टा । तदा
मन्त्रिस्तुपाल-तेज पालाम्भ्या विज्ञप्तम् स्वामिन् ! न ण्ते 'विमु
ष्यन्ते । पुरपसहृप्रहाद् धन न बहु मतभ्यम् ।

याजि-वारण-लोहानां, पाष्ट पायाण-याससाम् ।

नारी-पुरुष-तोषानां, अतर महदन्तरम् ॥ १ ॥

- २५ एव विज्ञप्तमपि राणकेन नावधारितम् । मुक्ता एव ते गता प्रति

१ 'इति श्रुत्वा' इत्यधिकः न-पाठः । २ 'स्वामिमक्तत्वात्' इत्यधिकः न-पाठः ।

३ व- 'शकरीरपत्' । ४ न- 'सुपन्त' । ५ अत्रपुत्र ।

भेटतटम् । श्रीभीममिहप्रतीहारेण भेटितास्ते । उक्तो वीरघ्नल-
 क्तव कार्पण्यव्यवहार । तुष्टो भीमसिंहः । इत तदिष्टवृत्तिद्व-
 गुण्यम् । तत्रोक्तम्—देव । 'प्रमेव नयाम्य वीरघ्नलाय अस्मद्-
 वटेन, यथा—यदि क्षत्रियोऽनि तदा नीत्र मुद्धानां गच्छे, अथवा
 अस्मदायो भूत्वा जाये । प्रेषितो भीममिहेन भट्ट । उक्त ममेत्य ५
 वीरघ्नलस्तत् । 'एव श्रुत्वा वीरघ्नलः ससन्वधरित । भट्ट
 पुर प्राहपात् । 'पञ्चग्रामा'मे युद्धमायय' । तत्र क्षत्र नारयन्नास्मि ।
 शीप्रमागच्छेरित्याद्याग्यापयत् । नोऽपि तत्र ग्रामे संमेत सन्येन
 सपल । सङ्घटिते मन्वद्वयम् । वर्तन्त भठाना सिंहनादा ।
 नृत्यन्ति पात्राणि । दीयन्ते रत्नानि । 'पूज्यन्ते इच्छाणि । उच्यन्ते १०
 मशार्वागणा टाटराणि । त्रिदिनान्त सुद्ध प्रतिष्ठितम् । उत्कण्ठिता
 'योया । 'नेदीयानिह बहूना—म ह्यो हि महानह' । सङ्ग्राम
 दिनादर्नाग् मन्त्रिन्तुपाल-तेजःपालान्वा स्वामी विज्ञप्त—देव ।
 तयो र्भरया सुभटास्त्रया न सङ्घटितास्ते परस्ते मिलिता ।
 तद्वलेन भीममिहो निर्भीर्गर्तति । इति अत्रार्थम् । चररपि १५
 निवेदितमेतन्ना । राणकेनोक्तम्—यदस्ति तदस्तु, किं भयम् ? ।
 'जयो वा मृत्युर्वा युधि भुवभृता क परिभव ?' । मन्त्रिणा ज्ञाय-
 तोक्तम्— स्वामिन् । कार्मुकसुरे देवे के परे परोलक्षा अपि ? ।
 यदुक्तम्—

का' केन्मिलङ्करोतु कारिण नाटन्तु कान्तासखा २०

'कासारे वन कासग सरमस गर्जन्तिवह स्वेच्छया ।

अभ्यस्यन्तु मयोञ्जिताश्च हरिणा भूयोऽपि शम्पागति

कान्तारान्तरसञ्चरष्यसन्वान् यावन्न कण्ठीरव ॥ १ ॥^१

१ घ-'भयम्' । २ प्र-'प्रतीहार भेटिन स उना । ३ घ 'पत्र । ४ 'एव
 भूत्वा' इत्यधिक। ग-पाठ । ५ घ-'ग्रामाग्राम' । ६ 'पूज्यन्त० टोड्याणि'
 इत्यधिक पठो ग-पुस्तके वर्तते । ७ ग-'योद्धा । ८ मन्त्रभूमिजता । ९ स्व-
 'साक्षा(कासा)रे इतकायरा । १० शार्दूल० ।

- कण्ठारवे तु दृष्टे कुण्डा सर्वे वन्या । अन्यच्च—प्रभो ! अस्मदीप-
 सैन्ये 'डोडीया'वशीयो जेहुल 'चौलुक्य' सोमप्रर्मा 'गुलकुल्प'
 क्षेत्रप्रर्माऽस्ति । देवस्तु किं वर्ण्यते कन्यर्जुन ? । एव नार्तासु
 वर्तमानासु द्वा स्थ एत्य व्यतिज्ञपद् राणकम्— देव ! पुरुष एको
 ५ द्वारि वोऽस्ति, कस्तस्यादेश ? । भृसज्ञया राणकस्तममोचयत् ।
 मय्यममागत्य स उवाच—देव ! सामन्तपालाऽनन्तपाल-त्रि-
 लोकासिंहैस्त्यक्तैर्भीमसिंहमाधिते कथापितमस्ति—देव ! त्रि-
 भिलक्ष्ये भद्रास्त्वया स्थापता भवन्ति तैरात्मान सम्यग् रक्षे ।
 प्रात कुमार्या आरेण्या (१) त्वामेव प्रथमतममेष्याम । इति श्रुत्वा
 १० दृष्टेन राणेन ससत्कार स प्रीयि । कथापित च—एते वयमागता
 एव प्रतम द्विरपि दान्यम् । स नामपि तत्रैव ज्ञास्यते भुजसोष्ठयम् ।
 गत स तत्र । प्रातमिच्छिन्त जलद्वयम् । वादितानि रणदूर्याणि ।
 अङ्गेषु भटाना वर्माणि न ममु । दत्तानि दानानि ।
 तस्तु त्रिभिर्मारुतैरास्मीय र्मैश्च द्रव्यैश्च तत्रय भीमसिंहात् सयो
 १५ लात्वाऽपेभ्यो ददे । स्वयमन्त्रेभ्यारुद्धा । प्रवर्तते प्रहारा ।
 उत्पितमान्प्य शस्त्रै । पतन्ति शरा पृतान्तदूताभा । आरुद्ध
 प्रहरमात्रमद् । मावधानो वीरधरलः । दत्तायवाना मन्त्र्यादय-
 स्तद्रक्षया । अत्रात्तरे आगतास्ते प्रया मरुतीरा । भापित स्वमुखेन
 तैर्वीरधरलः—अथ देव इमे वयम्, सायधार्माभूय रक्षामानम्,
 २० स्वपोधा अपि त्वां रक्षन्तु । वीरधरलनाप्युक्तम्—किमत्र विवत्थ-

ऊपरवटाऽन्धःत् पातितः । ऊपरवटस्तैर्गर्विते स्तोत्तारके
 बन्धित प्रच्छन्न । रजसाऽन्ध जगत् । तदा राजश्रीवीरधवलौ
 मुवि पातितो भट्टैरुत्पाद्य लले । तावता पतिता सन्ध्या । निवृत्त
 सैन्यद्वयम् । रात्रौ भीमसिंहीया सुभटा सर्वेऽपि वदान्ति ।
 अस्माभिर्वीरधवलः पातित पातित । ततो मारवैरभिहितम्— ५
 युष्मामि पातित इति क्रिमत्राभिज्ञानम् १ । तैरुक्तम्—किं भवद्वि
 पातित १ । मारवैरभिदधे—अस्माभिरेव पातितः । ऊपरवटो वदिष्य-
 ति । उत्तरकादानीय ऊपरवटो दर्शित । तुष्टा भीमसिंह ।
 उक्तवाश्च 'शुभ्रराजपुत्रेभ्यो दत्त धन शतधा फलति; इदमेव
 प्रमाणम् । रिपुहयहरण क्षत्रियाणा महान् शूङ्गार । एव वार्ता १०
 कुर्वता भटाना रात्रिर्गता । प्रातर्वीरधवलौ व्रणजर्जरोऽपि पदभूया-
 क्षान् दीवितु पवृत्तः । भीमसिंहसैन्यहेरिर्कैर्गता तज्ज्ञात्वा
 तत्रोक्तम्—वीरधवलः कुशली गर्जति । एव सति यज्जानीय तत्
 कुरुष । अथ भीमसिंहाय तन्मन्त्रिभिर्विज्ञप्तम् देव ! अयं बद्धमूलो
 वेद्योग । अनेन विरोधो दुरायति, तस्मात् सन्धि श्रेष्ठ । भीम- १५
 'सिंहेन मानित तद्रचनम्, पर सङ्ग्रामडम्बर कृत । अन्योन्य-
 मपि यात्रद् मिलितो द्वौ । तावद् भङ्गरन्तरा प्रविश्य मेल कृत ।
 ऊपरवटाश्चो राणाय दापित । भीमसिंहेन 'भद्रेश्चर'मात्रेण धृति-
 धरणाया । विरुदानि न पाठनीयानि । इति व्यवस्थाऽऽसीत् ।
 एव कृत्वा श्रीवीरधवलौ वान त-यन् 'धवलकक्'मागात् । २०
 शनै शनै प्रातपरमप्राणो भीमसिंहमपराध्य त मूलादुच्छेद्य
 एकात्रीरा धरित्रीमकरोत् । एव 'धवलकक्' कुर्वतस्तस्य क्षुभितै
 प्रभूते परराष्ट्रनृपतिभि स्व दत्तम् । तेन स्त्रेन सैन्यमेव मिलितम् ।
 चतुर्दश शतानि महाकुलानि राजस्थाना राजपुत्राणा मेलितानि ।

१ स- 'सिद्धराज' । २ क- 'दवितु, न- 'वदितु', ग 'क्रोडितुम्' । ३ घ-
 'सैन्यकैर्हेरिर्कै' । ४ 'एव सति' इति ग-पुस्तकेऽधिव पाठ । ५ क-ख-घ-
 सेनेन मह' ।

तानि समभोजन-वसन-भोग-गहनानि श्रुतिजःपालस्य सहचारिणी
छायावत् समजीवितमरणत्वेन स्थितानि । तद्वत्त्वेन सैन्यबलेन
स्वभुजात्रेण च सर्वं जीयते ।

- इतश्च 'महीतटा'ख्यदेशे 'गोघ्रा(धरा?)'नाम नगर वर्तते यत्र
५ तत्तत्कार्येषु सङ्ग्रामे मृताना राजपुत्राणा एकोत्तरशतसङ्ख्यानि स्वयं
तु लिङ्गानि उदभूवन् । तत्र घूघुलो नाम मण्डलाकः । स
'गूर्जर'धरासमागन्तुकसार्थान् गृह्णाति । राणश्रीवीरधवलस्याज्ञा न
मन्यते । तस्मै मन्त्रिभ्या वस्तुपाल तेजःपालाभ्यां भद्रं प्रेषित ।
अस्मत्प्रभोराज्ञा मन्यस्य, अन्यथा साङ्गण-चामुण्डराजादीनां
१० मध्ये मिल, इति कथापितम् । तच्छ्रयणात् क्रुद्धेन तेन तेनेव भट्टेन
सह स्वमष्टं प्रस्थापित । तेनागत्य राजश्रीवीरधवलाय कजलगृह
शाटिका चेति द्वय दत्तम् । उक्तं च-ममान्त पुर सर्वोऽपि राजलोक
इति न प्रभुणा ख्यापितमस्ति । राणेन स भद्रं सत्कृत्य प्रहित
गत स्वस्थानम् । राणेन भाविता सर्वे निजभटा । उक्तं च-
१५ घूघुलनिप्रहाय त्रीटकथो ग्रहीष्यति १ । कोऽपि नाद्रियते । तदा
तेजःपालेन गृहीतम् । चण्डित प्रोढसैन्यपरिच्छेद । गनस्तदेशा-
दर्वागुमागे । त्रियस्यामपि भुवि स्थित्वा सैन्यं क्रियदपि स्तल्पममे
प्रस्थापयत् । रथय गहनि मेत्तपदे गुप्तस्तरर्था । अल्पेन मैत्र्येनामे
मत्या 'गोघ्रा'गोकुलानि वाञ्छितानि । गोपाय ररताडिता ।
२० 'तन्त'गोघ्रा' पूरुतम-गात्रो हियन्ते कथित् । भात्र धर्मं पुरस्तुत्य
ततो धावन धावन । इति मध्ये ध्रुने घूघुलो विचि तयति-
नवीनमिदम् । केनारार्षप्रमाणं च गात्रो हियते १ ।
वृत्ति'उदरिणी द्विनानिमरणे स्वामिमपटे गोपते

मग्राप्ते शरणे मत्प्रहरणे मित्रापटा वारणे ।

१ श-७० शिवा ३ 'यत्र' इत्यस्य चतुर्विंशतिः च पत्रा । २० न पुत्र ४ ।
१ श-७०-७४ गौ । शूद्र ७० । २ श- ७३ न । ३ ग स्वयंभवत् ।
४ श-७४ इति म ५ वाम् ।

भार्तत्राणपरायणैकमनसां येषां न शस्त्रप्रह—

स्तानालोक्य विलोमितु मृगयते सूर्योऽपि सूर्यान्तरम् ॥१॥

इति वदन्नेन ससेनस्तुरङ्गमारुढो गतोऽनुपद गोहर्तृणाम् ।
 गौहर्तारोऽपि घृघुलाय दर्शनं ददते शरान् सदधते । न च
 स्थित्वा युध्यन्ते । इत्येव खेदयन्निस्तस्तावन्नीतो घृघुलः यावन्मन्त्रि- ५
 णो महति वृन्दे प्रविष्टः । ततो ज्ञातमीदृशं छब्देद मन्त्रिण ।
 भगवतु तावत्, घृघुलोऽस्मि । निजाः सुभटा समराय प्रेरिता । स्वय
 सविशेषमभियोगं दधौ । ततो लग्नं सहर्तुम् । मन्त्रिपूतनाऽपि दुर्दौके ।
 चिरं रणरसभरोऽभूत् । भग्नं घृघुलेन मन्त्रिकटकं कान्दिशीकं १०
 दिशो दिशं गच्छति । तदा मन्त्रितैजःपालेन स्थिरं अश्व-
 स्थितेन तटस्था सप्तकुलीना शुद्धराजपुत्रा भाषिता — अरिस्तावद्
 वली । आत्मीयं तु भग्नं सकलं वैलम् । नष्टानामस्माकं का गतिः ?
 किं यशः ? । यशो विना जीवितव्यमपि नास्त्येव । तस्मात् कुर्म
 समुचितम् । तैरपि सप्तमिस्तद्वचोऽभिमतम् । व्याघ्रटिताऽष्टौ भ्रन्ति
 नाराचादिभिः परसेनाम् । तावन्मात्रं स्वमृन्दं सङ्घटितं दृष्ट्वा अपरेऽपि १५
 सत्त्वं धृत्वा बलिता । तदा तेजःपाल एकात्र निजासेऽम्बिकादेवीं
 अपरत्र कपर्दियक्षं परयति । अतो जयं निश्चित्य प्रहरस्तावद्
 ययौ यावद् घृघुलः । गत्वा भाषितं — मण्डलिक ! येनात्मन्नाथाय
 कञ्जलगृहादि प्रहीयते तद् गुजबन्धं दर्शय । घृघुलोऽपि प्रत्याह—
 इदं तद्गुजबन्धं पश्य । इत्युक्त्वा निविडं युयुधे । द्वन्द्वयुद्धं मन्त्रि- २०
 मण्डलीकयोः सञ्जातम् । अयं मन्त्री सहस्रा दैवतबलभुनात्रलाम्या
 तमश्वादिपीपतत् । जीवन्तं वदन्वा काष्ठपञ्जरेऽविक्षिपत् । स्वसेना-
 न्तर्निनाय । स्वयं बहुपरिच्छदो 'गोघ्ना'नगरं प्रविवेश । अष्टादश
 कोटीर्हेम्ना कोशं, अश्वसहस्राणि चत्वारि, मूटकं शुद्धमुक्ताफलानां,

१ शार्ङ्ग० । २ ख घ 'जातोऽनुपदी गो०' । ३ ग 'मन्त्रिकटकेनापि' । ४ ग-
 'दिशोर्दिश' । ५ 'बल' इत्यभिज्ञेन पाठः । ६ ख घ- 'प्रतर०' । ७ घ- 'स्वसैम्यान्त०' ।
 चतुर्विंशति० २८

दिव्यास्त्राणि, दिव्यवस्त्राणि इत्यादि सर्वं जप्राह । घृष्टुलस्थाने आ-
त्मीय सेनक न्यास्यत् । वलितो मन्त्री गतो 'धवलकक'म् । दर्शिता
घृष्टुलश्री श्रीवीरधवलाय । तत्त्वज्जलगृह तद्गले बद्ध शाङ्गिका च
वण्ठे परिधापिता । तदा घृष्टुलः स्वजिह्वा दन्तै खण्डयित्वा मृतः ।

- ५ जात वर्द्धापन 'धरलधक' । श्रीवीरधवलेन महत्या समायामा-
कार्य श्रात्तेजःपालः परिधापित । प्रसादपदे' स्वर्णं भूरि ददे ।
तदवसरे कर्त्रीश्वरसोमेश्वरे च दृक् सञ्चारिता श्रीवीरधवलेन ।
तत सोमेश्वरदेवः प्राह—

मार्गे वर्द्धमदुस्तरे जलभृते गर्ताशतैराकुले

- १० खिन्ने शैकटिके भरेऽतिविपमे दूर गते रोधसि ।

शब्देनेतदह ब्रवीमि महता कृत्वोऽर्जुता तर्जनी—

मीदक्षे गहने विहाय धरलं वोढु भर क क्षम ॥१॥'

विसृष्टा समा । मिलितौ वस्तुपाल-तेजःपालावेकत्र । कृता कथा
श्विरम् । तुष्टौ द्वौ 'मन्त्रयेते एव—धर्म एव धनमिद पुण्यलब्ध व्यय-

- १५ नीयम् । तत सविशेष तथैव कुरत । तत षविना केनाप्यु-
क्तम्—

पथानमेवो न वदापि गच्छे—दिति स्मृतिप्रोक्तमिष स्मरन्तौ ।

तौ धातरौ सनृतिमोहचारे, सम्भूय धर्मऽध्वनि सम्प्रपृत्तौ ॥१॥'

अथ श्रीवस्तुपालः शुभे मुहूर्ते 'स्तम्भ'र्तपि गत । तत्र मि

- २० लित चातुर्वर्ण्यम् । दानेन तोपित सर्वम् । तत्र च 'सदीकनामा
'नैतिकी वसति । स च सर्वरेखाकूलेषु प्रसरमाणविभवो महा-
धनाढ्य बद्धम् अश्रियारिण नतु नायाति । मर्युत तत्पार्श्वेऽधि-
कारिणा गतव्यम् । एव वट्ट वागे गत । पूर्वं मन्त्रीन्दस्त भेद-

नोवाच—अस्मान् नन्तुं किमिति नागच्छसि ? । सं प्रतिवक्ति-
 तव नवेयं रीतिः । प्रागपि नागच्छामि । यत् तु स्यान्न्यूनं तव तदा
 तत् पूरयामि स्थानस्यः । तच्छ्रुत्वा मन्त्री रुष्टः कयापयामास—पुरुषो
 भूत्वा तिष्ठेः । शास्मि त्वा दुर्विनातम् । ततस्तेन 'वद्' आर्यषेला-
 कूलस्वामी राजपुत्रः पञ्चाशद्विंशमव्यस्यन्वादिरमुगलस्य एकखड्ग- ५
 प्रहारेण छेदने प्रभुः प्रभूतसेन्यत्वात् 'साहणसमुद्र' इति ख्यानः
 शङ्खाद्य उत्यापितः । तेन 'भाणित मन्त्रिणे—मन्त्रिन् । मदीयमेक
 नौवित्तक न सहसे ! । मदीय 'मित्रमसो । तस्माद् वचनात् क्रुद्धो
 मन्त्री त प्रीत्यवोचत्—इमशानवासी भूतेभ्यो न विभेति । त्वमेव प्रगुणो
 भूत्वा युधि 'तिष्ठेः । इति श्रुत्वा सन्नद्धवद्वो भूत्वा सोऽप्यागन् । १०
 मन्त्रिवस्तुपालोऽपि 'धवलकका'द् भूरि सेन्यमानाय्याम्यदेण-
 पत् । रणक्षेत्रे मिलितौ द्वौ । प्रारब्ध रणम् । शङ्खेन निर्द-
 लित मन्त्रिसेन्य पलायिष्ठ दिशो दिशि । तदा श्रीवस्तुपालेन सस्य
 राजपुत्रो माहेचकनामा भापित—इद अस्मन्मूलघट्ट वर्तते त्व च
 वर्तसे । तत् कुरु येन श्रीवीरघवल्लो न लज्जते । ततोऽसौ राज- १५
 पुत्रः स्वैरेव कतिपर्येमित्रराजपुत्रे सह तमभिगम्योवाच—शङ्ख !
 नेयं 'वद्' आख्या तव प्रीमटिका क्रीडा, क्षत्रियाणा स ग्रामोऽ-
 यम् । शङ्खोऽप्याह—सुष्टु वक्तु वेत्सि । नाय तव प्रभो पट्ट,
 किल परिपन्थिन प्रदेशः । किं नु सुभटस्य क्रीडाक्षेत्रमिदम् ? ।
 इत्येव वादे जाते द्वन्द्वरणे माहेचकेन मन्त्रिणि पश्यति मन्त्रिप्रता- २०
 पाच्छङ्ख. पातितः । समरे जातो जयजयकारः । मन्त्रिणा तडाज्य
 गृहीतम् । 'वैला' कुलदीना क्व सङ्ख्या ? । तत 'स्तम्भ' तीर्थ-

१ स-घ-'स वक्ति-न न चेय रानि । २ ग-पुस्तके 'तदा' इत्यधिक पाठ । ३
 स-घ-'खड्गन छेदने' । ४ क-स-'मन्त्रि' । ५ 'इय' इत्यधिको ग-पाठ । ६ घ-
 'प्रयवाचत् । ७ घ-'तिष्ठेया । तत्रद० म । मन्त्रि०' । ८ ग-'मन्त्रिण वस्तु-
 पालेनापि । ९ ग-घट त्वमेव वर्तसे । जय तत् । १० ग-'ग्रामसाम आसुरकनाडा,
 किन्तु' । ११ स-'वल्लवपदीना' ।

मुत्तोरणमुत्पताकमविशत् । ततो मन्त्री प्रविष्टः 'सदीकसदनम् ।
 तस्य महान् सप्तद्विगुणितशतानि सन्नद्धान् हत्वा त जीषप्राह
 जप्राह । विभ्रुजाण त कृपाणेन जघान । ततो गृह तदीयमागूढ
 चूळं खानितं पातित च । हेमेष्टिराना सङ्ख्या न । तथा मणि-
 ५ मुक्ताफलपदकाना प्रमाण केनापि न ज्ञातम् । केचिद् वृद्धा
 वदन्ति—तत्र तेजनदूरिकाया वरण्डश्चटित श्रीमन्त्रोत्तरस्य ।
 आयातो मन्त्री स्वधवलगृहम् । तोपित स्वस्वामी वीर परिग्रह-
 लोकश्च । तत कवीश्वराणा स्तुति -

श्रीवस्तुपाल । प्रतिपक्षकाल ।, त्वया प्रपेदे पुरुषोत्तमत्वम् ।

१० तीरेऽपि वार्धेरवृत्तेऽपि मात्स्ये, रूपे पराजीयत येन शङ्खः ॥१॥^१

तावल्लीलकवलितसरित् तावदभ्रलिहोर्मि—

स्तावत् तीव्रघ्नानितमुखरस्तावदज्ञातसीमा ।

तावत् प्रेङ्खत्कमठमकरव्यूहबन्धुः ससिन्धु—

लोपासुद्रासहचरकरक्रोडवर्ती न यावत् ॥१॥^२

१५ ततश्चोक्षवाटि-नोपित्तिकवाठयो पार्थक्य वृत्तम् । मन्त्रिणा
 आ महाराष्ट्रेभ्य साधिता भू । 'वेला'कूलीयनरेन्द्राणा नरेन्द्रान्त-
 राक्रम्यमाणाना मन्त्री प्रतिग्रहप्रेषणेन साक्षिष्य वृत्वा जयश्रिय
 अर्पयति । इति कारणात् ते तुष्टा 'वोदित्थानि सारवरतुपूर्णानि प्राभृ-
 ते प्रहिण्वन्ति । अम्बिका-कपर्दिनौ निधानमुष रात्रौ समागत्य
 २० कथयत । ते निधयो मन्त्रिणा खात खात गृहान्ते । तद्गाग्यात्
 दुर्मिक्षस्य नामापि नाभूत् । विड्वराणि दूरे नष्टानि । मुद्गल-
 यलानि वारवारमागच्छन्ति जग्निरे एकदा, पुनर्नानयु । पल्लीग्नेष्टु
 दुकूलानि नागोदराणि च चद्धानि । ग्रहीता कोऽपि न । ग्रामे ग्रामे

१ ग-सैदरादनम् । २ ख-घ 'पाल' । ३ घ-लोकश्च दर्शनमश्विप्रलोकश्च ।
 तत रतुति । ४ उपजाति । ५ ख-'वृत्ती' । ६ म-दाकान्ता । ७ नावः ।

मण्डितानि सत्राणि । सत्रे सत्रे मिष्टान्नानि । उपरि ताम्बूलानि च ।
तत्र ग्लानार्थं तेषां विविधा प्रस्थापिता । मन्त्रिव्यवस्थया दर्शनद्वेषो
न । वर्णद्वेषो न । प्रतिवर्षं स्वदेशे सर्वनगरेषु वारतिस्तस्मिन् श्वेताम्ब्र-
रेभ्यः प्रतिलामना शेषदर्शनानामप्यर्चा । मन्त्रिश्रीवस्तुपालस्य पत्न्यौ
द्वे ललितादेवि(वी)-सोपूनाभ्यो क०पवह्निकामधेनू इव । ललि- ५
तादेव्याः सुतो मन्त्रिजयन्तसिंहः सूर्यदेवि(वी)जानि प्रत्यक्ष-
चिन्तामणि । तेजःपालदयिताऽनुपमाऽनुपमैव । पठितं च कविना-

लक्ष्मीश्वला शिवा चण्डी, गची सापत्न्यदूषिता ।

गङ्गा -यगूगामिनी वाणी, वाक्साराऽनुपमा ततं ॥१॥*

श्री'शत्रुञ्जया'दिषु 'नन्दीश्वरे'न्द्रमण्डपप्रभृतिर्कर्मस्थाया प्रारम्भि- १०
पत । आरासणादिदलिकानि स्थलपथेन जलपथेन च तत्र तत्र
प्राप्यन्ते । तपसामुद्यापनानां च प्रकाशः ।

एकदा तौ भ्रातरौ द्वावपि मन्त्रिपुरन्दरौ महर्द्धिसङ्घोपेतौ
श्रीपार्श्वं नन्तु 'स्तम्भनक'पुरमीयतु । प्रथमदिने सप्तदशौ तौ
श्रीपार्श्वस्य पुर श्रावकश्रेणिपुरं सरौ स्थितौ । तदा गीतगान- १५
रासादिमहारसं प्रवर्तते । तदवसरे तत्रत्यसङ्घोपरोधात् तत्रत्याध्यक्षा
सूर्यो मल्लनादिन समाकारिता । ते यावद् देवगृहं प्रविशन्ति
तावत् पठन्ति—

अस्मिन्नसारे ससारे सारं सारङ्गलोचना ।

मन्त्रिम्या श्रुतं चिन्तितं च—अहो मठपतिगृहवद् देवगृहेऽपि २०
शृङ्गाराङ्गारगर्भं पदद्वयं कथयन्नस्तीति । देवनमस्कारादिकमुचितं
मिह तन्नाधीते, तस्माद्दृष्टव्योऽसौ । उपविष्टः सूरिः स । अन्ये
ऽपि सूरयः शतशः पङ्क्तौ निषण्णाः । मल्लदीपान्तेऽपरसूरिभिर्भ
ह्नुवादिन एवाऽऽशीर्वादाय प्रेरिताः । मन्त्री पुरस्तिष्ठति । 'अस्मिन्न-
सारे ससारे सार' इत्यादि पादद्वयं भणितं तैः व्याख्यातं च तदेव । २५

१ घ-‘ताम्बूलानि वया दर्शन० । २ घ-‘खची’ । ३ क-‘गत’ । ४ अनुष्टुप् । ५
ग-‘तरेव पठिनम्’ । ६ ख-‘पद्य प्रस्तावि’ । ७ ग-‘तत् किं ना०’ ।

मन्त्री हस्तेन वन्दित्वा विरक्तो गतः स्वोत्तारकम् । एवं दिनाः
पचार्धर्षाठश्व । मन्त्र्यनज्ञा चारोहत् प्रकर्षे । अष्टम्यां रात्रौ
मन्त्री मुक्त्रलापनिकां कर्तुं देवरङ्गमण्डपे निविष्ट । पुरो धनवदर-
काणा राशय । कोऽपि कविराह—

- ५ श्रीवस्तुपाल ! तव भाळतले जिनाज्ञा
वाणी मुखे हृदि कृपा करपल्लवे श्री ।
देहे द्युतिर्विलसतीति रूपेव कार्ति-
पैतामह सपदि धाम जगाम नाम ॥१॥

अपरस्तु—

- १० अनिस्सरन्तीमपि मेहर्गर्भात्, कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।
स्वैर भ्रमन्तीमपि वस्तुपाल !, त्वत्कीर्तिमाह्व कथय सतीं तु । २।'

इतरस्तु—

- सेय समुद्रवसना तव दानकीर्तिं
पूरोत्तरीयपिहितावयना समन्तात् ।
१५ अद्यापि कर्णविकलेति न लक्ष्यते यत्
तन्नाद्धृत सचिनपुङ्गव ! वस्तुपाल ! ॥ ३ ॥'

कश्चित् तु—

- ऋमेण मन्दीकृतकर्णशक्ति , प्रमाशयन्ती च वलित्वभावम् ।
वैर्नानुभूता सशिर प्रकम्प,जेरेव दत्तिस्तत्र वस्तुपाल ! ॥४॥^६
२० तेभ्य वत्रिभ्य सहस्रलक्षाणि ददिरे । एव गायनभट्टादिभ्योऽपि ।
यावज्जान प्रातरेव तदा मह्यनादिभि स्वसेवफार्थित्यद्वारद्वयेऽपि
नियुक्ता । एक द्वार अन्यदिशि एक च मठदिशि । उक्त च तेभ्य -
मन्त्री चैर्यान्नि सरन् ज्ञापनीय । क्षणेन वस्तुपालो मठद्वारान्निर्ग-
च्छति यावत् तावता सेनवज्ञापिता सरय समागत्य सम्मुखा

१ ग पाठश्वक नवनवभन्त्या गारजान । अष्ट० । २ वलित० । ३ उप-
जाति । ४ वलित० । ५ ग-पुनः कश्चिद्भू । ६ उपजाति । ७ ग-धारित
तेभ्य ।

स्थिता । मन्त्रिणा रीढया भ्रूणणाम इव कृत । आचार्यैरभिहितम्—

दूरे कर्णरसायन निकटतस्तृष्णाऽपि नो शाम्यति ।

त्रितीयताम् । तीर्थानि पूज्यन्ताम् । मन्त्रा कोतुकात् तथैव तस्यो, किं
पर्यवसानेय प्रस्तावनेति ध्यानात् । ऊचे च—न विभ्र परमार्थं
किमेतदभिधद्ध्ये । आचार्यैरुक्तम्—पुरो गम्यता गम्यताम् । भवता ५
कार्याणि भूयासि । मन्त्रा सविशेष पृच्छति । सूर्यो वदन्ति—
सचिवेन्द्र ! श्रूयताम्—

‘मह’ग्रामे क्वचित् ग्रामाराः स्थूलबहुला लोमशा पशवो
वसन्ति । पर्पदि निषीदन्ति । कपोलझल्लरीं वादयन्ति । तत्रैकदा
‘वेल’कूलीयचर पान्थ आगमत् । नरीन इति कृत्या ग्राम्यैराहूत । १०
पृष्ठ — ए क २ क्वत्य २ । तेनोक्तम्—अह समुद्रतटेऽवा
त्सम् । पान्थ पुरो यामि । तै पृष्टम्—समुद्र केन खानित १ ।
तेनोचे—स्वयम्भू । पुनस्तै पृष्टम्—कियान् स १ । पापेनोक्तम्—
अलम्बपार । किं तत्रास्ति इति पृष्टे पुनस्तेनाचक्ष्ये—

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मा पयोमानुषी १५

मुक्तोद्या सिक्ता प्रगललतिका सेवालमम्भ सुधा ।

तीरे कल्पमहीरुहा किमपर नाम्नाऽपि रत्नाकर १

इति पादत्रय पठित्वा व्याख्याय पुरो गत पान्थ । तेषु ग्राम्ये
ष्वेक सकौतुक. पृच्छ पृच्छ समुद्रतटमगात् । दृष्ट कल्लोलमाला-
चुम्बितगमनाप्र समुद्र । तुष्ट स । अचिन्तयच्च—इतो ऋद्धय २०
सर्वा लप्स्यन्ते । प्रथम तृपित सलिल पित्राभि । इति गत्वा पीत
तत् । दग्ध कोष्ठ । तेत पठति इति—

दूरे कर्णरसायन निकटतस्तृष्णाऽपि नो शाम्यति ।

१ ग-‘प्रभुमणाम’ । २ ग-‘लङ्गरी (?)’ । ३ क-‘तत्रास्ते’ । ४ शार्दूल ।
५ ग-‘वेन’ ।

र्वरि त्रियरा(रया ?) जहिं जणु पियइ घुट्टु घुट्टु जुळएहिं ।
सायरि अत्थि बड्डतु जळ छइ खारु किं तेण ? ॥१॥

तैरेव पदैर्नेष्ट स्वास्पद गत । तथा वयमपि स्म । मन्त्रिणो
क्तम्—कथं तथा यूयं यथा स प्राग्य ? । सूरयस्तारमूचु —

- ५ महामात्य ! वयमत्र श्रीपार्श्वनाथसेवका त्रैविद्यविद सर्वर्य
अत्रस्था शृणुम , यथा—‘धवलकक’ श्रीवस्तुपालो मन्त्री
सरस्वतीकण्ठाभरणो भारतीप्रतिपन्नपुरो विद्वज्जनमधुकरसहकार
सारासारविचारवेधास्ते । इति तदुक्ताण्डितास्तजगन्तुम् । ईश्वरत्वाच्च
न गच्छाम क्वापि । पुनश्चिन्तितं च कदाचिदत्र तर्धिनल्यै एताऽत्र
१० मन्त्री । तस्य पुरो वक्ष्याम स्वैर सूक्तानि । इति ध्यायतामस्माक
मन्त्रिमिश्रा अत्रागता । यावत् पठयते किमपि तावदसःसम्भावनयाऽ-
वज्ञापरा यूयं स्थिता । तत किं पठयते ? । गच्छत गच्छत, उत्सूर
भवति । मन्त्री प्राह— मैम मन्तु क्षम्यता, किमेतत् पठितुमारंभे
भवद्भि ? । आचार्या जगदु —देव ! यदा युवा वा-धधौ श्रावकश्रेण्यग्रे
१५ राजराजेश्वरौ दिव्यभूषणौ श्रावकाश्च धनाढया दृष्टा गीताद्युच्छ्रयश्च
तदा एतन्नश्चित्ते बभूव—जगति स्त्रीजातिरेव ध-या यद्गर्भे जिनचक्रार्थ-
र्धचक्रिनल-कर्ण-युधिष्ठिर विक्रम सातवाहनादयो जाता ।
सम्प्रत्यपि ईदृशा सन्ति । तस्मात् श्रीसाम्ब-श्रीशान्ति ब्रह्मनाग
आमदत्त नागडवश्यश्रीआभूनादिनी कुमारा देवी श्लाघ्या
२० यया एतौ कलियुगमहान्धकारमज्जजिनधर्मप्रेकाशनप्रदीपौ ईदृशौ
नन्दनौ जाता । इत्येव चित्तयतामस्माक पद्यपादद्वयं यदनादुद्-
गतम् । जिननमस्कारादि विस्मृतम् । पश्चाद्दे तु शृणुत ।

यत्कुक्षिप्रभवा एते, वस्तुपाल ! भवाद्दृशा ॥ १ ॥

१ छाया-वर लघुजलप्रवाह (?) यत्र जन पिवति घुट्टु घुट्टु(सर्व) घुलके ।
सागरेऽस्ति बहु अल्पमस्ति धार किं तेन ? ॥

२ वा पुरतके ‘श्वराया’ इत्यधिक पाठ । ३ घ ‘अप्यागता’ । ४ ग-ममपराध ।

५ क-प्रक-प्रादीपौ । ६ बाह्युत् ।

सविस्तरतर व्याख्यान कृतम् । लज्जित सचिवेन्द्र । पादोर्लंगित्वा
 सूरीन् क्षमयित्वा 'चलित । क्रोशान्ते प्राण एक आगात् । तत्र
 क्षातभुक्तविलिप्त । तदनु स्वभृत्य सचिवमेकमाकार्य आदिक्षत् ।
 इय वाहिनी हेमसइक्षदशबदरकयुक् सुरिभ्यो मठे देया । गतो
 गन्त्रिसेवकस्तत्र । भाषिता सूरय । मन्त्रिदत्तमिदमवधार्यताम् । ५
 आचार्यैर्दृष्टम् । अश्वमारुह्य भटशतोल्लाळितकृपाणजलप्लावितरवास्तत्र
 गता यत्र श्रीप्रस्तुपालः । उदितश्च तै—मन्त्रिन् ! किमहमुचित-
 भाषी ? किं चारण ? किं वा बन्दी ? किं नु सर्वसिद्धान्तपारग
 सम्पग् जैनसूरि ? । मया मन प्रमोदेन यद् 'व उपश्लोकनमुक्त
 तन्मूल्यभूतामिमां वो दत्ति कथं गृह्णामि ? । न मयेद वित्ताया- १०
 मिहितम् । किन्त्विद अन्तर्मनस ध्यात्वा भणित यथाऽद्यापि जयति
 जिनपतिमतम् । मन्त्री प्राह—भवन्तो नि स्पृहत्वान्न गृह्णन्ति । वयं तु
 दत्तत्वान्न प्रतिगृह्णीम । तर्हि कथमनेन हेन्ना भवितव्यमिति शिक्षा
 दत्त । तत सुरिभिर्जगदे जगदेकर्दानी मन्त्री—स्वगृहाय सम्प्रति
 गस्यते भवद्विस्तीर्थाय फस्मैचिद् वा ? । मन्त्री आह—प्रभो ! १५
 'भृगुपुर' श्रीसुब्रततीर्थवन्दनार्थं गच्छन्त स्म । आचार्या प्राहु —
 तर्हि लब्ध इदहेम-वयोपाय । तत्र लेप्यमयी प्रतिमाऽऽस्ते । तत्र
 स्नात्रसुखासिका नै पूर्यते श्रावकाणाम् । तस्मादनेन हेममयीं
 क्षात्रप्रतिमा निर्मापयत । मन्त्रिणो ध्वनित मन । तत् तथैव च
 कृतम् । तत समायात स्वसदन 'गूर्जर'मन्त्री । २०

अन्येद्युरादर्शे प्रातर्वदन पश्यता सचिवेन पलितमेकमालोकि
 अपाठि च ।

अर्थात् न कला काचित्, न च किञ्चित् कृतं तप ।

१ 'चलित इत्यधिकी ग-पाठ । २ युष्माकम् । ३ 'तीर्थेकद्वारकहरण एव-
 विष पुरुषरत्नै धन इत्यधिकी ग-पाठ । ४ ग- 'दानवीर । मन्त्रिन् ।'
 ५ घ- निपूर्यते । ६ ख-घ-'गूर्जरेत्रमनी' ।

दत्त न क्रिञ्चित् पात्रेभ्यो, गत च मधुरं वय ॥११॥

आयुर्थीवनवित्तेषु, स्मृतिशेषेषु या मति ।

सेव चेजायते पूर्वं, न दूरे परम पदम् ॥१२॥

आरोहन्ती शिर स्थान्ता-दौक्ष्ण्यं तनुते जस ।

५ शिरस स्थान्तमायान्ती, दिशते नीचता पुन ॥१३॥

लोक पृच्छति मे वार्ता, शरीरे कुशल तष ।

कुत कुशलमस्माक-मायुर्याति दिने दिने ॥१४॥

ततोऽधिक जिनधर्मे रेमे ।

अथैकदा द्वावपि भ्रातरौ राणश्रीवीरधवलं व्यजिज्ञपताम्—

१० देव ! देवपादैरिय 'गूर्जर'धरा साधिता, राष्ट्रान्तराणि करदानि कृतानि, यद्यादेश स्यात् तदा राज्याभिषेकोत्सव क्रियते । राणके-
नोक्तम्—मन्त्रिणौ ! ऋजू भक्तिजडौ युवाम् ।

अजित्वा सार्णवामुर्वी—मनिष्ठा विनिधैर्मखै ।

अदत्त्वा चार्थमर्थिभ्यो, भजेय पार्थिवः कथम् ॥११॥

१५ ततो राणवमात्रत्वमेवास्तु । इत्युक्त्वा व्यसृजत् तौ ।

एकदा मन्त्रिभ्या श्रीसौमेश्वरादिकविभ्यो विपुला वृत्ति कृता भूम्यादिदानै । तत पठित सोमेश्वरेण—

सूत्रे वृत्ति कृता पूर्व, दुर्गासिंहेन धीमता ।

विसूत्रे तु कृताऽस्माक, वस्तुपालेन मन्त्रिणा ॥११॥

२० श्रीवीरधवलोऽपि सेवकान् सुप्तु पदवीमारोपयन् जगत्प्रियोऽभूत् ।
किमुच्यते तस्य ? । पश्यत पश्यत श्रीवीरधवलौ प्रीप्ते चन्द्र-
शालायां सुप्तोऽस्ति । वण्ठधरणौ चम्पयत्येक । राणक पटी-
पिहितप्रदो जाप्रदपि षण्ठेन सुप्तो मेने । ततश्च रणाङ्गुलित्वा
रत्नाङ्गा मुदा जगृहे । मुखे च चिक्षिपे । राणेन किमपि

२५ नोक्तम् । उत्पितो राण । भाण्डागारिकपार्थाद् गृहीत्वाऽन्या मुदा

तादृगेव पादाङ्गुलौ स्यापिता । द्वितीयदिने पुन' राणस्तत्रैव चन्द्र-
 शालया प्रसुप्त । वण्ठश्चरणौ चम्पयति । राणकस्तथैव पटीस्थगितव-
 दनोऽस्ति । वण्ठ पुन पुन मुद्रामालोकते । अहो प्राक्तनी चैयम् ।
 ततो राणेन्द्र ग्राह—भो वण्ठ ! इमा तु मुद्रा मा गृही ; या कल्पे
 गृहीता सा गृहीता । एतद्वचनाकर्णन एव वण्ठो भीत्या बज्राहत ५
 इवास्थात् । यत —

हसन्नपि नृपो हन्ति, मानयन्नपि दुर्जन ।

स्पृशन्नपि गजो हन्ति, जिघ्रन्नपि भुजङ्गमः ॥ १ ॥^१

ता तस्य दीनता दृष्ट्वा 'राणेन भणितम्—वत्स ! मा भेषी । अस्माक-
 मेवाय कार्पण्यजो दोषो येन तेऽल्पा वृत्ति । इच्छा न पूर्यते । १०
 ततो बह्वपाये चौर्वे बुद्धि । अत पर ह्य आरोहाय दीयमानोऽस्ति,
 लक्षार्धं वृत्तौ । इत्याश्वासित स ।

अतो वरिधवलः क्षमापरत्वाज्जगद्ब्रह्म सेत्रकसदाफलत्वमे
 पप्रथे । स सहजदयार्द्र इति कारणान्मन्त्रिम्या रह कथान्तेर 'शान्ति'-
 पर्वणि द्वैपायनोक्तभीष्मपुत्रोपदेशद्वारायात् द्वैपायनोक्त- १५
 द्वात्रिंशदधिकारगयेतिहासशास्त्रीयाष्टाविंशाधिकारस्थ शिवपुराण-
 मध्यगत च मासपरिहार व्याख्याय व्याख्याय प्रायो मास-मघ मृग
 याभिमुखकृत । पुन' 'मलधारि' श्रीदेवप्रभरुरिसविधे व्याख्या श्राव
 श्राव सप्रिशेष तेन तत्त्वपरिमलितमतिरिचिचि ।

अन्येच्युर्नस्तुपालो ब्राह्मे मुहूर्ते निमृशति—यद्यर्हद्यात्रा विस्तरेण २०
 क्रियते तदा श्री फलवती भवेत् ।

वेञ्चयित्वा जनानेतान्, सुवृत्त गृह्यते श्रिया ।

तत्त्वतो गृह्यते येन, स तु धूर्तधुरन्वर ॥ १ ॥^२

१ ग- पुस्तक ' स एव ' इत्यधिकम् । २ अनुपु । ३ ग- ' राणकेन ' ।
 ४ ग पुस्तके तु पद्यमिदम् -

'श्रीणां स्त्रीणा च ये बस्या-स्तस्वश्य पुरुषायमा ।

स्त्रिय त्रियथ यदस्या-स्तेऽवश्य पुरुषोत्तमा ॥१॥' ५ अनुपु ।

नृपव्यापारपापेभ्यः, सुकृत स्वीकृत न ये ।

तान् धूलिधावक्रेभ्योऽपि, मन्ये मूढतरान् नरान् ॥ २ ॥^१

इत्यादि विमृश्य तेज पालेन नित्यभक्तेन साम्मल्य कृत्वा 'मलधारि'

श्रीनरचन्द्रसूरिपादानपृच्छत्-भगवन् ! या मे चिन्ताऽधुना सा

५ निष्प्रत्यूह सेत्स्यति^२ । प्रभुभिः शास्त्रज्ञविरिटिरुक्तम्-जिनयात्रा

चिन्ता वर्तते, सा सेत्स्यति । वस्तुपालेन गदितम्-तर्हि देवालये

'वासनिक्षेप क्रियताम् । श्रीनरचन्द्रसूरयः प्राहुः-मन्त्रीश ! वयं ते

मातृपक्षे गुरवः, न पितृपक्षे । पितृपक्षे तु 'नागेन्द्र'गच्छाया

श्रीअमरचन्द्रसूरिश्रीमाहेन्द्रसूरिपदे श्रीविजयसेनसूरय उदय-

१० प्रभूसूरिसञ्ज्ञकशिष्ययुजो विशालगच्छा 'पीलूआई'देशे वर्तन्ते ते

वासनिक्षेप कुर्वन्तु, परं न वयम् । यदुक्तम्-

जा जस्त ठिई जा जरस सतई पुन्वपुरिसकयमेरा ।

कठद्विए वि जाए सा तेण न लघियव्व ति ॥१॥^३

अपमन्त्र्याह-अस्माभिर्भवदन्तिके त्रैविद्यपडावश्यव-कर्मप्रकृत्या-

१५ षधीतम् । यूयमेव गुरवः । प्रभुभिरुक्तम्-नैव वाच्यम्, लोभपि

शास्त्रप्रवेशप्रसङ्गात् । तता मन्त्रिभ्या 'भरु'देशाद् गुरवः शीघ्रमा

नायिताः । मुहूर्तप्रतिष्ठादेवालयप्रस्थापन वासनिक्षेपण कुलगुरभि

कृतम् । सार्धमिच्छात्सत्य शाक्तिक भारिवारण स्वामिपूजन लेक

२० मिश्रिता कवीश्वरा नरेश्वरा सङ्घेश्वरा । दत्तानि वैशेष्य कटक

कुण्डल हारादीनि लोकेभ्यः । यतिपतिभ्यस्तु तदुचितानि वस्त्र

कमण्डल-भोज्यादीनि । तदा श्रीनरचन्द्रसूरिभिः सङ्घानुज्ञातैर्व्याख्या

कृताः ।

१ अनुष्टुप् । २ ग-'वासनिक्षेप' ।

३ ज्ञाना-या यस्य स्थितिर्याः यस्य स तति पूर्वपुरुषकृता मर्यादा ।

कण्ठस्थितेऽपि अत्र सा तैर्न न लक्षितव्येति ॥ ५ आर्याः ।

५ ग- 'दीशवकटक' ।

चौलुक्य परमार्हतो नृपशतस्वामी जिनेन्द्राज्ञया

निर्मन्थाय जनाय दानमनघ न प्राप जानन्नपि ।

स प्रासन्नदित्र स्वचारुचरितै सत्पात्रदानेच्छया

त्वद्रूपोऽवततार 'भूर्जर'भुवि श्रीवस्तुपालो ध्रुवम् ॥१'

ध्वनित सङ्घ । अथ चलित सुशकुने ससहो मन्त्री । मार्गे ५

सप्तक्षेत्राण्युद्धरन् श्री'वर्धमान'पुरासन्नगावासित । 'वर्धमान'पुरमथ्ये

तदा बहुजनमान्य श्रीमान् रत्ननामा श्रावको वसति । तद्गृहे

दक्षिणावर्त शङ्ख पूज्यते । स रात्रौ करण्डान्निर्गल्य स्निग्ध

गम्भीर ध्रुमधुमायते नृत्यति च । तत्प्रभावात् तस्य गृहे चतुरङ्गा

लक्ष्मी । शङ्खेन रात्रौ रत्न आलेपे—तव गृहेऽह चिरमस्थाम् । १०

इदानीं तव पुण्यमन्पम् । मा श्रीवस्तुपालपुरुषोत्तमकरपङ्कजप्रण

पिन कुरु । सत्पात्रे मदानात् त्वमपीह परत्र च सुखी भवे । व्यक्त

तज्ज्ञात्वा रत्नो विपुलसामग्न्याऽभिमुखो गत्वा मन्त्रीश सप्तङ्घ

निमन्त्र्य स्वगृहे बहुपरिकर भोजयित्वा परिधायोचे— एवमेव

शङ्खादेशो मे । गृहाणमम् । मन्त्र्याह—न वय परधनार्थिन । १५

पिशुनाच्छुसत्ता ज्ञात्वा त गृहीष्यति स्वय मन्त्री, तस्मात् स्वय-

मेन ददामीत्यपि मा शङ्किष्ठा, निर्लोभत्वादस्माकमस्मात्प्रभूणा

च । इत्युक्त्वा विरते मन्त्रिणि रत्नेन गदितम्—देव ! मद्गृहावस्था

नमस्मै न रोचते । तत किं क्रियते २, गृहाणेव । ततो गृहातो

मन्त्रिणा शङ्ख । तत्प्रभावोऽनन्त । शनै शनै सङ्घ श्री'श २०

शुद्धय'तेलईङ्कामाट । तत्र ललितासर प्रासादादिकीर्तनानि पश्यन्

प्रमुदित सप्तङ्घ सचिव । आरूढ 'शत्रुञ्जया'द्वि विधेरु च भाव

च । तत्र मन्त्री प्रथम रूपं वन्दते । तदा काव्यपाठ —

१ शार्दूल० । २ ग- ' गेह । ३ ए- ' ध्रुमधुमा०', घ- ' ध्रुमधुमा०' ।

४ ग भव तस्याभिप्राय व्यक्त । ५ तल्लेटी इति भाषायाम् । ६ ग- 'इदिका
मात' ।

आस्यं कस्य न वीक्षितं ? क न कृता सेवा ! न के वा स्तुताः ?

तृष्णापूरपराहतेन विहिता केषां च नाम्यर्चना ? ।

तत् त्रात'विमला'द्विनन्दनवना कल्पैककल्पहुँम !

त्वामासाद्य कदा कदर्यनभिदं भूयोऽपि नाहं सहे ॥ १ ॥'

५ अथावारितसन्नमेरुध्वजारोपणेन्द्रपदारि'रञ्जनादीनि कर्तव्यानि विहितानि । देवेभ्यो हैमानि आरात्रिक-तिलकादीनि दत्तानि । कुङ्कुम-कर्पूरा-ऽगुरु-मृगमद-चन्दन-कुसुम-परिमैलमिलदलिकुलझङ्कारभारपूरितमिव गगनमभवत् । गीतरासध्वनिभिर्दिक्कुहराणि अभियन्त । पूर्वे मन्त्रिश्रीउदयनदत्ता देवदायाः सर्वेऽपि सविशेषाः

१० कृताः । देवद्रव्यनाशनिषेधार्थं चत्वारि श्रावककुलानि अदौ मुक्तानि । अनुपमा दानाधिकारिणी' । तस्याः साधुभ्यो दानानि ददत्याः किल महति वृन्दे पतता घृतकडहट्टकेन क्षौमाण्यभ्युक्तानि । तदा याष्टिकेन कडहट्टभृते साधवे यष्टिप्रहारलेशो दत्तः । मन्त्रिण्या देशनिर्वासनं समादिष्टम् । भणितं च-रे न वेसि यचहं तैलिकपत्नी

१५ कान्दविकपत्नी वाऽभविष्यं तदा प्रतिपदं तैलघृताभिष्वङ्गान्मलिनान्येव वासांस्यभविष्यन् । एवं तु वस्त्राम्यङ्गो भाग्यलभ्यः दर्शन-प्रसादादेव स्यात् । य इदं न मन्यते तेन नः कार्यमेव न । इत्युक्तं च । अष्टो दर्शनभक्तिरिति ध्वनितं सर्वम् ।

एतदा मन्त्रीश्वरो नामेयपुर आरात्रिके स्थितोऽस्ति दिव्यधवल-

२० यासाध्वान्दनतिलको दिव्यपदवाहारभूषितोरस्थलः । सूरीणां कवीनां श्रावकश्राविज्ञाणां च नैतिः । तिलकं तिलकोपरि । पुष्यसङ् पुष्यराधुपरि । तदा सूत्रधारैकेन दारुवी कुमारदेव्या मानुर्मुर्त्तिर्मदन्त'कापनवीनघटिता दृष्टी शृता । उक्तं च तेन-मानुर्मुर्त्तिरिषिम् । तदा मन्त्रीश्वरेणाशिमानखं दृष्टा मूर्तिः) दृष्टा च

१ म-‘इव-’, घ-‘इमः’ । २ छ-‘दूल’ । ३ ग-‘आमरानि तिलका’ । ४ ग-घ-‘मलरडि’ । ५ ‘कृताऽरि’ दारुषिदो ग-पाठः । ६ घ-‘कन्दविक वा’ । ७ घ-‘मडः’ । ८ वाङ्मयी ।

रुदितं प्रथममश्रुमात्रं, ततोऽव्यक्त इतरो घनिः, ततो व्यक्तरः ।
 सर्वे तटस्थाः पृच्छन्ति-देव । किं कारणं रुधते ? । हर्षस्थाने
 को विषादः ? । श्रुतशील इव नलस्य, उद्धव इव विष्णोः,
 अभय इव भेणिकस्य, कल्पक इव नन्दस्य, जाम्बक इव
 वनराजस्य, विद्याधर इव जयन्तराजस्य, आलिग इव ५
 सिद्धराजस्य, उदयन इव कुमारपालस्य त्व मन्त्री
 वीरधवलस्य । विपद्गीताः पर्वता इव सागरं त्वामाश्र-
 यन्ति भूपाः । ताश्चैषेणैव पन्नगास्त्वया हताः सपत्नाः पृथिवीपालाः ।
 चन्द्राय इव चकोरास्तुभ्यं स्पृहयन्ति स्वजनाः । हिमवत इव गङ्गा
 त्वत्प्रभवति राजनीतिः । भानोरिव पश्चास्तत्रोदयमाहन्ते सूरयः । १०
 विष्ण्णाविव त्वयि रमते श्रीः । तन्नास्ति यन्नास्ति ते । एवं सति किमर्थं
 दुःखं ध्रियते ? । ततो मन्त्रिणोक्तम्-इदं दुःखं यन्मे भाग्यं सद्-
 घाधिपत्यादिविभूतिर्मातृनरणादनन्तरं सम्पन्ना, यदि तु सा मे माता
 इदानीं स्यात् तदा सहस्तेन मङ्गलानि कुर्वस्यास्तस्या मम च
 मङ्गलानि कारयतः पश्यतश्च लोकस्य कियत् सुखं भवेत् ? । परं १५
 किं कुर्मः ? । धात्रा हताः स्मः, एकैकन्यूनाकारणेन । ततः
 श्रीनरचन्द्रसूरिभिर्मलधारिभिरभिहतम्-मन्त्रीश्वर ! यथा त्वं
 सचिवेषु तथाऽत्र देशे प्रधानराजसु सिद्धराजो व्यजीयत । स
 मालवेन्द्रं जित्वा 'पत्तन'मागतो मङ्गलेषु क्रियमाणेष्वपाठाद्, यथा-
 माऽस्म सीगन्तिनी कापि, जनैपत् सुतगीष्टराम् । २०
 बृहद्भाग्यफलं यस्य, मृतमातुरनन्तरम् ॥१॥
 तस्मात् हृदयं अधःकृत्वा स्थायते विवेकिभिः । न सर्वेऽपि नृणां
 म्लोत्स्थाः प्रपूर्षन्ते । इत्युक्त्या मन्त्रीः कलदारत्रिकमङ्गलदीपादिः
 कारितः । ततो चैत्यवन्दना गुरुवन्दनं च । तदा श्रीनरचन्द्र-
 सूरिभिराशीर्दत्ता-

तवोपकुर्वतो धर्मं, तस्य त्वामुपकुर्वतः ।

वस्तुपाल ! द्वयोरस्तु, युक्त एव समागमः ॥१॥^१

इत्यादि । अथ राज्ञी तन्मयतया नाभेयपूजाभ्यानदानपूजाः । तदा कवयः पठन्ति । एकः कश्चित्—

- ५ ये पापप्रवणाः स्वभावकृपणा स्वामिप्रसादोल्बणा-
स्तेऽपि द्रव्यकणाय मर्त्यभयणा जिह्वे भवत्या स्तुताः ।
तस्मात् त्व तदघापघातविधये बद्धादरा सम्प्रति
श्रेय स्थानविधानधिककृतकालिं श्रीवस्तुपालं स्तुहि ॥१॥^२
अपरस्तु—

- १० "सूरो रणेपु चरणप्रणतेपु सोमो
वक्रोऽतिवक्रचरितेषु बुधोऽर्धबोधे ।
नीतौ गुरु कविजने कैविरक्रियासु ।
भन्दोऽपि च महमयो न हि वस्तुपालः ॥२॥^३
अन्यस्तु—

- १५ श्रीभोजवदनाम्बोज-वियोगविभुर मनः ।
श्रीवस्तुपालवक्त्रेन्दौ, तिनोदयति भारती ॥३॥^४
इतरस्तु—

श्रीवासाम्बुजमानन परिणत पश्चाद्गुलिच्छन्नतो
जग्मुर्दक्षिणपश्चात्प्रागयतां पञ्चापि देवद्रुमा ।

- २० वाञ्छापूर्णाकारण प्रणयिनां जिह्वेव चिन्तामणि-
र्जाता यरय किमस्य शरयमपर श्रीवस्तुपालरम तत् ॥ ४ ॥
सर्वेश लक्ष्मदानम् । अष्टादिकायां गतायां ऋषभदेपं गद्गदोक्त्वा
मन्त्री आपृच्छत—

त्वामप्रसादवृत्ते नीडे, वसन् शृण्वन् गुणास्तव ।

१ ग-‘बुधेने’ । २ अष्टद्वार । ३ दार्ढ्यं । ४ गुरुः । ५ ख-‘वर्जने प्रणतेषु’ ।
६ ब्रह्म । ७ दुःखः । ८ इति । ९ एव उवा । १० अत्रुहः । ११ मात्पर्य पारिजातक
संज्ञान-कल्प-वृत्ति-इति ।

सहदर्शनतुष्टात्मा, भूयांसं विहगोऽप्यहम् ॥५॥

यद् दाये द्यूतकारस्य, यत् प्रियायां विधोगिनः ।

यद् राधावेधिनो लक्षे, तद् ध्यानं मेऽस्तु ते मते ॥६॥^१

इत्याद्यकथयत् । एवं सहोऽपि चलितः । ससहः सचिवः मरुदेवा-

शिखरादग्रे यावत् कियदपि याति तावत् श्रमवः त्रेण त्तेदङ्घ्रि- ५

गात्रवसनान् कथपि मालिकान् पुष्पकरण्टकमारितशिरसो-

ऽपश्यत् । पृष्ठास्ते—कथमुत्तुका इव यूयम् ? । तेर्विज्ञसम्—देव ! वयं

दूरात् पुष्पाण्याहार्थम् । सहः किल 'शत्रुञ्जय'शिखरेऽस्ति । प्रकृष्टं

मूल्यं लप्स्यामहे । तत् पुनरन्यथा वृत्तम् । सहश्चलितः । तस्माद्-

भाग्या वयमिति । तेषां दैन्यं दृष्ट्वा मन्त्रिणाऽभाणि—अत्रैव स्थीय- १०

तामूर्ध्वैः क्षणम् । तावता पाश्चात्यं सर्वमायातम् । श्रीवस्तुपालेन

स्वकुटुम्बं सङ्घश्चाभाष्यताम्, यथा—भो धन्याः । सर्वेषां पूर्णस्तीर्थ-

वन्दनपूजामिलापः ? । लोकेनोक्तम्—भवत्प्रसादात् पूर्णः । मन्त्र्याह—

किमपि तीर्थमपूजितं स्थितमस्ति ? । लोकः प्राह—प्रत्येकं सर्वाणि

तीर्थानि पूजितानि ध्यातानि । मन्त्रिमहेन्द्रः प्राह—यद् विस्मृतं तन्न १५

जानीय यूयम् ; वयं स्मारयामः । सङ्घो वदति—किं विस्मृतम् ? ।

मन्त्री गदति—भो लोकाः ! पूर्वं तीर्थमयं पर्वतः यत्र स्वयमृषभदेवः

समवासात् । ततो नेमिवर्जिता द्वौविंशतिर्जिनाः समवासात् ।

असङ्ख्याः सिद्धाश्च यत्र सोऽद्रिः कथं न तीर्थम् ? । लोकोऽ-

प्याह—सत्यं तीर्थमयं पर्वतः । तर्हि पूज्यताम् । पुष्पादीनि क्वेति २०

चेदकथयिष्यन् तदा इमे मालिका इमानि पुष्पाणि वः पुष्पैरुपा-

स्थिपतेति । ततः सङ्घेन तानि पुष्पाणि गृहीत्वाऽद्रिपूजा कृता ।

द्रुमेण पुष्पं जातम् । मालिकेरास्फालनवस्त्रदानादिके लयश्च । तुष्टा

मालिकाः । एवं पराशामङ्गपराङ्मुख आसराजभूः । ततः शनैः

शनैः पशुतुरङ्गशिंघ्रायपीडया सहो 'रैवतक'मारुरोह च । नेमिनि २५

१-२ अनुष्ठुप् । ३ ग-जातम् । ४ ग-वदति । ५ क-त्रयोविंशति ।

६ 'द्रुमे० जातम्' इत्यधिको ग-पाठः । ७ मालकप्रसङ्गः ।

८ त्रयोविंशति ३०

दृष्टे मन्त्री ननर्ते । पपाठ च आनन्दाश्रुनिर्झरिताक्ष —

कल्पद्रुमतरुरसौ तरवस्तथाऽन्ये

चिन्तामणिर्मणिरसौ मणयस्तथाऽन्ये ।

धिग् जातिमेव ददृशे वत यत्र नेमि'

५

श्री'रैवते स दिवसो दिवसास्तथाऽन्ये ॥१११'

भमङ्गवैराग्यतरङ्गरङ्गे, चित्ते त्वदापे 'यद्दु'वशरत्न । ।

कथ कृशाङ्गयोऽपि हि गातु हन्त, यस्मादनङ्गोऽपि पद न लेभे ॥२॥'

तत्राऽप्यष्टौद्विकादिविधि प्रागिव । नाभेयमवन-कल्याणत्रय

गजेन्द्रपदकुण्डाऽतिकप्रासाद-अम्बिका शाम्भ प्रद्युम्नशिखरतोर

१० णादिकीर्तनदर्शनैर्मन्त्री सङ्घस्य नयनयो स्वादुफलगार्पिताम् (?)

आरात्रिकेऽर्पिना ससम्भ्रम मन्त्रिमये शम्पापन दृष्ट्वा श्रीसोमेश्वर

कवि 'कवित्व चकार—

इच्छासिद्धिसमुन्नते सुरगणे कल्पद्रुमै स्थायते

पाताले पवमानमोजनजने कष्ट प्रनष्टो बलि ।

१५ नीरागानगमन् मुनीन् सुरभयश्चितामणि क्वाप्यगात्

तस्मादर्षिकदर्येना विपहता श्रीवस्तुपालः क्षितौ ? ॥११॥'

'लक्ष सपादोऽस्य दत्तो मन्त्रिण । दानमण्डपिकायां निपण्णो

निरगल ददत् एव स्तुत केनापि ष्विना—

पीयूषादपि पेशला शशधरग्योऽप्राकलापादपि

२० सस्था नूतनचूतमङ्गारिभरादप्युल्लसत्सौरभा ।

यादेवीमुल्लसामसूतविशदोद्गारादपि प्राञ्जल

येषां न प्रययति चेतसि मुद श्रीवस्तुपालोक्तय ' ॥११॥'

यस्तुपाल ! तव पर्वशर्यरी-गर्विने दुष्करजित्पर यश ।

क्षीरनीरीनिषिवासस क्षिते-हृत्तरीपतुटनां विगाहते ॥२॥

१ वृत्त० । २ घ- 'पूर्वे' । ३ उपश्रुति । ४ घ घ 'द्विद्विदि' ।

५ घ- 'शाह' । ६ टाईम० । ७ वा घ-'लक्ष्मण' । ८ टाईम० । ९ एकेदता ।

एवं भावं सम्पूर्य देवोत्तमं श्रीनेमिमापृच्छ्य सर्वास्तीर्थचिन्ताः कृताः ।
निर्माल्यपदं दत्त्वा पर्वताद्दुदतारीत्, न सतां हृदयात्, नापि
महत्वात् । अय खङ्गारदुर्गादि-देवपत्तनादिषु देवान् ववन्दे ।
तेजःपालं 'खङ्गारदुर्गे' स्थापयित्वा स्वयं ससङ्घो वस्तुपालः
श्री'धवलकके' श्रीधारधवलमगमत् । स्वागतप्रश्नः स्वामिना ५
कृतः । आरम्भसिद्धिप्रश्नश्च । ततो मन्व्याह—

कामं स्वामिप्रसादेन, प्रेष्याः कर्मसु कर्मठाः ।

तद् वैभवं बृहद्भानोः, क्वचिदूष्मा जलेऽपि यत् ॥१॥^१

राणकेन संसहः सचिवः स्वसदने भोजितः परिधापितः
स्तुतश्च । तेजःपालस्तु 'खङ्गारदुर्ग'स्यो भूमिं विलोक्य २०
'तेजलपुर'ममण्डयत्, सत्रा-ऽऽराम-पुर-प्रपा-जिनगृह्यादिरम्यम् ।
प्राकारश्च 'तेजलपुरं' परितः कारितः । पापाणवद्वस्तुङ्गः ।

अय वस्तुपालः श्रीवीरधवलपार्श्वे सेवां विधत्ते । देशः
सुस्थः । धर्मो वर्तते । एवं सत्येकदा 'डिह्ली'नगरादेत्य चरपुरुषैः
श्रावस्तुपालो विज्ञप्तः— देव ! 'डिह्ली'तः श्रीमोजदीन- १५
सुरत्राणत्व सैन्यं पश्चिमां दिशमुद्दिश्य चलितम् । चत्वारि
प्रयाणानि व्यूढम्, तस्मात् सावधानैः स्पेयम् । मन्ये 'अर्बुद'-
मप्ये भूत्वा 'गूर्जर'धरां प्रवेद्या । मन्त्रिणा सत्कृत्य ते चरा
राणपार्श्वे नीताः । कथापितः स प्रबन्धः । ततो राणकेनाभाणि—
वस्तुपाल ! म्लेच्छैर्गर्दमिह्लो 'गर्दमी'विघासिह्लोऽप्याभिभूतः । २०
निरगं सूर्यत्रिम्बनिर्यसुरह्मकृत्नराजपाटीकः शिलादित्योऽपि
पीडितः । सप्तशतयोजनभूतायो जयन्तचन्द्रोऽपि क्षयं नीतः ।
विंशतिगारवद्वसहावदीनसुरत्राणमोक्ता पृथ्वीराजोऽपि वद्वः ।
तस्माद् दुर्जया अमी । किं कर्ताऽस्ति ! । वस्तुपाल उवाच—
स्वामिन् । प्रेषय मां यदुचिने तत् करिष्यामि । ततः साराध- २५

१ ग-^१'गर्तां' शीर्षेति-^२'हना' । २ भजेः । ३ उउपुर । ४ ग-^५'पालोऽपि' ।

५ क-^६म्व-^७घ-^८'अर्बुददिशां गूर्जरा' ।

लक्षणेन सह चलितो मन्त्री । तृतीयप्रयाणे महृणालदेवीं कर्पूरादि
महापूजापूर्वं सस्मार । सा तद्वाग्यात् प्रत्यक्षीभूयोवाच-वत्सक ।
मा भैषी । 'अर्बुद'दिशा यवना प्रवेक्ष्यन्ति । तव देश यदाऽ
मी प्रविशन्ति तदैतच्छ्रद्धिता घण्टिका. स्वराजन्यै रोधयेया ।

५ तेऽय यत्रावासान् गृह्णन्ति तत्र स्थिरचित्त ससैन्यो युद्धाय
सरमस दौकेया । जयश्रीस्तव करपङ्कजे एव । इदं श्रुत्वा
धारावर्षायाऽर्बुद'गिरिनायकाय स्वसेनकाय नरान् प्रैषयत्
अक्रथापयच्च— म्लेच्छसैन्य'मर्बुद'मध्ये भूत्वा आजिगमिपदास्ते,
'त्वमेतानामच्छतो मुक्त्वा पश्चाद् घण्टिका रुन्ध्या । तेन

१० तथैव वृत्तम् । प्रविष्टा यवना । यानदावासान् ग्रहीष्यन्ति
तायत् पतितो वस्तुपालः काल । हन्यन्ते यवना । उच्छलितो
बुम्भारव । केचिद् देन्तान्तर(रे) अङ्गुलीं गृह्णन्ति । अपरे तोत्रा
कुर्वन्ति । तथापि न च्युटन्ति । एव तान् हत्वा तच्छीर्षलक्षै
शकटानि भूत्वा 'धवलक'मेत्य मन्त्री 'स्वस्वामिन प्रत्यदर्शयत् ।

१५ श्लाघितश्च तेनायम्—

न ध्यान तनुपे न यासि विषट मोक्षैर्नहस्यानन

दर्पानो छिपसि क्षिति खरपुटेर्नावज्ञया र्षक्षयसे ।

यितु त्व वसुधातः १ धवलस्वन्धाधिरूढे भरे

'तीर्थो'युचतटीविटद्वविपमाण्युल्लङ्घयन् लक्षयसे ॥१॥'

२० तत्र परिभाषित । तिसृष्ट स्वगृहाय । तत्र महूलनरणाय लावा-
गम । दग्धेण पुष्प लभ्यते । एव पुष्पसव्ययो लोने वृत्त ।

इत्थ 'नागपुरं' साधुदेल्हासुत सा०पूनडः श्रीमोजदीन
पुराणपं'नीबीर'प्रतिपत्रभाधय अधपति-नाजपति-नरपतिमा यो
पित्रपते । तत्र प्रथम 'शमुञ्जये' यात्रा तिसप्तत्यधिकद्वादशशत-

१ घ-महृणालदेवीः । २ घ-वत्सक । ३ घ-व-दत्ताङ्गुली । ४ घ-
'न तु इति । ५ घ-व-स्वामिनमदः । ६ घ-तीर्थो'युचतटी' । ७ घ-पूनडः ।
'८२५१२५३ इत्यधिक घ-प ३ । ९ घ-'व नीबीर'प्रतिपत्रमलावति' । १० घ,

'वर्षे विक्रमात् १२७३ वर्षे 'ध्वजेर'पुरात् कृता । द्वितीया
सुरत्राणादेशात् पडर्गाख्यधिके द्वन्द्वशतसङ्ख्ये १२८६ वर्षे
'नागपुरा'त् कर्तुमारब्धा । तत्सङ्घेऽष्टादश शतानि शकटानि ।
बहवो 'महापरा । 'कुमारः तेन सहितो 'भाण्डन्य'पुर यावदायात्
ततः सङ्घसम्मुखमागम्य 'तेजःपालेन 'धन्वत्क'मानीन । श्री- ५
वस्तुपालः सम्मुखमागात् । सङ्घस्य धूळी पवनानुकूल्याद् या या
दिशमनुधावति तत्र तत्र स गच्छति । तदर्थ्यर्नरैर्भणितम्—
मन्त्रांश ! इतो रजः । इतः पादोऽग्रधार्यताम् । ततः सचिवेन
रमणे— इदं रजः स्प्रष्टु पुष्पैर्लभ्यते । अनेन रजसा स्पृष्टेन
पापरजानि दूरे नश्यन्ति । यतः—

१०

श्रीनाथपान्थरजसा निरजा भवन्ति

तर्पिषु ब्रह्ममगतो न भवे भ्रमन्ति ।

द्रव्यव्ययादिह नरा स्थिरमम्यद् स्युः

पूज्या भवन्ति जगदीशमयार्चयन्त ॥ १ ॥

ततः सङ्घपतिपूनड-मन्त्रिणोर्गाटांलिङ्गन-प्रियायापी सञ्चरती । सङ्घ- १५
स्तोरे स्थित सङ्घः । पूनटः कुण्डगुरुनउधारिथानरचन्द्रमूर्ति-
पादान् वन्दे । रात्रौ श्रावस्तुपालेन कथापित पूनटाय पुष्पा-
त्मने—प्रातः सर्वमन्त्रेनाम्नउत्तरत्यतिथिना युञ्जता च भक्तिव्यम्,
पूनो न शयः । पूनडेन तथेति प्रणिपद्यम् । रात्रौ मण्डपो द्विद्वारो
रमवर्नाप्रकारश्च । सर्वे निष्पन्नम् । प्रातरावन्ति नागपुराया । सर्वेषां
चरणक्षालनं निष्पन्नं च श्रावस्तुपालः सहस्तेन करोति ।
पुं लमा द्विप्रहरि । मन्त्रो तु तत्रैव निर्विण्ण । तदा तेजः-

पालेन विज्ञप्तम्—अन्धैरपि देव । वयं सङ्घपदक्षालनादि करिष्यामः,
यूयं भुङ्क्ष्वम्, तापो भावी । 'मन्त्री भणति— मैवं 'वादीः । पुण्यै-
रयमवसरो लभ्यते । गुरुमिरपि कथापितम्—

- यस्मिन् कुले यः पुरुषः प्रधानः, स एव यत्नेन हि रक्षणीयः ।
५ तस्मिन् विनष्टे हि कुलं विनष्टं, न नाभिभङ्गे त्वरका वदन्ति ॥१॥
तस्माद् भोक्तव्यं भवद्भिः । तापो मा भूत् । 'मन्त्रिणा गुरुन् प्रति
पुनरिदं काव्यं प्रहितम्—

अथ मे फलवती पितुराशा, मातुरशिषि शिखाङ्कुरिताऽथ ।

यद् युगादिजिनयात्रिकलोक, पूजयाम्यहमशेषमखिनः ॥२॥'

- १० भोजयता मन्त्रिणा नागपुरीयाणामेकपङ्क्तिं दृष्ट्वा शिरो धूनि-
तम् । अहो शुद्धा लोका एते । । एव भोजयित्वा परिधाप्य च
रक्षितो 'नागपुर'सङ्घः । गतौ वस्तुपाल-पुनडौ श्री'शत्रुघ्नयं'
ससह्यौ । वन्दितः श्रीऋषभः । एकदा स्नात्रे सति देवार्चको
देवस्य नासां पिधत्ते पुण्यैः किल कलसेन नासां मा पीडोदित्या-
१५ शयतः । तदा मन्त्रिणा चिन्तितम्—इदाचिद् देवाद् देवाधिदेवस्य
कलसादिना परचक्रेण वाऽपक्तव्यमङ्गलं भवेत् तदा का गतिः
सङ्घस्य इति चिन्तयित्वा पूनड आलेपे—भ्रातः ! सङ्कल्पोऽयमेवं
मे संबुत्— यदि त्रिम्वान्तरमंद्ममम्मार्यामयं क्रियते तदा सुन्दर-
तरम् । तत् तु सुरप्राणमोजदीनमित्रे त्वयि यतमाने स्यान्नान्यथा ।
२० पूनडेनोक्तम्— 'तत्र गतेचिन्तयिष्यतेऽदः । इत्यादि वदन्ती
'रेवता'दितोर्षान् वन्दिरा व्यावृत्ता ही । गतः पूनडो 'नागपुर'म् ।
मन्त्री धंवल्लोः राज्यं शारित ।

एवं मित्रेऽप्येषुः सुरप्राणमोजदीनमाता पुद्धा हृजयाश्रायिनी

१ म-देव' अ'रति १२७०००. इति १००००० । २ घ-मन्त्रिणश्रेण उगम्-
मये वदन् । ३ उ-० । ४ म-१६१ । ५ उ-०००० । ६ म-घ-मन्त्रिणा पर्वी
मरणिः त्रिः । ७ म-१२०० । ८ म-१२०० । ९ म-१२०० । १० म-१२०० ।
११ म-१२०० । १२ म-१२०००००० ।

‘स्तम्भपुर’मागता । नौवित्तगृहेऽतिथित्वेनाख्यात् । सा समागता
 सचिवेन चरम्बो ज्ञाता । चरा प्रोक्ता श्रीमन्त्रिणा— रे यदा
 इय जल्पयेन याति तदा मे ज्ञाप्या । गच्छन्ती ज्ञापिता तैः ।
 मन्त्रिणा निजकोलिकान् प्रेष्य तस्या सर्वं कौटीम्बकस्य वस्तु
 ग्राहितम् । सुष्टु रक्षितं च कञ्चित् । तदा नास्ति. पूष्टनमु- ५
 मन्त्रि— देव ! जरत्येकाऽत्सद्यूह्या हनयात्राय गच्छन्ती त्वपदे
 तत्कौरेर्लुण्ठिता । मन्त्रिणा पृष्टन्— का सा जरती ? । त्वरक्तम्—
 देव ! किं पृच्छसि ? । सा मौजदीनसुरत्राणमाता पूज्या । मन्त्रिणा
 भणितं मायया—अरे वस्तु विलोकयत विलोकयत । दिनद्वय विल-
 म्ब्यानीशार्धेन सर्वम् । जरती तु स्वगृहे आनिन्ये । त्रिभिर्भाक्तिः १०
 क्रियते । पृष्टा च किं हजयात्रेच्छा वः ? । तपोक्तम्— ओमिति ।
 तर्हि दिनकनिषयान् प्रतीक्षस्वम् । प्रतीक्षाञ्चके सा । तावनाऽऽ-
 रासणाऽऽस्मीय तोरण घटापिनम् । आनायिन च । मेलयित्वा
 विलोकितं च । पुनर्विषटिनम् । रूतेन चद्वम् । सूत्रभारा सह
 प्रगुणिताः । मन्त्रिणश्च मार्गश्चान्तरे त्रिभिधोऽस्ति—एको जलमार्ग, १५
 अपरः करमगम्यः, इतरस्तु अक्षलदृष्यः । यत्र ये राजानोऽपोष्वा(?)
 यपोल्लह्यन्ते तथा मूत्र कृतम् । राज्ञा उपदायै द्रव्याणि प्रगुर्णा-
 कृतानि । एव सामग्न्या सा प्रदिता तत्र । रचिन तोरण भूमानि-
 द्वारे । तत्र दीपनैलादिपूजाचिन्ता तद्राजपार्श्वे शाश्वती कारिता ।
 दत्तं मूरे मूरे तत्र । उदभूद् मूरे यदा । व्यावृत्ता जरती । २०
 आनीता ‘स्तम्भपुर’म् । प्रवेशमह. कारित. । स्वय तदहिभालनं
 चके । एव भक्त्या दिनदशक स्थापिता स्वगृहे । तावता धवळ-
 किशोरगतपञ्चकं अन्यदपि दुकूलगन्धराजकर्तृगदि गृहीतम् । वृद्धा
 प्रोक्ता—मानश्चदसि ? । यथादिशसि तत्र मानं च दोषयामि तदाऽ
 हन्म्यागच्छामि । तथा भणितम्— तत्राहमेव प्रभु. । स्वैरमेहि । पूजा २५.

१ ख-‘कादीवृद्धम्’ । २ ‘स्वय सह भूवा’ इति चो ग-पाठः । ३ घ-
 ‘मदीति’ । ४ ‘मदीद’ इति म-य-यत् । ५ घ-‘दाभक्ति’ ।

- ते तत्र बहुतरी । श्रीवीरधवलानुमत्या चलितो मन्त्रिमहेन्द्रः ।
 गतो 'दिल्ली'तट, राजमातृवचनात् । क्रोशद्वयेऽर्वाग् तस्यै । सुरत्राण
 सम्मुखमागन्मातु । माता प्रणता पृथा च सुखयात्राम् । जरत्या
 प्रोक्तम्—रुथ न मे भद्र यस्या 'दिल्लिया' त्व पुत्र , 'गूर्जर'धराया तु
 ७ वस्तुपालः^१ । राज्ञा पृष्टम्—नोऽमे । ज त्व नृत्तान्न प्रोक्त तद्वि-
 नयल्यातिगर्भे । राजाऽऽह—स क्रामति नात्रानात्^२ । वृद्धाऽऽह—
 आनीतोऽस्ति । दृश्यता तर्हि । अश्ववारान् प्रहित्य आनाथ्य
 दर्शितो वस्तुपालः । दत्तोपदा मन्त्रिणा । आगपितश्च राज्ञा—
 मात्रा मदधिकस्त्व पुत्रो मत , तेन मम बान्धवस्त्वम् । अस्मन्मात,
 १० त्वा स्तौति । एव सुखवार्ता कृत्वा महतोत्सेवेन स्वमातुरग्रेसर
 कृत्वा श्रीवस्तुपालो 'दिल्ली'पुर नात् आवासितश्च साधु-
 पूनडस्यागसे । स्वमुखेन सुरत्राणेन निमन्त्र्य साधुपूनड-
 सद्ने भोजयित्वा निजधवलगृहे आगारित सचिनेन्द्र ।
 सविनय सत्कृत्य परिधापित । सुवर्णनोटिभेजा पसादपदे दर्शा
 १५ उक्तश्चेति विश्विद् याचस्व । वस्तुपालेनाभिहितम्—देव ।
 'गूर्जर'धरया सट देवस्य यावज्जीव सन्धि स्नात् । उपलपश्चरु
 'मम्भाणी'गनीतो दापय । राज्ञा मत तत् । दत्ता धीरा ।
 तत्पठहीपश्चक तृपादेशात् पूनडेन प्रेषित 'शत्रुञ्जया'दी ।
 तत्रैवा ऋषभकटही, द्वितीया पुण्डरीककूटही, तृतीया
 २० कपर्दिनीः, चतुर्थी चक्रेश्वर्या, पञ्चमी 'नेजलपुरे' श्रीपार्श्व-
 कटही । बलित पश्चामन्त्रीभारः रजपुर मत । प्रणत स्वस्वामी
 तेन धिरदर्शनो कृष्णाविहटेन । पूर्वमपि वर्णाङ्गिण्या श्रुतं
 'दिल्ली'गमनकृत्वात् । पुन सविशेष मन्त्रिण पप्रच्छ । सोऽपि
 निरवशेषमगम्य पर प्रेषणर्या । तुष्टो वीरधवलः । दत्ता ददा-

१ अ-द्वयेन । २ अ-दत्तम् । ३ अ-दात् । ४ अ-पुत्रो वस्तुपालः इति
 पाठो अ-प्रता न वर्तते । ५ अ-तु पूनडेन प्रेषितः । ६ अ-कृष्णकपर्दी । ७ अ-
 कृष्ण-पार्श्वर्या ।

लक्ष्मी हेम्नां प्रसादपदे मा तु गृहादवर्गैव दत्ता बहुमिलितपाच-
केभ्यः । मिलितो मन्त्रिगृहे सर्वोऽपि लोकः । स सत्कृत्य
प्रेषितः । कवयस्तु पठन्ति—

श्रीमन्ति दृष्ट्वा द्विजराजमेकं, पद्मानि सङ्कोचमहो भजन्ति ।

समागतेऽपि द्विजराजलक्ष्मे, सदा विकाली तव पाणिपदा ॥१॥ ५

उच्चाटने विद्विषता रनाणा—माकर्षणे स्वामिहृदश्च वश्ये ।

एकोऽपि मन्त्रीश्वर ! वस्तुपाल !, सिद्धस्त्व स्तूर्तिमियर्ति मन्त्रः । २।

एवं स्तूयमान उच्यतेऽहं मानो वस्तुपालोऽथो विलोक्यामास ।

ततो 'महानगर'वासिना नानकृतविना मणितम्—

एकस्त्वं मुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं १०

लज्जानमशिराः 'स्विरानलमिदं यद् वीक्षसे वेदि तत् ।

याग्देर्वावदनारविन्दतिङ्क ! श्रुत्वास्तपाल ! ध्रुवं

पातालाद् बलिमुद्धिर्धातुरनकृन्नागं भवान् मार्गति ॥३॥

तदेव 'वृष्णा'नगरीयकविक्रमलादित्येन भङ्ग्यन्तरनुक्तम्—

सङ्गी चलां त्यागकलां चकार यां १५

साऽर्पिथ्रिना कीर्तिमन्त नैर्दिनीम् ।

साऽर्पाच्छया क्रौडति विष्टपापन-

स्तद्वार्त्तयाऽमौ प्रपते यतो नहान् ॥४॥

तेषां कर्वाणां भूरि दानं दत्तम् ।

वयं कदाचन मन्त्रिणा श्रुत्वा, यदा—'रैवतका'सने गच्छतां २०

लोकानां पार्श्वतो भरटकाः पूर्वन्रेन्द्रदत्तं कारमुद्ग्रहयन्ति । पीड-

लिकेभ्यः कणनाणकमेवं १ कूपकात् कर्म एकः, एवं उपद्रूपते

लोकः । तत आपनिदर्शिना सचिवेन ने भरटकाः 'कुहाडी' नाना-

ने प्राप्तं दत्त्वा तं कारमुद्ग्रहयन्तो निनिद्धाः । 'अङ्केवालिया'स्यो

प्राप्तस्तु अप्रमनेमिनात्रिकाणां क्षीणधनानां स्वगृहातिपोग्यपापेय- २५

१ ख घ-प्रहृदेन । २ उपद्रुतिः । ३ इन्द्रका । ४ पूर्वद्रुत् । ५ धर्तुत् । ६
घ-नन्दनीम् । ७ ख-सा पीडया । ८ इन्द्रका ।
वदुर्विद्विः ११

- द्रंमपदे दत्त । 'गत्रुञ्जय'- 'रिवतक'तल्लहट्टिकानगरयो सुवासनानि
कृत्वा मुक्तानि अन्धज्वरितादीनां यात्रिकाणा तीर्थारोहणार्थम् ।
तैदुत्पाटवनराणा तु प्रासपदे शालिक्षेत्राणि प्रतिष्ठितानि । तीर्थेषु
सर्वेषु देवेभ्यो रत्नव्यचितानि हैमभूषणानि कारितानि । विदे-
५ शयातसूरिशुश्रूषार्थं सर्वदेवप्रागण्यो नियुक्तः । कृत लौकिकतीर्थ
करणमपि रैवस्वामिरञ्जनार्थम्, न भक्त्या स्वयं तु सम्यग्दृष्टिवात् ।
एव तस्योपकारा कियन्त्युच्यन्ते निवेकशिरोमणेः ।

एकदा 'स्तम्भ'पुर गतो मन्त्री 'धवलका'त् । तत्र समुद्रतीरे
यानपात्रात् तुरङ्गा उत्तरन्त सन्ति । तदा सोमेश्वरः कवीन्द्र
१० आसन्नवर्ती । मन्त्रिणा समस्या पृष्टा—

प्रावृट्काले पयोर्राशि-रासीद् गर्जितवर्जित ।

सोमेश्वरः पूरयति स्म—

अन्त सुसजगन्नाथ-निद्राभङ्गभयादिव ॥१॥^१

तुरङ्गमपोडशकमुचितदानेऽत्र दत्तम् । पुन कदाचिन्मन्त्रि-

- १५ णोक्तम्—काक किं वा क्रमेलक ? । सोमेश्वरेण पूरित पद्यम्—
येनागच्छन्ममाख्यातो, येनानीतश्च मत्पति ।

प्रथम सखि ! क पूज्य, काक. किं वा क्रमेलक ? ॥२॥^२

अत्रापि षोडशसहस्रा द्रम्माणां दत्ति ।

एष लील्य तस्य ।

- २० एकदा वृद्धेभ्य श्रुतमेवविधम्, यथा—

'प्राग्वाट'वशे श्रीविमलोदण्डनायकोऽभवत् । नेह-याहिलयो-
र्धाताऽभवत् । स चिर'मर्बुदा'धिपत्वमभुनक्, गूर्जरेष्वरप्रसत्ते ।

तस्य विमलस्य विमलमतेर्वाञ्छाद्वयमभूत्-पुत्रवाञ्छा, प्रासाद-
वाञ्छा च । 'तस्तिरूपै स्वगोत्रदेव्यां अम्बिकासुपत्न्यासत्रयेणारराध ।

- २५ प्रत्यक्षीभूय सा प्राह-धत्स । वाञ्छां हृदि । विमलो जगौ-पुत्रेच्छा

१ घ-'वर्मपदे' । २ क-घ-' रिवतोपलकानगरवा ' । ३ घ-'तदुग्य(?)नरा०' ।

४ ख-'हरप स्वामि०' । ५ ग-'स्तम्भतीर्थपुर' । ६ ग- राशिः ऋमाद् गर्जित०' ।

७-८ अनुहृत् । ९ ख-'तस्तिरुपैस्वमासुप०' ।

प्रासादनिम्पत्तीच्छा चा'ऽर्बुदशृङ्गे मे वर्तते । अम्बया प्रोक्तम्— द्वे
प्राप्ती न स्तः । एकां श्रूहि । ततो' विमलेन ससारवृद्धिमात्रफलामसारां
पुत्रेच्छां मुक्त्वा प्रासादेच्छैव सफलीकर्तुमिच्छा । अम्बयोक्तम्—
सेत्स्यति तवेयम्, पर क्षणं प्रतीक्षस्व यावताऽह गिरिवरा'ऽर्बुदा'-
धिष्ठात्र्याः सख्याः श्रीमातुर्मतं गृह्णामि । इत्युक्त्वा गता देवी । तावद् ५
विमलो ध्यानेन तस्यौ । श्रीमातुर्मतं लात्वा देव्यायाता अभाणोच—

पुष्पस्रक्दामरुचिर, दृष्ट्वा गोमयगोमुखम् ।

प्रासादाहं भुवं विद्याः, श्रीमातुर्मवनान्तिके ॥१॥'

तत् तथैव दृष्ट्वा चम्पकद्रुमसन्निधौ तीर्थमस्थापयत् । पैत्तल-
प्रतिमा तत्र महती विक्रमादित्यात् सहस्रोपरि वर्षाणामट्टाशीतौ १०
गतायां चतुर्भिः सूरभिरादिनाथं प्रत्यतिष्ठिपत् । 'विमलवसतिः'
इति प्रासादस्य नाम दत्तम् । तस्मिन् दृष्टे 'जन्मफल लभ्यते ।

एतत्कथाश्रवणान्मन्त्री दध्यो—यय चत्वारो भ्रातरोऽभूम ।
तन्मध्ये द्वौ स्तः । द्वौ तु मालदेव-लूणिगावन्पवयसौ दिवमगाताम् ।
मालदेवनाम्ना कीर्तनानि प्रागपि अकारिषत् । त्रियन्त्यपि लूणिगा- १५
श्रेयसे तु 'लूणिगवसति' 'रुवे' काराप्या । एतद् तेजःपालाय
प्रकाशितम् । तेन विनीतेन सुतरा मेने । अय तेजःपालो 'धवल-
कका'द'ऽर्बुद'गिरिभूषण 'चन्द्रावती' पुरीं गत्वा धारावर्षाणरु-
गृहमगात् । तेनात्यर्थं पूजित । किं कार्यं आदिदयतामित्युक्तं च ।
मन्त्रिणोक्तम्—'अर्बुद'शिखराग्रे प्रासाद कारयामहे यदि यूय २०
साहाय्या. स्यात् । धारावर्षेण भणितम्—तव सेरकोऽस्मि । अहं
सर्वकार्येषु धुरि योन्य । तनो राष्ट्रिकैर्गौर्लिङ्गादयो महादानै-
र्वशीकृतास्तथा, यया 'निष्पत्स्यमान चैत्य करैर्न भारयन्ति,
'दानेन भूतानि वशांभनान्ति' इति वचनात् । तत'श्चन्द्रावती'महा-

१ 'भार्याश्रीदेव्या वचना' इत्यधिकं ग-पठ । २ ग-'विद्याः' ३ अट्टपु ।
४ ग-ज म सफल कल्पने । ५ घ-'गौर्गणिका' । ६ ग-'निष्पत्स्यमानचैत्योपरि
श्रेय न सत्र-ने दानन' ।

- जनमुख्य श्रवक चाम्पलनामान गृहे गत्वाऽऽललाप । वर्य चैर्य-
 'मर्बुदे' कारयामहे यदि पूजासामिष्य कुरुधे । चाम्पलेनापि
 खस्य कुट्टम्बान्तराणामपि देवपूजार्थं नित्यधनचिन्ता कृता । ततो
 मन्त्री 'आरासण' गत्वा चैत्यनिष्पत्तियोग्य दलघाटक 'निरका-
 ५ शयत् । तद्गुम्बैरहकलैः^(१) श्वार्धुदोपत्यकमानीतयत् । अर्धक्रोशार्ध-
 क्रोशान्तरे हृष्टानि मण्डापितानि । तत्र सर्थं लभ्यते, पशूनां
 नराणां क्षुधादि कृच्छ्रं मा भूदिति । 'उम्बरिणी'पथेन प्रासाद-
 निष्पत्तियोग्य दल द्विगुणमुपरि गिरे प्रवेशयामास । पुनस्तां पद्यां
 विषमां चकार यथा परचक्रप्रवेशो नो भवेत् । एव सिद्धे पूर्वकर्मणि
 १० शोभनदेवं सूत्रधारमाहूय कर्मस्थाये न्ययुङ्क्त । ऊदलाख्यं शैल
 उपरिस्थायिनमकरोत् । अर्धव्यये स्वैरिता च समादिशत् । एव
 सूत्रं कृत्वा तेजःपालो 'धवलकक'मागमत् । निष्पद्यते प्रासादः ।
 अग्निमिषिष्य कपोपलमय सञ्जीकृत विद्यते । सूत्रधाराणां सप्तशती
 घटपति घाटम् । ते तु दुःशीलाः पुरं पुरोऽर्थं गृह्णन्ति । कार्यघाते
 १५ पुनः पुनर्याचन्ते । तत ऊदलो मन्त्रितेजःपालाय लिखति—देव ।
 द्रम्मा विनश्यन्ति । सूत्रधारा कर्मस्थायान् प्रथमं प्रथमं गृह्णन्ति ।
 ततस्तेजःपालेन कयापितम्—द्रम्मा विनष्टा इति किं ब्रूये ? । विनष्टा
 किं कुधिता ? । न तावत् कुधिता, किन्तु मनुष्याणामुपकृता ।
 उपकृताश्चेद् विनष्टा कथं वध्यन्ते ? । माता मे वन्द्येति वाक्यवत्
 २० परस्परं विरुद्धं ब्रूये । तस्मात् तत्त्रयमिदम्—सूत्रधाराणामिच्छाच्छेदो
 न कार्यः, देयमेवेति । ततो दत्ते ऊदलः । तावन्निष्पन्नं यावद्
 गर्भगृहं मध्ये अग्निमिषिष्यं स्थापितम् । एतच्च कृतं श्रीतेज-
 पालाय विज्ञप्तम् । तुष्टौ द्वौ मन्त्रिणी । श्रीवस्तुपालादेशात्
 तेजःपालोऽनुपमया सदानल्पपरिच्छेदोऽर्जुनगिरिं प्रातः । प्रासाद
 २५ निष्पन्नप्रायं ददर्श तुतोप (च) । गत्वा सद्ब्रह्मवावरणं सपत्नीको

१ ग- 'निरवद्यापति' । २ घ- उम्बरीणी, घ- उम्बरीणी० । ३ ग- 'आत्म-
 चाहक' ।

मन्त्री नेमिं पूजयति स्म । अथ कापोत्सर्गे ध्यानेनोर्ध्वस्तस्यौ
 चिरम् । क्षणार्धेनाऽनुपमा पतिं तथास्य मुक्त्वा प्रासादनिष्पत्ति-
 कुतूहलेन बहिरागात् । तत्र सूत्रधार शोभनदेवो मण्डपचतु-
 स्तम्भी ऊर्ध्वयितु उपक्रमते । तदा मन्त्रिण्या उक्तम्—
 सूत्रधार ! मम पश्यन्त्साधिर वभूव । अद्यापि स्तम्भा नोत्तम्यन्ते । ५
 शोभनदचेनोक्तम्— स्वागिनि ! गिरिपरिसरोऽयम्, शीत
 स्फीतम्, प्रातर्घटन त्रियमम् । मध्याह्नोदेगे तु गृहाय गम्यते ।
 स्नायते, पथ्यते, भुज्यते । एव निलम्ब स्यात् । अथ
 विळम्बात् किं भयम् ? श्रामन्त्रिपदाधिर राऽपमुपभुञ्जाना
 सन्ताह तावत् । ततोऽनुपमया जगदे— सूत्रधार ! चाट्टुपात्र- १०
 मेनत् । कोऽपि क्षण कीदृक् भवेत् सो वेत्ति ? सूत्रधारो मौन
 कृत्वा स्थितः । पत्नीवचनमाकर्ण्य सचिवेन्द्रो बहिर्नि सृत्य
 सूत्रधारमबोचत्— अनुपमा किं वावदीति ? । सूत्रधारो
 व्यहारीत्— यद् देवेन अत्रारितम् । मन्त्री दयिनामाह—
 किं त्वयोक्तम् ? । अनुपमाऽऽ— देव ! वदन्त्यस्मि—काळस्य १५
 को निश्चाम ? । काऽपि काळमेला कीदृगी भवति ? । न सर्वदा
 ऽपि पुरुषाणा तेजस्तथा । यथा—

श्रियोर्वा स्वस्य ना नाशो, येनावस्य विनश्यति ।

श्रीसम्बन्धे बुधा स्पर्ध-बुद्धिं वभ्रान्ति तत्र द्विम् ॥१॥^१

बृद्धानाराभ्यन्तोऽपि, तपयतोऽपि पूर्वान् । २०

पश्यन्तोऽपि गतश्राद्धान्, -हो मुञ्चन्ति जतन ॥ २ ॥^१

भूपभूपह्वरप्रान्ते, निराळम्बाऽविलम्बनान् ।

रिपयसीं एत मन्दन्ते, सेमना स्वानपि श्रियन् ॥३ ॥^१

इति निपदितो मृत्यु-रितो व्यभिरितो वरा ।

जन्तयो हन्त पात्यन्ते, चतुभिरपि सग्ननम् ॥४॥^१ २५

१ अ-‘कीनेना विट्ट’ । २-३ अनुद्वृ । ४ ग-‘स्व-ववस्वपिनि’ टासि, मन्दन्ते
 मन्त्रिणो बुध’ । ५-६ अट्टुप् ।

एतत् तत्त्ववच श्रुत्वा मन्त्रिवर प्राह—अपि कमलदलदीर्घलोचने !
त्वा विना कोऽन्य एव षक्तु जानाति ।

‘ताम्रपर्णा’तटोत्पन्नै—मौक्तिकैरिक्षुकक्षिजै

रुद्धस्पर्धभरा वर्णा , प्रसन्ना स्वादवस्तन ॥५॥’

५ गृहचिन्ताभरहरण, मतिनितरणमखिलपात्रसत्करणम् ।

किं किं न फलति कृतिना गृहिणी गृहकल्पवल्लीव ? ॥६॥’

राज्यस्वामिनि ! वद केनोपायेन शीघ्र प्रासादा निष्पत्सते ? ।

देव्याद्—नाप । रात्रीयसूत्रधारा पृथक् दिनीयसूत्रधारा पृथग्

व्यग्रस्थाप्यन्ते । कटाहिश्चटायते । अमृतानि भोज्यन्ते । सूत्र-

१० धाराणा च विश्रामलामाद् रोगो न प्रमनति । एव चैत्यसिद्धि

शीघ्रा । आयुर्यात्येव, श्रीरस्थैरेव । यत —

गृहीत इव केशेषु, मृत्युना धर्ममाचरेत् ।

अजरामरवत् प्राज्ञो, विद्यामयं च चिन्तयेत् ॥१॥’

इत्यादि सरस्वतीतीर्णणाक्वणितकोमलया गिरोक्त्वा निवृत्त्या

१५ सुलक्षणा सा । मन्त्रिणा सर्वदेशवर्मस्थायेषु सैत्र रीति प्रारब्धा ।

निष्पन्न च सर्वं स्तोत्रैरेव दिने । गतो मन्त्रा ‘धवलकक’म् । दिनै

कतिपयैर्वर्धापनिजानर आयात—देव । ‘अर्जुदा’द्रो नेमिचैस्य

निष्पन्नम् । हृष्टौ द्वौ गान्धर्वौ । पुन प्रासादप्रतिष्ठार्थं गतौ ससद्भौ

तत्र । तत्र च ‘जोनालि’पुरात् श्रीयशोवीरो नाम भाण्डागारिक

२० सरस्वतीर्षणभरणत्वेन ह्यात स आहूत आगात् । मिलिता

वस्तुपाल-चेजःपाल यशोनीरा एकत्र -याय विक्रम विनया इव

साक्षात् । चतुरशीती राणा । द्वादश मण्डलीका । चत्वारो महीधरा ।

चतुरर्शनिर्मदानना । एव समा । तदा वस्तुपालेन यशोवीरः

प्रोचै— भाण्डागारिक ! त्व नृपउदयसिंहस्य मन्त्री यौगन्धरायण

२५ इव वत्सराजस्य । तत्र स्तुता स्वस्थानस्था शृणुम , यथा—

१ ग-‘वपत्तप०’ । - अनुष्टप् । २ आर्षा । ४ अनुष्टप् । ५ ग-‘नालद्वारापुरात्’ ।

६ घ-‘कण्ठभूषणात्वन’ ।

विन्दवः श्रीयशोवीर !, गद्यशून्या निरर्थकाः ।
 सङ्ख्यावन्तो विधीयन्ते, त्वयैकेन पुरस्कृता ॥१॥
 यशोवीर ! लिखत्याह्वां, 'यावच्चन्द्रविधिस्तव ।
 न माति मुवने ताव-दाद्यमप्यक्षरद्वयम् ॥२॥'

अंत एव न सदा भवद्दर्शनरणकाक्रान्तमेव स्वान्तमासीत् । ५
 इदानीं चारुसम्पन्नं भवदीयसाद्गत्यम्, तदपि विशेषतः 'श्रीमन्-
 नेमिदृष्टौ । ततो यशोवीरो व्याहरति—

श्रीमत्कर्णपरम्परागतभवत्कन्याणकीर्तिश्रुतेः

प्रीतानां भवदीयदर्शनविधावस्माकमुत्कं मनः ।

श्रुत्वा प्रत्ययिनीं सदा ऋजुतया स्वालोकविलम्बिणीं १०

दाक्षिण्यैकनिधानकेवलमिय दृष्टिः ममुत्कण्ठने ॥१॥'

इत्याद्याः सङ्ख्याः पत्रधिरे । प्रासादविम्बप्रतिष्ठोत्सवाः संवृत्ताः ।

श्रीवस्तुपालेन एकदा चैत्यस्य दूषणभूषणानि पृथो यशोवीर
 प्रोचे-देव ! शोभनदेवः सूत्रधारः शोभनः, ततो युक्तं एतदम्बा
 कीर्तिस्तम्भोपरिस्थिता एकामङ्गुलीमूर्ध्वाङ्गुल्य वर्तमाना घटिना । १५
 स तु कर्मकर एव द्रव्यलोलुपः । अत्र तत्र मातृमूर्तिर्विलोक्यते
 येन दाता दुर्लभः ।

शतेषु जायते शूरः, सहस्रेषु च पण्डितः

वक्ता शतसहस्रेषु, दाता भवति वा न वा ॥१॥'

इत्यादि किमुच्यते ! । प्रासाद- परमनमः । परं दोषा अपि सन्ति । २०
 प्रासादापेक्षया सोपानानि हृस्वानि १ स्तम्भे विम्बान्याशातना-
 माजनं स्युः २ द्वारंप्रवेशे व्याप्ररूपाणि पूजाऽन्यत्वाय स्युः
 ३ जिनपृष्ठे पूर्वजारोपणात् पाश्चात्त्वानामृद्धिनैः भविता

१ अनुष्टुप् । २ घ 'य'वचिन्दे विधिः' । ३ अनुष्टुप् । ४ घ-'श्रीनेमिः' । ५ ए-
 'विपी नास्माकमुत्कं मनः' । ६ शार्दूल० । ७ ए- 'ततोऽपि नमुत्क' । ८ ए-दुस्तके
 'स तु' एतदारभ्य 'किमुच्यते' इति पाठधिक्यम् । ९ अनुष्टुप् । १० ए- 'प्रदेरे' । ११
 ए- 'दाक्षिणी' ।

४ आकाशे जैनमुनिमूर्तिरोपणात् तत्पर दर्शनपूजाऽल्पत्वाय
५ गूहलीकृष्णा न मङ्गलाय ६ भारपदा द्वादशहस्तप्रलम्बा
कालेन स कोऽप्येवविधो न भविष्यति य विनाशे ईदृश
प्रक्षेपयिष्यति ७ । इत्यादि श्रुत्या सत्य मत्वा न चुकोप कोऽपि ।

१ भवितव्यतां चाप्रतिकारा निश्चिक्ये । त्रिभिधानैर्विक्रमादित्य
इव प्रकाश्य महिमानं विसृज्य स्वस्थाने लोक सपरिजनो
'धवलक' गत्वा प्रभु नत्वा सुख तस्थौ ।

इतश्च श्रीवीरधवलस्य द्वौ पुत्रौ स्त । एको वीरमः, अपरो

वीसलः । तत्र वीरमो यौवनस्थ सुरेषु 'रेखां प्रात यो वर्षा

१० कालेऽक्स्माद्गुपरि पतन्त्या विद्युत् उद्देशेन कृपाणीमाकृपत् । स
एकदा कश्चिदेकाद'ीपर्वणि 'धवलक'मध्ये तरुतलमगमत् । तत्र
पर्वण्यसौ रीति -- वैष्णवै सर्वरघोत्तरशत वदराणा वा

आमलकाना द्रम्माणा वा मोक्तव्य तरोरध । वीरमेनाऽष्टोत्तर
शत द्रम्मा मुक्ता । एकेन तु वणिजा तैस्यामेव सभाया स्थितेना-

१५ ष्टोत्तरशत आवूना मुक्तम् । वीरमेण तरयोपरि कृपाणिका कृष्टा ।
रे अस्मत् किमधिक करोषीति वदन्नसौ वणिज हन्तुमन्व-

धावत् । वणिग् नष्ट्वा वीरधवलाच्यासिता सभामाविशत् ।
जात कलकल । ज्ञात पारम्पर्यं वीरधवल्लेन । वणिजि पश्यति

२० वीरम आकार्यं हृदित -- का ते चर्चा यद्यय त्वदधिक
करोति ? । अस्मान् न्याय न वेत्सि ? । दूरे भव, पुनर्मदूढ्यै
नागन्तव्यम् । वणिजो मम जङ्गम कोण । मयि जीवति सति

केनाभिभूयते ? । इत्युक्त्वा त 'वीरमप्रामा'द्वये आसन्नप्रामे-
ऽतिष्ठिपत् । स तु कोणिकबुमारवत् कंसवत् पितरि द्विष्टो

जीव मृतमन्योऽस्यात् । वीसलस्तु राणश्रीवीरधवलस्य बल्लभ
२५ श्रीवस्तुपालस्य च ।

१ ग-३६१५ गूहलीकृष्ण एतदारभ्य 'प्रक्षेपयिष्यति एतावत् पाठाविक्रमम् ।

२ क-रेखा । ३ ग-तत्र स्थितेनाष्टोत्तरशत दूष्टतामुक्त्वा ।

अत्रान्तरे श्रीवीरधवलोऽचिकिःस्येन व्याधिना जग्रसे । तदा
 वीरमः स्वसहायैर्वलवान् भूत्वा राज्यार्थं राणकमिलनमिषेण 'धव-
 लक'मागात् । तदैव श्रीवस्तुपालेन त दुराशय ज्ञात्वा प्रत्युत्पन्न-
 मतिरवादस्र-गज-श्रेणादिषु परमात्ममानुषैः परमो यत्न कृत ।
 वीरमः प्रभनितु न शशाक । 'धवलक' एष स्वसाधे विपुले- ५
 ऽवतस्यौ । दिनैस्त्रिभिर्वीरधवलो दिव गत । लोक शोकसमुद्रे
 पतित । बद्धभिर्धेतारोदण कृतम् । मन्त्री तु सपरिजनः काष्ठानि
 मक्षपन्नपरापरैर्मन्त्रिभिर्निषिद्ध । उक्त च—देव । त्वयि सति राण
 पादा. स्वय जीवन्तीव लक्ष्यन्ते । त्वयि तु लोकान्तरिते परिपूर्णा
 पिशुनानां मनोरथा । गता 'गूर्जर'धरा इति ज्ञेयम् । ततो न मृतो १०
 मन्त्री । उत्पापन्नदिने मन्त्री श्रीवस्तुपालः सभासमक्ष पठति—

आयान्ति यान्ति च परे ऋषव क्रमेण

सङ्घातमेतद्दुतुयुगममगरवर तु ।

वीरेण वीरधवलेन विना जनानां

वर्षा विलेचनयुगे हृदये निदाघ ॥ १ ॥ १५

अतीव नि अस्य गता सर्वेऽपि स्वस्थानम् । ततश्च मृते वीरधवले
 तदाग्यलिप्सुर्वीरमः सन्नद्य गृहान्निर्ममिष्यति यावता तावता श्री-
 वस्तुपालेन वीसलः कुमारो राज्ये विनियेशित । वीसलदेव इति
 नाम प्रख्यापितम् । सर्वराज्याङ्गेष्यात्तरै रक्षा कारिता । स्वय
 वीसलं गृहीत्वा साराऽञ्चखुरपुटक्षुण्णक्षमापीठोच्छलद्द्रज पुञ्जस्थगि- २०
 तन्वोमा राजन्यकद्वरवरखालशङ्खमङ्ककिरणद्विगुणघोतितरधिकिरणो
 वीरमसम्पुञ्ज ययौ । दारुण समरो जज्ञे । वीरमः स्वस्य तेज-
 सोऽनवकाश मन्यमानो नष्टा अशुरेण राजकुलेन उदयसिंहेनाधि-
 श्रित 'जाबालि'पुर प्रत्यचालीत् । मन्त्री तस्याशय दक्षतपा ज्ञात्वा
 पौडशयोजनिकान् नरानुदयसिंहागतिके प्रैपात् आद्यापयत्, यथा- २५

—अमुं राजद्विष्टकारकं जामातृसम्बन्धेन यदि स्वान्तिके स्थापयिष्यसि तदा ते न राज्यं, न जीवितव्यं च । हन्याश्चैवैनम् । ततो पदा वीरमो 'जाबालिपुरो'द्यानं प्राप्तस्तदा विश्राम्यन्नङ्गरक्षिकामुत्तारय-
 न्नलसायमान उदर्यसिंहनियुक्तैर्धनुर्धरैः शरैः शतमितीर्जर्जरश्चालनी-
 ५ यप्रायकायः कृतः मृतस्तत्र । तस्य शिरो वीसलदेवाय प्रहितं उदर्यसिंहेन । ततो जातं निष्कण्ठकं वीसलदेवराज्यम् । पावन्मात्रं वीरधवलेन साधितं तावन्मात्रान्न किमपि न्यूनमासात् । केवलं लब्धप्रसरेण वीसलेन श्रीवस्तुपालो लघुतया दृष्टः ।

पुरुषः सम्पदामग्न-मारोहति यथा यथा ।

१० गुरुनपि लघुत्वेन, स पश्यति तथा तथा ॥१॥^१

राज्ञा नागडनामा विप्रः प्रधानीकृतः । मन्त्रिणोः पुनर्लघु-
 श्रीकरणमात्रं दत्तम् । ऐकश्च समराकनामा प्रतीदारो राज्ञोऽस्ति ।
 स प्रकृत्या नीचः । पूर्वमन्यायं कुर्वाणो मन्त्रिश्रीवस्तुपालेन पीडि-
 तोऽभूत् । स लब्धावकाश उपराजं ब्रूते-देव ! अनयोः पार्श्वेऽनन्त
 १५ धनमास्ते तद् याच्यताम् । 'राज्ञोऽपि तावाहूयावादीत्-अर्थो दीय-
 ताम् । ताभ्यामुक्तम्—अर्थः 'शत्रुहृया'दिषु व्यधितत्वान्नास्ति नः
 पार्श्वे । राज्ञोक्तम्-तर्हि दिव्य दीयताम् । मन्त्रिम्यामभिहितम्-य
 दिव्यं भवद्भयो रोचते तदादिश्यताम् । राज्ञा घटसर्पः पुरस्कृतः ।
 लघणप्रसादो तदा जीवनभूत् । स निषेधयति तदकृत्यम्, न तु
 २० तद्वचनं राजा शृणोति, अभिनवदर्पवशात् । तदा सोमेश्वरेणोक्तं
 कान्यमेकं वीसलं प्रति—

मासान्मासलपाटलापरिमलव्यालोलरोलम्बतः

प्राप्य प्रौढिनिर्मा समीर ! महतीं हन्त त्वया किं कृतम् ! ।

१ घ-‘जातेयेन’ । २ ग-‘तदनु जात’ । ३ अनुष्टुप् । ४ ‘वृद्धनगरीय’ इत्यधिको
 ग-पठः । ५ ग-‘अस्मिन् प्रतावे एकः समराक’ । ६ ग-‘कृतत्वेन राज्ञोऽपि’ ।

सूर्पाचन्द्रमसौ निरस्ततमसौ दूरं तिरस्कृत्य यत्

पादस्पर्शसहं विहायसि रजः स्याने तयोः स्यापितम् ॥१॥'

निवर्तितं दिव्यं राहा ।

अथ कदाचिद् 'धवलकके' मन्त्रिणि वसति सति पौषध-
शाळा एका आस्ते । तस्या उपरितनं पुञ्जकं क्षुल्लकोऽधः क्षिपन्ना- ५
सीत् । तस्याज्ञानात् स पुञ्जको वीसलदेवमातुलस्य सिंहनाम्नो
यामाधिखट्वस्याधो रथ्यायां गच्छतः शिरसि पतितः । क्रुद्धः सः ।
मध्ये आगत्य क्षुल्लकं दीर्घया तर्जनकेन पृष्ठे दृढमाहस्य रे मां
'जेठुआकं' सिंहनामानं राजमातुलं न जानासीति वदन् स्वगृहं १०
गतः । तं पृत्तान्तं मप्याहे मन्त्रिवस्तुपालं भोजनारम्भे उरिक्षिप्तप्रथम-
कषलं आगत्य रुद्रमुद्घाटितपृष्ठोऽभिजिज्ञपत् क्षुल्लक' । मन्त्रिणा-
ऽमुक्तेनैव उत्थाय क्षुल्लकः सन्धार्य प्रस्थापितः, शालायां प्रेषितश्च ।
तदनु स्वयं स्वकीयः परिग्रहो भापितः—भो क्षत्रियाः ! स कोऽप्यस्ति १५
युष्मानु मध्ये यो मम मनोदाहमुपशमयति ! । तन्मध्ये एकेन राज-
पुत्रेण भूषणपालाख्येनोक्तम्—देव ! ममादेशं देहि; प्राणदानेऽपि १५
तव प्रसादानां नानृणीमवामः । स एकान्ते नीत्वा मन्त्रिणा छत्रं कर्णे
प्रविश्य समादिष्टम्—याहि, 'जेठुआ'वंशस्य राजमातुलस्य सिंहस्य
दक्षिणं पाणिं छित्त्वा मे दौक्य । स राजपुत्रस्तपेत्युक्त्वा एकार्का
मप्याहोदेशे सिंहावासद्वारे तस्यौ । तावता राजकुलात् सिंह आगात् ।
राजपुत्रेणाग्रे भूत्वा प्रणिपत्य सिंहाय उक्त्वा—मन्त्रिणा श्रीवस्तु- २०
पालदेवेनाहं यः समीपं केनापि गूढेन कार्येण प्रेषितोऽस्मि । तेन
इतो भूत्वा प्रसथाऽवधारयतान् । इत्युक्तः स किञ्चिद् गत्वा पॅराबनुलो
भूत्वा यावद् वार्ता श्रोतुं यत्ने तावन्मन्त्रिभूत्येन सिंहस्य फारः स्वकारे
इतः सैदसा दुर्याच्छिन्नध । टिप्पणं त फार गृहीत्वा रे वस्तुपालस्य
मृत्योऽस्मि, पुनः श्वेताम्बरं परिभरेरिनि वदंश्चरणत्रलेन पलाय्य २५

१ वाङ्म० । २ घ—'सिंहं राज०' । ३ ग—'गृहं येन' । ४ घ—'पर गमत्वा' ।

५ ग—'गत्वा वृद्धं दृष्टुं' ।

- भूणपालो मन्त्रयन्तिकमगमत्, करमदीदृदात् । मन्त्रिणा शङ्काषे-
 ऽसौ । स फरः स्वसौधाप्रे बद्धः । स्वमानुषाणि परमात्तनरगृहं
 मुक्तानि । आरमीयपरिग्रहो भाषितः—यस्य जीविताशा स स्वगृहं यात्,
 जीयतु चिरम् । अस्माभिर्बलवता सह वैरमुपाक्षितम् । मरणं करस्यमेव,
 ५ जीविते सन्देहः । तैः सर्वैरप्युक्तम्—देवेन सह मरणं जीवितं च ।
 स्थिताः स्मो वयं । एतदर्थे निश्चयो ज्ञातव्यः । ततो गोपुराणि दत्त्वा
 गृहं नरैः स्नाधृतं कृत्वा स्वयं स्वसौधोपरि सजीभूय तस्यौ निवर्त्तनी
 कवर्चा धनुष्मान् । ततः सिंहस्यापि परिच्छदो मिलितो बान्धवा-
 दिर्भूयान् । तैः सर्वैरभाणि—गत्वा श्रीवस्तुपालं सपुत्रपशुबान्धवं
 १० हनिष्याम इति प्रतिज्ञा जज्ञे । चलितं 'जेठुआक'सैन्यम् । यावद्
 राजमन्दिराप्रे आयातं कलकलायमानं तत् तावदेकेन व्यापसो-
 क्तम्—एवंविधं व्यतिकरं यदि राजा विज्ञाप्यते तदा वरम्;
 माऽस्मत्सहसाकारित्वे तस्य कोपोऽभूत् । ततो विज्ञप्तं राशे ।
 राज्ञा वार्तां ज्ञात्वा विमृश्य भणितम्—अनपराधे वस्तुपालो न
 १५ पीडयति किञ्चित् । युष्माभिरन्यायं कृतं भावि । तैरुक्तम्—
 मन्त्रिणो गुरुः पीडितः । राजा प्राह—यदीत्थं कृतं तस्मात् तिष्ठता-
 मत्रैव । वयं स्वयं करिष्यामो यदुचितम् । ततः सोमेश्वरदेवः पृष्ठः—
 गुरो ! किमत्र युक्तं स्यात् ? । गुरुणोक्तम्—मां तत्पार्श्वे प्रहिणुत ।
 आपतिपथ्यं करिष्ये । प्रहितः सः । प्राप्तो मन्त्रिसौधद्वारम् । प्राप्तो
 २० मन्त्रयनुज्ञया मन्त्रिपार्श्वं पुरोहित आह—मन्त्रिन् ! किमेतदल्पे कार्ये
 कियत् कृतं भवद्भिः ? । 'जेठुयका' मिलिताः सन्ति । राजाऽपि
 तन्नाग्निनेयः । क्रैद् वः शम्पतां येन सन्धिं कारयामि । अथ
 मन्त्रीशः प्राह—मरणात् किं भयम् ? ।

‘जिते च उभयते लक्ष्मी— मृते चापि सुराङ्गना ।

२५ क्षणाधिष्ठासिनी काया, का चिन्ता मरणे रणे ! ॥१॥”

१ घ-‘जेठुयक’ । २ ग-‘अनपराधे’ । ३ ग-‘जेठुयका’ । ४ घ-‘तदस्मादेव’ ।
 ५ ग-‘तेन शोचः’ । ६ इत्वं पद्यं नास्ति ख-घ-प्रयोः । ७ अनुष्टुप् ।

पर गुरुपरिभवो दुःसह । अथ किं व्यापृत जग्ध पीत दत्त
गृहीत विलसितं यदा तदा यथा तथा मर्तव्यमेव । हृदमेव मरण-
मित्य भवतु ।

जीवितैरुफलमुद्यमार्जित, लुण्ठित पुरत एव यद् यश ।

ते शरीरकपलालपालन, कुर्वते वत वय मनस्विन ॥१॥

इत्यादिर्गाभिर्मृतिरुतानिश्चय मन्त्रिण शारा गुरुर्गत्वा राजा-
नमूचे—राजेन्द्र ! म्रियत एवात्र 'क्षगटके मन्त्री । स अप्रेऽपि
युद्धशूर तेषु तेषु स्थानेषु जयश्रीररो जात । तत्र वक्तु न पार्यते ।

अपि च 'तृण शूरस्य जीवितम्' इति वचनात् ईदृशो योष
वचिद् विपमे कार्येऽप्रे धृत्वा वस्यते, नव वृषा । बहुधा भवतामुप- १०
कारी । अन्यच्च स किं प्रमुख्यो जीर्णभूलानां द्वित्रानपराधान् न
सहते ? । अस्मदादीनामपि मनसि देवस्य कीदृशी आशा भाविनी ? ।

इत्यादि दृढ मृदुसार निगद्य हस्ते कृतो राजा । यदुक्तम्--

'वड्डी नरिदचित्त, वक्त्राण प्राणिय च माहिलाओ ।

ताय य वच्चति सया, जत्य य धुत्तेहिं निज्जति ॥१॥'

राजा प्रोवाच—मन्त्री धीरां दत्त्वा सम्मान्य समानीयताम् । गतो
गुरुस्तत्र । राज्ञोक्तमुक्त्या नीतो मन्त्री । पर सन्नद्वन्द्व एव मिलित ।

राज्ञा विविधतदुपवृत्तिस्मृत्या अर्द्धनयनमनसा पितृवदुपशमितो
मन्त्री । मत्तुला 'पादयोर्द्विगापिता । स मन्त्रिच्छेदित सिंहहस्तो
श्लोके दर्शित । बहुराजलेखसमञ्ज शब्द प्रदापित—यो मन्त्रिदेव २०

गुरुहन्ता तस्य प्राणान् हनिष्याम । इत्युक्त्या जिनमतस्य मन्त्रि
णश्च गौरवमवबुधद् वीसलदेवः ।

क्षय विक्रमादित्यात् १२९८ वर्षे प्राप्तम् । श्रीवस्तुपालो
 अरुह्येन पीडितः तदा तेजःपालं सपुत्रपौत्रं स्वपुत्रं च
 जयन्तसिंहमपात-वस्ताः । श्रीनरचन्द्रसूरिर्मिर्मल्लधारिभिः संवत्-
 १२८७ वर्षे भाद्रपदवदि १० दिने तेषां देवगमनसमये वयमुक्ताः-
 मन्त्रिन् । भवतां १२९८ वर्षे स्वर्गीरोहो भविष्यति । तेषां वचांसि
 च न चलन्ति, गीःसिद्धिसम्पन्नात् । ततो वयं श्री'शत्रुघ्नं'
 गमिष्याम एव ।

गुरुर्भिषग् युगादीश-प्रणिधानं रत्नायनम् ।

सर्वभूतदयापयं, सन्तु मे भवहृग्निदे ॥१॥

१०

अधाः श्रियः सुखं सुखं, मुलं इष्टं तनुरुहाम् ।

पूजितं दर्शनं जैनं, न मृत्योर्भयमस्ति मे ॥२॥

निर्यामणां कुर्वन्ति । मन्त्रीश्वरोऽपि समाधिना सर्वं शृणोति,
श्रद्धधाति च । अनशन प्रतिपद्य यामे गते स्वयं भणति—

न कृतं सुकृतं किञ्चित्, सतां सस्मरणोचितम् ।

मनोरथैकसाराणा—'मेकमेव गतं वयं ॥१॥'

यन्मयोपार्जितं पुण्यं, जिनशासनसेवया ।

जिनशासनसेवैव, तेन मेऽस्तु भवे भवे ॥२॥'

या रागिणि विरागिण्य, खियस्ता कामयेत् क ? ।

सामहं कामये मुक्तिं, या विरागिणि रागिणी ॥३॥'

शास्त्राम्यासो जिनपतिनुतिं सङ्गतिं सर्वदाऽऽर्यै

सद्बुक्तानां गुणगणकथा दीपवादे च मौनम् ।

सर्वस्यापि प्रियहितवचो भावना चात्मतत्त्वे

सम्पद्यन्ता मम भवभवे यावदाप्तोपवर्गं ॥४॥'

इति मण्नेरास्तमितो जैनशासनगगनमण्डनमृगाङ्क श्री-

वस्तुपालः । तदा निर्मथेरपि तारपूत्कारमरोदि । का कथा

सोदरादीनाम् । मन्त्रिणि दिव गते श्रीवर्धमानसूरयो वैराग्यादा-

श्विल्वर्धमानतप कर्तुं प्रारंभे । मृत्या शङ्केश्वराधिष्ठायकतया

जाता । तैर्मन्त्रिणो गतिर्विलोकित्वा, परं न ज्ञाता । ततो 'महावि-

देहे' गत्वा श्रीसीमन्धरो नत्वा पृष्ठं । स्नाम्याह—अत्रैव 'विदेहे'

'पुष्कलावत्यां' 'पुण्डरीकिण्या' पुरि कुरुचन्द्रराजा सञ्जातः ।

स तृताये भये सेत्स्यति । अनुपमदेजीवस्तु अत्रैव श्रेष्ठिष्ठताऽ-

ष्टवार्धिकी मया दीक्षिता पूर्वकोट्यायु । प्रान्ते केवलं मोक्षश्च ।

सा एषा साध्वी व्यन्तरस्य दर्शिता । तदनु तेन व्यन्तरेणात्रागस्य

तयोर्गतिं प्रकटिता । तत्र तेजपालो विलपति—

आह्लादं बुभुदाकरस्य जलधेर्वृद्धिः सुधास्यन्दिभिः ।

प्रघोतौर्मतरां चकोरवनितानेत्राम्बुजप्रीणनम् ।

१ घ-मते । २ घ-भवमेव । ३-५ अनुष्टुप् । ६ घ 'पदनति' । ७ मन्द-कृष्णा ।

८ 'मन्त्रिणि' इकारस्य 'प्रकटिता' प्रन्तः पाठ क-प्रती नस्ति ।

एतत् सर्वमनादराद्दृढयोऽनादृश्य राहुर्दृष्ट्वा

कष्ट चन्द्रमस ललाटतिलक त्रैलोक्यलक्ष्म्या पपौ ॥१॥^१

जयन्तसिंहो घदति-

खद्योतमाप्रतरला गगनान्तराल-

५ मुष्णावचा कति न दन्तुरयन्ति तारा ? ।

एकेन तेन रजनीपतिना विमाऽद्य

सर्वा दिशो मलिनमाननमुद्ब्रह्मन्ति ॥२॥^१

कवय प्राहु -

मन्ये मन्दधियां विधे ! त्वमवधिवैराय सेवार्थिना

१० यद् वैरोचन-सातवाहन-बलि श्वेता-ऽब्ज-भोजादय ।

कल्पान्त चिरजीविनो न विहितास्ते त्रिस्रज्जीवातयो

मार्कण्ड ध्रुव लोमशाक्ष मुनय तृप्ता प्रभूतायुष ॥३॥^१

लोकास्तु वदान्ति-

किं कुर्म ? कमुपालभेमहि ? किमु श्यायाम ? क वा स्तुम ?

१५ कस्याप्रे स्वमुख स्वदु खमालिन सदर्शयामोऽधुना ? ।

शुष्य कल्पतरुर्पदङ्गणगतश्चिन्तामणिश्चाजरत्

क्षीणा कामगवी च कामकलशो भग्नो हहा दैवत ॥ ४ ॥^१

ततस्तेज पाल-जयन्तसिंहाभ्यां मन्त्रिदेहस्य 'शनुञ्जयै'कदेशे

सत्कार वृत । सरकारभूम्यासन्न 'स्वर्गारोहण'नामा प्रासादो नामि

२० विनमिपुत्रप्रपभसनाथ कारित । मन्त्रिण्यौ ललितादेवी सोषू

धनशनेन ममृतु । श्रीतेज पालस्त्वऽनुपमासहितो मध्यमव्यापार-

भोगभाग् लेशतोऽपि तयैव दान तेवान १३०८वर्षे घामगमत् ।

शने शने श्रीजयन्तसिंहोऽपि परलोकमभजत् । श्रीअनुपमाऽपि

तपसा रवर्गमसाधपदिति भद्रम् ।

१ शार्ङ्गल० । २ वस्तुत० । ३ घ 'श्वेताभभोजा' । ४ कृता । ५-६ शार्ङ्गल० ।

७ घ-'ललितादेवी सोष्यौ' । ८ क-'सोष्यौ', ख-'सोष्यौ' । ९ ख-घ-

'तपवत्' । १० ग-'तप श्री' ।

एतयोश्च श्रीरस्तुपाल तेजःपालयोर्धर्मस्थानसङ्ख्यां कर्तुं क
 ईश्वरः । परगुरुमुखश्रुत किञ्चिल्लिख्यते—लक्षमेक सपाद जिनवि-
 श्वानां विधापितम् । अष्टादश कोट्य षण्णवतिर्लक्षा श्री'शत्रुञ्जय'-
 तीर्थे देविण व्ययितम् । द्वादश कोट्योऽशीतिलक्षा श्री'उज्जयन्ते' ।
 द्वादशकोट्यस्त्रिपञ्चाशच्छ्रद्धा 'अर्बुद'गिरिशिखरे 'ल्लणिग'वसस्थाम् । ५
 नव शतानि चतुरशीतिश्च पौषधशाला कारिता । पञ्च शतानि
 दन्तमयसिंहासनानां कारापणम्, सूरीणां प्रत्येकमुपवेशनार्थमर्पणम् ।
 पञ्च शतानि पञ्चोत्तराणि समनसरणानां जादरमंथानां कारण
 श्रीकल्पवाचनाक्षणे मण्डनार्थम् । ब्रह्मशाला सप्त शतानि । सप्त
 शतानि सत्रागाराणाम् । सप्तशती तपस्वि कापालिकमठानाम् । सर्वेषां १०
 भोजननिर्वापादि दान कृतम् । त्रिंशच्छतानि द्व्युत्तराणि महेश्वरायत-
 नानाम् । त्रयोदश शतानि चतुरुत्तराणि शिखरबद्धजनप्रासादानाम् ।
 प्रयोविंशति जीर्णचैत्योद्धारणा, अष्टादशकोटिव्ययेन सरस्वती
 भाण्डागाराणां त्रयाणां स्थानत्रये करण 'धवत्क' 'स्तम्भतार्थ'-'पत्त-
 ना'दौ । पञ्चशती ब्राह्मणानां नित्य वेदपाठ कारयति स्म । तेषां १५
 गृहमानुषाणां निर्वाहकरणम् । वर्षमध्ये सहस्रपूजाप्रितयम् ।
 पञ्चदशशती श्रमणानां नित्य गृहे 'विहरति स्म । तटिक
 कार्पाटिकानां सहस्रं समाधिकं प्रत्यहमभुक्त । त्रयोदश यात्रा सह-
 स्रपतीभूय कारिता लोकानाम् । तत्र प्रथमयात्रायां चत्वारि सह-
 स्राणि पञ्च शतानि शकटानां सशय्यापालकानाम्, सप्तशती २०
 मुखासनानाम्, अष्टादशशती बाहिनीनाम्, एकोनविंशतिशतानि
 श्रीकरीणाम्, एकविंशति शतानि श्वेताम्बराणाम्, एकादशती
 दिगम्बराणाम्, चत्वारि शतानि सार्धानि जैनगायनानाम्, त्रय-
 विंशच्छती यन्दिजनानाम्, चतुः सहस्रतुरगा, द्विसहस्रोष्टा चतु-

१ घ-'व्ययितम् । २ ट-मथानां । ३ ग पञ्चविंशतिशतानि इतिरत्नमिदि
 मरु' । ४ झ-'कुर्षन्ति स्म, घ 'करति स्म' । ५ 'सर्वदण्डिनां' इतिपद्ये ग-
 पदः । ६ झ-'विरमति स्म । ७ ग-'बहुकटिक-कार्य' ।
 चतुरिंशति १६

श्वत्वारिंशदधिकशत देवार्थाः, सप्तलक्षमनुष्याः, इदं प्रथमयात्रा-
 प्रमाणम् । अप्रेतना तदधिका ज्ञेया । यथा चतुरशीतिस्तडागाः
 सुबद्धाः । चतुःशती चतुःषष्ट्यधिका वापीनाम् । पापाणमथानि'
 द्वात्रिंशद् दुर्गाणि । चतुःषष्टिर्मशीतय । एव लौकिकमपि कृत
 ५ मनो विनाऽपि । तथा दन्तमयजैनरथानां चतुर्विंशति । त्रिंशतिशत
 शाकघटितानाम् । एकविंशत्याचार्यपदानि कारितानि । सरस्वती-
 कण्ठाभरणादीनि चतुर्विंशतिविरुदानि भाषितानि कविजनैः ।
 श्रीवस्तुपालस्य दक्षिणस्या दिशि 'श्री'पर्वत यावत् पश्चिमायां
 'प्रभास' यावत् उत्तरस्या 'केदार'पर्वत यावत्, पूर्वस्या 'वाराणसी'
 १० यावत्, तयोः कीर्तनानि श्रूयन्ते । सर्वांगेण त्रीणि कोटिशतानि
 चतुर्दश लक्षा अष्टादश सहस्राणि अष्ट शतानि द्रव्यव्ययः पुण्य-
 स्थाने । त्रिषष्टिवारान् सङ्ग्रामे जैत्रपद गृहीतम् । अष्टादश वर्षाणि
 तयोर्व्यावृत्तिः ।

'विरुदानि २४ वस्तुपालस्य, तथा— प्राग्वाटज्ञास्य-
 १५ लङ्करण १ सरस्वतीकण्ठाभरण २ सचिवचूडामणि ३ कूर्वाळ-
 सरस्वती ४ सरस्वतीधर्मपुत्र ५ लघुभोजराज ६ षण्ढेरातु ७
 दातारचक्रवर्ति ८ बुद्धि अभयकुमारु ९ रूपि कदर्पु १० चतु-
 रिगा चाणाक्यु ११ ज्ञाति वाराहु १२ ज्ञाति गोपाल १३ सैद-
 वशक्षयकाल १४ साखुलारायमादमर्दनु १५ मज्जाजैन १६ गम्भीरु
 २० १७ धीरु १८ उदार १९ निर्विकारु २० उत्तमजनमाननीयु
 २१ सर्वजनमाननीयु २२ शान्तु २३ ऋषिपुत्रु २४ ॥

॥ इति श्रीवस्तुपालप्रबन्धः ॥ २४ ॥

श्री'प्रश्रवाहन'कुले 'कोटिक'नामनि गणे जगद्धिदिते ।

श्री'गण्यम'शाखायां 'हर्षपुरीया'ऽभिधे गच्छे ॥१॥

१ श-पञ्चदे' । २ 'विरुदानि० ऋषिपुत्रु २४' इति पाठाधिकता घ-प्रतावेव ।
 ३ घ-पालवैजःपालयो. प्रबन्धः' ।

‘मलधारि’विरुदविदितश्रीअभयोपपदसूरिसन्ताने
 श्रीतिलकसूरिशिष्यः सूरिः श्रीराजशेखरो जयति ॥ २ ॥
 तेनायं मृदृगवैर्मुग्धो मुग्धावबोधकामेन ।
 रचितः प्रबन्धकोशो जयताजिनपतिमतं यावत् ॥ ३ ॥^१

तथा—

‘कट्टारधीरदुस्साध’वंशमुकुटो नृपौघगीतगुणः । ५
 बैन्बूलीपुरकारितजिनपतिसदनोच्छलत्कीर्तिः ॥ ४ ॥
 बप्पकसाधोस्तनयो गणदेवोऽजनि ‘सपादलक्ष’भुवि ।
 तद्भूर्नूनकनामा तत्पुत्रः साढको दृढधीः ॥ ५ ॥
 तत्सूनुः सामन्तस्तत्कुलतिलकोऽभवज्जगत्सिंहः ।
 दुर्मिक्षदुःखदलनः श्रीमहमदसाहिगौरवितः ॥ ६ ॥ १०
 तज्जो जयति सिरिभवः षट्दर्शनपोषणो महणासिंहः ।
 ‘दिल्लुषां’ खदत्तवसतौ ग्रन्थमिमं कारयामास ॥ ७ ॥
 गरगगनमनु(१४०५)मितान्दे ज्येष्ठामूलीयधवलसप्तम्याम् ।
 निम्पन्नमिदं शाखं श्रोत्रध्येत्रोः सुखं तन्यात् ॥ ८ ॥^२

इति चतुर्विंशतिप्रबन्धाः सम्पूर्णाः ॥ १५

१ घ-‘श्रीमलधारिगण्डे श्रीअभयसूरिसन्ताने’ । २ घ-‘राजशेखरकीर्ति-
 वादीन्द्रकृतिरियम्’ । ३ अतः परं सप्तमपद्येन्तानि पद्यानामभावो घ-प्रती । ४ ख-
 ‘बप्पकलीपूर०’ । ५ घ-‘धीः ॥ संवत् १५२० वर्षे वैशाखवदि त्रयोदश्यां मृगुवारे ॥
 श्री‘तपा’गण्डे श्री ४ सोमसुन्दरसूरिश्रीमुनिसुन्दरसूरिश्रीजयचन्द्रसूरिशिष्यः
 चतुर्विंशतिप्रबन्धानां प्रतिमेतामलीलिखत् ॥ लेखकवाचकयोः शुभं कल्याणं
 भूयात् भवतु इत्यादि पण्डितमेखरत्नगणिना लिखापिता ॥ ७ ॥ धीः ॥’

॥ 'सपादलक्षीयचाहमानवंशः ॥

श्रीर्भवतु । सपादलक्षीयचाहमानवंशो लिख्यते—

- स० ६०८ राजा वासुदेवः १ सामन्तराजः २ नरदेवः ३
 ५ अजयराजः 'अजयमेरु'दुर्गकारापक ४ विग्रहराजः ५ विजय-
 राजः ६ चन्द्रराजः ७ गोविन्दराजः ८ सुरत्राणस्य वेग-
 वरिसनाम्नो जेता ९ दुर्लभराजः १० वत्सराजः ११ सिंहराजः
 सुरत्राणस्य हेजवदीननाम्ना जेठानाकजेता १२ दुर्योजनो
 निसरदीनसुरत्राणजेता १३ विजयराजः १४ बप्पयिराजः
 १० 'शाकम्भर्यो' देवताप्रासादाद् हेमादिखानिसम्पन्न १५ दुर्लभराजः
 १६ गंडू महमदसुरत्राणजेता १७ बालपदेवः १८ विजय-
 राजः १९ चामुण्डराजः सुरत्राणभङ्क्ता २० दूसलदेवः तेन
 'गूर्जरत्रा'ऽधिपतिर्षद्भ्वाऽऽनीत 'अजयमेरु'मध्ये तत्रविक्रय कारा-
 पित २१ वीसलदेवः स च खीलम्पट महासत्या ब्राह्मण्या विलम्बो
 १५ बलात् तच्छापाद् द्रुष्टव्रणसङ्क्रमे मृत २२ बृहत्पृथिवीराजः
 वगुलीसाहसुरत्राणभुजमर्दी २३ आल्हणदेवः सहावदीनसुर-
 त्राणजित २४ अनलदेवः २५ जगद्देवः २६ वीसलदेवः २७
 'तुरुष्क'जित् अमरगाङ्गेयः २८ पान्थडदेवः २९ सोमेश्वरदेवः
 ३० पृथ्वीराजः ३१ स० १२३६ राज्य वीर १२४८ मृतः
 २० हरिराजदेवः ३२ राजदेवः ३३ बालणदेव ३४ 'वावरीयाल'-

१ ग-पुस्तकेऽस्याभावो वर्तते, अत्र तु सङ्गावः । एव सत्यपि न चास्य श्री-
 चतुर्विंशतिप्रबन्धेन साहाय्याङ्गिभावोऽवगम्यते । अतः परिशिष्टरूपेणात्रास्य निर्देशः
 क्रियते मया । २ एतदसम्बन्धं विनोक्तवता १०३तम पृष्ठम् । ३ वा-'श्रीमत्सत्वागच्छेत्
 ५० सागरधर्मगणयः तच्छिष्यप० सुल्गन्नाटगणयस्तर्तव्या प्रति. सम्पूर्णाकृती
 स्वरोपकारार्थं । मण्डपमामे लिखिता, एषा प्रतिवाच्यमानाऽविचलकाल नन्दतात् ।

विरुदं तस्य वीरनारायणः तुरुष्कसमसदीनमुद्दे मृतः ३५ चा-
 हडदेवो 'मालव'जेता ३५ जैत्रसिंहदेवः ३६ श्रीहम्मीरदेवः ३७
 सं० १३४२ राज्यं १३५८ युद्धे मृतः; हस्ती ४ हस्तिनी ४
 अश्वसहस्र ३० दुर्गा १० एवं प्रभुः सत्त्ववान् । शुभं भवतु ॥
 'संवत्' १५२७ कार्तिकमासे शुक्लपक्षे पञ्चम्यां तिथौ सोमे लिखितं ॥ ५

ख-परिशिष्टम् ।

श्रीआर्यनन्दिलसूरिसन्द्भ्यो

॥ वैरोद्यास्तवः ॥

नमिज्ज पासनाहं असुरिदसुरिदबन्दिअदेवं ।
 बइरुद्धाए थुचं अहयं समरामि भत्तीए ॥ १ ॥ १०
 जा धरणोरगदइआ देवी पउमावई य बइरुद्धा ।
 सम्पसहस्सेहि जुआ देवा फिर किंकरा जाया ॥ २ ॥
 नागिणि नागारुद्धा नागकरा नागभूसियसररारा ।
 नागेहिं सिरमाला नागमुहा सा जए जयउ ॥ ३ ॥
 धरणिंदपटमपत्ती बइरुद्धा नाम नागिणी विज्जा । १५
 सम्पकरंडगहत्या सम्पाभरणा य जा निच्चं ॥ ४ ॥
 वासुगि १ अणंत २ तक्खग ३ कंकोलयं ४ नाम पउम ५ महपउमा ६ ।
 संखकुली ७ ससिनामा ८ अट्ट कुलाहं च धारेइ ॥ ५ ॥
 विच्छिअ-कन्न-सिआली-कंकाही-गोरसम्पसन्धे अ ।

१ ख- '१५१३ वर्षे आपद्बन्दि ८ शुक्ले श्री'उत्ततदुर्गे' ओ०शाङ्करलिखितम् ॥
 श्री'वपा'पक्षपं० चारिअर्हसगर्णानां पुस्तिका । मङ्गलमस्तु । श्रीरत्तु । शिवमस्तु ।
 नेमिनाथमस्तु ॥ भीः । छ । छ । जैनमस्तु ॥ छ ॥ भीः ॥ छ ।' २ प्रेक्षतां
 द्वादश पृष्ठम् ।

गोहे उदुर चित्ती विकिंद्वा अ हिंदु अ वसे अ ॥ ९ ॥

वतरगोणसजाई सत्तवडा अहिवडा य परडा य ।

भमरसिराहिघिरोलियघिरोलियाण च नासेइ ॥ ७ ॥

डुकारत च विस अविसइविसइपछये चरइ ।

५ पारस्सनाम श्राँ हॉ पउमावइधरणराएण ॥ ८ ॥

सप्प ! विसप्प ! सरीसव ! धराणि गच्छाहि जाहि रे तुरिअ ।

जभिणि धभिणि बधणि मोहणि हु पुट्टकारेण ॥ ९ ॥

जो पढइ जो अ निसुणइ वइरुद्धामतसयव पुरिसो ।

तरसासेसविसाइ काय न पुसति भत्तिजुत्तस्स ॥ १० ॥

१० घयगुलखीरविमिस्स महुइ पउर च जो बलिं दइ ।

साहूण भत्तपाण वइरुद्धा त परिकखेइ ॥ ११ ॥

इअ धरणोरगदइआ अनेहि वि निअकुलेहिं विउलेहिं ।

देवी करेउ रक्ख वइरुद्धा भविअलोअस्स ॥ १२ ॥

नागिणि नागलोइ वइरुद्ध सरावी

१५ जो तसु नाम लेइ तसु असुइनिवारी ।

अजाणांदिलेण सदिद्ध एहिं यदिलिमाहिवसेव ॥ १३ ॥

अहववसेव नाहिउसेव जाहि जाहि आसीविसमडल ! ।

नागिणिपुत्तइ एह कहिज्जउ एह आण म न लघिज्जउ ॥ १४ ॥

जीवउ नागिणि नागलोउ अहव अलजरवाउ ।

२० जिणि अणाइ सणाइ किउ नेउरि छुटउ पाउ ॥ १५ ॥

दिसि बधउ अह दिसि बधउ बधउ नइ लळल ।

अन्दि अरिहत दिक्करा घोळउ खधिहि लळल ॥ १६ ॥

देवदेवस्स ज छत्त तस्स छत्तस्स जो ज्ञओ ।

तेण छाएमि अप्पाण मा मे हिंसतु पन्नगा ॥ १७ ॥

२५ उँ ठ ठ ठ स्वाहा । एव

दवदेवस्स ज छत्त तस्स छत्तस्स जो ज्ञओ ।

तेण छाएमि अप्पाण मा मे हिंसतु भूअगा ॥ १८ ॥

देवदेवस्स जं छत्तं तस्स छत्तस्स जो ज्ञओ ।

तेण छाएमि अप्पाणं मा मे हिंसंतु रक्खगा ॥ १९ ॥

देवदेवस्स जं छत्तं तस्स छत्तस्स जो ज्ञओ ।

तेण छाएमि अप्पाण मा मे हिंसंतु जौइणी ॥ २० ॥

देवदेवस्स जं छत्तं तस्स छत्तस्स जो ज्ञओ ।

तेण छाएमि अप्पाणं मा मे हिंसंतु साइणी ॥ २१ ॥

देव०,, ,, ,, मा मे हिंसंतु डाइणी ॥ २१ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु चोरगा ॥ २३ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु वालगा ॥ २४ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु हिसगा ॥ २५ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु मूसगा ॥ २६ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु मुग्गळ ॥ २७ ॥

,, ,, ,, ,, मा मे हिंसंतु गुब्बगा ॥ २८ ॥

पाससामि जो नमइ तिसंझं हलिसहि जम्म वि जाइ अवंसं ।

कमठनहासुरकयउवत्तगं झाडिअकोवं वंसं हंसं ॥ २९ ॥

मुहि चंदप्पह हियइ जिणु मत्थइ पारिसनत्थ ।

इणि मुब्भिहि मुब्भिउ को फेडणइ सनत्थ ? ॥ ३० ॥

उरि मुद्रि सिरिमुद्र पायमुद्र ।

इणि मुद्रि मुद्रिउ हिंडइ चारि समुद्र ॥ ३१ ॥

संखिहि तरिहि आहविअ सामिअ ! दिन्निअमुद्र ।

एअ दुल्लघी कोइ न लंघइ पारसनत्थि अमुद्र ॥ ३२ ॥

३-परिशिष्टम् ।

॥ 'उवसग्गहरं स्तोत्रम्' ॥

—०००—

उवसग्गहरपासं, पासं वदामि कम्मघणमुक्क ।

विसहरविसनिन्नास मगलकल्लाणआवास ॥ १ ॥

[उपसर्गहरपार्श्वं, पार्श्वं वन्दे कर्मघनमुक्तम् ।

विषधरविपनिर्णाश मङ्गलकल्याणापासम् ॥ १ ॥]

विसहरफुल्लिगमत, कठे धारेइ जो सया मणुओ ।

तत्स गहरोगमारी-दुह्वजरा जति उवसाम ॥ २ ॥

[विषहरस्पुल्लिङ्गमन्त्रा कण्ठे धारयति य सदा मनुज ।

तस्य ग्रहरोगमारिदुष्टज्वरा यान्त्युपशमम् ॥ २ ॥]

चिहउ दूरे मतो, तुज्ज पणामो वि बहुफलो होइ ।

नरतिरिएसु वि जावा, पावति न दुक्खदोगच्च ॥ ३ ॥

[तिष्ठतु दूरे मन्त्रस्तव प्रणामोऽपि बहुफलो भवति ।

नरतिर्यक्वपि जीवा प्राप्नुवन्ति न दुःखदौर्गत्यम् ॥ ३ ॥]

तुह समत्ते लद्धे, चिन्तामणिकप्पपायवम्भहिण् ।

पावति अविग्घेण, जीवा अयरामर ठाण ॥ ४ ॥

[तव सम्यक्त्वे लब्धे, चिन्तामणिकल्पपादपाम्बुधिके ।

प्राप्नुवन्त्यविघ्नेन जीवा अजरामर स्थानम् ॥ ४ ॥]

इध सयुओ महायस !, भक्तिभरनिम्भरेण हियएण ।

ता देव ! दिज्ज बोहिं, भवे भवे पासजिणचद ! ॥ ५ ॥

[इति सस्तुतो महायशो, भक्तिभरनिर्भरेण हृदयेन ।

तद् देव ! देहि बोधि भवे भवे पार्श्वजिनचन्द्र ! ॥ ५ ॥]

१ दृश्यतां सप्तमं पृष्ठम् । २ इदं स्तोत्रमनुष्ठाप्यतत्र श्रीपार्श्वनाथसन्निधिं श्रीपार्श्वं यथा पद्मायती धरणेन्द्रविधितमस्तत्र पञ्चाङ्गुलारिष्यति भ्यास्या वर्तते । एतं जिह्वादिबलात्कृतानुरय श्रीजिनप्रभृतिरहता वृत्तिया मया संपादिता श्रीदेवचन्द्र काठमाईत्रेन पुस्तकाद्वारणस्य मालायां 'सप्तस्मरणानि' इति चञ्चुके मन्त्रे प्रसिद्धं मान्यं स्मरितं ।

घ-परिशिष्टम् ।

॥ 'श्रीपादलिप्तसरिकृता वीरस्तुतिः' ॥

गाहाजुअलेण जिणं मयमोहविप्रजिअं जिअकसायं ।

थोसाभि तिसंज्ञाए तं निस्संगं महावीरम् ॥ १ ॥

५

[गाथायुगलेन जिनं मदमोहविवर्जितं जितरूपायम् ।

स्तोत्रे त्रिसन्ध्यं तं निःसङ्गं महावीरम् ॥ १ ॥]

सुकुमालधीरसोमा रक्तकसिणपंडुरा सिरिनिकेया ।

सीयंकुसगहभीरू जलस्थलनहमंडणा तिनि ॥ २ ॥

न चपंति वीरलीलं हातं ये सुरहिमत्तपडिपुत्ता ।

पंकयगयदचंदा लोअणचकंमियमुहाणं ॥ ३ ॥

१०

[सुकुमारधीरसौम्या रक्तकृष्णपाण्डुराः श्रीनिकेताः ।

शीताङ्कुशप्रहभीरवो जलस्थलनभोमण्डनास्त्रयः ॥ २ ॥

न च्यवन्ते वीरलीलां हातुं ये सुरभिमतप्रतिपूर्णाः ।

पङ्कजगजेन्द्रचन्द्रा लोचनचङ्क्रमितमुखानाम् ॥ ३ ॥]

एवं वीरजिणिंदो अच्छरणसंघसंयुओ भयवं ।

पालित्तयमयमहिओ दिसउ खयं सब्वदुरिआणं ॥ ४ ॥

[एवं वीरजिनेन्द्रोऽप्सरोमणसहसंस्तुतो भगवान् ।

पादलिप्तयमकमहितो दिशतु क्षयं सर्वदुरितानाम् ॥ ४ ॥]

एतत् पद्यचतुष्टयं निम्नलिखितपद्यमलपूर्वकं तृतीयस्मरणरूपेण

स्मर्यतेऽञ्जलगच्छनुयायिभिः—

जयइ^१ नवनलिनकुवलयविअसियसपवत्तपत्तलदलच्छो ।

वीरो गर्वदमयगंलसुललिअगइविक्रमो भयवं ॥ १ ॥

[जयति नवनलिनकुवलयविकसितशतपत्रपेलवदलाक्षः ।

वीरो गजेन्द्रमदकलसुललितगतिविक्रमो भगवान् ॥ १ ॥]

१ प्रेक्ष्यतां सप्तविंशं पृष्ठम् । २ अस्याः सुवर्णसिद्धिप्रतिपादनव्याख्यापुस्तकं टीकां समस्ति, परन्तु सा नान्यासि प्राकार्थं नीता केनासि ।

अज्ज धि वहइ सुत्तियं अखंडियं जस्स 'भरह' धासंमि ।
 सो वद्धमाणसामी तिअल्लक्कदिवायरो जयउ ॥ २ ॥
 [अद्यापि बहति सुतीर्यमखण्डितं यस्य 'भरत'वर्षे ।
 स वद्धमानस्वामी त्रैलोक्यदिवाकरो जयतु ॥ २ ॥]

५

छ-परिशिष्टम् ।

॥ 'शान्तो वेषः'स्तवनम् ॥

शान्तो वेषः शमसुखफलः श्रोतुरम्या गिरस्ते
 कान्तं रूपं व्यसनियु दया साधुषु प्रेम शुभ्रम् ।
 इत्यम्भूते हितकृतपरेस्त्वय्यसङ्गाविबोधे

१० प्रेमस्थाने किमिति कृपणा द्वेषमुत्पादयन्ति ? ॥ १ ॥^१

अतिशयवती सर्वा चेष्टा वचो हृदयङ्गमं

शमसुखफलः प्राप्तो धर्मः स्फुटः शुभसंश्रयः ।

मनसि करुणा स्फीता रूपं परं नयनामृतं

किमिति सुमते ! त्वय्यन्यत् स्यात् प्रसादकरं सताम् ! ॥२॥^१

१५ निरस्तदोषेऽपि तरीव वस्सले

कृपात्मनि त्रातरि सौम्यदर्शने ।

हितोन्मुखे त्वय्यपि ये पराङ्मुखाः

पराङ्मुखास्ते ननु सर्वसम्पदाम् ॥ ३ ॥^१

सर्वसत्त्वाहितकारिणि नाथे, न प्रसीदति मनस्त्वयि यस्य ।

२० मानुषाकृतिरिच्छतमूर्त्तेरन्तरं किमिह तस्य पशोर्षा ? ॥४॥^१

त्वयि कारुणिके न यस्य भक्ति-जैगदम्युद्धरणोद्यतस्वभावे ।

न हि तेन समोऽधमः पृथिव्या-मथवा नाथ । न भाजनं गुणानाम् ॥५॥^१

१ विलोक्यता वदसप्ततितमं पृष्ठम् । २ मन्दगङ्गान्ताः । ३ हरिणी । ४ मंशरविलम् ।
 ५ छाटिनी । ६ बालमारिणी, "साङ्गगाः रम्या मालमारिणीत्वस्या लक्षणं छन्दोऽ-
 नुशासने ।

एवविधे शास्त्रि वीतदोषे, महाकृपालौ परमार्यवेधे ।
मध्यत्यमावोऽपि हि शोष्य एव, प्रद्वेषदग्धेषु क एव वादः १॥६॥^१

न तानि चक्षुषि न यैर्निरीक्ष्यसे
न तानि चेतार्स न यैर्विचिन्त्यसे ।

न ता गिरो या न वदन्ति ते गुणान्
न ते गुणा ये न भवन्तमाश्रिता ॥७॥^२

तच्चक्षुर्दृश्यसे येन, तन्मनो येन चिन्त्यसे ।

सज्जनानन्दजननी, सा वाणी स्तुयसे यया ॥८॥^३

न तव यान्ति जिनेन्द्र ! गुणा मितिं
मम तु शक्तिरुपैति परिक्षयम् ।

निगदितैर्वद्भुभि किमिहापरै-

रपरिमाणगुणोऽसि नमोऽस्तु ते ॥९॥^४

च- परिशिष्टम् ।

॥ श्रीवस्तुपालकृतपुण्यकृत्यस्तुतिः ॥

सपञ्चरातमानक निजपदोत्पधूर्लीकण-

प्रणुन्नजनतैनस जलधिसङ्ख्यसाहस्रकम् (४५००) ।

सुधासन-सुवाहिनीप्रमुखरूपसञ्चरीकरा-

शताष्टदश(१८००)सङ्ख्यया समजनि मानमेवा क्रमात् । १।^५

करणपञ्चशर(५२५) प्रमितो युतो, विविधदन्तविनिर्मितयुक्तिभि ।

सह चमूव सुकर्मपथे रवि-गण इवामैरयानचय क्षितौ ॥२॥^६

२०

१ उपजाति । २ उपेन्द्रवज्रा । ३ अनुशुभ् । ४ हुतविरम्बितम् । ५ सन्तुल्यता
यत् श्रोत्र २५७ठमे पृष्ठे । ६ पृथ्वी, चतुर्ये चरण त्वष्टादशाक्षराणि । ७ देवालयसमूहः
८ तविलम्बितम् ।

विश्वामित्रविश्वोन्मित (३३३) सूरिवर्ग-

श्वतु सहस्री द्विशती (४२००) युता च ।

सङ्ख्या मुनीना च दिगम्बराणा-

मेकादशानीह शतानि (११००) सङ्घे ॥३॥^१

५ त्रय सहस्रास्त्रिशती (३३००) च भद्रा

शत च सार्द्धं (१५०) वरनर्तकीनाम् ।

अश्वास्तु वेदाङ्गसहस्र (४०००) सङ्ख्या

साशीति चत्वारि शतानि (४८०) तूष्ट्य ॥४॥^१

विक्रमार्कसमये सुरगर्षि-ब्रह्म (१२६१) वत्सरकृतादिमयात्र ।

१० इत्थमद्भुतसमृद्धिसुकीर्ति-वस्तुपालसाधिव स मुदेऽस्तु ॥५॥^१

कोटीनां त्रिशतानि सप्ततिरहो कोटयस्त्रिभि साधिका

लक्षा सप्ततिरद्भुतैकसुकृतेष्व्यासन् व्ययै सर्वत ।

मात्रा द्वादश यस्य सार्द्धंसहिता पूर्वोक्तसामप्रिका

इत्थ कल्पतरु त्रितार्तिहरणे श्रीवस्तुपाल कलौ ॥६॥^१

१५ जैनागारसहस्रपञ्चकमिति १५५५ च पादाधिक

लक्ष श्रीजिनमूर्तय सुविहिता प्रोत्तुङ्गमाहेश्वरा ।

प्रासादा पृथिवीतले ध्वजयुता सार्द्धं सहस्रद्वय

प्राकारा परिवस्त्रिपता निजधनैर्द्वात्रिंशदत्र धुवम् ॥७॥^१

सत्रागारशतानि सप्त विमला वाप्यश्वतु षष्टय

२० प्रोक्षे पौष्यमदिराणि सुमहजैनाथ शैवा मया ।

विष्वापाथ तथैव पञ्चशतिया प्रत्येकत प्रस्यह

पञ्चत्रिंशदशतानि जैनमुनयां गृहन्ति भोग्यादिवम् ॥८॥^१

शतत्रयं षष्टियुत प्रपाणा

सरोवराणा हि शतद्वय च ।

स्नानार्थमुम्माक्षतपट्टसूरि-

सिंहासनाना न हि काऽपि सहस्र्या ॥९॥^६

५ दत्ताश्वतुर्विंशतिवास्तुकुम्भा, हैमारविन्दोज्ज्वलजादराणाम् ।

वर्षाशनाना हि सःस्रमेरुं, तपस्विता वेदमिता सहस्रा ॥१०॥^७

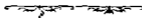
इत्थ कृतज्ञेन कृत कुकर्म-मर्मप्रहाराय महोत्सरेण ।

धर्मव्ययो धर्मधुरन्धरेण, श्रावस्तुपालेन जिनप्रसादात् ॥११॥^८

छ-परिशिष्टम् ।

॥ श्रीचतुर्विंशतिप्रबन्धगतपद्यानामकाराद्यनुक्रमः ॥

अ		अनादिरव्यक्त०	१९८
अघायति महुररा	१६	अनि सरन्तीमपि	२२२
अये गीत ससकवय	३	अनेकयोनिस्त्राणा-	६०
अष्टाच्छान्यधिका०	१२९	अन्या एव धनान्धा. स्यु-	२०८
अमिता सार्जनापूर्वा-	२२६	अपूर्वेण घतुर्विद्या	४१
अत्र वि सा परित्यद्	६१, ७०	अमल्लवराण्य०	२३८
अत्र वि सा सुमरिज्वर	६५	अमुमहृत यदज्ञानं	१७८
अगूडिष पुत्र	३६	अन तवच्छीष्ट	२४
अष्टे दर्शनोन्कृष्टा	६३	अयसाभिओगपद्-	२६
अय मे फटवती	२३८	अये भेक ' च्छद्वी	१०५
अय मे सफला प्रीति-	६७	अर्थेन प्रथम कृतार्थ०	९
अर्पिता न इला काचित्	२२५	अईतस्त्रिनगद्वन्धात्	९३
अप्यापितोऽपि पदवी०	७०	अवधारणसकथा त	४६

१-३ उपजातिः । ४ अत्र चरपदीनामपि समावेष्टं विपत्ते । ५ धीमर्तुहरि-
कृते चैराग्यशतके (श्लो. ६९) ।

अष्टवर्षं निम्न बाल-	४५	इच्छासिद्धिसमुत्पत्ते	२३५
अष्टौ हाटकरोड्य०	३१	इत्थं सा शिल्पादिज-	४५
अस्थाने बलमारम्भो	१८१	इति दुःखोपसहहाद्	४०
अस्मान् विनिश्चयपुत्र०	६२	इति विपदिता मृत्यु-	२४५
अस्माभिर्यदि वः कार्यं	६५	इति शुवाद्रुकुपद् बाल-	४५
अस्माभिर्यत्तुम्बु०	९	इत्थं वदन् महीपाल-	४४
अरिमभसारे ससारे	२२१	इत्युत्तोऽपि विषण्णात्मा	४३
अस्या सर्गविधौ प्रजा०	१७६	इत्युक्त्वा कर्करं सूक्त-	४४
अहयो बहवः सन्ति	३९	इत्युक्त्वाऽम्वा समापृच्छथ	४६
आ		इह लोए चिचय कोवो	९
आख्यैर्युग्मसृष्टादि०	२०७	उ	
आकृष्टस्तेन मन्त्रेण	४३	उत्तम्य रे कथ इति	४४
आगतस्य निजगोहमभ्यरे	१२३	उत्थादने विद्विषता	२४१
आगत्य बलभीद्रह	४२	उच्चैर्गन् समारोप्य	२०८
आपाण्डुगण्डकलकां	४३	उज्जितसेलसिद्धरे	८९
आयान्ति यान्ति च परे	२४९	उत्तरओ हिमवतो	१४९
आयुर्वीचनविषेषु	२२६	उचिष्टन्त्या रतान्ते	८२
आरम्भगुर्वी क्षयिणी	५९	उपकारसमर्थस्य	१८२
आरुक्षाम नृप०	१२५	उपश्वस्तु कुत्रेषु	१८
आरोहन्तां शिरःस्नान्ता-	२२६	उवयारह उवयारुज	१५
आलब्धा कामधेनु-	९०	ए	
आलेख्ये विप्रपतिते	१७४	एकदा मातर सार्धौ	४५
आलीकवन्तः सन्त्येव	८४	एकदेहविनिर्माणा	१९६
आवयोश्च पितृपुत्र०	२०७	एकधारापतिस्तेऽद्य	१८५
आप्तमप्रामर्भक्षेण	४६	एकं ध्याननिमीलना०	८२
आर्यं कस्य न वीक्षितं	२३०	एकादशाधिकं तत्र	६०
आ साम्यं न सदे	१२५	एकस्त्वं भुवगो०	२४१
आह्लाद वृमुदाकास्य	२५५	एतच्च प्रथमं ज्ञात्वा	४८
इ		क	
इदं कुरुद्वेग	६६	कः कण्ठारिवकण्ठ०	२२

१ इदं परं भोजप्रयन्धे (५ ५१) शार्ङ्गधरपद्धत्यां च दृश्यते । २ विप्र-
मोर्धर्शाये (१-८) । ३ तिस्रस्तवयूरे (श्लो. ४) । ४ येणीसंहारनाटके
प्रथमेऽङ्के (श्लो. ३) । ५ मुद्रितकुमुदघन्त्रनाटके (अ. १, श्लो. १२) ।

कृपासु ये लक्ष्मणाः	१५		३
क्याविदागठरुत्तम	२४	गाण्डन्तनीगणे तीर्थे	८७
कठपत्ते किमिह कृपाप	१२९	गिरिन्वा गजेन्द्रस्य	१८३
कठिक्कले महाबो	१९९	हृत्सिन अगिगसना	५३
कल्पद्रुमठररसा	२३४	हृत्सिनवानवतर	५१
कवाडनाड ५१०	८५	शुभ भोग्य युगदोष-	२५४
क. सिद्धस्य चपेट०	१८३	शुद्धपिठ चावइ तिष्ठ०	१२
कामं अभिनवादेव	२३७	शुद्धिन्तामर०	२४६
कायः कर्मचोद्यं तन्-	२०९	शुद्धीत इव केरीशु	२४६
काठठ बंधसु कटुनी	३२	श्रीदेन्दनन्दनतया	१९३
कालः केचिनत्तुर्वीनु	२१३	शौरवाय गुणा एव	४
कठन्तरेण तत्र पुरे	२६	शौर्वाणनिद रावय	२५४
काठेन तत्र शाश्वत्	२३	शवानो ममयो हरि०	२२३
काठेन सौनिवेनेत्र	२०९		४
किं कुर्मं कुरुगलभेभदि	२५६	शक्तिदुग इतिपण	४९
किन्तु विश्वपरिताम्बेन	२०७	शनुर्दय व वैकुण्ठा	१२९
किपटी पक्षवह्नी	७७	शाङ्खागितां शुम्भे.	३५
कीर्तिः कं कृते	१३१	शिवरथा अग्नि वेडादि	१३३
कीर्तिसे जटङ्गमेव	५१	शिन्तापकृते पिठे	४७
कुमारपाठ ! मन	१०९	शेठः सार्द्धतर बषः	२५
कुमारपाठ रपादि	१०८	शैलस्यः पानाहेतो	२२९
कुमा भूया दिशेप्रता	१२७		छ
कुमेन मन्दीकृत०	२०२	श्वम्भायकृतेनली	२०९
कुमेन बाह्यते टी	४३	श्याकरणि सिरि	६५
कु वातु हापतु	१२४		ज
कुशेऽग्निः क्षितिने	१३०	जइ रक्षितजइ	१९५
क्षिप्वा कीर्तिदि०	२९	ज दिष्टी करमाटगिरिपुरा	५०, ८३
क्षान्तां क्षेपेभूता०	१८५	जन्मरथान न सनु	७९
		जदविज्ञया य शरोपर	५१
		जयो वा मन्त्रो	२१३
		जउभेरे वि कृतेर-	६२
		जइ जटइ जटउ लेट	५१

१-२ समरादित्यकृपाय मूनिवर्ण (दृ १०) । ३ आदर्शकर्मिदुर्ग ।

४ समरादित्यकृपाय मूनिवर्ण (दृ १०) ।

‘अहं जह पृथिवि	२५	त्वत्प्रारम्भप्रचण्ड०	१२८
जा जस्स ठिर्दे जा	२२८		५
जितश्चेत् पुरुषो लक्ष्म्या	१४९	दद्यापणं पुष्ककल	३५
जिते च लभ्यते लक्ष्मी-	२५३	दत्तानि दश लक्ष्णाणि	४१
जीतुं उदि जणेहिं	२९१	दयाति लोभ एवैको	१०५
जीयं जलविन्दुसमं	८०	‘दाधिमयनविलोळ०	१२६
जीवितैकफलपुत्रमाजितं	२५३	दानेन भूतानि	२४३
जे के वि पद्	६७	दिज्ज्ञह वंक्ग्गीवा-	७३
		दिदक्षुर्मिधुरायातो	४१
तं लम्बा प्रस्तकं मह-	४६	दुःस्त्राग्निर्वा स्मराग्निर्वा	२०९
तस्या मह निग्गमणे	६४	दृष्यद्भुजाः क्षितिभुजः	२०६
तद् वि वरनिग्गयदलो	७२	दृष्टस्तेन शरान्	११९
तद्विपिनविहारो०	१२८	दृष्टिर्नेष्टा भूपतीर्ना	२०८
ततोऽथाहृष्य वणिना	४८	देयासुर्वाहृमय मे	१
तचीसीयली मेलवा	६८	देव ! त्वद्भुजदण्ड०	१३१
तद् गत्वा तत्र तैदृक्	४७	देव ! त्व मलया०	१३०
तद्विरा खिचमानोऽर्म	४४	देव ! सेवकजनः स	२०७
तर्षोऽप्रतिष्ठः श्रुतयो	१३४	देव ! स्वर्नाथ ! कष्टं	१२२
तदोपबृवंतो धर्म	२३२	देवाशापव किं करिणि	१७१
ताहृप्प्रभावनावीर-	४५	‘देवी पवित्रितचतु०	११४
तां न दसे पुना र्हो	४८	दैवयोगाजितं बौद्धैः	४५
ताप्रपर्णातटोत्पथै-	२४६	दो वि गिदि(ह)या	८४
तावद्विण्डिमचोदना	१८	दादशार्का वसवोऽष्टौ	१२०
तावदभ्यापकस्मान्त	४३		५
तावर्द्धात्ताहवलि०	२२०	धनी धनाःपये जाते	२०८
तीर्थं चाशुक्रपाह पद्	४५	धन्यारत एव धवलयात०	७३
तृण दूरस्य जीवितम्	२५३	धन्यारते ये न पश्यन्ति	४६
‘तेजसा न हि वयः	५५	धर्मलाभ इति श्लोके	३४
तेन कर्त्तरथेण	४४	विद् वत्तनुचमुचिता	५९
ते मुग्धा इव विद्या	११५	पूर्व पश्योवासी	१९३
तद्वृषणविनिर्माण-	१२९		५
त्वग्मादहते श्रीरे	२३२	न ह्यनु मुहर्त्त विधिर्	१५५

१ तिस्रोधर्मभ्यः । २ हृष्येदो (स. ११, भे. १) । ३ बालभारते (स. ११, श्लो. १) । ४ मैत्रयीयस्मिन् (स. ११, श्लो. १४) ।

ने खानिमन्याद्द०	१९८	परितिसिपदंसडलं	१६
न गणां गण्णयं	६५	पपु नेम पुलिदड	११
न व्वां तनुपे	२३६	पालिचय! कहपु कुडं	२६
न नाम्ना नौ कृष्या	३९	पारेतजनपदान्त-	१५३
नमोऽस्तु हरिमद्राय	५५	पीलुवृक्षमहानास्यां	५७
नयचक्रस्य तर्कस्य	५६	पीयूषादपि पेशलाः	२३५
नवसयतेणउर्णहि	१५२	पुण्यलक्ष्म्याश्च कीर्तम	९०
नवि मारियद् नवि	३२	पुषे वाससहस्मे	३५
न सर्वथा कश्चन	२०८	पुरस्कृत्य न्याय	२०८
नव्योद्गादाविधौ	१०१	पुरयः सम्पदाम-	२५०
नागेन्द्रगण्डककेपु	५८	पुष्पसादामरुचिरं	२५३
नास्ति तीर्थमिद्	२०७	पूजाकोटिसमं स्तोत्रं	१९२
निजां स्वसारं स ददौ	५५	पूर्वाङ्के प्रतिबोध्य	९०
निपाय यस्य क्षिति०	१२४	प्रज्ञालम्बादि पङ्क्तय	१५९
निरर्थक जन्म गतं	१३२	प्रभुप्रसादस्तावप्यं	६
निवपुच्छिष्ण गुण्णा	२६	प्रयोजकान्यकार्येषु	२०९
नूपण्यापारभाषेभ्यः	२२८	प्रवृट्काले पयोरारशि०	२५२
नेत्रेन्द्रीवरिणी	१७७	प्रियं वा विप्रियं वाऽपि	१२५
नेदीयानिद् बाहूना	२१३	प्रियादर्शनमेवास्तु	७१; १३४
नेद्वाष्टयन्ति तच्छिष्या	५७	व	
नेन्मूलयामि चेद् बौद्धान्	५५	बाला चंक्रंमंठी पपु पपु	६२
न्युच्छने यामि बाक्यानां	७२	बालो मे वृषभौ	१०१
प		बिन्दवः क्षीयशोभीर !	२५७
पदं सुषकाण वि तद्वर !	६७	बुभुक्षितः किं न करोति	११०
पद्यमवलंबियं	३१	बर्द्धिर्मुखा जगज्जगधं	५६
पदं सपदि वरय न	३९	म	
पद्मान्नगमांतीनः	१९२	मग्ना पूर्वलर्मा तेन	४८
पन्थानमेवो न कदापि	२१८	मजते विदेशमधिकेन	१२६
परिच्छेदातीनः	१३५	मवस्याद्द माळे	१२८

१ पाठमेदपूर्विका गापेय दश्यते धीघर्मघोपसृष्टिकालसप्ततिकाया-
 भिन्व-वर्षिसप्तमगथाप्येन । सन्देहायिर्थापध्यां धोजिनप्रमस्त्रिभिः प्रोक्त
 यदस्या मूत्रमनं तित्योगालीपदश्चयमन्त्रको मन्थ । प्रथमानुयोगसारोद्धार-
 शिगीषोदये गापेय रुमस्त्रीनि धीमेदतुङ्गस्य । २ नैषधीयचरित्रे (स. १,
 श्ल. १) १ ३ विशेषावश्यकमाध्ये (स. ११५) ।

मूखा काचन भूरि०	८०	मृगेन्द्र वा मृगारि वा	१८३
भिक्षुस्यरो पिच्छह	८५	मृत्वाऽपि पत्रमो गेयः	३९
भुंजइ आहाकम्भ	१४	य	
भृत्वा व्योमनि साऽवादीत्	४६	यच्चिन्वते परस्य	१७
मूरभूपङ्कवान्ते	२४५	यदहो दणदा	३९
भूमौ सुमोष तं तर्क-	४६	यत् पश्यन्ति क्षमि०	३४६
भोगा भव्यवृत्तयो	३	यया यूनस्तद्वत्परम०	३३६
भोगे रोगमय सुखे	३०	यया नदी विनाऽम्बोदाद्	१३
म		यदीदृशेषु कार्येषु	१२४
मन्त्रैः कुटुम्बजम्बले	८७	यदेतन् स्वच्छन्दं	१७९
मन्त्रेण मानेन मनोभवेन	८३	यद् दाये द्यूतकारस्य	२३३
मन्त्रोऽग्रेण एकयष्टि०	३१	यद् दूर यद् दुराराध	२४
मनसा मानस कर्म	८१	यन्मयोपार्जितं पुण्य	२५५
मये मन्दाधिपा विधे ।	२५६	यस्मिन् कुले यः	३३८
मयनाहिसारद्विप-	८४	यस्मै स्वयवरगत०	१
मर्दय मानमततज्ज०	६३	यशोवीर । लिखत्वास्वा	२४७
मत्तभो सषट्पुत्रिष्व	६६	याचको वश्यमे व्याधिः	११४
सत्तमूत्रादिपानेषु	७१	याम स्वरित तवास्तु	६३
सहस्रादिनमाचार्ये	४७	या रागिनि विरागिण्यः	२५५
सहस्रादिनि अत्याके	४६	यास्यामीति जिनालये	३९१
सहायनाधारपर०	५७	युष्मादशाः कृपणका	६
सहायकानि पथेष	१३	येनागच्छन्माम्क्यातो	३४३
सप्तसप्तद्विष्टि	६६	येन केन न च	२०७
सन्ता अणद मो वेदि	० ४४	येनेद भक्षित मवय	१०
सन्तं सुख सरस्वति ।	१८९	ये पापप्रणालाः रइ०	१३३
सार्गे कर्दमदुग्धरे	२१८	येभ्य एन च दिार्थ्य च	६०
सा रम सीमन्तिनी वाऽपि	२३१	यौवनेऽपि मदनाथ	२०७
साग यन्सहपाटहा०	२५०	र	
सिन्धु पद्मऽर्वात्त	३१	सिंहोदय स १५ः	७६
सिन्धुऽर्वाऽर्दिभो	१८९	सस रेद्य दि बाभो हे-	१३९
सुधा सधु सुधा भीधु	१३०	सिंह केन द्यूतरव	४७

१-२ धिगायतनात् (अ. २९, ३१) । ३ मयोगस्यपुष्पट्टेरिकायाश्चि-
 तिवाली (अ. २५) । ४ अथ पट'पी च वे'त दहा सदीति ।

शुद्धिः पूज्यते यत्	५	विज्ञेय विद्या वि गद्या	३५
शुद्ध्यामिषेके कनका०	१	विदेशवाचिनः श्रेष्ठा-	३५
शुद्धये सारं वसुधा	७१	विद्वान् सर्वत्र पूज्यते	७०
शुद्धो नाम बभूव	८२	विद्यो विष्यति सत्कौशे	३१९
शुद्धा सासनदेव्युचे	४६	विरमत मुधा । योषित्०	११८
शुद्धिः किल्वैवं वृषभः	१०१	विश्वेकमुष्णैस्तर०	१
रूपं रक्षो धनं तेजः	८	विषयागिष्यमुत्सुक्य	३०१
		वीर्यैतद्भुजविक्रम०	१२७
ल		वृत्तिच्छेदविधौ	२१६
लक्ष्मी चलां लाग०	२४१	श्रुदानाराधयन्तोऽपि	२२५
लक्ष्मीशिला शिवा चण्डी	२२७	वेद्यानामिव विद्यानां	६४
लज्जिजन्मद् जेण क्षणे	८१	वैक्रियेभ्यः सुदुग्धेभ्यो	४३
लम्बाः श्रियं सुखं स्पृष्टं	२५४		
लम्बाऽऽस्वाद पुमान् युव	२३०	श	
लावण्यामृतसार०	८७	शताष्टके वत्सरणा	५२
लोकः पूजितपूजकः	१०	शतेषु जायते शूरः	२४७
लोकः पृच्छति मे वार्ता	३३६	शत्रुक्षये गिरी चैरयो-	४४
		शत्रुक्षये जिनापीश	४७
व		शम्भुर्मानससामिधी	११३
वक्त्रं पूर्णशरीं सुषो०	५१	शशिना सह याति	११६
वृक्षयित्वा कार्पटिक	४८	शस्त्र शस्त्र वृषिर्विद्या	९३
वृक्षयित्वा जननेतान्	२२७	शाणोवीर्गमिवोन्मूल०	२८
वृषुरेव तवावधे	४९	शासत्राः सुवचस्विनो	९३
वृष सा निगुणाऽवस्था	११६	शास्त्राम्यासो जिनपति०	२५५
वर प्रन्वलित्रे बहा ।	११६	शिलादित्य इति ख्यातः	४४
वरि वियरा(रया !) नहि	२२४	शिलादित्यदृपोपान्ते	४६
बलमीपुरभूषेन	४४	शिलादित्यनृपो बौद्धान्	४५
बली नरिदक्षिण	२५३	शराः सन्ति सहस्रतः	९९
बस्तुपाल ! तव पर्व०	२३४	शैल्यं नाम गुणस्तदैव	८०
बाज्रिकारणलोहानो	३१२	शियो श स्वत्य वा नाद्यो	२२५
बद्धे जयन्ति यदस्मा-	४५	शीघ्रन्दमृतिमानस्य	४३
विक्रमारुन्तविश्वोऽपि	१४६	शीघ्रीडवय । स दक्षिण०	१०१
विकारहेतौ सति	६०	शीनाथपत्न्यारजसा	२१७
विक्रमादित्यमूपाटात्	४८		

१ रुद्रतालहारे । २ कुमारसम्भवे (अ. १, श्लो. ५९) । ३ कुमार-
सम्भवे (अ. ४, श्लो. १३) ।

श्रीमत्कर्णपरम्परा०	२५७	सर्वस्य गात्रस्य	१६५
श्रीभोजवदनाम्भोज-	२३२	सन्धो पुष्टकयाण	८
श्रीमन्ति दृष्ट्वा द्विज०	२५१	साक्षादागल तं मातु-	२४
श्रीमल्लादिचरितं जिन०	४८	साङ्ख्या निरीश्वराः कैचित्	८३
श्रीरिप प्रापश पुसा	६१	सा गता शुभमयी	२०७
श्रीवस्तुपाल ' तव	२२२	साऽऽनुदधुरभाषिष्ट	४५
श्रीवस्तुपालतेजःपाली	२०५	सा प्राद स्म पितनेयं	४३
श्रीवस्तुपाल ! प्रतिपक्ष०	२२०	सा बुद्धिर्विलयं प्रयातु	५६
श्रीवासाम्बुजमाननं	२३२	सादसहस्रद इल	१०६
श्रीवीरे परमेधरेऽपि	१००	साहित्ये सुकुमार०	११३
श्रुत्वा ध्वनेर्मधुरता	१२८	निदंततत्तपार	७१
श्रूयते यत्र शास्त्रेषु	१७४	सीत कइ वि न कुष्ट	२९
श्वेताम्बरस्कण्डिस्य	४७	सुअह सुक निश्चितो	३५
स्नाप्यतां कुलमपति	२०७	सुधाभीत धाम	१७८
प		सुमगाल्या सुता वस्य	४३
षट्त्रिंशत्षष्टिके माहा-	१२०	सुसु ! त्व इपिते-	१३३
षण्मासान्तनिश्चार्त्ता स	४७	सुप्ते वृषि कृता पूर्व	२२६
षण्मास्यन्ते पुनः सोचे	४६	सुरो रणेषु धरण०	२३२
स		सैय समुद्रवसना	२२२
स एव पुरयो लोके	१८२	स्नेहां न सायते देव ।	१९६
सत्त्वं मण गोदावरि !	१४८	स्फुरन्ति वादिस्रयोताः	४२
सद्गुरुसद्गुरुमहांद०	८०	एवय गत्वा धिलादित्य-	४७
सन्दहाधरपञ्चवा	१३५	स्वयम्भुवं भूतसहस्र०	३७
'स्रन्त्या यत् प्रणिपत्य	८२	ह	
सन्धौ वा विमहे वाऽपि	१७१	हंसा जहि यथा सदि	६६
सप्रसादवदनस्य	२०७	इसमपि नृयो हन्ति	२२७
समणाञ्च सतथाण	१५४	दिष्टाः सन्ति सहस्र०	११३
सपह पदुणो पदुणो	६७	दिवा जीर्णमयं देहं	९३
सथ पमरत्रणे पुष	१९१	हे विश्वप्रदसूयधार !	१८९
सारवठी स्थिता बन्धे	४१	हमी बह्निफामेवा	४८
सर्वदा सर्वदोऽमीति	४१		

उपदेशारत्नाकरस्य १५१वर्षेऽनुपदेशेन च देव वरतेऽलङ्कारचूला-
मलौ । २ श्रीहरिमद्रपरिहते पद्मवदनममूर्धये (सं० १७) ॥ ७ ॥ यात्रि-
चाप्यात्रिंशत्षष्टिकावाह ।

	इ	कण्ठेश्वरी १८
इन्द्रभूति ५३		कन्यारकुबल ३८
	ई	कन्यकुब्ज १६, ५०, ५७, ६५, ७१, २०५
ईशान २९, ९३		कपर्दिन् १००-१०२, २१७, २२० २४०
	उ	कपाट १९६
उग्रसेन २७		कवाडी १८७-१८९
उज्जयन्त २४, ८७, ८८, १००, २०', २५७		कमलादिल १२८, २५१
उज्जयन्ती १२२		कर्ण ७५, ९०, २०६, २२४
उज्जयिनी १५, ३७, १३१, १३४, १५८, १६८, १६९, १७५		कर्णदेव १८५
उत्तराश्विन ३		कर्णभैरव(प्रसाद) १०४, १०५
उदयन २, ९९, १००, १७५-१७९, २३०, २३१		कर्णाट १३१, १८६
उदयप्रभ २२८		कर्मप्रकृति २२८
उदयसिंह २१२, २४६, २४९, २५०		कलहपञ्चानन १०६, १०७
उपमितिभवप्रपन्ना ५४		कलाकलाप १२६
उम्बरिणी २४४		कलाकेलि ९१
उरुड(पुर) ११०, १११		कलामार्ती ११६
	ऊ	कलावती १७५
ऊदल २४४		कलिकालसर्वज्ञ ५०
ऊपरवट २१०, २११, २१४		कल्पक २३१
	श	कल्प(सूत्र ?) ३
शपथ(देव) २, ४५, १००, १०२, १७५, १९८, २३०, २३२, २३३, २३८, २४०, २४१ २५६		कल्पार्जुन २१४
शक्तिमावित ३		कल्याणमन्दिस्तव ३८
	धो	कविसिक्षा १२६
शोडारनगर ४०, ४२		काश्यनवल १९७
शोडर ११०, १११		काश्यायन ३१
	क	कान्ती(पुरी) २७, १७३
कश २४८		कांब(दे ?) १२३
कशिका ९१, ९२, ९४		कामरूप १५९
		कामसेना १६९
		का(त्रिदेव) १७०, १७१
		काठय १५२

काष्ठमेव १९६
 कालिक(सूरि) २३, १५२
 कालिका १५१
 कालिञ्जर(गिरि) ८४
 कालिन्दी ७८, १८९
 काव्यकल्पलता १२६
 काश्मीर ११४, १९१
 काशी १३३, ११६, ११७, १२५, १६१
 १८०, १८२, १८३
 कीर्तिपाल २०२
 कुम्भ ६६
 कुन्तिमोज १३१
 कुमर ३४
 कुमार(दिव) १८०-१८४
 कुमारदेवी २०५, २२४, २३०
 कुमार(पाल) ९७, ९८, १००, १०३,
 १०६, १०७, १०९, १११,
 ११६, २००, २०६, २३१
 कुमुदचन्द्र ३३
 कुम्भचन्द्र २५५
 कुहाडी २४१
 कूर्चालसारस्वती १००
 कुमाँरपुर १५
 कूर्म्माण्डी ८८, १९६
 कृष्ण(नगर) १२८, २४१
 कृष्ण १४८, १६९, १७०
 केतु २१२

कौहामुर १४५
 कोशल (१) ३०
 कोशला १६६
 कौशाम्बी १७५, १७७-१७९
 क्रीषद्वरण १७५
 क्षेत्रवर्मन् २१४

ख

खगमनविद्या २७
 खड्गारदुर्ग २३५
 खपट(आर्य) २, १८-२२, २७
 खरमुख १४८, १४९
 खर्परा १६०
 खन्दला १४०, १४३
 खेटा (१) ४३
 खौटिक १९६

ग

गगनगामिनी विद्या १७२
 गङ्गा २५, २६, ६४, ६७, ८७, ८९,
 ९५, ११२, ११७, ११८, १६३,
 १६४, २२१, २३१
 गणदेव २५९
 गन्धवत् १६०
 गर्दभिष्ट २३५
 गर्दमीविद्या २३५
 गिरिनार २०५
 गिरिविदारण १९६

गूर्जर १२, १५, १६, ४१, ५५, ७७,
८९, ९७, १०३, १०४, ११९,
१२७, १८६, २०२, २०५,
२०६, २१०, २१२, २१६,
२२५, २२६, २२९, २३५, २४०,
२४२, २४९.

गोदा ६७

गोदावरी २८, ६७, १३६, १३९, १४१,
१४८-१५०

गोमक २१६

गोभा २१६, २१७

गोपगिरि ६०, ६९, ६९, ७६, ७८, ८४,
८६, ८९, ९७, ९५

गोपगिरीय ६३

गोपालगिरि ५७, ५९, ७०

गोमती ११२

गोविन्द(सुरि) ७०, ७७, ७९, ९२, ९५

गोविन्द ८७, ११३

गोविन्दचन्द्र ११२, १८०

गोहिल २१०

गोड ३०, ३२-६४, ११९

गौडवध(महाकाव्य) ७७

गौरा ८२

गौर्जर १८७

घ

घण्टामाष १२६

घण्टाबलम्बिन् १४३, १४६

घुघुळ २१६-२१८

च

चक्रेश्वरी(विद्या) १३, २४०

चण्डप २०५

चण्डप्रद्योत १७५, १७९

चण्डप्रसाद २०५

चन्दनवल्ली १७५

चन्द्रप्रस ८९, १०९, १०२

चन्द्रलेशा १४७, १४८, १७३

चन्द्रावती २४३

चम्पवगेना १७५

चर्मपवती १५३, १५५, १५७

चाणदेव ९७

चाणिक ९७

चाणोक्त २०६

चामुण्डाज १८५, २०६, २१०, २११,
२१६

चाम्पल १००, २४४

चाम्पला २०३, २०४

चाहू १०७

चाहमान १०३, २१२

चित्रकूट ३८, ३५, ४२, ४९, ५१, ५२

चिन्तामणिमन्त्र ११२

चिन्तामणिविनायक ११७

चेतक १७५

चेष्टण १५७

चेष्टणपार्श्व १५८

चौलकीय १०७

चौलुक्य १००, १०९, १०३-१०८,
१२०, १८५, २०६, २१४,
२२९

छ

छन्दोरत्नावली १२६

छाहाक १००

ज

जगद १०२

जगत्सिंह २५९

जगत्तक १०२, १०५

जनक १५२

जनमेजय १७५

जम्बूद्वीप १७१

दशामृतस्फुट ३
 दासरायि १०
 दाह २१
 दीपिकाकालिदास १२६
 दुन्दुक १६, ८९-९४
 दुर्गासिंह २२६
 दुर्लभराज १८५, २०६
 देवदा २३६
 देवचन्द्रसूरी १७
 देवदत्त १५८
 देवपत्तन १०१, १२५, १८५, २३५
 देवपाल ३५
 देवप्रम २२७
 देवबोधि १७
 देवर्षि ३१
 देवसिन्धु ३१
 देवसूरी १००
 देवादित्य ४३
 देवीहरसिद्धि १६०
 दोगपर्वन् ७७
 द्वात्रिंशद्द्वारिणिसिन्धु ३७
 द्वादशवद १८५
 द्वारवती १७२
 द्वारिका ८७
 द्विपायन २२७

ध

धन ५१
 धनमिरी ५१
 धनपति २७, १७३
 धनपुष्पपुर १७
 धरम ५१
 धाम (हम्) १०
 धर्म ६१, ६७, ६७-६९, ७३-७७, ११०

धर्मद्वि १५५
 धर्मदत्त १५५
 धर्मदेव १३
 धवल २१८
 धवलक(क) ११९, १२५, १२७,
 २०५, २०६, २०८, २०९,
 २११, २१२, २१५, २१८,
 २१९, २२४
 धवलचन्द्र १७०, १७१, २३५, २३८,
 २४२-२४४, २४६, २४८,
 २४९, २५१, २५७
 धारा १८५, १८७, १८९
 धारावर्ष २३६, २४३
 धरु १०२
 धरु १७५
 धिन्दिणि ३२
 धूलीसमुद्र १६२
 धुव २५६

न

नगरपुर १००
 नङ्गलीय १०५
 नन्द २३१
 नन्दन १२२, १८८
 नन्दिल (आर्ष) २, ८, ११, १२
 नन्दीश्वर २२१
 नग(सूरि) ७०, ७७-७९, १२-१५
 नमि २५६
 नयषक ७६
 नरचन्द्र २२८, २३१, २३७, २५४
 नरमारुपी ११७
 नरधर्मन् १८५
 नर ९०, १८६, २२४, २३१
 नरिणीयुग १८, ३९
 नरहंस १९१

नवहृद्द १९१, १९८
 नागह २२४, २५०, २५४
 नागदत्त ११
 नागपुर २३६-२३८
 नागपुरीय २३८
 नागहस्ती २३
 नागाह्वेन २, २०, २८, १७२-१७४
 नागेन्द्र २३, २४
 नागेन्द्र (गण्ड) ४८, २२९
 नागावधक ५२
 नादसमुद्र १७५
 नानक २४१
 नानाक १२८
 नाभि १०१
 नाभेय ३२, २३०, २३२, २३४
 नामल १७५, १७७, १७८
 नारायण ११५, १६९
 निम्न १५
 निर्दोषकलिका २८
 नूनक २५९
 नृपनाग १००, ११९
 नेह २४२
 नेवि(नाय) १, ८७-८९, ९७, १०१,
 १०२, १०३, १९१-१९८,
 २३०-२३५, २४१, २४४-२४७
 नेमिनाग ९७
 नेमिन् २३३
 नेताम १५५, १५६
 नैषध ११४, ११६, १२४
 न्यायावतार ५८
 प
 पतमिनि १९१, १९३, १९६, १९७
 पश्यत् ११२
 पञ्चधाम २१२

पञ्चलिङ्गी ५२
 पञ्चवस्तुक ५२
 पञ्चसूधक ५२
 पञ्चाल ५५, १७९
 पञ्चाशत् ५२
 पञ्चास्र(पुरा) ४८
 पञ्चमहादेव १९१, १९२
 पत्तन १०८, ११२, २०५, २३१, २५७
 पद्म ८, १२६, १३०
 पद्मदत्त ८, ११, १२
 पद्मप्रम ८
 पद्मयशस् ८, ९, १२
 पद्मा ९१, ९४
 पद्माकर ११६
 पद्मानन्द ३३०
 पद्मावती ८, १७९
 पद्मिनीखण्डपतन ८
 परकायप्रवेशविद्या १६१
 परपुरप्रवेशविद्या १२६
 परमहंस ५०, ५१, ५३
 परमार ७४, १००, १०९, १८६
 परीक्षित् १७५
 पद्मी १०९
 पद्मीकोट १०८
 पाटलिपुत्र २६, २७
 पाटलीपुर १४
 पाटलीपुत्र ११, १२
 पाटलीपुर ५५
 पाञ्चव १४८
 पाण्डु ४६, १७५
 पाण्ड्य ३१, १८६
 पाताल १३६, १६९, १७०, १७६,
 १७८, २३४, २५१

पादलिप्त(क) २, २३-२५; २१, २८, ३१, १७२	प्रसुम्न २३४
पादलिप्तकपुर २७	प्रसुम्नसुरि ९७
पादलेपविद्या २४	प्रबन्धकोश २५९
पाठ १५३	प्रबन्धचिन्तामणि ९८
पार्थ ७५	प्रभास ८९, २५८
पार्थी ८२	प्रभासपुराण १९२
पार्थ(माघ) २७, २८, ३८, ३९, ८३, १०८, १५६, १५७, १७२- १७४, २२१, २२४, २४०	प्रभ्रमकावा २८
पार्थनाथदात्रिकिका ३८	प्रह्लादन १००
पाठिषम(य) २५, २६, २९	प्रह्लादनपुर १००
पाठिसानकपुर १७२	प्रायाट २०५, २४२
विभ्रतानक १६	श्रेममञ्जूषा १४८
पीठम्ना १५१	
पीठम्नं २२८	फ
पीठुक्ति १०१	फुड ३३
पुण्डरीक ९, १४०	
पुण्डरीकिली २५५	घ
पुर ६१ २०२, २०३	घण ५५, ५६
पुराण १०६	घण्टक २५९
पुराणवर्णन २५५	घण्टा १, ५५-६०, ६३, ६४, ६९, ७०, ७४, ७५, ७७, ७९-८५, ८८, ८९, ९०, ९३, ९५
पुराणसूत्र १५३	घण्टेर २३७
पुराणसूत्र १५३, १५४	घनमिथ १८
पुराण २३६-२३८, २४०	घटि १६९-१७१, १९२, २३४, २४१, २५६
पुराण १६१	घण्टा १४०
पुराण १६	घण्टा २०१, २०१
पुराण १६१ १६५	घण्टा ७०
पुराण २३५	घण्टा १६
पुराण २३५	घण्टा २१, ५०
पुराण २३५	घण्टा ३३४
पुराण २३५	घण्टा ७०
पुराण २३५	घण्टा २१, १४९, १५०
पुराण २३५	
पुराण २३५	घ
पुराण २३५	घण्टा १०७

मटि ५५, ५६	मदनकीर्ति २, १३१, १३५
भद्रबाहु २, ३, ५, ६, ७	मदनमञ्जरी १३२
भद्रा ३८	मदनमुच्छी १७५
भद्रेश्वर १९३, २१२, २१५	मदनवर्मन् २, १८६-१९०
भरत(क्षेत्र) १, ३	मधुसूदन १७४
भारत ६७, ७८, ९९, १०० ३०९	मम्माणी २४०
माद्रनाहरी (संहित) ३	मयगह १८५
भारत १३६, १५३	मन २१४, २२३, २२८
भारती ७४, ७५, ७९, ८४, ९३, ९५, १००, ११३-११५, १२०, १२२, १२३, १२६, १४७, २२४, २३२	मह(च) १७०
मार्गव १११	महदेवा १०१, २३३
मीम १८५, २०३, २०६, २१०	मलअ ६६
मीमदेव १२२, २०२	मलधारिन् २२७, २२८, २३१, २३७, २५४, २०९
मीमसिद् २१२, २१५	मलय १३०
मीमसिहीय २१५	मल ४६, ४७
मीम् २२७	महवादिन् २, ४३, ४६-४८, २२१, २२२
मुवन १८, १९, २२	महण २०५, २०६
भूषपाल २५१, २५२	महणलक्ष्मी २३६
भृशुक्ल १८, २२	महणीक १६
स्युपुर १९, २०, २१, २७, ३०-३३, ४४, २२५	महमदसाहि २५९
भोज(देव) ८६, ८७, ९१-९५, १२०, १२२, १५२, २३२, २५६	महाकाल ३७, ३९
भोपाल १७२	महालगर २४१
भोपाल (ताला) १००	महाप्यमानिकसुहामणि १३१
म	महामहविजय(काव्य) ७७
मगदामिह २५९	महासाट्ट ८९, १२५, १२७, १३१, १३६, १३७, १८६, २२०
मगहन २३	महालक्ष्मी १४४, १४५, १५०, १५१
मगहली २०५, २०८	महाविदेह २५५
मगुग ८९, ८३, ८४, ८६, ९५, १०८	महावीर १५, ५५, ७६, १११, १५५, १५७, १५८
मदन १९१, १९५	महीलट २१६
चतुर्विंशति-सुचि २	महीपर १३

महीपाल ११
 महक १०२
 महेंद्र २१, २२, २७
 महोदक १८६-१८८
 माऊ १००
 मागध ८७, ८९
 माणस ६६
 माण्डल्य २३७
 मातुलिङ्गोविषया ९४
 माधवदेव ११५
 मायाह्वर १४२, १४३, १४५, १४६
 मारव २१३-२१५
 मार्केण्ड २५६
 मालदेव २४३
 मालव ४०, २०६, ११०, १३८, ११९,
 १८५, २०१, २०२, २१९
 मालवीय १०७, १०८, १२२
 माहिक २१९
 माहेंद्र २२८
 मुकुन्द ३०
 मुहण्ड २४, २५
 मूलराज १११, १८५, २०६
 मृगावती १७५
 मेघपन्द्र ११३, ११७
 मेघनाद १७१, १९६
 मेरुतक १०८
 मेदपाट १०९
 मेदभेद्यन(१) १५७
 मेह १, १०२ (१)
 मोत्रदीन २१५, २१६, २३८, २३९
 मेट ६७
 मोह १०९
 मोरिश (क) ५६, ६०, ७७-७९,
 १३-१५

मोदिरपुर ५५, ७९
 मोदिरवसदिका ८६
 मोहमाया १७५
 मोर्य ३८

य

यदु २३४
 यमुना ११२, १७७
 यशःवटह १८५
 यशोधर्म ५७, ५९, ७७
 यशोभद्र २, ३, १६, १७, ११०
 यशोवीर २४६, २४७
 याकिनी ४६, ५२
 युधिष्ठिर ७७, ९०, १६९-१७१, २२४,
 २२७

योग-धरायन २४६

र

रक्षित (आर्य) २, ८
 रघु ११९
 रङ्ग ४७, ४८
 रणसिंह १७२
 रत्न २, १९१-१९८, २२९
 रन्ध्र १५५
 रत्ना ६८, १७५
 राजगिरि ८६
 राजपट्ट (पुर) १३
 राजशेखर २५९
 राजमनी १०१
 राम ५७, ७६, ८२, १६६-१६८,
 १७०-१७६, १७७, १७९
 रामचन्द्र २००, २०१
 रामकृत्य ५७
 राम दण १६६
 रावण ८२, १७०, १७१

गदिङ्ग(पुरि) १३

दर ११५, १७०, १७१

रेवा १८९

रैवत(क) ८७-८९, ९७, १००, १०१,
१७४, १९२, १९३, १९६-
१९८, २३२, २३४, २३८,
२४१, २४२

रैवति ८७

रोमा १९३

रोहण(गिरि) ६२, ९९

ल

लक्ष्मणसेन २, १८०-१८३

लक्ष्मणावती(पुरी) ६२, ६४, ६९, ७५,
७७, १८०, १८२, १८३

लक्ष्मण १६७, १६८, १७०, १७१,
१९५

लक्ष्मी ८२, १४५, १७५, २२१

लघुर्मास २०६

लघुसुषिष्टि ११७

लङ्का १७१

लण्ठी ५१

ललित्रविस्तर ५३, ५४

ललिता २२१, २२९, २५६

लङ्का १५, १६, १७

लवन १६२

लवणप्रसाद २०६, २०७, २५०

लाट २६

लीटा १६७

लीलावती १७५

लीला १००

लघुसुषु २१२

लघुसु २४३

लघुसुषुषु २४३, २५७

लीला २५६

व

वह्मल १२७

वह्मल २, १५३-१५९

वह्मल १०

वह्मल(अर्थ) १०९

वह्मल(पुर) १६

वह्म २१९

वह्म १७५

वह्मराज १७८, १८६, २४६

वह्मराज २०६, २३१

वह्मराज ८

वह्मराज २, ३, ५-७

वह्मराज ४, ५, ७

वह्मराज ७३, ७४, ७७

वह्मराज २, ६१, २५१

वह्मराजपुर २१०, २२९

वह्मराज(पुरी) ४३, ४४, ४६

वह्मराज १८५, २०६

वह्मराज १७५

वह्मराज(का) १७५-१७८

वह्मराज ७, ११९ १२२-१२७, २०५-

२०९, २१२, २१३, २१६,

२१८-२२७, २२४-२२९,

२३२-२३८, २४०, २४१,

२४४, २४६-२४९, २५४,

२५५, २५७, २५८

वह्मराज ६३, ७४, ७५, ७७, ८१-८४

वह्मराज १६

वह्मराज १००, १०२

वह्मराज ३३

वह्मराज ७८, ७९

वह्मराज ७५

वह्मराज १२८, १२९

वह्मराज २१०, २११

वह्मराज १

वायट १३, २५, १२६
 वायु १३
 वाराणसा ११२, १८०, २५८
 वाराहसंहिता ४
 वारु १७५
 बालि १७०
 वासवदत्ता १७९
 वास्तुकि २७, १७२-१७५
 वाहिल २४२
 विक्रम ३४
 विक्रम १५ ३४, ४१, ४२, ५६, ६०
 ८९, १३९ १६० १६१
 १६७-१७१, २२४, २३६
 विक्रमक १७०
 विक्रमसेन १६०, १६६, १६९
 विक्रमादित्य २, १४ १५ ३१, ३३,
 ३७, ३८, ४१ ४८, ९० ९३
 १३७, १६० १८३, १६५
 १६६, १६९, १७० २४३,
 २४८, २५४
 विक्रमार्क १५७, १६१ १६७
 विचित्रवीर्य १७५
 विजय ५१
 विजयपुर १३१
 विजयवर्मन् २३
 विजयसेन २२८
 विजया (दशै) १९१ १९३
 विहा ६५
 विदेह २५५
 विद्याधर २७, ३३ ११७ १८०-१८३
 १३१
 विद्याधर ३०
 विजय १५६
 विजय १७१, १७५
 विमल २४३, २४६

विमल (गिरि) ८८, २३०
 विमलयगम् १५३
 विमलवसति २४३
 विमलाचल १०१
 विमलानना १७५
 विवाहनाटका १५१
 विशालकीर्ति १३१, १३४
 विषमा १७५
 विष्णु ११४, ११५ १३१, २३१
 विसेण ५१
 वीर १, ७०, ७६, १००, १०९, १५२,
 १५६ १५७
 वीरद्वानिशद्वानिविकीका ३७
 वीरधवल ११९, १२४, १२५, २०६,
 २०७ २०९-२१६, २१८,
 २२६, २२७, २३१, २३५,
 २४०, २४८, २४९-२५१
 वीरनारायण १२२
 वीरम २४८-२५०
 वीरममाम २४८
 वीसल (देव) १२७, १२९ १३०
 २४८-२५१, २५३, २५४
 वीसल (नगरी) १२८
 वृद्धकर १९
 वृद्धवादिन् २, ३०-३३, ३६ ३७
 वृद्धावन १४८
 वृषभ १०१ १०२
 वृषभपत्र ८८
 वृषभपत्रवर्ति ७८
 वेणुद्वारा १२६
 वेणु १०८
 वेणु २१९
 वेलावृत्त २२० २२३
 वेरोधन २५६

समुद्रविजय ८७, १७३
 समुद्रसेन ८६
 सम्प्रति ३८, ९०
 सम्भूतिविजय ३
 सरस्वती ५४, १०९, ११४, १८९,
 २४६
 सरस्वतीकण्ठाभरण १२२, २२४, २४६
 सर्वरूपनक ३३, ८५
 सर्पयत्रिया ३८
 सहदेव १७०
 सह्यानीक १७५
 सहावदीन २३५
 साम्ना २१०, २११, २१६
 सादक २५९
 सातवाहन २, २८, १३६-१४२,
 १४४-१४८, १५०-१५२,
 १७२, १७३, २२४, २५६
 सामन्तवाल २१२, २१४
 साम्ब २२४
 सारस्वतमन्त्र १२३
 सारस्वत(व्याकरण) १४०
 सारा १७५
 सारंगदण्ड १४८
 सारंगशाहण १४९
 सारंगसमुद्र २१९
 सिद्ध २५१-२५३
 सिद्धगुहः १५३, १५८
 सिद्धन ८ १९६
 सिद्ध ५२
 सिद्धवाठ ९९, १००
 सिद्धपुर १०९
 सिद्धराज ९०, १११, १८७-१८९,
 २३१

सिद्धसारसूत्र ४२, ६३, ११९, १२६
 सिद्धसेन २, ३०-३८, ४०, ४२, ५५,
 ५६, ६०, ७०, १११, १८७
 सिद्धसेनदिनकर ३३
 सिद्धेश्वर १८६, १८९
 सिद्धेश्वर १८८-१९०
 सिद्धि ५१
 सीता ८२, १४६, १६७, १६८
 सोमन्धर २५५
 सीङ्गण २०१
 सीसुला १४२
 सीह ५१
 सुधीव ७६, १६८
 सुधर्मा १२०
 सुन्दर ४०
 सुन्दरी १९९
 सुभगा ४३
 सुभद्रा १२०
 सुभद्राला १५२
 सुयज्ञ ५७
 सुयज्ञ २०५, २०९
 सुयज्ञ ४४, ४६, ८९, ९७, १७२
 सुवर्णकीर्ति १३
 सुवर्णोषल ९९
 सुमत २२५
 सुरिधत्त(सुरि) ४५ १५३
 सुदत्ति (आर्य) ३८
 सुतावली १२६
 सुवदत्त ३
 सुवत्त ५५, ५६
 सुविमन्त्र १८
 सुवर्णप्रति ३
 सुवर्णदेवि(वी) ११७-११८, २३१

सेही २८, १७३

सेण ५१

सोडू २०२

सोपारक १००

सोम ००५

सोमदत्त १६१

सोमनाथ ११६, १८५

सोमवर्मन् २१४

सोमादित्य १२८

सोमेश्वर(देव) ११९, १२०, १२२-१२५,

१२७, २०६, -१८, २२६,

२३४, २४२, २५०, २५२

सोषू २२१, २५६

सौधर्म १५९

सौताश्रू २११

स्कन्दिल(सूरि) ३०, ३१

स्तम्भन(क) २८, ४८, ८८, १४,

२०८, २१८, २१९, २२१,

२५७

स्तम्भन(पुर) २८, १०८, २४०

स्तम्भपुर २३९

स्थिरदेवी १११

स्यूठभद्र ७, १०९

स्पर्शपाषाण ११७, ११८

स्वर्गारोहण २५६

स्वर्णकीर्ति १२, १४

स्वर्ण(गिरि) १७१

स्वामिन् ३३

ह

हस ५०, ५१, ५३, १०२

हडालक २०५

हनुमत् ३०, १६८, १७०, १७१

हर ८२

हरिमद्र २, ४९, ५१, ५३, ५४

हरिहर २, ११९, १२२-१२५

हारिमद्र ५२

हार्तिहर १२०

हाल १४७, १४८, १५०

हिम(पर्वत) ९५, १७१

हेमवत् २३१

हीर ११२-११४

हेम(चन्द्र) २, ९७-१००, १०२, १०८,

११९, २०१

हेमविद्या ३४

हेमसिद्धिविद्या २७

हैम २००

ज्ञ-परिशिष्टम् ।

प्रकीर्णकटिप्पनकानि ।

१-२ | एतस्यामत्रसर्पिण्या चतुर्विंशतिरर्हत् - तर्थाङ्करा - जिने द्रा
२३०, १८ | सञ्जाता । तन्नामानि यथा-(१) ऋषभ, (२) अजित,
(३) सम्मथ, (४) अमिनन्दन, (५) सुमति, (६)
पद्मप्रभ, (७) सुपार्श्व, (८) चन्द्रप्रभ, (९) सुविधि,
(१०) शीतल, (११) श्रेयास, (१२) वासुपूज्य,
(१३) विमल, (१४) अनन्त, (१५) धर्म, (१६)
शान्ति, (१७) कुन्धु, (१८) अर, (१९) मल्लि,
(२०) मुनिसुव्रत, (२१) नमि, (२२) नेमि, (२३)
पार्श्व, (२४) वीर । अतः प्रथमजिनेन्द्रेण को ज्ञेयो
नेमिवर्जिता द्वाविंशतिर्जिना के इत्यपि स्फुटीभवति ।
एतच्चरित्रजिज्ञासुभिर्विगोक्यता पद्मानन्दमहाकाव्यम् ।

१, ४ पर ज्ञानम् = केवलज्ञानम्, उत्तम पदम् = मोक्षम् ।

१, ५ जीवाऽर्जावाऽऽस्रव-बन्ध समर निर्जरा मोक्षेति तत्त्वसप्तकम् ।
त्रिशोपार्थिनाऽवलोक्यता तत्त्वार्थाधिगमसूत्र (अ १, सू ४)
भाष्यानुसारिणी टीका (पृ ४१-४३) ।

१, ८ वामाऽङ्गभू = वामानन्दन = अश्वसेनपनीवामापुत्र = श्रीपार्श्व
नाथ = त्रयोविंशतितमस्तीर्थाङ्कर ।

१, ११ आगमनीजम् = त्रिपदी = उपजेद् वा विगमेद् वा धुवेद् वा ।

०, १ जैनदर्शने मति श्रुताऽग्रथि मन पर्याय-वेचलेति पञ्चविधानि
ज्ञानानि । एतस्यैवपार्थे प्रेक्ष्यतां तत्त्वार्थाधिगम (अ १, सू
९ ३३) टीका ।

२, २ भव्यजीव = भवस्य मोक्षगात्री जीव ।

२. ५ कायिक-वाचिक-मानसिकप्रियाणिप्रहो गुतिः । एतत्स्वरूपार्थिना
प्रेक्ष्यतां तच्चार्थं (अ. ९ सू. ४) टीका (पृ. १८३-१८६) ।
- २, ६ चक्रा = चक्रवर्ती ।
- २, ६ चरमतीर्थङ्करस्य विविधानि नामानि । तानि चैवम्-वर्धमानः,
वीरः, महावीरः, ज्ञातनन्दनः, देवार्थः, सन्मतिः ।
- ३, १ चतुर्दशपूर्वी । श्रुतज्ञान द्विविधम्—अङ्गवाह्यमङ्गप्रविष्ट च ।
प्रथममनेकविधम्, द्वितीयं तु द्वादशभेदम्, तद् यथा—आचारः,
मूत्रकृन्ः, स्थानम्, समवायः, व्याख्याप्रज्ञतिः, ज्ञातधर्मकथाः,
उपासकाभ्ययनदशाः, अन्तःकृद्दशाः, अनुत्तरोपपातिकदशाः,
प्रश्नव्याकरणम्, विपाकमूत्रम्, दृष्टिपातो दृष्टिवादो वा ।
अन्तिमस्य परिकर्ममूत्र-पूर्वानुयोग-पूर्वगत-चूलिकेति पञ्च
प्रकाराः । तत्र पूर्वगतस्य चतुर्दश प्रकारा ये पूर्वति प्रसिद्धाः ।
एतेषां सख्यतप्रायाणा समस्ताना ज्ञाता चतुर्दशपूर्वी-चतुर्दश-
पूर्वधरः कथ्यते । पूर्वस्वरूपजिज्ञासुभिः दृश्यतां नन्दीघ्नं
(सू. ५७) प्रवचनसारोद्धारो (गा. ७११-७१८) वा ।
- ३, १३ पञ्चोन्द्रियसवरः, नवविध ब्रह्मचर्यम्, चतुर्विधकपायमुक्ता,
महाव्रतपञ्चकम्, पञ्चविधाचारपालनसमर्थता, पञ्च समितयः,
तिस्रो गुणय इति षट्त्रिंशद् गुणाः सूरेः—आचार्यस्य ।
- ३, १६ निर्युक्तिः=जिनप्रवचनस्य पद्यात्मिका प्राकृतभाषानिवद्धा
व्याख्या ।
- ९, १३ “ सप्त वर्षाणि वर्षे वा, पूर्णिमायां यथावत् ।
तपः प्रकुर्वता ‘पुण्ट-रीका’ख्यं तप उच्यते ॥ ”
इति तपोरत्नमहोदयौ ६६तमे पत्रे ।
- ९, १५ }
९९, १८ } साधर्मिकवात्सल्यम् = समानधर्मिणः प्रति प्रीतिः । एतत्स्वरूपं
२००, ३ } समास्ति उपदेशतरङ्गिण्यां (पृ. १६०-१६१) ।
११, ९ अवधिना = तृतीयेन प्रकारेण ज्ञानेन ।
चतुर्विधेति-द्वि १

१२, ९ धरणेन्द्र = नागकुमाराणामिन्द्रः । प्रेक्ष्यतां तत्त्वार्थं (अ. ४, सू. ७) भाष्य (पृ. २७७) स्थानाङ्गसूत्रं वा ।

१३, १० चक्रेश्वरी विद्या । अस्या विस्तृत स्वरूप नाद्यावधि मे दृष्टि पथमागतम् ।

१३, १० } परकायप्रवेशविद्यास्वरूपं दर्शयते योगशास्त्रे (प्र. ५,
१२६, ४ } श्लो. २६४-२७२) तद्विवरणे च । परकायप्रवेशविधि
१६१, १६ } वैधविधिरित्युच्यते ।

१४, ५ “आधाय निकल्प्य यतिं मनसि कृत्वा सचित्तत्वाचिच्चीकरणम-
चित्तस्य वा पाको निरुक्तादाधाकर्म” इति योगशास्त्रं (प्र. १,
श्लो. ३८) विवरणे ।

१४, १४-१५ त्रैलोक्यजयिनी विद्या किंस्वरूपेति न स्पष्टं ज्ञायते ।

१४, १५ द्वात्रिंशत् लक्षणानि कानीति जिज्ञासुभिर्दृश्यता चतुर्विंशति-
काया मदीय स्पष्टीकरण (पृ. ५८-५९) ।

१४, १९ } “पाठमात्रप्रसिद्धं पुरुषाधिष्ठानो वा मन्त्र” इति योग-
५३, ६ } शास्त्रं (प्र. १, श्लो. ३८) विवरणे । जैनमन्त्रेष्वतिप्राचीन
सूरिमन्त्रः । एतस्य जापो निर्जराफलकः । एतदधिकारिण
आचार्याः सन्ति । एतस्य कल्पोऽपि वर्तते ।

१८, ३ नानालब्धिस्वरूपं वर्णितं श्रीजिनभद्रगणिकक्षमाश्रमणसन्दम्भ-
विशेषावश्यकं (गा. ७९९-८०१) टीकायां मलधारि-
श्रीहिमचन्द्रसुरिभिः ।

१९, १३ अनशन = तपोविशेषः । जिज्ञासुभिः प्रेक्ष्यतां तत्त्वार्थं (अ. ९,
सू. १९) टीका (पृ. २३६-२३७)

२४, ८ “मन्त्रजपहोमादिसाध्यां खदिवताधिष्ठाना वा विद्या” इति
योगशास्त्रं (प्र. १, श्लो. ३८) विवरणे । पादलेपविद्या कथं
सिध्यति इति न स्पष्टं ज्ञायते ।

२७, १३ } हेमसिद्धिविद्याऽवतारिता पठनाम वासुपूजेति गाथायामपि ।
 ३४, १३ } एतज्जिज्ञासुभिर्विलोक्यतामनेकार्थरत्नमञ्जूपा नाम म-
 १६८, २५ } दायाऽऽवृत्तिः ।

२९, १४-१५ ईशानेन्द्रतानापिकविषयस्वरूपाधिना विलोक्यतां तत्त्वार्थ-
 (अ. ४, सू. ४, ६) टीका ।

३०, १४ } नमो अरिहंताणमिष्यादि नमस्कारसूत्रम् । एतदर्थं विलोक्य-
 ८४, ६ } तामनेकार्थरत्नमञ्जूपा । अर्हत-सिद्धा-ऽऽचार्यो-पाव्याय-
 साध्विति पञ्च परमेष्ठिनः ।

३३, १२ दिवाकरसन्ना पञ्चवस्तुनामके ग्रन्थे (गा. १०४८) दृश्यते ।

३४, १३ सर्पविद्याया विशिष्टं स्वरूपं न कुत्रापि मे दृष्टिपयमागतम् ।

३७, ७ अर्थमागर्था भाषानाश्रित्य न्या. व्या. तीर्थपं. हरगोविन्ददास-
 प्रणीतः 'पाठ-सद-महृष्णव' नाम्नः कोशस्योपोद्धातो (पृ.
 १६-३१) द्रष्टव्यः

३७, १० पाराश्रिकं दशमं प्रायश्चिनं ममस्ति । प्रायश्चित्तदशकस्य
 स्वरूपं वर्णितं जीतकल्पे (गा. ९४-१०२) तत्त्वार्थ (अ. ९,
 सू. २२) च टीकायां (पृ. २५३) ।

३८, १ पार्श्वनायद्वाप्रिशिक्रा न मे नयनगोचरतां गता ।

३८, १५ नलिनीगुल्मविनामनष्टमदेवस्थान इति निर्देशः समवायाङ्गे
 समस्ति ।

३८, २३ सानापिकं नाम प्रथमं शिक्षाव्रतम् । एतदुद्दिश्य प्रोक्तं योग-
 शास्त्रे (प्र. ३) —

“लक्षार्तरौद्रव्यानस्य, त्यक्तसावधकर्मणः ।

मुहूर्तं सनता या तां, विदुः 'सानापिक'व्रतम् ॥८२॥”

विशेषार्थिनाऽवलोक्यतामेतस्य विवरणम् ।

३८, २३, २४ } आचक्ष्यकचूर्णां श्रौहमचन्द्रपरिहिते च परिशिष्टपर्वणि
 ३०, १ } (स. ११, श्लो. १५१-१७१) श्रौचवन्तीसुकुमाल-
 स्य मृत्युः 'कन्यारिकाकुटङ्गे' जातः, तत्र तस्य पुत्रेण
 महाकालामिधं . जिनभवनं . श्रीपार्श्वप्रतिमापरिष्कृतं

- ५८, ६ } द्वासप्ततिकलानामुल्लेखो वर्तते समवायाङ्गे द्वासप्ततितमे सम-
 २०७, १ } वाये राजप्रश्नीये दृढप्रतिज्ञशिक्षाप्रकरणे च । सन्तुलनार्थं
 प्रेक्ष्यतां कामसूत्रम् । स्त्रीविषयकचतुष्पष्टिकलानिर्देशोऽस्ति
 जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ ग्रमेयरत्नमञ्जूपाभिधायाम् ।
- ५९, १३ त्रिधा = मनसा वचसा कर्मणा च ।
- ५९, २४ निर्ग्रन्थशब्देन जैनमुनिर्ज्ञेय । एतत्स्वरूपजिज्ञासुमि प्रेक्ष्यता
 तत्त्वार्थ(अ ९, सू. ४८)टीका (२८२-२८५) ।
- ७०, १८ अर्हत् सिद्ध-साधु-धर्मेति चत्वारि शरणानि । प्रेक्ष्यता ९३-
 तमे पृष्ठे प्रथम पद्यम् ।
- ७१, २३ सम्भाव्यतेऽसौ सूरि 'धम्मविहि'प्रकरणप्रणेता । एतत्प्रकरणस्य
 प्रणयनकालादि त्वेवम्—
 “धम्मविहिपगरणमिम विसोहग नाणदसणगुणाण ।
 दसदिट्ठतेहि जुअ सम्मत्त देउ सिवसौक्ख ॥
 एक्कारस नवएहिं कत्तियपडिवइयाए निष्फन्न पगरण एय ॥
 × × × सम्मत्त प्र. ६९५०
 नहमुहरुद्धक(१११०)जुअे काले सिरि विक्रमस्स वड्ढते ।
 पोसासियतइआए लिहियमिण सुक्कयारमि ॥”
- ७४, १६ चतुर्दश काव्यानि मदीयगूर्जरानुवादपूर्वकाणि मुद्रापितानि
 चतुर्विंशतिकाया (पृ. १८१-१८५) ।
- ७४, २० अक्षयवचना गुटिका किंस्वरूपेति न ज्ञायते ।
- ७८, १८ वर्णस्वरपरावर्तनकारिणी गुटिका केति नावगम्यते ।
- ८४, ६ प्राणातिपात - मृषावादा -ऽदत्तादान-मैथुन -परिम्रह -क्रोध-मान-
 माया - लोभ - राग - द्वेष - कलहा -ऽभ्याख्यान - पैशुन्य-रत्सरति-
 परपरिवाद मायामृषावाद - मिथ्यात्वशान्येति पापस्थाना द्वादश-
 कम् ।
- ८७, २० रैवतकतीर्थमहिमजिज्ञासुमिः प्रेक्ष्यता 'श्रीभक्तामरपादपूतिरूप-
 काव्यसङ्ग्रह'स्य प्रथमे विभागे श्रीगिरिनारकल्प (पृ ११५-

कारितमित्याद्युल्लेखो वर्तते । जैनपरम्परानुसारेणैतस्यो-
त्पत्तिः विक्रमसवत्सराद् द्विशतान्दीपूर्विका, यतोऽ-
वन्तीसुकुमालः श्रीआर्यसुहस्तिसरेः शिष्यः ।
एतत् स्थानं सिप्रानदीसमीपेऽस्तीति निर्देशः प्राचीन-
ग्रन्थेषु । “कुडङ्गको बृक्षलतागहन” इत्यमरकोशे
तृतीये काण्डे (श्लो. १७) । अनेनानुमीयते यदुतैतद्
बृक्षलतामय सम्भवति ।

अधुना महाकालेति प्रसिद्ध स्थानं सिप्राः पूर्वे तटे पिशाच-
मुक्तेश्वरेऽस्ति । प्राचीनसमयान्महाकालस्य महिमा वर्तते, यतः
स्कन्द-मत्स्य नारसिंहपुराणेषु रघुवंशे (स. ६, श्लो. ३४)
मेघदूते (श्लो. ३४) चैतस्य भावनामय निर्देशो बरीवर्ति ।

३६, ६-७ प्रभावकचरित्रे ‘ मा रोव मोडहिं ’ स्थाने ‘ मन आरामा म
मोडहु ’ इति विशिष्ट पाठान्तरम् । तत्रास्य पद्यस्यार्थत्रितयमेव
दार्शितम्, अधिकार्यसूचनसामर्थ्याभावात् । श्रीबृद्धवादिना
त्वनेकेऽर्था सूचिता इति श्रीप्रभाचन्द्रसूरेरभिप्रायः ।

३९, १२ जीवादितत्त्वार्थश्रद्धान् सम्यक्त्वमुच्यते । अस्य विवेचन विषये
तत्त्वार्थ(अ. १, सू. २, ३, ७, ८)टीकायाम् ।

३९, १२ द्वादशत्रतीनामार्थं प्रेक्ष्यता ७६तमे पृष्ठेऽष्टम टिप्पणकम् ।

४२, ११ सिद्धसारस्वतस्य विस्तृत स्वरूपं न मे नयनगोचरता गतम् ।

४३, ८ सौरमन्त्रः कीदृगिति निवेदने नाहमल, साधनाभावात् ।

४३, ११ वैक्रिय शरीरं द्वितीयं, शरीराणां पञ्चविधत्वात् । एतत्स्वरूपं
समस्ति तच्चार्थ(अ. २, सू. ३७-३९, ४१)टीकायाम् ।

४४, ७ सूक्ष्मकर्जुरस्य स्वरूपं स्पष्टं नात्रगम्यते ।

४६, ११ (द्वादशारं)नयचक्रामिधो ग्रन्थो न कुत्राप्यधुना दृश्यते ।

५७, १० ‘डांसा’तो धायव्याकोणे दश प्रोशाग् यो प्रामोऽरत्पधुना स
रामसैन्याभिध इति सम्भावना क्रियते ।

- ५८, ६ } द्वासप्ततिकलानामुल्लेखो वर्तते समवायाङ्गे द्वासप्ततितमे सम-
२०७, १ } वाये राजप्रश्रीये दृष्टप्रतिज्ञशिक्षाप्रकरणे च । सन्तुलनार्थं
प्रेक्ष्यतां कामसूत्रम् । स्त्रीनिपयकचतुष्यष्टिकलानिर्देशोऽस्ति
जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तौ प्रमेयरत्नमञ्जूपाभिधायाम् ।
- ५९, १३ त्रिधा = मनसा वचसा कर्मणा च ।
- ५९, २४ निर्ग्रन्थशब्देन जैनमुनिर्ज्ञेय । एतत्स्वरूपजिज्ञासुमि प्रेक्ष्यता
तत्त्वार्थं (अ. ९, सू. ४८) टीका (२८२-२८५) ।
- ७०, १८ अर्हद्-सिद्ध साधु-धर्मेति चत्वारि शरणानि । प्रेक्ष्यता ९३-
तमे पृष्ठे प्रथम पद्यम् ।
- ७१, २३ सम्भाव्यतेऽसौ सूरि 'धम्मविहि'प्रकरणप्रणेता । एतत्प्रकरणस्य
प्रणयनकालादि त्वैवम्—
“धम्मविहिपगरणमिम विसोहग नाणदसणगुणाण ।
दसदिट्ठतेहि जुअ सम्मत्त देउ सिवसौक्ख ॥
एकारस नवएहिं कत्तियपडिवइयाए निष्फन्न पगरण एय ॥
x x x सम्मत्त म ६९५०
नदमुहरुदक(१११०)जुअे काळे सिरि विक्कमस्स वट्ठे ।
पोसासियतइआए लिहियमिण सुक्खवारमि ॥”
- ७४, १६ चतुर्दश काव्यानि मर्दापगूर्जरानुवादपूर्वकाणि मुद्रापितानि
चतुर्विंशतिकाया (पृ. १८१-१८५) ।
- ७४, २० अक्षयवचना गुटिका किंस्वरूपेति न ज्ञायते ।
- ७८, १८ वर्णस्वरपरावर्तनकारिणी गुटिका केति नावगम्यते ।
- ८४, ६ प्राणातिपात - मृषावादा -ऽदत्तादान-मैथुन -परिग्रह -क्रोध-मान-
माया - लोभ - राग - द्वेष - कलहा -ऽभ्याख्यान - पैशुन्य-रत्सरति-
परपरिवाद - मायामृषावाद - मिथ्यात्वशल्येति पापस्याना-श्चादश-
कम् ।
- ८७, २० रैवतकर्तार्यमहिमनिज्ञासुमिः प्रेक्ष्यता 'श्रमिक्तामरपादपूर्तिरूप-
नायसङ्ग्रह'स्य प्रथमे विभागे श्रीगिरिनारकल्प (पृ ११५-

१८०) । श्रीधर्मघोषसूरिप्रणीतो मदीयानुवादेन सह मया सम्पादितश्च ।

९३, ८ हिंसा - ऽनृत - स्तेया - ऽब्रह्म - परिग्रहेभ्य सर्वाशिकविरति-
रूपाणि पञ्च महाव्रतानि ।

९४, ७ मातुलिङ्गीविद्याया विस्तृत स्वरूप न ज्ञायते ।

९९, ११ दोगेन्दुकदेवमाश्रित्य प्रोक्तमुत्तराध्ययनसूत्रस्य श्रीभावविजय-
विरचिताया टीकायाम्—

“दोगुन्दुकाश्च त्रायखिंशा तथा च वृद्धा त्रायखिंशा देवा
नित्य भोगपरायणा दोगुन्दुका इति भण्यन्ते । ”

१००, ८-९ चतुरङ्गचमू = अश्व - गज रथ - पदातिसमूहात्मिका सेना ।

१०८, २२ पौषध तृतीय शिक्षाप्रत समस्ति । अस्य स्वरूप योगशास्त्रे
(प्र ३) यथा—

“चतुष्पव्यां चतुर्थादि - कुव्यापारनिषेधनम् ।

ब्रह्मचर्यक्रियाम्नानादित्याग ‘पौषध’ व्रतम् ॥८५॥”

विशेषार्थिना वीक्ष्यतामेतस्य विवरणम् ।

१०९, ४ पुलाकलब्धिगष्टार्विशत्या लब्धिपूतमा । एतल्लब्धिशाली
चक्रिसैन्यमपि चूर्णाकर्तुं समर्थ । क्षपकश्रेणेरुपशमश्रेणेश्च

वर्णनजिज्ञासुमि समाक्ष्यता तत्त्वार्थ(अ ९, सू. १८)-
टीका (पृ २३४-२३५) ।

उपशमश्रेणेर्विनरण वर्तते कम्पपयडी(क. ६, गा. ३३-६५)-
नामके ग्रन्थे तद्दीक्षाया च ।

१०९, ५ जिनकल्पस्य स्वरूप वर्तते तत्त्वार्थ(अ ९, सू. ९)टीकाया
(पृ. २२५-२०६) ।

१०९, ५ परिहारनिशुद्धयादिचरित्रस्यरूप तत्त्वार्थ(अ ९, सू. १८)-
टीकाया(पृ २३३-२३४) समस्ति ।

१०९, ८ सस्थानपट्टरस्य स्वल्पार्थिना दृश्यता तत्त्वार्थ(अ. ८, सू. १२)-
टीका(पृ. १५४) ।

- १०९,८ संहननपट्टकस्य स्वरूपं वर्तते तत्त्वार्थं (अ. ८, सू. १२)
टीकायां (पृ. १५३-१५४) ।
- ११४,४ पर्युषणं नाम जैनानामत्युत्तमं पर्व । एतन्महिमादिवृत्तान्तो
वर्तते कल्पसूत्रस्य श्राविनयविजयोपाध्यायविरचितायाः
सुबोधिकाख्याया वृत्तेः प्रारम्भे ।
- ११२,२१ चिन्तामणिमन्त्रस्य विस्तृतं स्वरूपं न भया कस्मिंश्चिद् ग्रन्थे
दृष्टम् ।
- १२०, ७ “कुप्यं रूप्यसुवर्णव्यतिरिक्तं कांस्य-लोह-ताम्र-त्रपु-सीसक-
मृद्गाण्ड-चंग-काष्ठ-हल-शकट-शस्त्र-मशक-मञ्चिका-मसूरकादि-
गृहोपस्कररूपं” इति श्रीभ्राह्मप्रतिक्रमणसूत्रं (गा. १८)
वृत्तावर्थदीपिकाभिधायाम् ।
- १२३,२० घत्ता = छन्दोविशेषः ।
- १२६, ९ आचाम्ब्लम् = आचामाम्ब्लम् = विकृतिपट्टकादित्यागपूर्वकमेका-
शनम् । आचामः-अवध्रावणम्, अम्ब्लम्-चतुर्थो रसः, त
एव प्रायेण व्यञ्जने यत्र भोजने ओदनकुत्मापसक्तप्रमृतिके
तदाचामाम्ब्लम् । विशेषविवरणार्थिना प्रेक्ष्यतां प्रत्या-
ख्यानभाष्यं (गा. ३) वृत्तिः ।
- १३६,१२ रसा-ऽसृङ्-मांस-मेदो-ऽस्थि-मज्जा-शुक्रेति धातुसप्तकम् ।
- १५९,१६ अच्युतकल्पम् = द्वादशं स्वर्गम् ।
- १६८,२५ पुरुषकसिद्धिः कथं भवतीति न विस्तारेण ज्ञायते ।
- १८६,१ रघुवंशे (स. ४, श्लो. ४९; स. ६, श्लो. ६०) पाण्ड्येति
निर्देशः । पाण्डूनां जनपदाना राजा ‘पाण्ड्यः’ इति मल्लिनाथ-
कृतायां सञ्जीवनीवृत्तौ ।
- १९६,१४ } कायोत्सर्गः = आसनविशेषः । उक्तं च योगशास्त्रे
२४५, १ } (प्र. ४)-
“प्रलम्बितभुजद्वन्द्व-मूर्ध्वस्थस्यासितस्य वा ।
स्थानं कायानपेक्षं यत्, ‘कायोत्सर्गः’ स कीर्तितः ॥१३३॥”

- २२९, ६ जैनबिम्ब-भवना-ऽऽगम-साधु-साध्वी-श्रावक-श्राविकेति सप्त
क्षेत्राणि । विशेषार्थिना विलोक्यतां योगशास्त्र(प्र. ३. श्लो.
१२)स्य स्वोपज्ञं विवरणम् ।
- २३१, २४ चैत्यवन्दन-गुरुवन्दनविधिस्वरूपादिजिज्ञासुभिर्विलोक्यतां
योगशास्त्रस्य तृतीयः प्रकाशस्तस्य विवरणं च ।
- २३५, २० गर्दभीविद्यानिर्देशः समस्ति विशेषावश्यक(गा. २४५४)-
टीकायाम् ।

ब-परिशिष्टम् ।

॥ शुद्धिपत्रकम् ॥

शुद्धि.	शुद्धि.	पृष्ठम्	पाङ्के
०	एभिर्दानपद्भिश्चिकाऽपि निरमायि	९	१५
उवसगहर पासम्	उवनगगहरपासम्	७	१६
पीत्	पीत्	८	१६
गृहलक्ष्या	गृह लक्ष्या	१०	१५
चायों	चायों	१३	२२
स्वर्णकीर्तिर्मातृ०	स्वर्णकीर्तिर्मातृ०	१४	१०
साष्ठयौ	माञ्च्यौ	१५	८
'गूर्जर'धरादिशि	'गूर्जर'धरादिशि	१५	१५
विक्रमेण	विक्रमेण	१५	१५
क्रुद्धो	क्रुद्धो	२१	१
बौद्धभक्तो	बौद्धभक्तो	२१	४
बौद्धाना	बौद्धाना	२१	८
भुवनस्य	भुवनस्य	२२	११
*नारीश्वर	*नारीश्वर—	२८	२२
स्वर्गस्य	स्वर्गस्य	३२	३०
*कूटमटति	*कूट'मटति	३४	६
शके	शते	३४	२३
आयान्ति	आयन्ति	३५	८
अणपुल्लियपुल्ल	अणपुल्लिय पुल्ल	३६	६
क्षामिता '	क्षामिता ,	३६	१०
प्रयमा	प्रयमा(१ न)	४०	६

अशुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठम्	पङ्क्तिः
॥२॥	॥२॥ ^१	४१	९
रौञ्जे	रौञ्जे	४१	
३ अनुष्टुप्	४ अनुष्टुप्	४१	२४
ह्र(य?)तो	ह्रतो	४८	१०
केसव-दुचक्रिकेसी	केसन, दु चक्रि केसी	४९	१०
केशवो द्विचक्रिकेशिनी	केशवो द्वौ चक्रिणौ केशी	४९	२४
विवृतम्	विवृतम्	५०	७
गतम्	गतम्	५१	२
श्रावकप्रज्ञ-प्ति	श्रावकप्रज्ञप्ति-	५५	९
•लक्षण-	•लक्षण-	५६	१
छायैव	छायेव	५९	३
आमराजा	आमराज	५९	१४
सम्यग् दृशा	सम्यग्दृशा	६१	३
रोहिणगिरे!	रोहणगिरे !	६२	११
•पृष्ठलमान्	•पृष्ठलमान्	६२	१५
रिणा	रिणा ।	६४	४
तेन रिना	तैरिना	६६	१४
वृतस्तै	वृतास्तै.	६७	२५
धर्माय	धर्माय	६८	२
दृष्टौ ।	दृष्टौ	६९	१०
निरपेयीत्	निरणैयीत्	७०	३
पूर्वयत्	पूर्वयत्	७०	२२
महाप्रजमयो	महाप्रजमयो	७२	४
यामि । ।"	यामि । ।	७५	९
गुप्तात्तु रक्षा	गुप्तात्तु रक्षा	७६	८
षप्पमद्विदि	षप्पमद्विदि	७७	२

अक्षरद्विः	शुद्धिः	पृष्ठम्	पङ्क्तिः
पञ्च सहस्री	पञ्चसहस्री	७७	१८
°ऽमितसैन्य	°मितसैन्य	७७	२४
°रणत्कारवीर°	°रणत्कार-वीर°	७८	२३
सम्मुखीभूय	सम्मुखीभूय	८२	२३
मिथ्यात्ववेप°	मिथ्यात्ववे(वि ^२)ष°	८३	२२
भिक्षुखपरो	भिक्षुखरो	८५	१५
'स्वस्ति	स्वस्ति	९५	१
मद् भगिनी°	मद्भगिनी°	९७	१२
तदाकर्ष्य	तदाकर्ष्य	९८	७
च चतुरङ्ग'	चतुरङ्ग-	१००	८
सवित्रीरति-	सवित्री रति-	१०१	१८
स्तत्त्व	स्तत् त्व	१०१	२१
°मनुष्यकिरण	°मनुष्य किरण-	१०२	२३
पुष्पकलम्बक°	पुष्पकदम्बक°	१०४	११
प्रेषितोऽसि ।	प्रेषितोऽसि ।	१०५	३
आनकोऽपि	आनाकोऽपि	१०५	१४
आर्द्रकमुसम्	आर्द्रकमुसम्	१०८	८
वीसलक्खउ (?)	वीसलक्खउ (?)	१०८	१०
गृहीत-सपादलक्षा'	गृहीत'सपादलक्षा'-	१०८	२०
'बलीवर्दाधि°	बलीवर्दाधि°	१०९	२९
विहरन्	विहरन्(? न्तो)	११०	१५
पश्चाद्	पश्चाद्	११०	२५
°प्रसाद°	°प्रासाद°	१११	२
ओढेरगृहे	ओढेरगृहे	१११	१८
तरुण्यः ।	तरुण्यः ! ।	११३	११
प्रतिवादीना	प्रतिवादिना	११४	२

	पृष्ठम्	पङ्क्ति
अशुद्धि	१८४	१६
भारत्याह	११७	४
राज्ञाऽभाणि	११९	८
श्रीवीर०	११९	१६
हरिहरः	१२२	१४
तत्रभवन्तो	१२४	२१
‘मन्त्रिन् ।	१२६	९
एव विशत्या०	१२७	२०
‘कैषा	१२९	१९
कृपाणेर्गुण	१३२	१६
जन्मगत	१२२	२३
राजाऽप्रे	१४४	२३
शुद्रके०	१५०	१२
स्थापित	१५५	१६
श्रीमन् महावीर	१७२	३
सुराष्ट्र(६)०	१८०	१०
दुर्महम् ।	१८८	२
तर्हि	१९६	९
दधमर्णाकृतै	२०८	७
निर्जित्य	२१३	१५
निर्मागिर्जति	२१८	३
घृष्टुलश्री	२२४	१९
बुमारदेवी	२२८	१४
त्रिविध-पडा०	२३२	२१
॥ ४ ॥ ^{११}	२३२	२१
१२ शार्दूल*	२३७	०
बभणे		

अशुद्धिः	शुद्धिः	पृष्ठम्	पङ्क्तिः
पुनडौ	पूनडौ	२३७	१२
श्रीवस्तपाल !	श्रीवस्तुपाल !	२४१	"
ऋषभनेमि०	ऋषभ-नेमि०	२४१	२५
श्रीविमलोदण्ड०	श्रीविमलो दण्ड०	२४२	२१
पुष्पसक्तदाम०	पुष्पसक्तदाम०	२४३	७
त्रैराग्यादा-	त्रैराग्यादा-	२५५	१५
पारस्तनाम	पारसनाम	२६२	५
छ-परिशिष्टम्	ज-परिशिष्टम्	२७७	१

